

واکاوی جنگ نرم و پدافند غیر عامل در تهدیدات سایبری

دکتر قدرت... طاهری

مهندس علیرضا غلامی

این کتاب با حمایت مالی سازمان پدافند غیر عامل کشور تالیف شده است.

دانشگاه جامع امام حسین (ع)
دانشکده و پژوهشکده پدافند غیر عامل
مدیریت چاپ و انتشارات

- **عنوان:** واکاوی جنگ نرم و نقش پدافند غیرعامل در تهدیدات سایبری
- **تالیف:** دکتر قدرت... طاهری، مهندس علیرضا غلامی
- **ناظر اجرایی:** مهندس عبدالله نقی پور
- **ویراستار ادبی:** محمدعلی خسروی
- **طراح جلد:** امیرحسین خسروی
- **نوبت چاپ:** اول (۱۳۹۷)
- **شمارگان:** ۱۰۰۰ نسخه
- **نشانی:** تهران، بزرگراه شهید بابایی، بعد از پل لشکرک، دانشگاه جامع امام حسین(ع)، معاونت پژوهش، مؤسسه چاپ و انتشارات، تلفن: ۷۷۱۰۴۸۳۳-۳۷ دورنگار: ۷۷۱۰۴۶۴۰-۷۷۱۰۴۸۳۷
- **مراکز پخش:** ۱- تهران، میدان فردوسی، فروشگاه و نمایشگاه شماره ۱ مؤسسه چاپ و انتشارات
- **دانشگاه جامع امام حسین(ع)،** تلفن: ۸۸۸۳۹۲۹۷ دورنگار: ۸۸۸۳۹۲۹۸
- **همراه:** ۰۹۱۲۴۸۷۰۰۱۷

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس برای دانشگاه جامع امام حسین(ع) محفوظ است.

سرشناسه	: قدرت... طاهری، ۱۳۴۳.
عنوان و پدیدآور	: واکاوی جنگ نرم و پدافند غیرعامل در تهدیدات سایبری؛ قدرت... طاهری.
مشخصات نشر	: تهران: دانشکده پدافند غیرعامل، مدیریت چاپ و انتشارات، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۳۱۳ ص: مصور، جدول، نمودار
فروست	: سری پدافند غیرعامل؛
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-***-***-*
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
قیمت	: *** ریال
موضوع	: دفاع غیرعامل
شناسه افزوده	: سازمان پدافند غیرعامل کشور، معاونت آموزش و پژوهش.
شناسه افزوده	: دانشگاه جامع امام حسین(ع)، دانشکده و پژوهشکده پدافند غیرعامل.
شماره کتابخانه ملی	: ***
شماره رده بندی دیویی	: ***
شماره کنگره	: ***

سخن ناشر

بسم الله الرحمن الرحيم

«يرفع الله الذين امنوا منكم والذين اوتوا العلم درجات»

خداوند مقام اهل ایمان و دانشمندان عالم را (در دو جهان) رفیع می گرداند.
(سوره مبارکه مجادله - آیه ۱۱)

تمامی ادیان الهی و در رأس آنها اسلام، انسان را موجودی کمال گرا می دانند. از نظر اسلام، انسان همواره در حال تکامل است و جهت گیری او به سمت کمال بی نهایت یعنی خداوند تبارک و تعالی است.

یکی از راه های کمال و تقرب به ذات اقدس الهی، علم و دانش است. علمی که - به تعبیر استاد شهید مطهری - زیبایی عقل است؛ علمی که انسان خداجو در آن نشانه های معبود را می جوید و می یابد و علمی که هر چه فزون تر می گردد، دارنده آن را به خدا نزدیک تر می کند.

هم از این روست که در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران که شالوده و اساس حاکمیت در آن بر مبنای احکام اسلام است، توجه به علم و دانش و تحقیق و نشر در صدر مسائل قرار دارد.

دانشگاه جامع امام حسین (ع) نیز به عنوان مولود شجره طیبه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که خود برآمده از عمق ارزش های الهی و انقلابی است به عنوان تنها دانشگاه جامع علمی - نظامی کشور، پس از پایان افتخارآمیز حماسه هشت سال دفاع مقدس که خود عرصه ای کم نظیر برای نمایش لیاقت ها و توانمندی های علمی - پژوهشی نیروهای

مخلص حزب‌اللهی بود، موضوع جهاد علمی و تلاش در جهت رشد و شکوفایی هر چه بیشتر در زمینه‌های مختلف را سرلوحه فعالیت‌های علمی خویش قرار داده است. دانشگاه در این راستا از زمان تأسیس، به‌منظور ترویج و نشر علوم مختلف آثاری عرضه نموده که با استقبال اندیشمندان و پژوهشگران مواجه شده است.

امید است این کتاب موردتوجه و بهره‌برداری صاحب‌نظران، محققان و علاقه‌مندان قرار گیرد و ایشان نیز با اعلام نظرات و پیشنهادهای اصلاحی خود، ما را در جهت ترویج و انتشار آثار موردنیاز جامعه علمی کشور یاری فرمایند.

و من الله التوفیق

معاونت پژوهش دانشگاه جامع امام حسین(ع)

مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)

پدافند غیرعامل مثل مصونیت سازی بدن انسان است، از درون ما را مصون می کند... ببینید چقدر مهم است که ما این حالت را در کل پیکره کشور و جامعه، در دستگاه های مختلف به وجود بیاوریم... کاری کنیم که ما مصونیت در خودمان به وجود بیاوریم، این با پدافند غیرعامل تحقق پیدا می کند؛ بنابراین، این مسئله، مسئله بسیار مهمی است که بایستی راه بیفتد... بنابراین پدافند غیرعامل یک اصل خواهد بود برای همیشه، نه برای یک مقطع خاصی...

در دیدار مسئولین سازمان پدافند غیرعامل با ایشان مورخ ۱۳۹۱/۸/۷

پیشگفتار

حق و باطل همواره رو در روی هم بوده‌اند و در این رویارویی از شیوه‌و راه‌های گوناگونی برای پیروزی خود استفاده کرده‌اند. اما تفاوت بزرگی که میان شیوه‌های دشمنی باطل و روش‌های مبارزه حق وجود دارد، این است که حق هیچ‌گاه ارزش‌های باطل را به کار نمی‌گیرد، نه در حقیقت و باطن و نه در ظاهر، چون فریب و دروغ از ساختار ارزشی حق بیرون است و در واقع حقی که با دروغ و فریب به میدان بیاید به راستی حق نیست. اما باطل به راحتی خود را در چارچوب ارزشی حق قرار می‌دهد و رنگ و لعاب آن را به خود می‌گیرد، تا راه نفوذش را در جبهه حق باز کند. در روزگار ما اندیشه‌های باطل مادی و سرمایه‌داری با روی‌آوری به معنویت و دین، فضایی از دین‌داری و معنویت‌ورزی را ایجاد کرده‌اند تا در پوشش آن، هوس‌های ناپاک خود را توجیه کنند و آرزوهای ناروای خویش را برآورند.

به این ترتیب عرصه گسترده‌ای از نبرد را میان حق و باطل گشوده‌اند. نبردی که صحنه رویارویی ارزش‌ها و اعتقادات است و فتح و پیروزی در آن حفظ کردن یا تغییر دادن باورها و ارزش‌هاست. هدف آنان از تهاجم فکری و فرهنگی علیه عقبه اعتقادی نظام اسلامی و ملت ایران را در نگاهی کلی می‌توان تغییر موازنه قدرت، از فراگیری و سنگینی وزن تفکر اسلام ناب محمدی (ص) به سوی تفکرات الحادی و التقاطی نظیر لیبرال سرمایه‌داری^۱، سوسیالیسم اسلامی^۲، ناسیونالیسم ایرانی^۳، کمونیسم اسلامی^۴، اسلام سکولار^۵، اسلام متحجر^۶ و ... بیان نمود.

اما این هدف در واقع جدای از هدف دشمن از جنگ نظامی و تحریم‌های اقتصادی علیه جمهوری اسلامی نیست، چراکه از منظر کلان سه هدف اساسی از مواجهه

1.Liberal Capitalism

2.Islamic Socialism

3.Iranian Nationalism

4.Islamic Communism

5.Secular Islam

6.Muslim Fanatic

هوشمند دشمن با انقلاب اسلامی متصور است که عبارتند از: استحاله^۷، بی‌ثبات‌سازی^۸ و براندازی نظام جمهوری اسلامی ایران^۹.

هر کدام از این سه هدف داخلی بر اساس روش‌های خاصی انجام می‌گیرد که به‌طور کلی در دو بخش جنگ رسانه‌ای - روانی و جنگ میدانی (مشغول‌سازی درونی و زمین‌گیر کردن) قابل تقسیم‌بندی است. علاوه بر اهداف سه‌گانه داخلی، دشمنان نظام در بعد خارجی و بین‌المللی نیز هدف خود از جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی را مهار و انزوای بین‌المللی نظام قرار داده‌اند.

برای تحقق این هدف دشمن از یک‌سو می‌کوشد تا با راهبرد ایران هراسی^{۱۰} و اسلام‌هراسی^{۱۱} به مقابله و انزوای جمهوری اسلامی کمک کند و از سوی دیگر تلاش می‌کند تا با ترویج غرب‌گرایی، مدل بدیل خود برای سبک زندگی حاکمیت اسلامی را در افکار عمومی و اذهان نخبگان جاگیر نماید و از این طریق در هر کشور و جامعه‌ای که تفکر انقلاب اسلامی در آن در حال رشد بوده و یا پتانسیل رشد داشته باشد، نوعی روی‌گردانی و یأس از موفقیت مدل حاکمیت اسلامی را ترویج دهد. البته از این نکته نیز نباید غفلت کرد که نبرد در سطح خارجی بر روحیه و اعتماد به نفس ملی مردم داخل کشور نیز اثر تخریبی قابل‌توجهی دارد. از این‌رو اجماع‌سازی جهانی علیه جمهوری اسلامی ایران از طریق نهادهای بین‌المللی و اعمال تحریم‌های اقتصادی از دیگر اقدامات دشمن در سطح خارجی به‌شمار می‌آید.

در سطح خارجی، عمده فعالیت‌های دشمن در عرصه جنگ نرم بر مبنای عملیات روانی و تأثیرگذاری بر افکار عمومی مردم جهان از طریق اشاعه تفکرات اسلام‌ستیزی، ایران هراسی و غرب‌گرایی^{۱۲} است.

---

7. Permutation

8. Destabilize

9. Overthrow the Islamic Republic of Iran

10. Iran's fear

11. Islamophobia

12. West Pot

برخی از سازوکارهای عملیات روانی به این قرار است: نمک‌گیر کردن و همراه‌سازی نخبگان علمی، فرهنگی، مذهبی، سیاسی (جذب اصناف و اقلیت‌ها)، شایعه‌سازی (شایعه‌پراکنی در موضوعات مختلف روز ایران اسلامی و جهان)، برجسته‌سازی (از کاه کوه ساختن، تغییر در ضریب اهمیت اتفاقات)، مردم‌انگیزی (توسل به هیجان و شور اجتماعی)، عوام‌فریبی (توسل به مقدسات و شخصیت‌سازی فرهمندانه)، شست‌وشوی مغزی (وارونه‌سازی و دادن آدرس‌های غلط)، بحرانی‌سازی (بحرانی و آشفته جلوه دادن وضعیت کشور، اغراق در خطر حمله نظامی و انجام اقدامات خشونت‌آمیز و تنش‌زا)، تبلیغات مسموم (بکارگیری آگاهانه نمادهای شفاهی، تصویری، مکتوب و ...) و هزاران خدعه و نیرنگ کوچک و بزرگ دیگر.

به‌طور کلی، روش‌های بکار گرفته شده توسط دشمن در جنگ نرم عمدتاً بر اساس تکنیک‌های عملیات روانی بوده و از ابزارهای ارتباطی یا همان رسانه‌ها نهایت استفاده را به‌عمل می‌آورند. در مجموع رسانه‌هایی که در جنگ نرم مورد استفاده دشمن قرار می‌گیرند عبارتند از: رسانه‌های پخش (رادیو، تلویزیون و شبکه‌های ماهواره‌ای)، رسانه‌های دیجیتال (فناوری‌های جدید اطلاعاتی ارتباطی مانند: رسانه‌های کم‌دامنه و شخصی)، فضای مجازی (اینترنت)، رسانه‌های مکتوب (کتاب، مجلات و روزنامه‌ها و ...). برای تحقق اهداف دشمن در جنگ نرم علیه نظام اسلامی، در کنار روش‌هایی که مستقیماً از سوی دشمن برای استحاله، بی‌ثبات‌سازی و یا براندازی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران بکار گرفته می‌شود، عواملی نیز درون کشور وجود دارد که از آنها به‌عنوان بستر و زمینه‌ساز فعالیت‌های دشمن یاد می‌کنیم.

برخی از نقاط ضعف داخلی چه در حوزه حاکمیت و چه در حوزه نخبگان و عموم مردم بعضاً نشأت گرفته از اعمال و رفتار فردی و گروهی عامدانه و به‌قصد ضربه زدن به نظام مقدس جمهوری اسلامی به‌وجود نیامده‌اند؛ بلکه ناشی از ناکارآمدی ارزیابی‌ها، برآوردها، خوش‌بینی‌های بیش از حد و عملکردهای اشتباه بعضی از مسئولان بوده و یا آسیب‌های گوناگون در میان توده مردم که منشاء داخلی دارند و می‌توانند به‌عنوان

زمینه سوء استفاده دشمن برای ضربه زدن به نظام اسلامی به شمار آیند و در نهایت، منجر به تشکیل یک بحران^{۱۳} شوند.

بر این اساس، در حوزه مسائل سیاسی، فعالیت‌هایی نظیر ترویج غرب‌گرایی در کشور، ترویج تأویل‌گرایی و نفاق در گفتمان سیاسی برخی از مسئولان و نخبگان، ایجاد و گسترش تضادها و معارضات مختلف (مردم - مردم، مردم - مسئولین و مسئولین - مسئولین)، حمله به رکن رکن ولایت فقیه، مشروعیت‌زدایی از نظام اسلامی و قانون اساسی کشور و ... برنامه‌هایی هستند که مستقیماً از سوی دشمن بکار بسته می‌شوند. اما در کنار این فعالیت‌ها می‌توان به مسائل مختلفی چون احساس تبعیض، احساس ظلم و بی‌عدالتی، احساس محدود شدن آزادی‌ها و حقوق اساسی و شهروندی، دیوان‌سالاری بیمار و بوروکراسی افراطی، فساد سیاسی (انحصارطلبی، زیاده‌خواهی، باندبازی) و ... اشاره کرد که به‌طور حتم برای نظام اسلامی تهدید به‌شمار می‌آید، زیرا رفته‌رفته می‌تواند منجر به نارضایتی عمومی و کاهش مقبولیت نظام اسلامی شود.

این موارد به‌طور خاص از سوی دشمن و به‌منظور ضربه زدن به نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران به‌وجود نیامده‌اند، بلکه گاهی اوقات در اثر برخی اشتباهات داخلی، این پیامدهای ناگوار برای ایران اسلامی رقم خورده است. برای مثال، احساس تبعیض در میان مردم از هر نوع طبقاتی، مذهبی، قومیتی، جنسیتی و یا جغرافیایی باشد، منجر به نارضایتی مردم و کاهش اعتماد آنها نسبت به مسئولین خدوم و خدمت‌گزار کشور خواهد شد. حال اگر موارد مختلفی که می‌تواند نارضایتی مردم را باعث شود، در کنار یکدیگر جمع شده و منجر به تراکم احساس نارضایتی (حقیقی و کاذب) در میان مردم شود، می‌تواند به بروز رفتارهای اعتراضی در سطوح مختلف (اعتراضات صنفی، تجمعات و راهپیمایی‌های عمومی، اعتصاب، تحصن، اغتشاش و ...) از سوی مردم شود.

بی‌شک در حوزه مسائل فرهنگی می‌توان به ترویج سبک زندگی مدرن از سوی رسانه‌های دولتی و خصوصی کشور، فقر نرم‌افزاری در زمینه علم، روحیه تساهل و تسامح افراطی در برخورد با منکرات و مشکلات فرهنگی، تجمل‌گرایی، دنیاطلبی، اشرافیت و ثروت‌اندوزی، کم‌توجهی به مقوله هنر متعهد، افزایش نابسامانی‌ها و بزه‌کاری‌های اجتماعی نظیر افزایش سن ازدواج، مشکلات جنسی، اعتیاد، طلاق، پرخاشگری، خودکشی، سرقت، هم‌جنس‌گرایی، تکدی‌گری و ... اشاره کرد.

اولین و جدی‌ترین دلیل شکست نظام سلطه و دنباله‌های آن را می‌توان در اتکای نظام اسلامی به مرکزیت الهی عالم دانست، زیرا وعده الهی به پیروزی نهایی متقین در برابر مستکبرین تعلق گرفته است و نظام اسلامی از آنجا که پایبند و متعهد به اجرای دستورات اسلامی است، تحت سیطره ولایت مطلقه فقیه و حفاظت الهی قرار دارد.

دلیل اساسی دیگر نیز به پشتوانه مستحکم مردمی نظام باز می‌گردد و تجربه سه دهه حاکمیت نظام اسلامی ثابت کرده است که مردم ایران اسلامی، به دلیل پیوند عاطفی و عقلانی با دین مبین اسلام و انقلاب اسلامی حتی اگر نارضایتی‌هایی از شرایط معیشتی و روزمره خود داشته باشند، اجازه دخالت بیگانگان و ضربه زدن به اسلام و انقلاب اسلامی را نمی‌دهند؛ زیرا انقلاب اسلامی، متعهد به خدمت‌رسانی به عموم شهروندان جامعه اسلامی و به خصوص مستضعفان و محرومان بوده و هست. از طرفی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با صراحت و صلابت نیز تضمین حضور و مشارکت مردم در تصمیم‌گیری برای تمام ارکان نظام از قبیل رهبری، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی، قوه قضائیه، شوراهای شهر و روستا و ... را در نظر گرفته است. این پشتوانه مردمی زمانی که از ریشه‌های مشترک ایمانی و اعتقادی مستحکم نیز برخوردار شود، راه اختلاف‌افکنی را در مقابل دشمنان سد می‌کند.

مردم ایران اسلامی، به دلیل این‌که در طول تاریخ معاصر و به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، خود ضربات و لطمات فراوانی از ناحیه دولت‌های بیگانه خورده‌اند، از حافظه تاریخی مناسبی برای یادآوری و مرور عداوت‌های آنان و مقابله با توطئه‌های

آن‌ها برخوردارند. حافظه‌ای تاریخی که در کنار آموزه‌های اسلامی و فرهنگ ولایت‌مداری، بصیرت و قدرت، تحلیل ویژه‌ای را برای مردم به‌وجود آورده است. این بصیرت باعث شده تا ملت ایران به‌عنوان ملتی هوشیار و آگاه، با توجه به حجم انبوه تبلیغات مسموم دشمن کم‌ترین میزان فریب‌خوردگی در طول سالیان متمادی را داشته باشند.

از دیگر عوامل موفقیت نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در جنگ نرم بهره گرفتن از سرمایه‌انسانی و اجتماعی مطلوب است. سرمایه‌انسانی جوان، مؤمن، متفکر، خلاق، متخصص و علاقه‌مند به سرنوشت کشور از اقشار مختلف مردم که در طول سی و دو سال پس از انقلاب اسلامی در زمینه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، علمی و ... رشد و پرورش یافته که این امر است و باعث گردیده ضربه‌پذیری نظام اسلامی به‌دلیل قطع وابستگی و ایجاد استقلال فکری و انسانی به‌شدت کاهش یابد.

در حوزه سرمایه اجتماعی نیز می‌توان به مؤلفه‌هایی چون وحدت و همبستگی در قالب هویت ملی، اعتماد متقابل مردم و حاکمیت، امید به زندگی، مشارکت، نشاط، تعاون، جدیت، مجاهدت و پیوندهای مستحکم ایمانی اشاره کرد.

این سرمایه اجتماعی باعث شده تا زمینه به‌وجود آمدن شکاف‌های عمیق و تضاد در جامعه به‌شدت کاهش یابد. اگر به این سرمایه اجتماعی، غنای سرمایه ایدئولوژیکی و گفتمان انقلاب اسلامی را اضافه کنیم، فهم ضربه‌ناپذیری نظام اسلامی در جنگ نرم به‌خوبی مشخص می‌گردد. این غنای ایدئولوژیکی و فکری باعث شده تا دوگانه‌های به‌ظاهر متناقضی، چون شریعت و عقلانیت، ایرانیت و اسلامیت، معنویت و عدالت، جمهوریت و ولایت، فرد و جامعه، آزادی و امنیت، دین و سیاست و ... در کنار یکدیگر معنا پیدا کنند و منظومه ایدئولوژیکی غنی و درهم‌تنیده‌ای را فراهم آورند.

در حقیقت این غنای معرفتی است که موجب می‌شود، نظام مقدس جمهوری اسلامی دچار خلأ گفتمانی نشود و ان‌شاءالله زمینه‌های پیدایش شکاف‌های فکری از بین رود و یا به‌شدت تضعیف شود.

فهرست مطالب

فصل اول: قدرت نرم

۱-۱- درآمدی بر قدرت نرم.....	۳
۱-۲- قدرت.....	۵
۱-۳- دسته‌بندی‌های قدرت.....	۹
۱-۴- مفهوم قدرت نرم.....	۱۲
۱-۵- نظریه قدرت نرم.....	۱۴
۱-۶- سطوح قدرت نرم.....	۲۶
۱-۷- منابع قدرت نرم.....	۲۸
۱-۸- عناصر افزایش دهنده قدرت نرم.....	۳۰
۱-۹- ارکان اساسی قدرت نرم.....	۳۱
۱-۱۰- ابعاد قدرت نرم در فرآیند انقلاب اسلامی ایران.....	۳۵
۱-۱۱- نقش و جایگاه قدرت نرم در روند تکاملی انقلاب اسلامی.....	۳۶
۱-۱۲- منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی.....	۴۱

فصل دوم: تهدید نرم

۱-۲- درآمدی بر تهدید نرم.....	۴۵
۲-۲- تهدید.....	۴۶
۳-۲- مفهوم شناسی.....	۵۰
۴-۲- حوزه‌های تهدید نرم.....	۵۴
۵-۲- روش‌های مقابله با تهدیدات نرم.....	۵۹

فصل سوم: جنگ نرم

۱-۳- درآمدی بر جنگ نرم.....	۶۳

۶۶.....	۲-۳- جنگ
۷۲.....	۳-۳- مفهوم‌شناسی جنگ نرم
۷۶.....	۴-۳- فلسفه وجودی جنگ نرم
۷۹.....	۵-۳- تفاوت‌های جنگ نرم و جنگ سخت
۸۳.....	۶-۳- اهداف جنگ نرم
۸۶.....	۷-۳- اهداف راهبردی جنگ نرم ایالات متحده آمریکا
۸۷.....	۸-۳- ابزارهای جنگ نرم
۸۹.....	۹-۳- ویژگی‌های جنگ نرم
۹۵.....	۱۰-۳- مهندسی در جنگ نرم
۹۷.....	۱۱-۳- پیام‌شناسی درجنگ نرم
۹۸.....	۱۲-۳- ماهیت زور درجنگ نرم
۹۹.....	۱۳-۳- بایسته‌های تأثیرگذار در جنگ نرم
۱۰۱.....	۱۴-۳- بازیگران و کارگردانندگان
۱۰۴.....	۱۵-۳- مؤلفه‌های جنگ نرم
۱۰۷.....	۱۶-۳- راه‌های مقابله با جنگ نرم

فصل چهارم: روش‌های جنگ نرم

۱۱۳.....	۱-۴- درآمدی بر روش‌های جنگ نرم
۱۱۳.....	۲-۴- روش‌های گفتاری
۱۵۰.....	۳-۴- روش‌های رفتاری
۱۵۷.....	۴-۴- روش‌های شبکه‌ای

فصل پنجم: تاکتیک‌های جنگ نرم

۱۶۵.....	۱-۵- درآمدی بر تاکتیک‌های جنگ نرم
۱۶۶.....	۲-۵- انواع تاکتیک‌های جنگ نرم

فصل ششم: تکنیک‌های جنگ نرم

۲۰۹	۱-۶- درآمدی بر تکنیک‌های جنگ نرم .....
۲۰۹	۲-۶- صنایع فرهنگی .....
۲۱۲	۳-۶- رسانه‌ها .....
۲۲۱	۴-۶- فناوری‌های نوین اطلاعاتی - ارتباطی .....

فصل هفتم: نقش راهبردی پدافند غیرعامل در تهدیدات سایبری

۲۳۵	۱-۷- نقش راهبردی پدافند غیرعامل در تهدیدات سایبری .....
۲۳۶	۲-۷- گستره نفوذ سایبری .....
۲۴۲	۳-۷- پدافند غیرعامل و تهدیدهای نرم (مردم محور) .....
۲۶۰	۴-۷- توسعه فضای دفاع سایبری .....
۲۸۰	۵-۷- راه کارهای علمی و عملی پدافند غیر عامل .....
۲۸۴	۶-۷- نتیجه‌گیری .....
۲۸۷	منابع .....

فصل اول

قدرت نرم

۱-۱- درآمدی بر قدرت نرم

انسان در هر جا که باشد در حال تولید قدرت است که یکی از موضوعات اصلی بشر است، و مسئله تولید قدرت همزاد بشر است، قدرت در دانش راهبردی، یعنی توانایی تحمیل اراده خود بر طبیعت^{۱۴}، خود^{۱۵} و دیگران^{۱۶}. هرکسی که این سه بخش را در زندگی خود دنبال می‌کند در واقع در جست‌وجوی قدرت است. قدرت مانند امنیت و حیات جزء لاینفک وجود انسان و جامعه است، اما آنچه مهم است روش استفاده از تحمیل اراده بر طبیعت، خود و دیگران می‌باشد. (عباسی، ۱۳۹۱).

دانشی که حد و اندازه و سازوکار این تحمیل را تبیین می‌کند، جزئی از دانش راهبردی است و در علوم راهبردی مسئله تولید قدرت نامیده می‌شود. تقسیم قدرت به صورت سخت^{۱۷}، نیمه سخت^{۱۸} و نرم^{۱۹} معلول صلابت قدرت^{۲۰} است. در قدرت سخت برای تحمیل اراده خود صلابت بیشتری ضرورت دارد، اما در قدرت نرم، به صلابت کمتری برای تحمیل اراده نیاز است و بدون این که انسان متوجه شود به تسخیر یک فکر یا یک فرهنگ درمی‌آید.

قدرت سخت، نظامی‌گری را برمی‌تابد و آماج آن تصرف سرزمین و سیادت بر دریا، هوا و زمین است و روش آن قهری و خشونت‌آمیز است، در قدرت نیمه سخت آنچه اقتصاد و سیاست نامیده می‌شود، آماجش تصرف دولت یا بازار است و روشی که در آن استفاده می‌شود روش تشویقی و تنبیهی است. اما در قدرت نرم آنچه آماج محسوب می‌شود، تصرف قلب‌ها و سیادت بر ذهن‌هاست و روش آن ارضایی و اغنایی است. در قدرت نرم که قدرت فرهنگی، علمی و روانی هر جامعه می‌باشد، قدرت اقناع و ارضاء مطرح است و تحمیل اراده خود بر دیگران از طریق شک و یقین و حب و بغض انجام

---

14. Nature

15. Self

16. Other

17. Hard

18. Semi Hard

19. Soft

20. Power Strength

می‌شود. عناصری که حب و بغض را رقم می‌زنند هنرمندان یا ورزشکاران هستند و اثری که آن‌ها خلق می‌کنند یا موفقیتی که کسب ارضاء هواداران را در پی دارد، در واقع می‌توان نتیجه گرفت، مدیریت حب و بغض مدیریتی بعضاً هنری است. اما عناصری که شک و یقین را ایجاد می‌کنند، اصحاب علم و اصحاب رسانه هستند. در حوزه شک و یقین دو عامل حق و باطل وجود دارد، انسان به‌طور فطری به‌دنبال حق و حقیقت است. قدرت تفکیک حق از باطل، فرقان نامیده شده است و قدرت فرقان نیز در اثر تقوا به‌دست می‌آید. با حب و بغض، می‌توان مناسبات تولی و تبری را مدیریت کرد و با تشخیص حق از باطل می‌توان اراده برحق را بر دیگران تحمیل کرد و آن را به سطح جامعه تعمیم داد.

کشوری مانند آمریکا، قدرت و توان تحمیل اراده خود بر دیگران را دارد، زیرا سالیانه به‌طور متوسط ۹۰۰ فیلم در هالیوود می‌سازد و انگاره‌های خود را به تمام دنیا منتقل می‌کند. البته قدرت نرم آمریکا صورت‌های دیگری نیز دارد، مثلاً در امپریالیسم زبانی، همه دنیا محکوم و مجبورند که به زبان انگلیسی در ISI مقاله منتشر کنند و این خود تحمیل اراده بر دیگر جوامع است که در قدرت سخت پدید آمد و اکنون در قدرت نرم میوه آن چیده می‌شود. کم‌تر از ۵ درصد از مقالات دانشمندان ایرانی که در ISI منتشر می‌گردد، به زبان فارسی ترجمه می‌شود، اما فردی که در انگلیس، آمریکا، کانادا و دیگر کشورهای آنگلو ساکسون زندگی می‌کند، به راحتی می‌تواند از نتایج تحقیقات دانشمندان جهان که به انگلیسی می‌نویسند استفاده کند؛ لذا کشورهایی که از طریق علم قدرت نرم را اعمال می‌کنند در تولید علم از ما جلوتر نیستند، بلکه دیگران مانند کارگران فکری هستند که برای آن‌ها علم تولید می‌کنند.

تفوق رسانه‌ای، علمی و هنری امروز که به تبع تفوق‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری ایجاد شده است، درواقع قدرت نرم تولید کرده و «حب و بغض» و «شک و یقین» را مدیریت می‌کند و تبری و تولی موردنظر صاحبان آن‌ها را رقم می‌زند. آنجایی که حب

می‌ورزد، تولی و آنجایی که بغض می‌ورزد «تبری» می‌جوید، البته همه‌ی حب‌ها و بغض‌ها ستایش‌شده نیستند (همان منبع، ۱۳۹۱).

۱-۲- قدرت

قدرت^{۲۱} در اصطلاح دانش جامعه‌شناسی به معنی توانایی افراد یا اعضای یک گروه برای دستیابی به هدف‌ها و یا پیشبرد منافع خود از راه واداشتن دیگر افراد جامعه به انجام دادن کاری خلاف خواسته آنها است.

قدرت یک مزیت اجتماعی است که در قشربندی مورد توجه قرار می‌گیرد. بسیاری از ستیزه‌ها در جامعه، مبارزه برای قدرت است، زیرا میزان توانایی یک فرد در دستیابی به قدرت بر این امر که تا چه اندازه می‌تواند خواسته‌های خود را به زیان خواسته‌های دیگران به مرحله اجرا درآورد، تأثیر می‌گذارد.

قدرت می‌تواند از طریق عضویت در یک طبقه اجتماعی یا پذیرفتن یک نقش سیاسی به‌دست آید. فعالیت‌ها و ویژگی‌های فرد، ثروت فرد و عامل زور نیز می‌تواند در افزایش قدرت نقش داشته باشد. از دیگر عوامل تأثیرگذار بر میزان قدرت افراد، کاریزماست (گیدنز، ترجمه منوچهر صبوری، ۱۳۷۶).

۱-۲-۱- تعریف قدرت

قدرت توانایی تحمیل اراده فرد، گروه یا سازمان به محیط پیرامون خود است. در قدرت تحمیل اراده نهفته است. هرچقدر فرد بتواند اراده خود را بیشتر تحمیل کند، قدرت بیشتری خواهد یافت و امکان تحقق اهداف نهایی‌اش بیشتر خواهد شد. درواقع قدرت، زور به‌صورت پنهان است (وردی‌نژاد، ۱۳۸۷).

۱-۲-۲- تعریف قدرت از دیدگاه نظریه‌پردازان

• کارل مارکس^{۲۲} قدرت را از دیدگاه طبقاتی چنین تعریف می‌کند: اعمال قهر متشکل یک طبقه برای سرکوب طبقه دیگر. از نظر مارکس قدرت سه ویژگی دارد:

21.Power

22.Karl Heinrich Marx

✓ اول اینکه، قدرت خصیصه طبقاتی دارد و پیوسته در روابط میان یک طبقه با طبقه دیگر تحقق‌پذیر خواهد بود.

✓ دوم اینکه، قدرت هیچ‌گاه نمی‌تواند سالم و مشروع باشد، زیرا ظهور و تجلی قدرت در یک جامعه، از عوارض ناسالم بودن آن جامعه است و ریشه در طبقاتی بودن جامعه دارد. اگر جامعه سالم و بی‌طبقه باشد، پدیده‌ای به نام قدرت در آن ظاهر نمی‌شود. از دید وی قدرت تنها منشأ ظلم و ستم و سرکوب یک طبقه توسط طبقه‌ای دیگر است.

✓ سوم اینکه، قدرت بیان‌گر رابطه طبقه حاکم و محکوم است. هرچند بعضی از طرفداران مارکس قدرت اجتماعی را گسترده‌تر از قدرت طبقاتی می‌دانند، اما آن‌ها نیز قدرت سیاسی را قدرت طبقاتی و تحمیل اراده یک طبقه بر طبقه دیگر معرفی می‌کنند (بولوردی، ۱۳۸۷).

• برتراند راسل^{۲۳} می‌گوید: قدرت ایجاد آثار مطلوب و موردنظر است. وی از این تعریف نتیجه می‌گیرد که قدرت یک مفهوم کلی و قابل‌اندازه‌گیری است و می‌توان به‌آسانی در مورد اندازه قدرت افراد و مقایسه کمی آن‌ها نظر داد. این در صورتی است که افراد به آثار مشترک و مطلوبی که از جهت مقدار متفاوت باشد، دست یابند. آثار موردنظر در اعمال قدرت آگاهانه و عمدی است.

• تالکوت پارسونز^{۲۴} می‌گوید: قدرت قابلیت و توانایی یک سیستم اجتماعی در انجام کارکردهایی به نفع اهداف جمعی می‌باشد. قدرت، توانایی سیستم اجتماعی در تجهیز منابع به‌منظور نیل به اهداف جمعی است. قدرت قابلیت تعمیم‌یافته برای تضمین اجرای تعهدات الزام‌آور واحدهایی در نظام سازمان جمعی است، وی در توضیح به دو عامل مهم اشاره می‌کند:

✓ اول مشروعیت تعهدات مذکور است، از جهت تأثیر مثبتی که در تأمین اهداف اجتماعی هماهنگ با باورها و اعتقادات مردم دارد که این خود تا حد وسیعی منشأ پذیرش آن‌ها از سوی مردم خواهد بود و این مصداق روشنی است برای قابلیت اجرای تعهد که در تعریف آمده است.

23. Bertrand Russell

24. Talcott Parsons

✓ دوم عامل وجود ضمانت اجرایی دولتی است که در قالب پاداش و کیفر و به‌طور کلی احکام جزایی و در موارد تمرد و عصیان تجلی پیدا می‌کند. عامل اول به‌تنهایی تأثیری در اطاعت افراد ندارد، این عامل پشتوانه اجرای تعهدات و پذیرش قهری آن از سوی مردم خواهد بود (بولوردی، ۱۳۸۷).

- رابرت دال^{۲۵} می‌گوید: قدرت به معنی کنترل رفتار است. واحد یک بر واحد دو تا حدی قدرت دارد که بتواند واحد دو را به کاری وادارد که در غیر این حالت انجام نمی‌داد. در این حالت می‌توان گفت، واحد یک بر واحد دو تا حدی قدرت دارد.
- نیکوس پولاتنتزاس^{۲۶}: قدرت را ظرفیت یک طبقه اجتماعی برای تحقق منافع عینی خود تعریف می‌کند (همان منبع، ۱۳۸۷).

۱-۲-۳- مفهوم قدرت

قدرت یکی از اجزای اصلی ساختارهای اجتماعی است و تأثیر آن در همه سطوح جامعه مشهود است و مردم را به‌طور مداوم تحت تأثیر قرار می‌دهد. ساختار قدرت در جامعه موضوع بسیار پیچیده و مهمی در علوم اجتماعی است. به‌طوری‌که نتیجه قدرت حکومت‌ها، تأمین منافع عام و امنیت عمومی و تحقق اهداف ملی است که به جامعه شکل و ساختار می‌بخشد و نتایج مثبتی دارد که به نظم اجتماعی نیز منجر می‌شود. در مرزبندی مفهوم قدرت، قدرت اجتماعی به‌صورت‌های گوناگون نظیر اقتدار، نفوذ، خشونت، زور، سلطه، قوت و ... جلوه می‌کند. درواقع هنگامی که نام حکومت به میان می‌آید، کلمه قدرت معنا پیدا می‌کند. قدرت در ساده‌ترین شکل آن، توان تحمیل اراده بر دیگری است.

جنگ نرم، جنگ سرد و جنگ نیمه‌سرد نیاز به توان و قدرت دارد. کسی که می‌خواهد جنگ کند باید توان و بنیه داشته باشد. ریشه جنگ در قدرت است. تقسیم‌بندی قدرت که امروزه مدنظر جامعه ما و جامعه بشری است به سه دسته تقسیم می‌شود.

25. Robert Dahl

26. Nicos Poulantzas

✓ نوع قدرت سخت، یعنی استفاده از مدل نظامی است. اسلحه را روی شقیقه کسی قرار می‌دهید که از سر اجبار کاری را انجام دهد. در این نوع قدرت قواعد و زمین بازی آن‌ها مشخص است، زمین یا دریا و یا هوا است. تقسیمات نظامی این‌چنین است. نیروی زمینی، نیروی دریایی و نیروی هوایی. آنجایی که هدف اشغال و تصرف زمین، دریا و هواست، باید در زمین، دریا و هوا سیادت ایجاد کنند تا آن را تصرف کنند. همدیگر را می‌زنند، طرد و نابود می‌کنند تا مکان آن دیگری را بگیرند.

✓ نوع قدرت نیمه‌سخت، یعنی با تشویق یا تنبیه کاری می‌کنید که فرد آن عملی را انجام دهد که مدنظر شماست. امروزه قدرت تربیتی نیمه‌سخت است. روش تشویق و تنبیه. یعنی مدیر آن اداره، استاد آن دانشگاه، پدر و مادری که بچه را تربیت می‌کنند، روش تحمیل اراده‌شان بر دیگری روش نیمه‌سخت است.

✓ نوع قدرت نرم، یعنی اراده‌شان را بر دیگری تحمیل می‌کنند. شیوه آن‌ها قهری^{۲۷} است. هرکسی زودتر شلیک کرد می‌ماند، به شکل خشونت‌آمیز و این قاعده اجباری است. اراده به‌صورت اجباری تحمیل می‌شود (عباسی، ۱۳۸۸).

۱-۲-۴- اهمیت قدرت

قدرت در تمام عرصه‌های زندگی فردی و جهانی اهمیت به‌سزایی دارد. شخصی که در زندگی شخصی خود قدرت نداشته باشد، در اداره آن به مشکل خواهد رسید و نظام خانواده متزلزل و از هم خواهد پاشید.

در عرصه جهانی نیز با در دست داشتن قدرت می‌توان در زمینه‌های سیاسی و اقتصادی پیشرو بود که این خود باعث رشد فزاینده، توسعه‌یافتگی، رفاه و آسایش، نفوذ کلام و امنیت می‌شود و با داشتن قدرت، جامعه از تجاوزات سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی در امان خواهد بود و امکان نشر و تحمیل فرهنگی خودی است. به‌طور کلی دستیابی به قدرت بزرگ‌ترین آرزوی بشر در تمام ادوار بوده است (ویردی‌زاده، ۱۳۹۰).

۱-۲-۵- ماهیت قدرت

در روابط قدرت نوعی تحمیل اراده از طرف کنشگر اجتماعی نهفته است. ماهیت شیطانی قدرت مسئله فساد را به میان می‌کشد. از این دیدگاه قدرت فسادآور است و فاجعه به پا می‌کند. فساد قدرت ناشی از کیفیت، تنوع، اعتیاد به قدرت و بی‌قیدوشرط بودن قدرت می‌باشد (Lasswell and Kaplan, 1950).

۱-۳-۳- دسته‌بندی‌های قدرت

اندیشمندان امنیت ملی برای درک بهتر و بکار بردن تدابیر راه‌گشا تر به بررسی و تئوریزه کردن امنیت ملی بر مبنای عناصر تشکیل‌دهنده قدرت ملی و به تبع آن مهندسی منازعات می‌پردازند. در میان دسته‌بندی‌های مختلفی که برای طبقه‌بندی این عناصر در نظر گرفته شده است، متداول‌ترین و کاربردی‌ترین آن‌ها عبارتند از:

- ✓ بر اساس عوامل زیستی (بیونیک)؛
- ✓ بر اساس مؤلفه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، نظامی و فرهنگی (کلاسیک - ارگانیک)؛
- ✓ بر اساس معیار صلابت و شدت، این دسته خود شامل قدرت سخت^{۲۸}، قدرت نیمه‌سخت^{۲۹} و قدرت نرم^{۳۰} است.

۱-۳-۱- قدرت سخت

قدرت سخت زمانی موضوعیت می‌یابد که استقلال و تمامیت ارضی کشور در خطر (بالفعل و بالقوه) هجوم نیروهای نظامی کشور دیگر یا اتحادی از کشورهای خارجی یا گروه‌های معارض مسلح داخلی قرار گیرد. در این فرآیند معمولاً هدف اشغال و یا جلوگیری از اشغال سرزمین است. اقدام‌های مبتنی بر قدرت سخت متکی به روش‌های فیزیکی و عینی همراه با رفتارهای خشونت‌آمیز، براندازی و یا ضد براندازی آشکار و نیز حذف دفعی است.

28.Hard Power

29.Semi Hard Power

30.Soft Power

با عنایت به این تعریف، منازعه سخت^{۳۱}، مبارزه‌ای به شیوه نظامی و با هدف پیروزی و اشغال سرزمین محسوب می‌گردد که این نوع از منازعه بیشتر در دوران استعمار کلاسیک مورد استفاده و بهره‌برداری قرار می‌گرفت.

۱-۳-۲- قدرت نیمه سخت

قدرت نیمه سخت^{۳۲} به لحاظ مفهومی در میان دو مفهوم بیان شده قبلی، یعنی جنگ نرم و جنگ سخت قرار دارد. به همین دلیل، این قدرت مؤلفه‌های مشترکی با هر یک از دو قدرت معرفی شده قبلی دارد. قدرت نیمه سخت مانند قدرت سخت می‌تواند از اعمالی مانند تهدید و ارعاب و اجبار و تشویق، برای اجرای منویات خود کمک بگیرد، اما بر خلاف ماهیت قدرت سخت و در هم‌سویی با قدرت نرم این اعمال را بدون یاری گرفتن از خشونت ممکن می‌داند. به این لحاظ می‌توان گفت، این نوع قدرت اگر چه دارای ماهیتی جداگانه است، اما آشکارا از دو قدرت نرم و سخت تأثیر پذیرفته و متقابلاً بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد.

درواقع بر اساس قواعد و ترفندهای منازعه نیمه سخت، فردی را در کشور هدف بر سرکار می‌آورند که با وجود ملیتی یکسان با سایر مردم آن سرزمین، خواسته یا ناخواسته کشور متبوع خود را در جهت منافع قدرت‌های بیگانه هدایت خواهد کرد. امروزه این مقوله، علاوه بر تسلط سیاسی بر کشورها، در تسلط بر بازارها و راه‌های اصلی اقتصادی کشورهای هدف نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱-۳-۳- قدرت نرم

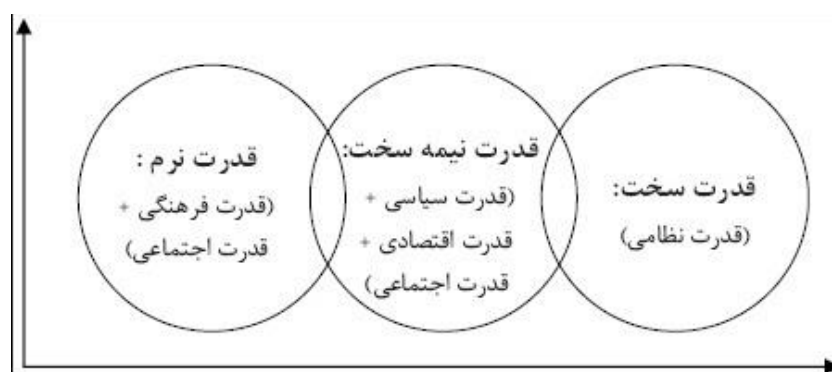
در میان اندیشمندان حوزه قدرت و امنیت ملی جوزف نای، به‌عنوان بنیان‌گذار مفهوم جنگ نرم شهرت یافته است. او قدرت نرم را شیوه‌ای برای رسیدن به نتایج دلخواه، بدون تهدید و تشویق آشکار و ملموس می‌داند. بر این اساس یک کشور و حاکمیت می‌تواند به مقاصد موردنظر خود برسد، چون کشورهای دیگر، ارزش‌های آن را

31.Hard Conflict

32.Semi Hard Conflict

می‌پذیرند و تحت تأثیر پیشرفت و اندیشه آن قرار می‌گیرند و در نتیجه، خواهان پیروی از آن می‌شوند. در این مفهوم مهم‌ترین مسئله، تنظیم دستورالعملی برای جذب دیگران است. بنابراین، قدرت نرم کسب آنچه می‌خواهید از طریق جذب کردن و نه از طریق اجبار و یا پاداش می‌باشد (نای، ۲۰۰۴).

با توجه به آنچه در مورد قدرت نرم گفته شد، می‌توان نتیجه گرفت که منازعه نرم^{۳۳}، به شیوه‌ای اطلاق می‌گردد که بر اساس قواعد آن قلب و مغز مردم کشور هدف به تصرف نیروی مقابل در می‌آید و کسانی که قلب و مغزشان تسخیر شد، در راستای اهداف دشمن خود عمل خواهند کرد. باید دانست که شیوه تسلط بر قلب‌ها از راه ارضاء (بر مبنای اصالت لذت) و کنترل افکار از راه اقناع (بر پایه اصالت منفعت) ممکن است. این به این معنی است که رضایت افراد از چیزی موجب زمینه‌سازی تصرف قلب آنان و قانع کردن افراد در هر زمینه‌ای، منجر به سیادت بر تفکر آن‌ها خواهد شد.

شکل ۱-۱- نسبت‌شناسی قدرت بر اساس صلابت، شدت و قدرت‌شناسی کلاسیک راهبردی

۱-۳-۴- تعریف قدرت نرم

جاشوا کرلانتزیک^{۳۴} پژوهشگر بنیاد کارنگی، قدرت نرم را این‌گونه تعریف می‌کند: قدرت نرم به آن دسته از قابلیت‌ها و توانایی‌های کشور اطلاق می‌شود که با بکارگیری

33. Soft Conflict

34. Joshua Krlantzkyk

ابزاری چون فرهنگ، آرمان یا ارزش‌های اخلاقی به‌صورت غیرمستقیم بر منافع یا رفتار یا موجودیت دیگر کشورها اثر می‌گذارد.

جین شارپ^{۳۵} می‌گوید: هدف جنگ نرم تغییر دولت‌های نامطلوب یا فروپاشی حکومت‌ها و کسب قدرت سیاسی است و به صلح‌طلبی، اعتقادات اخلاقی و مذهبی ربطی ندارد. جنگ نرم به‌جای جنگ سخت و مسلحانه، برای رویارویی با حکومت‌های موردنظر است (رنجبران، ۱۳۸۸).

۱-۴- مفهوم قدرت نرم

قدرتی است که عامل آن می‌تواند بر ارادهٔ دیگران از طریق جلب‌نظر و متقاعد ساختن جهت پذیرش مطلبی بدون استفاده از زور و اجبار تأثیر بگذارد. قدرت نرم^{۳۶} توانایی تأثیرگذاری بر دیگران برای کسب نتایج مطلوب از طریق جذابیت به‌جای اجبار یا تطمیع است^{۳۷}. قدرت نرم با دو بعد از نظریهٔ ابعاد سه‌گانه قدرت یعنی برجسته‌سازی^{۳۸} و قدرت بنیادین^{۳۹} که استیون لوکس^{۴۰} در کتاب قدرت بینش افراطی^{۴۱} ارائه کرده است، قابل مقایسه است.

پرفسور حمید مولانا^{۴۲} در سال ۱۹۸۶ در کتاب «اطلاعات عالم‌گیر و ارتباطات جهانی» قدرت نرم را قدرت شکل‌دهی و تغییر ایده‌ها و ترجیحات طرف مقابل تعریف کرد. این مفهوم را اولین بار جوزف نای از دانشگاه هاروارد در سال ۱۹۹۰ در کتابی،

۳۵. مغز متفکر براندازی نرم، تئوریسین روش‌های ۱۹۸ گانه نافرمانی مدنی و همچنین مدیر مؤسسهٔ آمریکایی آلبرت انیشتن.

36. Soft Power

37. Soft Power: The Means To Success In World Politics

38. Highlight

39. Fundamental power

40. Steven Luxury

41. Power: Extreme Insight

42. Professor Hamid Mowlana

تحت عنوان «تغییر ماهیت قدرت آمریکایی»^{۴۳} مطرح کرد. وی در سال ۲۰۰۴ مفهوم قدرت نرم را در کتاب «قدرت نرم، راه موفقیت در سیاست‌های جهانی» بسط داد. جوزف نای قدرت سخت را به قدرت برای اجبار و قدرت نرم را به قدرت برای جذب و اقناع تعریف می‌کند. درمقابل قدرت نرم واژه نرم را بکار می‌برند که مفهوم آن را تحولاتی می‌دانند که موجب دگرگونی هویت فرهنگی و الگوی رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی می‌باشد.

در حال حاضر این واژه در سطح بین‌الملل به‌طور گسترده مورد استفاده تحلیل‌گران قرار می‌گیرد. به‌گونه‌ای که درمیان سایر کشورهای جهان به‌طور فراگیر و گسترده رایج شده است. چند سالی است که در ادبیات سیاسی جمهوری اسلامی ایران هم این مفهوم بسیار رایج شده است.

۱-۴-۱- کالبدشکافی قدرت نرم

موضوع قدرت نرم به‌عنوان یک واژه در علم سیاست، به‌ویژه در حوزه‌ی منازعات بشری و از زمان قدیم مطرح بوده است. قدیمی‌ترین مدرک درباره‌ی قدرت نرم به دوران کنفوسیوس برمی‌گردد. این فیلسوف چینی از بنیان‌گذار مذهب تائو پرسید: تائو چیست؟ لائوتسه دهانش را گشود ولی چیزی نگفت. کنفوسیوس لبخند زد ولی شاگردانش گیج شدند. کنفوسیوس توضیح داد: لائوتسه در طریقت از ما پیشی گرفت. در دهان او دندانی وجود ندارد، بلکه تنها یک زبان است، سخت‌ترین‌شان (دندان‌ها) نابود شدند، ولی نرم‌ترین‌شان (زبان) زنده مانده است. قدرت نرمی بیشتر از سختی است، این است تائو.

با ظهور ادیان مختلف، به‌ویژه اسلام و گسترش سریع آن‌ها در جهان، نقش قدرت نرم برجسته‌تر گردید و تبدیل به یک عامل سرنوشت‌ساز شد. اسلام نه بر اساس قدرت سخت بلکه با تکیه بر قدرت نرم گسترش یافت. از قرن شانزدهم و شکل‌گیری نظام ملت

- دولت و سلطه یافتن اندیشه‌های مادی‌گرایانه در غرب، به تدریج قدرت نرم به فراموشی سپرده شد و یا تحت‌الشعاع قدرت سخت قرار گرفت.

در تقسیم‌بندی‌های مختلف از قدرت نرم در برابر قدرت سخت به‌عنوان قدرت روحی^{۴۴} در مقابل قدرت جسمی^{۴۵} و یا قدرت معنوی^{۴۶} در مقابل قدرت مادی^{۴۷} یاد می‌شود. در ایران سرچشمه عمده قدرت نرم از ایمان به جمهوری اسلامی و ارزش‌های مسلط در جامعه نشأت می‌گیرد. قدرت مفهومی است که در علوم طبیعی، کلامی، فلسفی و انسانی مورد توجه قرار گرفته، ولی در علوم اجتماعی و سیاسی اهمیت ویژه و جایگاه محوری دارد.

هرکدام از علما و اندیشمندان از زاویه خاصی به مفهوم قدرت نگریسته‌اند: بعضی از منظر طبقاتی قدرت را تحلیل کرده‌اند و برخی دیگر با توجه به آثار قدرت آن را توضیح داده‌اند. بعضی از جامعه‌شناسان سیاسی نیز به بیان حدود و قیود قدرت اهتمام ورزیده‌اند و تفاوت‌های میان قدرت در جوامع ساده و پیچیده و قدرت در جوامع عام و خاص را مورد توجه قرار داده و به خصیصه نهاد یافتگی قدرت اشاره کرده‌اند (بولوردی، ۱۳۸۷).

۱-۵- نظریه قدرت نرم

جوزف نای، نظریه‌پرداز سیاسی دانشگاه هاروارد، قدرت نرم را چنین توصیف می‌کند: قدرت نرم، توانایی شکل دادن به ترجیحات و اولویت‌های دیگران است، اما نه با استفاده از تحمیل و تطمیع، بلکه از طریق جذب، همکاری و اغوا. او در خلال این سال‌ها و در تألیفات خود، به طرح و توسعه مفاهیم مرتبط همچون دیپلماسی عمومی و فرهنگی و نیز قدرت هوشمند پرداخته است. او معتقد است، در عصر انفجار اطلاعات،

44.Spiritual Power

45.Physical Strength

46.Spiritual Power

47.Material Strength

تشخیص اطلاعات ارزشمند بسیار مهم است و کسی که بتواند این مسئله را درک کند، در دست‌یابی به قدرت نرم موفق‌تر عمل می‌کند.

در این‌که منشأ مفهوم قدرت نرم همان نظریات جوزف نای (به‌عنوان یک نظریه قدرت در کنار ده‌ها نظریه دیگر) است، تردیدی نیست و مسلماً هم‌زمان با طرح آن در غرب به‌واسطه ترجمه در ادبیات سیاسی ایران نیز منعکس شده است، اما دریافت این نکته که اصطلاح جنگ نرم اولین بار در جامعه ما توسط چه کسی مطرح شده است، دقیقاً مشخص نیست. بنابراین، این‌طور به‌نظر می‌رسد که نه‌تنها جوزف نای بلکه هیچ نظریه‌پرداز مطرح غربی دیگر نیز هیچ‌گاه

واقعیت موجود درباره این موضوع آن است که جوزف نای نظریه‌پرداز قدرت نرم است، نه جنگ نرم، تمامی آنچه در منابع لاتین حول محور جنگ نرم یافت می‌شود، چیزی در حد یک جلد کتاب از سال ۱۹۸۸ در مورد سیاست‌های اقتصادی ایالات متحده آمریکا در آمریکای مرکزی و یا چند مقاله متفرقه در مجله‌های علوم سیاسی دهه ۱۹۶۰ است که احتمالاً همگی بی‌ارتباط با تصور فعلی است که ما درباره جنگ نرم داریم (ناظم‌زاده، ۱۳۸۹).

مهم است که بدانیم بین دو مفهوم قدرت و جنگ تفاوت بسیار است و هرکدام از این دو تعبیر از حیطه‌ای مجزا حکایت دارند. در حوزه روابط بین‌الملل، قدرت در توضیح مفاهیم ذیل بکار می‌رود:

- ✓ قدرت به‌عنوان هدف حکومت‌ها یا رهبران؛
  - ✓ قدرت به‌عنوان معیار تأثیر یا کنترل بر روی پیامدها، وقایع و موضوعات سیاسی؛
  - ✓ قدرت به‌عنوان بازتاب پیروزی در کشمکش‌ها و حصول امنیت؛
  - ✓ قدرت به‌عنوان کنترل بر روی منابع و ظرفیت‌ها.
- اما آیا واژه جنگ نیز از چنین ظرفیتی در برنامه‌ریزی و اجرا برخوردار است؟ جنگ بیش از هر چیز قلع و قمع، حذف و تخریب، کشته و زخمی‌شدن، پیشروی، تصاحب و غنیمت را یادآوری می‌کند (همان منبع، ۱۳۸۹).

۱-۵-۱- قدرت به عنوان هدف

نیکولو ماکیاولی^{۴۸} از رجال نامدار عهد رنسانس ایتالیا و نویسنده کتاب‌های معروف «شهریار و گفتارها» و کسی است که در مطالعه اندیشه سیاسی غرب به مثابه یک نقطه عطف مورد تأمل قرار می‌گیرد، وی نخستین اندیشمند و متفکر سیاسی غرب است که سیاست مدرن را در تضاد با سنت اخلاقی - مذهبی اروپای قرون وسطی بنیان نهاده است.

درحقیقت آنچه ماکیاولی را صاحب شهرت ساخته اندیشه‌های متفاوت او است که وی را به روشنی اندیشمندی مبلغ و پشتیبان سیاست تمرکز قدرت^{۴۹} نشان می‌دهد، همان اندیشه‌هایی که موجب شد، ملقب به معلم اهریمنی، آموزگار شرارت و فیلسوف شیطانی شود و همان باورها و تفکراتی که سبب شد برخی متدینان و الهیون نوشتارهای او را مواظط شیطانی بخوانند و از سوی دیگر شماری از فلاسفه و اندیشمندان آرای او را توجیه‌گر منافع قدرتمندان، زورمداران و توجیه‌کننده کاربرد هر وسیله ممکن برای نیل به اهداف بدانند.

به عبارت دیگر بنیان‌گذار اندیشه سیاسی مدرنی است که با تدوین و تبیین مفهوم نوینی از سیاست با سنت سیاسی روزگار خویش فاصله‌ای افزون می‌گیرد. اندیشه سیاسی اقتدارگرایانه ماکیاولی در واقع گسست کامل از اندیشه کلاسیک در فلسفه سیاسی غرب بود. با این وجود آنچه روشن است، علاوه بر بسیاری حکومت‌گران که دیدگاه‌های ماکیاولی را کعبه آمال خویش ساختند، شمار افزون‌تری از بزرگان وادی اندیشه و صاحب‌نظران عرصه فلسفه نیز تحت تأثیر اندیشه‌ها و افکار او قرار گرفتند. این نویسنده نامدار ایتالیایی که در نظرش دنیا واجد اصالت و قدرت است، آثار بسیاری در باب سیاست دارد. ماکیاولی دوگونه دولت فردی و دولت جمعی را تعریف کرده و تلاش می‌کند، پاسخی بر پرسش‌های سه‌گانه ذیل بیابد:

48. Niccolò di Bernardo dei Machiavelli

49. Concentration of Power

چگونه می‌توان قدرت به‌دست آورد؟ قدرت را حفظ کرد؟ چگونه می‌توان جلوی از دست رفتن قدرت را گرفت؟ در واقع او در پی یافتن پاسخ پرسش‌های این‌چنینی بود و نتیجه‌اش آن شد که در کتاب شهریار هرگونه اقدامی را برای پایه‌گذاری دولت ایده‌آل خویش مجاز دانست و با صدایی رسا اعلام داشت که شهریار باید همه کار انجام دهد تا دولت خود را برقرار و امنیت را حاکم سازد.

اما باید در نظر داشت که این نکته تنها پاسخی بر نخستین پرسش بود و دومین و سومین پرسش را درحقیقت در کتاب گفتارها پاسخ می‌دهد و بیان داشت که پس از بنیان نهادن یک دولت، نمی‌توان به تداوم آن امیدوار بود، مگر به مدد آزادی. درواقع او در گفتارها تأکید کرد: درست است که دولت مقتدر را می‌توان بر پایه زور برپا ساخت، اما استمرار و دوام آن به هیچ وجه با زور ممکن نیست و تنها آزادی سیاسی و مشارکت شهروندان است که می‌تواند تداوم و بقای یک دولت را تضمین کند.

بسیاری از اندیشمندان، ماکیاولی را که روحیهٔ ماده انگار خود را گاهی به‌صراحت تمام و گاهی به تلویح نشان می‌دهد، به‌سبب ارائه رهنمودهای غیراخلاقی وی مورد نکوهش قرار داده و از او به‌عنوان کسی یادکرده‌اند که اخلاق را زیر پا نهاده است. اما حقیقت آن است که اساس و پایه‌های تفکری که اخلاق ماکیاولی بر آن شکل گرفته است، به گونه‌ای است که اخلاق موجودیت یافته در گذشته، دیگر جلوه‌گر معیاری نیکو برای یکایک جامعه نیست. این به آن معناست که اخلاق قرون وسطایی، اخلاق کاتولیکی و اخلاقی که منشأ آن کلیسا است، دیگر نمی‌تواند میزان و سنجشی مناسب و درخور برای جامعه باشد، بلکه آن اخلاقی قابل‌قبول و شایسته است که زائیده صاحب قدرت باشد، یعنی تنها اخلاقی که شاه یا حاکم در جامعه منتشر می‌کند، قابلیت پذیرش دارد. به‌عبارتی دیگر، ماکیاولی رفتار بر اساس قانون را درخور انسان و رفتار با زور را شایسته ددان می‌پنداشت، با این حال شهریار را ناگزیر از اعمال روش ددان نیز می‌دانست.

در نظر ماکیاولی که بنیان قدرت را مورد بررسی و بازبینی قرار داده بود، اصل این مطلب یعنی اخلاق مهم نیست؛ بلکه مهم آن است که شه‌ریار بداند چگونه روش انسان و ددان را نیک بکار بندد و اگر روزی ناگزیر از بکار بردن شیوه ددان شد، شیوه روباه و شیران را بتواند به اقتضای زمان به نحو احسن بکار برد.

آنچه مطالعه آثار ماکیاولی و به‌ویژه دو کتاب یاد شده به‌دست می‌دهد، آن است که وی سیاست مدرن را در تضاد با سنت اخلاقی بنا نهاد. برخلاف افلاطون و ارسطو که اخلاق را بر سیاست مقدم می‌دانستند، اخلاق را به چارچوب سیاست آورد و اعلام داشت که این دولت نیست که بر بنیاد اخلاق شکل می‌گیرد، بلکه اخلاق است که در درون دولت شکل می‌گیرد.

در حقیقت ماکیاولی کمر همت بر بسته بود تا با تحلیل امور ریشه‌های طبیعی مطالب، اخلاق را در متن وجود آدمی فارغ از هرگونه جنبهٔ ماورایی و قدسی بجوید و امر تحقیق در سیاست را از الهیات و حکمت اخلاقی جدا سازد و درعین حال تشریح و تصریح نماید که دولت‌ها و سلاطین و زمامداران چگونه رفتار می‌کنند و چه کرداری باید پیشه کنند.

شماری از نویسندگان چون دکتر علی بیگدلی، نویسنده کتاب تاریخ اندیشه‌های سیاسی غرب از طالس تا مارکس، بر آن باورند که نقطهٔ عزیمت تفکر ماکیاولی را نقطهٔ شکل‌گیری تمدن نوین و جدید غرب و آغاز نوزایی اروپا باید بر شمرد و حقیقتاً نیز چنین است که ماکیاولیسم از ارکان مهم، اصلی و تشکیل‌دهندهٔ عصر رنسانس به‌عنوان نقطهٔ عزیمت و پیشرفت تمدن جدید غرب به‌حساب می‌آید.

ناگفته پیداست، ماکیاولیسم^{۵۰} و ناسیونالیسم^{۵۱} که ماکیاولی یکی از به‌وجود آوردندگان اصلی آن بوده است، در زمرهٔ مجموعهٔ ایسم‌هایی بودند که ستون‌هایی استوار به‌وجود آوردند و قصر رنسانس بر روی آن‌ها پا گرفت. با توجه به مطالب گفته شده

50. Machiavellism

51. Nationalism

می‌توان اذعان داشت ماکیاولی که به تعبیر نگارنده کتاب تاریخ جهان نو، رابرت روزول پالمر^{۵۲} مهم‌ترین نویسنده ایتالیا و شاید در اروپا در دوره رنسانس بود، یقیناً به آنچه که امروزه ماکیاولیسم و ماکیاول‌گرایی خوانده می‌شود، معتقد نبوده و می‌توان گفت او با وجود ایده‌های اقتدارگرایانه‌اش، یک آزادی‌خواه و یک لیبرال مدرن بوده است (نعمتی لیمایی، ۱۳۸۷).

۱-۵-۲- قدرت به‌عنوان معیار^{۵۳}

در عصری که در آن به‌سر می‌بریم، چه چیزی محور اصلی تولید قدرت محسوب می‌شود؟ پاسخ به این سؤال ما را به این نکته می‌رساند که قدرت‌های مطرح امروز و فردای جهان چه کسانی یا چه جریان‌هایی هستند؟ پاسخ ما به این سؤال متفاوت‌تر از پاسخ‌هایی است که سیاستمداران بیان می‌کنند.

آلوین تافلر^{۵۴} می‌گوید: اینکه کدام کشور بر جهان قرن ۲۱ مسلط خواهد شد، سؤالی هیجانی می‌باشد، اما درواقع طرح این سؤال اشتباه است. زیرا بزرگ‌ترین تحول امروز جهان، ظهور پدیده‌ای جدید یعنی نیرو و قدرتی ماورای دولت‌های ملی است (تافلر، ۱۳۷۴).

امروزه غیر قابل انکار است که هنوز تلفیقی از ثروت، قدرت نظامی، علم و فناوری و ... تعیین‌کننده قدرت کشورهای تأثیرگذارند؛ لیکن با نگاه دقیق‌تر و عمیق‌تر به بسترهای معرفتی عصر حاضر، به‌ویژه با بروز بحران‌ها و چالش‌های جدی تمدنی در عصری که به عصر مدرنیسم^{۵۵} مشهور است و اتفاقاتی از قبیل ظهور قدرت‌های جدید فکری نقاد، حیات دوباره مکاتب سنتی، مذاهب و گرایش‌های اخلاق‌گرا و معنویت‌گرا و تأثیر غیرقابل انکار آن‌ها بر معادلات تعیین‌کننده جهانی باید گفت که اکثر اصول

52. Robert Roswell Palmer

53. As a Measure of Power

54. Alvin Toffler

55. Modernism

نوآورانه عصر جدید اکنون خود در وضعیت بحرانی قرار دارند و در نتیجه قادر به تولید قدرت مؤثر نیستند (آجرلو، ۱۳۸۹).

در تائید این نظر، دلایلی چند وجود دارد که نشان می‌دهد انسان اروپایی مدرن مشغول جمع کردن خیمه و خرگاه خویش از سرزمین نوینی است که طی ۳۰۰ سال گذشته، در آن رحل اقامت افکنده بود. این انسان آهنگ عزیمت به قلمرو تاریخی و شیوه زیستی دیگری دارد (آرتگا ای، گاست، ترجمه احمد تدین، ۱۳۷۶).

از منظر لوسین دبلیو پای^{۵۶} قدرت مؤثر در صورتی پدید می‌آید که پنج ویژگی ذیل را کسب کند: انسجام درونی^{۵۷}، مشروعیت قدرت^{۵۸}، اجتماعی شدن قدرت^{۵۹}، پذیرش قدرت^{۶۰} و عادلانه شدن قدرت^{۶۱} (Lucian, 1966) که غرب حداقل در حیطه نظر مدتها فاقد این جنبه‌ها است.

با عنایت به اینکه همواره در تشکیل قدرتهای جهانی و تمدن‌های جدید، ابتدا تغییر نگرش در عرصه فکر، اندیشه و عقیده است که عامل مهم و هسته اولیه نوزایش تمدنی و فرهنگی را نوید می‌دهد.

لذا به دلیل تحول مبانی فلسفی و شناختی قدرت، این امر منجر به شکل‌گیری گفتمانی متفاوت از گفتمان غربی می‌شود و نیاز به استعاره جدیدی است که بتواند مفهومی نوین از قدرت را متناسب با شرایط جدید تداعی کند.

به تعبیری دیگر می‌توان این استعاره قدرت‌ساز و تعیین‌کننده حال و آینده جهان را مؤلفه تولید معنا و معناگرایی دانست. هژمونی به کمک تثبیت معنا حاصل می‌شود. از این‌رو موفقیت طرح‌های سیاسی را به واسطه توانایی‌شان برای تثبیت نسبی معنا در بافتی مشخص و محدود می‌توان سنجید. به این ترتیب تولید معنا ابزار مهمی برای ثبات روابط قدرت به‌شمار می‌آید. معناگرایی واژه‌ای است که می‌توان پیرامون آن از

56. Lucian. W. Pye

57. Internal Consistency

58. Legitimacy of Power

59. Social Power

60. Home Power

61. Fair Power

معنویت‌گرایی و گذار از تفکر ماتریالیستی که به حذف خدا، دین و وحی در دوران مدرن منجر شد، یاد کرد.

محور قرار دادن معنا و معناگرایی کاملاً مبتنی بر فرآیندهای پیش‌گفته برای تولید قدرت و تأثیرگذاری مطلوب جوامع است. زیرا مدرنیسم در عصر حاضر، با بحران‌های متعددی به‌ویژه بحران معنا، معنویت و بی‌هویتی چه در میان انسان‌ها و چه در ساحت‌های مختلف تمدنی مواجه شده و لذا خلاء عصر حاضر خلاء معناست. امروز دنیای ما دچار قحطی تفسیر معنوی از جهان هستی است.

ازطرفی با ظهور جریان‌های جدید فکری و فرهنگی و نقدهای اساسی دوران معاصر و به‌ویژه با تجدید حیات دوباره مذهب، گرایش‌های معنوی و معناگرا، جامعه یا مکتبی که بتواند این خلاء معنوی را پر کرده و عطش معناگرایی انسان معاصر را پاسخ دهد مسلماً مؤثرترین و قدرتمندترین جامعه و کشور آینده خواهد بود. در دوران فرامدرن حاکمیت مطلق سکولاریسم در جامعه مدنی به نفع جریان‌های معناگرا در جهان تحلیل می‌رود.

۱-۵-۳- قدرت به‌عنوان بازتاب پیروزی^{۶۲}

انقلاب اسلامی ایران به‌دلیل جاذبیت در شعارها، اهداف، روش‌ها، محتوا و نتایج حرکت‌ها و سابقه مشترک دینی و تاریخی و شرایط محیطی منطقه‌ای و بین‌المللی، پدیده‌ای اثرگذار در جهان اسلام بوده است. این مایه‌های اثربخش به‌طور طبیعی و یا ارادی و برنامه‌ریزی شده و از طریق کنترل‌هایی چون ارگان‌های انقلابی سازمان‌های رسمی دولتی و اداری، ارتباط علمی و فرهنگی، مبادلات تجاری و اقتصادی، در کشورهای مسلمان بازتاب یافته و دولت‌ها و جنبش‌ها و سازمان‌های دینی را در آن جوامع به درجات مختلف متأثر کرده است.

امروزه نه‌تنها علاقه‌مندان و شیفتگان انقلاب اسلامی حتی دشمنان و مخالفان انقلاب تردیدی ندارند که پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و سقوط رژیم ۲۵۰۰ ساله

شاهنشاهی در سال ۱۳۵۷ هجری شمسی (۱۹۷۹ میلادی) نقطه عطف مهمی در تاریخ تحولات سیاسی اجتماعی جهان اسلام و حتی جهان بشریت بوده است.

این انقلاب از یک طرف به نظام مستبد و وابسته شاهنشاهی پایان داد و به رغم پیش‌بینی‌ها و در کمال شگفتی ناظران و اندیشمندان جهان، نظامی بر پایه ارزش‌های اسلامی و مذهبی بعد از گذشت ۱۴۰۰ سال از ظهور اسلام و نداشتن نمونه‌ای در عصرهای گذشته مستقر شد و توانست با وجود همه مشکلات، توطئه‌ها و فشارهای خارجی و داخلی دوام آورد، استحکام یابد و کارآیی خود در دنیای مدرن متکی بر سکولاریسم و لائیسزم را به اثبات برساند.

از سوی دیگر این انقلاب به چند قرن خمودی و انحطاط تمدن اسلامی خاتمه داد و موجب بروز نوعی بیداری و احیاء اسلامی بر پایه بازگشت به ایدئولوژی و مکتب اسلام شد و بازار همه ایسم‌های وارداتی (اعم از ناسیونالیسم، لیبرالیسم، سوسیالیسم و ...) را کساد کرد و به جای آن نوعی شیفتگی و بازگشت به افکار و اندیشه‌های اسلامی به‌ویژه در نسل جوان به‌وجود آورد.

پس از انقلاب اسلامی، دولت‌های اسلامی احساس کرده‌اند، برای دوام خود نیازمند نوعی مشروعیت دینی و مردمی‌اند، لذا هر دولت به‌شکلی برای رفع این نیاز واکنش نشان داده است. ملت‌های مسلمان نیز نوعاً به این نتیجه رسیده‌اند که نقشی در قدرت و مشروعیت دارند، لذا هر کدام به فراخور درک خویش تلاش کرده‌اند از حقوق و مزایای این توانمندی بهره‌مند شوند و مطالبات بیشتری مطرح نمایند.

امروزه نهضت‌های آزادی‌بخش غیراسلامی در جهان اسلام رنگ باخته و نهضت‌های اسلامی اصول‌گرا به‌سرعت رشد کرده و قدرت یافته‌اند و در واقع حرف اول را در تحولات سیاسی اجتماعی معاصر منطقه می‌زنند. بی‌تردید احیاء و بیداری جهان اسلام با پیروزی انقلاب اسلامی معنا و مفهوم جدیدی پیدا کرد و از مرحله نظر به عمل و واقعیت رسید. اگرچه از حدود یک قرن قبل اندیشمندانی چون سید جمال‌الدین اسدآبادی در جهان اسلام ظهور کردند که ندای بازگشت به اسلام و رویارویی با فرهنگ

غرب را سر می‌دادند و در این مسیر نهضت‌ها و گروه‌هایی نیز شکل گرفت، پیروزی انقلاب اسلامی به همهٔ مسلمانان ثابت کرد بازگشت به اسلام تنها یک خیال نیست و می‌تواند واقعیت هم داشته باشد.

می‌توان ادعا کرد، اولین بازتاب پیروزی انقلاب اسلامی ناشی از شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی و تداوم اقتدار آن در رویارویی با بحران‌ها و توطئه‌های گوناگون، به‌خصوص در مقابل دنیای قدرتمند غرب بود که روزه‌روز بر امید و اعتماد مسلمانان جهان افزود و آن‌ها را نسبت به بازگشت به عصر شکوهمند اسلامی امیدوارتر کرد.

درواقع آنچه را که آرنولد توین بی^{۶۳} در کتاب «تمدن در بوتۀ آزمایش» در سال ۱۹۴۹ پیش‌بینی کرده بود با پیروزی انقلاب اسلامی عینیت یافت. پان اسلامیسیم خوابیده است، با این حال ما باید این امکان را در نظر داشته باشیم که اگر پرولتاریای جهان (مستضعفین) بر ضد سلطه غرب به شورش برخیزد و خواستار یک رهبری ضد غربی شود، این خفته بیدار خواهد شد. بانگ این شورش ممکن است در برانگیختن روح نظامی اسلام و حتی اگر این روح به قدر خفتگان هفت‌گانه در خواب بوده باشد اثر روحی محاسبه‌ناپذیری داشته باشد. زیرا ممکن است پژواک‌های یک عصر قهرمانی را منعکس سازد. اگر وضع کنونی بشر به یک جنگ نژادی منجر شود، اسلام ممکن است بار دیگر برای ایفای نقش تاریخی خود قیام کند.

البته میزان تأثیر و بازتاب انقلاب اسلامی بر همهٔ جوامع اسلامی یکسان و یکنواخت نبوده، بلکه با توجه به قرابت‌های فکری، فرهنگی و جغرافیایی درجهٔ تأثیر آن متفاوت بوده است و چون انقلاب بر پایهٔ تعالیم دین اسلام و مکتب اهل بیت به پیروزی رسید، زمینهٔ تأثیرگذاری آن با توجه به همین امر متفاوت بود.

انقلاب اسلامی بر مسلمانانی که پیرو مکتب اهل بیت (ع) بودند (شیعیان جهان) تأثیر فوق‌العاده و شگفتی گذاشت. شیعیانی که در طول چند قرن همواره در اقلیت و آماج حملات شدید تبلیغاتی، به‌ویژه توسط حکام و خلفای بلاد اسلامی بودند و با تکیه

بر اصل تقیه حتی از بروز اندیشه‌های خود هراس داشتند، با این پیروزی جانی دوباره گرفتند و در صف اول مبارزه با امپریالیسم و استکبار ایستادند.

شرق‌شناسان و اسلام‌شناسان غربی که تا این زمان توجه چندانی به مکتب تشیع نداشتند و اسلام را از دریچه اکثریت می‌دیدند و مطالعات و تحقیقات خود را بیشتر بر پایه شناخت اسلام از دیدگاه اهل سنت و جماعت قرار داده بودند، ناگهان متوجه این غفلت بزرگ شدند و احساس کردند در شناخت مکتب تشیع دچار ابهام شدیدی شده‌اند. در همین راستا بود که مسیر تحقیقات خود را تغییر دادند و با تشکیل کنفرانس‌ها و سمینارهای مختلف و متعدد و انتشار مقالات و کتاب‌های گوناگون تلاش وسیعی را برای شناخت بهتر این مکتب آغاز کردند.

به جرأت می‌توان ادعا کرد که شناخت اسلام از دید غیر مسلمانان که قبلاً معطوف به شناخت تعالیم اسلامی با تعبیر اهل سنت و جماعت بود، تحول اساسی پیدا کرد و گرایش به درک اسلام از دید مکتب تشیع بیشتر شد. گرچه آمار دقیقی در دسترس نیست، اطلاعات موجود گویای این واقعیت است که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی تعداد کسانی که از دریچه مکتب اهل بیت به دین اسلام گرویده‌اند، به‌طور چشم‌گیری افزایش یافته است. درحالی‌که قبل از پیروزی انقلاب اسلامی صرفاً کسانی اسلام را از این مسیر انتخاب می‌کردند که در اثر آشنایی و برخورد تصادفی با ایرانی‌ها یا شیعیان تحت تأثیر قرار می‌گرفتند.

از همه مهم‌تر تأثیر و بازتاب عظیمی بود که انقلاب اسلامی میان شیعیان لبنان به‌وجود آورد و آن‌ها را که با وجود داشتن اکثریت نسبی در شرایط سیاسی و اجتماعی اسفناکی به‌سر می‌بردند ناگهان بیدار کرد و بمب‌های متحرکی ساخت که توانست در مدت کوتاه و بدون دادن کوچک‌ترین امتیازی، پنج قدرت بزرگ غربی را وادار به فرار از این کشور نماید و امروز در حقیقت حزب‌الله لبنان به‌عنوان نماد خارجی بازتاب انقلاب اسلامی چون ستاره‌ای می‌درخشد (محمدی، ۱۳۹۰).

۱-۵-۴- قدرت به عنوان کنترل^{۶۴}

دیرزمانی است که در فلسفه سیاسی و جامعه‌شناسی سیاسی این ایده مطرح است که منابع قدرت سیاسی را عواملی همچون مقبولیت (باور عمومی نسبت به حقانیت حکومت و کارگزاران حکومتی)، منابع انسانی (طیف و گستره افرادی که از حکومت حمایت می‌کنند و پایگاه اجتماعی آن را تشکیل می‌دهند)، مهارت و دانش (تخصص‌های موردنیاز برای اداره جامعه و کشور)، عوامل روانی و تبلیغاتی (ایده‌آل‌ها و آرمان‌های مورد قبول جامعه روحیه و مانند آن‌ها)، منابع مادی (دسترسی حکومت به دارایی‌ها، منابع طبیعی، مالی، اقتصادی، صنعتی، ارتباطی و غیره) و اهرم ارعاب و تنبیه تشکیل می‌دهد.

نظریه پردازان جنگ نرم با الهام از آرای هانا آرنه^{۶۵} مبنی بر محور قرار دادن عنصر اطاعت سیاسی در تضمین دسترسی حکومت به مجموعه منابع یاد شده، معتقدند که تمامی این منابع، وابسته به فرمان برداری و اطاعت مردم و همیاری تعداد بی‌شماری از انسان‌ها و نهادهای اجتماعی با دولت مردان و کارگزاران حکومتی است. همیاری کامل، اطاعت و حمایت مردم و دسترسی حکام به منابع، قدرت را افزایش می‌دهد و در نتیجه ظرفیت قدرت دولت تقویت می‌شود.

بر این اساس بخش قابل توجهی از تکنیک‌های پیشنهادی جنگ نرم، معطوف به فلج کردن سیستم اداره کشور است. تکنیک‌های شانزده گانه زیر، مجموعه عدم همکاری اجتماعی (شامل اقداماتی همچون تحریم اجتماعی، تعلیق فعالیت‌های اجتماعی و ورزشی، عدم همکاری با مؤسسات دولتی، مهاجرت، اعتراض و غیره)، تکنیک‌های ۳۸ گانه عدم همکاری سیاسی (شامل اقداماتی مانند تحریم انتخابات، تحریم استخدام دولتی، انصراف از مؤسسات آموزشی دولتی، نافرمانی عمومی، فرار از خدمت اجباری، مسدود کردن فرآیند انتقال اطلاعات و تصمیم‌گیری در ادارات و عدم همکاری قضایی) و

64. Power to Control

65. Hannah Arendt

تکنیک‌های ۴۹ گانه عدم همکاری اقتصادی (مانند اعتصاب، بازپس‌گیری سپرده‌های مالی و خودداری از پرداخت مالیات) همگی در این محور از جنگ نرم جای می‌گیرند (حسینی، ۱۳۹۰).

۱-۶- سطوح قدرت نرم^{۶۶}

امروزه قدرت نرم یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در سیاست خارجی کشورها به‌شمار می‌آید و با سرمایه‌گذاری چشم‌گیری از سوی دولت‌ها برای ارائه تصویری مطلوب از خود همراه است. همه کشورها تمایل دارند که دیگران نگاهی مثبت به آن‌ها داشته باشند. بنابراین، می‌کوشند این تصویر مثبت را تقویت و از شکل‌گیری تصورات منفی جلوگیری کنند (گروه تحقیق و پژوهش فصلنامه عملیات روانی، ۱۳۸۹).

برای مقابله با تهدید نرم آن چیزی که می‌تواند مؤثر و کارآمد باشد استفاده درست و بجا از قدرت نرم است. قدرت نرم دربرگیرنده مؤلفه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، ایدئولوژیکی و غیره است. ایدئولوژی، اعتبار ملی، خصوصیات ملی، هویت ملی و فرهنگی یک ملت به‌شمار می‌آید و به نوعی موجب مشروعیت بخشیدن به نظام سیاسی کشور می‌گردد. درواقع، هر یک از این مؤلفه‌ها ایفای نقش کرده و در چارچوب قدرت نرم موردتوجه و مطالعه قرار می‌گیرند. قدرت نرم از سه سطح تشکیل می‌شود: سطح راهبردی^{۶۷}، سطح میانی^{۶۸} و سطح تاکتیکی^{۶۹}.

۱-۶-۱- سطح راهبردی قدرت نرم

در سطح راهبردی که اولین سطح قدرت نرم است، قدرت متوجه رهبران و نخبگان یک کشور است و بالاترین سطح رویارویی قدرت نرم با تهدید نرم را شامل می‌شود. در این سطح هدف افزایش قدرت، هنجارسازی خود و تضعیف قدرت حریف در صحنه بین‌المللی است. هدف حریف از تهدید نرم در وهله اول شناسایی نخبگان، فرهیختگان و

66. Soft Power Levels

67. Strategic Level

68. Intermediate Level

69. Tactical Level

رهبران فکری جامعه و در وهلهٔ دوم ایجاد رعب و وحشت در میان آن‌ها و تأثیرگذاری بر افکار و اندیشه‌های آن‌ها است.

۱-۶-۲- سطح میانی قدرت نرم

در این سطح از قدرت نرم، حریف منحصرأ به مردم و قدرت ملی تکیه دارد که از فرهنگ عامه متأثر می‌شود. در این سطح افکار عمومی از تصمیمات نخبگان و رهبران جامعه حمایت کرده و به آن‌ها مشروعیت می‌بخشد. در مقابل هدف تهدید نرم در این سطح، ایجاد شکاف میان نخبگان سیاسی و فرهنگی و آحاد عمومی جامعه است؛ یعنی می‌خواهند مردم را از یک جماعت همراه تبدیل به جماعتی بی‌تفاوت، معارض و مخالف کنند و برای رسیدن به این هدف از ابزارهایی مثل تشویق به نافرمانی مدنی^{۷۰} استفاده می‌کند.

تهدید نرم در این سطح می‌تواند بر میزان حمایت مردم از سیاست‌های نظام و نخبگان مؤثر باشد؛ همچنین حمایت عاطفی - روانی نیروهای مسلح تحت تأثیر این سطح است، در صورتی که کشوری از قدرت نرم لازم در این سطح برخوردار باشد، به‌طور طبیعی آن کشور فاقد بحران‌های پنج‌گانهٔ سیاسی هویت، مشروعیت، مشارکت، نفوذ و توزیع خواهد بود و بازدارندگی مردمی در برابر تهدید نرم شکل خواهد گرفت. در مقابل، وجود بحران‌های پنج‌گانهٔ فوق و همچنین نبود قدرت هنجاری و الگوهای رفتاری برتر و کارآمد و با قابلیت نهادینه‌کردن در حوزهٔ فرهنگ ملی می‌تواند یک کشور را آسیب‌پذیر کند.

۱-۶-۳- سطح تاکتیکی قدرت نرم

این سطح از رویارویی قدرت نرم در سطح نیروهای مسلح صورت می‌گیرد. این سطح از قدرت نرم از فرهنگ دفاعی کشور متأثر است. در این سطح از قدرت نرم، تقابل

70. Civil Disobedience

اراده و روحیه جنگی رزمندگان دو یا چند کشور در میدان نبرد شکل می‌گیرد. هدف اصلی از تهدید نرم در این سطح، سلب اراده و روحیه مقاومت در جبهه حریف است. هدف این سه سطح از قدرت نرم باید توأمان مورد توجه قرار گیرد و سعی شود در هر سه سطح، قدرت‌دهی^{۷۱} و قدرت نرم جامعه افزایش پیدا کند تا بتواند درمقابل تهدیدات نرم مؤثر واقع شود.

۷-۱- منابع قدرت نرم

قدرت نرم یک کشور در وهله نخست به سه منبع بستگی دارد:

۱. فرهنگ (در مواردی که برای دیگران جذاب است)؛
۲. ارزش‌های سیاسی (وقتی که در داخل و خارج به آن‌ها عمل شود)؛
۳. سیاست خارجی (وقتی که مشروع و دارای اقتدار اخلاقی باشد).

راهکارهای رسیدن و در اختیار داشتن قدرت نرم عبارتند از:

- ✓ ابهام زدایی از صحنه سیاست خارجی؛
- ✓ اعتماد به مردم حتی در صورت بیان انتقادهای تند؛
- ✓ اعلام برنامه‌ها و اصول کلی اجرایی و تشریح دیدگاه‌ها در مورد مسائل حساس جهانی
- و منطقه‌ای و معرفی تیم اجرایی سیاست خارجی مشخص جهت تبیین آن‌ها؛
- ✓ ایجاد گفتمان‌های خبری - رسانه‌ای در خارج و داخل به زبان‌های مختلف؛
- ✓ ایجاد تعاملات فرهنگی با استفاده از ابزارهای مختلف مانند:
- ۱. استفاده از رسانه‌های بین‌المللی؛
- ۲. استفاده از سرمایه‌گذاری‌های خارجی نه فقط برای تجارت بلکه در پروژه‌های زیربنایی و طولانی مدت؛
- ۳. افزایش فعالیت سیاسی در حل بحران‌های دیگر کشورها و نقش در سطوح جهانی؛
- ۴. ایجاد دفاتر فرهنگی مشترک با کلیه کشورها؛

۵. ایجاد دفاتر مشترک رسانه‌ای با دیگر کشورهای جهان؛
۶. پنهان نکردن نقاط ضعف، بلکه استفاده از آن‌ها به عنوان یک فرصت در زمینه‌های مختلف؛
۷. تشویق به آموزش زبان‌های دیگر در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی جهت
۸. تعامل با دنیای خارج (علی‌الخصوص زبان انگلیسی)؛
۹. تشویق به جذب دانشجویان و توریست‌ها و ... به داخل کشور؛
۱۰. تشویق به سفرهای اجتماعی - فرهنگی جهت انتقال فرهنگ داخل به خارج از کشور؛
۱۱. دادن اطلاعات به دنیای بیرونی، افزایش پهنای باند اینترنتی و گسترش کانال‌های تلویزیونی.
- ✓ پذیرش اینکه دیگر مردم مجبور به استفاده از رسانه‌های داخل نیستند و طراحی برنامه‌هایی که بتواند از مشارکت مردم در امور بالاتری استفاده نمود؛
- ✓ توجه به طراحی و انعکاس برنامه‌هایی که تفکر جهانی شدن از محلی شدن را منعکس کند (جهانی شدن برنامه‌ها)؛
- ✓ توجه به وجود تنوع آراء در داخل و انعکاس آن به خارج (دیگر این‌که همه جامعه یکسان فکر کنند پایان رسیده) وجود تنوع فکری و تکرار آراء حتی در مخالفت با حکومت نقطه قوت محسوب می‌شود؛
- ✓ حرکتی آرام، پراکنده و مداوم در جهت تسخیر افکار عمومی توسط رسانه‌های همراه و همگام با مردم (نه رسانه‌ای که قصد مدیریت افکار را داشته باشد)؛
- ✓ دادن زمینه کار به رسانه‌ها جهت طرح دیدگاه‌های انتقادی در کلیه سطوح تصمیم‌گیری داخلی و حتی سیاست خارجی جهت تبیین این اصول برای افکار عمومی داخل و خارج و نشان دادن وجود تکرار و تنوع فکری.
- ✓ داشتن کانال‌های چندگانه ارتباطی داخلی و خارجی؛
- ✓ سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیربنایی در دیگر کشورهای مثل انرژی، راه، تأسیسات فنی و ماندگار؛
- ✓ نزدیک کردن سنت‌ها و ایده‌های فرهنگی اجتماعی و سیاسی بر نرم‌های جهانی (ویردی‌زاده، ۱۳۹۰).

۸-۱- عناصر افزایش دهنده قدرت نرم

در تعریف قدرت نرم باید به یک سری عناصر توجه شود که رعایت آن‌ها باعث جاذبه‌دار شدن و تأثیر قدرت نرم می‌شود:

۸-۱-۱- جاذبه فرهنگی^{۷۲}

جاذبه فرهنگی مشتمل بر عقاید، ارزش‌ها و باورهای یک جامعه است که هویت ملی نامیده می‌شود. در واقع هویت ملی برای یک جامعه به منزله روح برای بدن است و همان‌طور که اگر روح در بدن نباشد جسم می‌میرد، اگر مملکتی هویت نداشته باشد به تدریج خواهد مرد. هویت دو کارکرد دارد: از لحاظ داخلی، عامل همبستگی مردم است و از لحاظ بین‌المللی، عامل شناسایی کشور توسط سایر دولت‌ها است.

هویت ملی یک مسئله جمعی است که بنیاد تاریخی، فرهنگی و اعتقادی یک ملت را دربر می‌گیرد. تکوین هویت ملی امری پیچیده و طولانی است و از طریق آموزش از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود و حتی می‌توانیم بگوئیم که رنگ‌ها و معماری هم در تشکیل این هویت اثرگذار است. بنابراین، هرگونه چالشی در هویت ملی باعث تضعیف و کاهش جاذبه‌های فرهنگی آن ملت می‌شود.

۸-۱-۲- ابعاد قدرت نرم

دومین عنصر، دسترسی به ابعاد قدرت نرم در سطوح ملی و منطقه‌ای و بین‌المللی است. هر کشوری که به کانال‌های ارتباطی منطقه‌ای و بین‌المللی دسترسی و ارتباط بیشتری داشته باشد قطعاً از قدرت نرم بالاتری برخوردار است، مثل عضویت در کنوانسیون‌های بین‌المللی یا عضویت در سازمان‌های بین‌المللی و ایفای نقش مؤثر در این سازمان‌ها.

۱-۸-۳- پذیرش جهانی

سومین عنصر، پذیرش جهانی است به این معنا که یک دولت بتواند در الگوها، ارزش‌ها و اولویت‌های دیگر ملت‌ها تغییر به وجود بیاورد. قطعاً چنین کشوری دارای قدرت نرم بسیار بالایی است.

۱-۸-۴- تأثیرگذاری

چهارمین عنصر، تأثیرگذاری بر سطوح مختلف نظام بین‌المللی است. مثلاً در مورد جمهوری اسلامی ایران می‌توانیم به تأثیر بر چرخش سیاست آمریکایی خاورمیانه بزرگ به خاورمیانه جدید اشاره کنیم (امیری، ۱۳۸۸).

۱-۹-۱- ارکان اساسی قدرت نرم

بطور کلی قدرت نرم را با چهار رکن اساسی می‌توان معنا کرد: کارآمدی حکومت^{۷۳}، سرمایه اجتماعی^{۷۴}، اقتدار^{۷۵} و جذابیت^{۷۶}.

۱-۹-۱-۱- کارآمدی حکومت

کارآمدی حکومت که یکی از عناصر و ارکان اصلی قدرت نرم است، ارتباط وثیق و مؤثری با امنیت نرم دارد. کارکردهای اصلی این بازوی امنیت نرم در مهار جنگ نرم، پدیده‌های نرم‌افزاری ناامنی، ترسیم‌کننده آسیب‌پذیری‌ها، حفاظت‌کننده و تقویت‌کننده موضوعات مرجع امنیت نرم است.

توانایی دستگاه‌های دولتی در انجام درست و مؤثر وظایف قانونی و مورد انتظار جامعه، توانایی حکومت در حل مسائل مردم، توانایی حکومت در بسیج منابع، امکانات و ظرفیت‌ها در حل مسائل یا اجرای برنامه‌ها و تصمیمات مشخص، توان تصمیم‌گیری‌های جامع، منسجم و استوار از سوی حکومت و توان اجرایی انعطاف‌پذیر، قاطع، مستمر و سریع حکومت از معیارهای مهم سنجش میزان کارآمدی حکومت است.

---

73. Government Effectiveness

74. Social Capital

75. Power

76. Charm

۱-۹-۲- سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی از مجموعهٔ هنجارها و ارزش‌های موجود در سیستم‌های فکری، علمی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی جامعه حاصل می‌شود و این هنجارها و ارزش‌ها حاصل تأثیر نهادهای اجتماعی و اقتصادی ماست که دارای ویژگی اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی و غیره است (الوانی و نقوی، ۱۳۸۱).

اعتماد اجتماعی، مشارکت سیاسی، رضایت و حساسیت سیاسی از مهم‌ترین مراکز ثقل سرمایه اجتماعی برشمرده می‌شوند. اعتماد اجتماعی از رفتار معتدل و صادقانه مجموعه‌ها ناشی می‌شود و به تناسب نوع مجموعه‌ها دارای ابعاد مختلفی است. اعتماد سیاسی یکی از مهم‌ترین جنبه‌های تشکیل‌دهندهٔ قدرت نرم است. اعتماد سیاسی یعنی اعتماد به حکومت که در اثر رضایت مردم از خدمات دولتی خاص ایجاد می‌شود و با حمایت عام‌تری که عوامل فرهنگی، سیاسی و جمعیت‌شناختی سبب آن می‌شوند، مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

اعتماد سیاسی مردم سبب افزایش حساسیت سیاسی آن‌ها شده و به تبع آن، میزان مشارکت و مشروعیت سیاسی نظام افزایش می‌یابد. در تعریف حساسیت سیاسی باید به این نکته توجه داشت که این مفهوم تا حد بسیار زیادی با تأثیرگذار بودن فرد در فرآیند سیاسی کشور مطابقت دارد. اگر افراد یک جامعه معتقد باشند که در صورت بروز آراء و نظرات خود با آن‌ها برخورد می‌شود، کم‌کم نسبت به نظام حاکم بی‌تفاوت شده و وفاداری و حمایت آگاهانهٔ آن‌ها از دولت کاهش یافته و آراء و نظرات خود را به‌صورت انزوای سیاسی، اعتراض، اعتصاب، اغتشاش، شورش و جنگ نشان می‌دهند. این شکل از بیان افکار می‌تواند بی‌ثباتی سیاسی و بحران امنیتی برای دولت بیافریند. بنابراین، مشارکت سیاسی که می‌تواند زمینهٔ مشروعیت سیاسی دولت را به‌وجود آورد، باید به‌صورت داوطلبانه، آگاهانه، نهادمند، مستمر و برای تأثیرگذاری بر انتخاب سیاست‌های

عمومی، اداره امور عمومی یا گزینش رهبران سیاسی در سطوح مختلف حکومتی اعم از محلی و یا ملی با استفاده از روش‌های قانونی صورت پذیرد.

۱-۹-۳- اقتدار

اقتدار از ترکیب سلطه اطلاعاتی و سلطه روانی بر بازیگران ناامنی ناشی می‌شود. اقتدار به صورت حضور نامحسوس عامل مقتدر در نزد بازیگران ناامنی ظاهر می‌شود.

۱-۹-۴- جذابیت

جذابیت، احترام و منزلت کارگزار و امنیت نزد مخاطب تعریف می‌شود. بنابراین، دولت‌ها و نهادهای مرتبط با آن، مردم و نهادهای مدنی ملی و بین‌المللی اصلی‌ترین بازیگران عرصه امنیت نرم هستند. در امنیت نرم حکومت، جامعه مدنی و شهروند سه بازیگر اصلی هستند (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۵).

در این چارچوب جامعه مدنی، نقشی واسط میان حکومت و شهروند ایفاء می‌کند. براین اساس، جامعه مدنی خواسته‌ها و تقاضاهای شهروندان را اخذ کرده و آن را به حکومت منتقل ساخته و پیگیر مطالبات آنان خواهد بود. در این میان رسانه به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع سرمایه اجتماعی می‌تواند نقش بسیار مهمی در افزایش قدرت نرم یک کشور داشته باشد.

از سوی دیگر حکومت نیز مسئول اصلی برقراری نظم و امنیت است، با این تأکید که مردم نیز از قدرت سیاسی برخوردار بوده و می‌توانند هم از دولت حمایت کنند، هم آن را مورد نقد قرار داده و درخواست‌های خود را مطرح کنند. رابطه دیگر میان بازیگران انتقال وظایف تعیین شده از سوی حکومت به مردم از طریق جامعه مدنی است. در امنیت نرم شهروند و جامعه مدنی به عنوان دو بازیگر اصلی، دارای مفاهیمی با بار معنایی گسترده هستند.

با توجه به نوع رابطه میان موضوعات مرجع، انسجام سیاسی - اجتماعی به عنوان مرجع پیونددهنده، دارای نقش اساسی است و هرگونه اختلال در موضوع مرجع باعث گسست اساسی میان حاکمیت به عنوان موضوع مرجع دولت پایه با موضوعات مرجع

جامعه پایه خواهد شد. بنابراین، موضوعات مرجع تعیین‌کننده نهایی وضعیت کشور در چارچوب امنیت نرم بوده و مبنای قدرت نرم در مصونیت بخشی و حفاظت و همچنین جنگ نرم در حمله و ایجاد خطر است.

ضمن آنکه رخدادهای امنیتی نیز دارای همبستگی با آن است. جنگ نرم در واقع مجموعه تهدیدات نرم‌افزاری را در الگوی امنیت نرم تشکیل می‌دهد که آماج اصلی آن موضوعات مرجع امنیت نرم است.

بر این اساس میان جنگ نرم و تهدیدات مرتبط با آن و آسیب‌پذیری‌ها یک رابطه همبستگی سطح بالا وجود دارد. بطوری‌که تهدیدات نرم صرفاً به‌دنبال بهره‌برداری از آسیب‌های موجود نیستند، بلکه یکی از آماج‌های آن ایجاد آسیب‌پذیری است. آسیب‌پذیری بدون واسطه مرتبط با موضوعات مرجع امنیت نرم است و بر اثر اختلال، ناکارآمدی و ضعف ناشی از موضوعات مرجع امنیت نرم ایجاد می‌شود. کانون اصلی قدرت نرم کارآمدی حکومت در تولید و مهندسی امنیت از یک‌سو و مدیریت ناامنی از سوی دیگر است.

میان قدرت نرم، جنگ نرم، آسیب‌پذیری‌ها و پدیده‌های نرم‌افزاری ناامنی، یک رابطه متقابل وجود دارد. پدیده‌های نرم‌افزاری سر باز کردن تهدیدات و آسیب‌پذیری‌ها، علامت ناتوانی اولیه قدرت نرم در جلوگیری از ظهور و بروز آن است.

اما از سوی دیگر، میان قدرت نرم و جنگ نرم نیز رابطه همبستگی وجود دارد. به گونه‌ای که تصعید جنگ نرم، می‌تواند نشان‌دهنده افول قدرت نرم باشد و یا افول جنگ نرم دشمن، می‌تواند ناشی از تصعید قدرت نرم خودی باشد (ماه پیشانیان، ۱۳۸۹).

۱-۱۰-۱ ابعاد قدرت نرم در فرآیند انقلاب اسلامی ایران

قدرت نرم در فرآیند انقلاب اسلامی ایران در سطح تحلیل داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی دارای اهمیت قابل توجهی است. انقلاب اسلامی ایران را می‌توان تجلی تحقق قدرت نرم به‌معنای توانایی نفوذ در رفتار دیگران بدون تهدید و یا پرداخت هزینه محسوس به‌شمار آورد.

۱-۱۰-۱- در سطح تحلیل داخلی

بر اساس زیرساخت‌ها و الزامات فکری و فرهنگی سند چشم‌انداز بیست ساله نظام ایران اسلامی، تعمیق معرفت و بصیرت دینی آحاد جامعه و تقویت و تحکیم ارزش‌های اسلامی و اخلاقی که حوزه‌های فردی و اجتماعی و نیز برجسته‌سازی مستمر و همه جانبه اندیشه‌های دینی و سیاسی حضرت امام خمینی (ره) در حوزه‌های تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرایی دستگاه‌های نظام جمهوری اسلامی به‌ویژه سازمان‌ها، نهادهای فرهنگی، آموزشی، اصلاح و نوسازی نظام آموزشی، تعلیم و تربیت کشور، تعمیق تفکر و فرهنگ بسیجی در زمره اولویت‌های نرم‌افزاری نظام جمهوری اسلامی ایران قلمداد می‌گردد:

- ✓ آراء و اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره)؛
- ✓ توسعه دانایی محور؛
- ✓ جنبش نرم‌افزاری؛
- ✓ سیاست فرهنگی؛
- ✓ وحدت و اعتماد ملی.

۱-۱۰-۲- در سطح تحلیل منطقه‌ای

در زمره ابعاد قدرت نرم‌افزاری انقلاب اسلامی ایران و در سطح منطقه‌ای می‌توان به مواردی از جمله بازسازی تمدن اسلامی، ارتقای بیداری اسلامی، احیای هویت جهان اسلام، محوریت ثبات منطقه‌ای و جهانی کردن مبارزه با صهیونیسم اشاره کرد که در ذیل به تجزیه و تحلیل این جنبه‌ها پرداخته می‌شود:

- ✓ احیای هویت جهان اسلام؛
- ✓ ارتقاء بیداری اسلامی؛
- ✓ بازسازی تمدن اسلامی؛
- ✓ جهانی کردن مبارزه با صهیونیسم؛
- ✓ محوریت ثبات منطقه‌ای.

۱-۱۰-۳- در سطح تحلیل بین‌المللی

شرایط بروز قدرت نرم طی سال‌های اخیر به شکلی باور نکردنی تغییر یافته است. انقلاب اطلاعاتی و جهانی شدن، جهان را دست‌خوش تغییرات بنیادین ساخته است و موجب شکل‌گیری جوامع و شبکه‌های مجازی شده که مرزهای کشورها را در هم نوردیده و همکاری‌های فراملی و عاملان غیرحکومتی را گسترش بخشیده است. قدرت نرم سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی موجب جلب و جذب شهروندان برای ایجاد ائتلاف‌های بین‌ملتی شده است:

- ✓ به چالش کشیدن هژمونی فرهنگی غرب؛
- ✓ پرچمداری انقلاب فرهنگی جهانی؛
- ✓ گشایش جبههٔ ثالث در نظام بین‌الملل (به نقل از سامانهٔ گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

۱-۱۱- نقش و جایگاه قدرت نرم در روند تکاملی انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی ایران گرچه توانست جایگاه و اهمیت قدرت نرم را با توجه به نقش فرهنگ انقلاب اسلامی در جهان اسلام از حاشیه به متن بکشد و تعادل قدرت را در عرصهٔ بین‌المللی به نفع کشورهای جهان سوم رقم بزند و معنویت را تبیین نماید؛ لیکن باید از هرگونه افراط و تفریط در این زمینه خودداری ورزد. در این رابطه لازم است به آسیب‌شناسی سیاست‌های فرهنگی ناظر بر ارتقای نقش و جایگاه قدرت نرم پرداخته شود و سپس راهکارهای تقویت و گسترش توان و بهره‌گیری از قدرت نرم مورد مطالعه قرار گیرد:

الف- آسیب‌شناسی نقش و جایگاه قدرت نرم در انقلاب اسلامی

در زمرهٔ آسیب‌های سیاست فرهنگی به‌عنوان خط‌مشی نرم‌افزاری نظام مردم‌سالار دینی می‌توان به موارد ذیل به‌عنوان موانع فراروی تحقق قدرت نرم در فرآیند انقلاب اسلامی اشاره کرد:

✓ آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی ناشی از فقر، فساد و تبعیض که منجر به بی‌ثباتی و ضعف فرهنگی می‌گردد؛

✓ آمیختگی فرهنگ با ملاحظات امنیتی به‌گونه‌ای که با خرده فرهنگ‌های قومی و میکرو ناسیونالیسم برخورد سخت‌افزاری صورت می‌پذیرد بدون این‌که آستانه امنیت فراتر تلقی شود و همچنین بروز هر ناهنجاری به‌عنوان مقوله‌ای ضدامنیتی قلمداد می‌شود؛

✓ افراط و تفریط در سیاست‌های فرهنگی و برنامه‌ریزی‌های آموزشی؛
✓ افزایش تبلیغات رسانه‌های غربی علیه اسلام جهت ایجاد جو اسلام‌هراسی در جوامع خویش از رهگذر تبلیغ مواردی چون پیوند بنیادگرایی اسلامی با تروریسم، عدم سازگاری اسلام با دموکراسی و استفاده ابزاری از دین در کشورهای اسلامی و بطور کلی القای برداشت‌های نادرست از برخی مفاهیم دینی؛
✓ انفعال و خودباختگی روشنفکران سکولار و غرب‌زده نسبت به فرهنگ غربی و غفلت آنان از تهاجم فرهنگی از بیرون و درون کشور؛
✓ تمرکز فعالیت‌های فرهنگی در دست دولت به‌جای واگذاری بخش فرهنگی به نهادهای جامعه مدنی؛

✓ دخیل بودن مراکز، نهادها و وزارتخانه‌های مختلف در سیاست‌های فرهنگی کشور به‌گونه‌ای که گاه بین سیاست‌های مؤسسات تأثیرگذار بر سیاست نرم‌افزاری کشور تضاد و ناهمگونی وجود دارد؛

✓ سیاست زدگی فرهنگی یا استیلای سیاست بر فرهنگ به‌جای تعامل و همگونی بین چهار حوزه سیاست، فرهنگ، اجتماع و اقتصاد بر اساس نگرش پارسونزی؛

✓ سیاست‌های تدافعی، سلبی، سلیقه‌ای، سطحی، ظاهرگرا، بی‌ثبات و شتاب زده به جای سیاست‌های تعاملی، پویا، ایجابی و سنجیده متناسب با پیش‌بینی

آینده فرآیندهای جهانی و منطبق با شناخت وضعیت طبقات و اقشار اجتماعی در داخل کشور؛

✓ عدم برنامه‌ریزی جامع و همه جانبه‌نگر به دلیل نبود یک ابرسیستم ملی در برنامه‌ریزی آموزشی، روزمرگی، مقطعی، موقت و شتابان بودن سیاست‌های فرهنگی با توجه به عدم هماهنگی سیاست‌های فرهنگی با سایر برنامه‌های توسعه کشور و نیز عدم تناسب سیاست‌های فرهنگی با جامعه‌شناسی فضای زندگی و آمایش سرزمینی و ژئوکالچر ۷۷ کشور؛

✓ عدم تحقق بسترها و زیرساخت‌های فرهنگی به دلیل عدم هماهنگی میان کانال‌های جامعه‌پذیری، فرهنگ‌سازی و توسعه‌نیافتگی فرهنگی ناشی از تضاد بین نهادهای فرهنگ‌پذیری شامل خانواده، گروه‌های هم‌سال، گروه‌های مرجع، رسانه‌ها و مراکز آموزشی؛

✓ عدم تناسب بین سیاست‌های اعلامی و اعمالی به دلیل عدم محاسبه ظرفیت‌ها قبل از بیان وعده‌های سیاسی فرهنگی، شعارزدگی، فرصت‌طلبی ایدئولوژیک و اعلام طرح‌ها قبل از تأمین بودجه‌ها و منابع مالی موردنیاز؛

✓ عدم نظارت عمومی و ملی یا سازمانی به صورت واقع‌بینانه و هماهنگ بر روند اجرای مأموریت‌های فرهنگی توسط سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط و عدم تلاش لازم هماهنگ‌ساز توسط نهادهایی چون شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای فرهنگ عمومی کشور؛

✓ فقدان برنامه‌ریزی در نظام آموزشی کشور در جهت اسلامی شدن محیط دانشگاه‌ها و آموزش و پرورش و احتمال دوری مراکز آموزشی از فرهنگ و ارزش‌های استقلال‌طلبانه انقلاب اسلامی؛

✓ فقدان راهبرد مناسب و کارآمد در جهت بکارگیری همه توانائی‌های فکری و فرهنگی کشور و نیز فقدان سیاست منسجم فرهنگی برای رشد خلاقیت‌های فردی و مشارکت‌های جمعی و گروهی فرهنگی؛

✓ فقدان سیستم مناسب ارزیابی و کنترل کیفی عملکردهای فرهنگی در داخل کشور؛

✓ نامشخص بودن کار ویژه‌های نرم‌افزاری در سیاست فرهنگی به گونه‌ای که بین تبلیغ به معنای سخن همدلانه و مفاهمه‌آمیز با ارشاد به معنای وعظ و اندرز یک سویه تمیز داده نمی‌شود؛

✓ ناهماهنگی بین سطوح محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی در سیاست فرهنگی با توجه به عدم تفکیک سطوح تحلیل و نیز نبود برنامه‌ریزی جامع مبتنی بر هماهنگی کارکرد نهادهای دولتی، شبه دولتی و غیردولتی متکفل در امور فرهنگی؛

✓ وجود شکاف بین مدیریت‌های فرهنگی و مراکز تحقیقاتی و بطور کلی بی‌توجهی به امر مطالعه و پژوهش در امور و فعالیت‌های فرهنگی و روزمرگی و عمل‌زدگی ناشی از فراموش نمودن آموزش و تحقیق در عرصه مدیریت فرهنگی از آسیب‌های سیاست فرهنگی به عنوان خط‌مشی نرم‌افزاری نظام مردم سالاری دینی، عدم تناسب بین سیاست‌های اعلامی و اعمالی، شعار زدگی و اعلام طرح‌ها قبل از تأمین بودجه و منابع مالی نیاز است (همان منبع، ۱۳۸۹).

ب- راهکارهای تقویت قدرت نرم در انقلاب اسلامی

به نظر می‌رسد بهترین راه ارتقای توان بهره‌گیری از قدرت نرم در فرآیند انقلاب اسلامی اهتمام به اصلاح مدیریت فرهنگی در کشور باشد. در این زمینه می‌توان به برخی از راهکارها برای ارتقای سیاست فرهنگی کشور و توان نرم‌افزاری انقلاب اسلامی اشاره کرد:

- ✓ اهتمام به مدیریت متنوع، منعطف، پویا، شبکه‌ای، چندبخشی، میان رشته‌ای، مشارکت‌گرا، کارآمد، برنامه‌ریز، خلاق و با ثبات رأی؛
- ✓ ایجاد انگیزه و تشویق فعالیت‌های فرهنگی در ابعاد اجتماعی، راهبردی، مالی و رسانه‌ای؛
- ✓ ایجاد وفاق بین نخبگان فکری، فرهنگی و سیاسی به‌منظور برقراری وحدت و ثبات سیاسی و فکری در جامعه و سرمایه‌گذاری در ایجاد و گسترش مشارکت جمعی بر اساس تقویت ارزش‌های مشترک فرهنگی و نیز توزیع گسترده برخی مفاهیم و واژه‌های فرهنگی و مفهوم‌سازی ارزشی؛
- ✓ برنامه‌ریزی جامع و فرابخشی و طراحی فرهنگی با در نظر گرفتن اصول ارزشی، امکانات و تسهیلات و ابزارهای موجود و اراده مردم و نخبگان و نیز تدوین سیاست‌های فرهنگی جامع، صریح، روشن و هدف‌مند بر اساس ملاحظات فرهنگی جامعه داخلی و بین‌المللی؛
- ✓ بها دادن به توسعه فرهنگی، تنوع یافتگی با اهتمام به نقش نهادهای واسطه اجتماعی، فرهنگی و نهادینه شدن مشارکت فرهنگی و فرهنگ مشارکتی به‌عنوان سرمایه اجتماعی؛
- ✓ تحرک فعال نهادهای فکری، آموزشی، تبلیغاتی و فرهنگی در جهت ارتقای قدرت نرم‌افزاری ایران اسلامی از رهگذر تصویرسازی مثبت رسانه‌ای، تحرک سازمان‌یافته نرم‌افزاری، نظریه‌پردازی و اندیشه‌ورزی و تقویت جنبش نرم‌افزاری در حوزه‌های فردی و اجتماعی؛
- ✓ ترویج و تحکیم آموزه‌های مکتب اسلام و اندیشه حضرت امام خمینی (ره) در باور و عمل مسئولان و آحاد جامعه، بسیج دستگاه‌های تعلیم و تربیت کشور، تحرک جدی و تلاش عمیق و هماهنگ آنان در جهت گسترش ارزش‌ها و هنجارهای بومی و تقویت فرهنگ بسیجی شامل فرهنگ ایثار، شجاعت، عزت

نفس، تواضع، اخلاص، تسلیم و بندگی در برابر خدا، غیرت و حیا، حق‌مداری و مسئولیت‌پذیری؛

✓ تقویت آموزش در جهت ترویج و گسترش فرهنگ عمومی کمال‌جویی، علم‌طلبی، صداقت، سلامت، ارتقای آگاهی‌های مدیران و کارکنان نهادهای فرهنگی؛

✓ توجه به دیپلماسی غیردولتی در عرصه فرهنگ، تبلیغات، اطلاعات و ارتباطات و بهره‌گیری از دیپلماسی عمومی و فرهنگی از طریق تقویت رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی به‌منظور تجدیدنظر در نحوه بیان مواضع بر اساس اصول تدرج و وسع و ساده‌زیستی مفاهیم و واژه‌های ثقیل برای درک پیام‌های انقلاب اسلامی توسط دیگران و تلاش برای انتقال مفاهیم به‌صورت زیبا و جذاب در راستای ارتقای توان تغییر در ذهنیت دیگر بازیگران و تلاش برای زدودن چهره افراطی‌گری از اسلام و خرافه‌زدایی از دین؛

✓ طراحی، برنامه‌ریزی، آینده‌نگری فرهنگی بر اساس قواعد تدرج و وسع، تفکیک اصول از فروع، تقدم و اولویت بخشی به عناصر دینی و ارزشی؛

✓ گسترش میزان تبادل فرهنگی میان بخش‌های دولتی و غیردولتی در جهت افزایش تحرک فرهنگی - اجتماعی، اعتلای روحیه تحقیق، ابتکار، ارتقای دانش و آگاهی عمومی براساس مبادله و رابطه فرهنگی میان نهادهای دولتی و غیردولتی؛

✓ محوریت قانون و قانون‌گرایی در تمامی کنش‌های فرهنگی و رفتارهای اجتماعی، رعایت حقوق شهروندی، منزلت، کرامت انسانی، حیثیت اجتماعی، پرهیز از بروز بحران‌ها و تنش‌های قومی؛

✓ مشخص کردن ضوابط و قوانین حاکم بر سیاست‌های فرهنگی؛

✓ هماهنگی میان سیاست‌های فرهنگی بخش دولتی و غیردولتی.

۱-۱۲- منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی

- ✓ استحکام داخلی و کارآمدی نظام؛
- ✓ استقامت و پایداری بر اصول و ارزش‌های اسلامی؛
- ✓ توان و سابقه فکری، فرهنگی و تمدنی؛
- ✓ دین اسلام و مذهب تشیع به‌ویژه در ابعاد فرهنگ عاشورایی و روحیه شهادت‌طلبی، فرهنگ انتظار و امید به آینده، ولایت مطلقه فقیه و نظام ولایی؛
- ✓ سرمایه اجتماعی؛
- ✓ ظرفیت مدیریت نرم‌افزاری تهدیدات و بحران‌ها؛
- ✓ ظلم ستیزی و دفاع از حقوق مظلومین و مستضعفین در جهان؛
- ✓ قدرت بسیج‌کنندگی (توان ایجاد جنبش‌های اجتماعی)؛
- ✓ قدرت علمی و فناوری در حال شکوفایی؛
- ✓ قدرت معنوی و اخلاقی؛
- ✓ مردم‌سالاری دینی (کاظمی، ۱۳۸۸).

فصل دوم

تهدید نرم

۲-۱- درآمدی بر تهدید نرم

امروزه آگاهان سیاسی و امنیتی بر این باورند که تهدیدات نرم به‌عنوان راهکار اصلی استکبار جهانی برای مقابله با نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران مدنظر قرار گرفته است. از دید استکبار سه روش برای براندازی نرم شامل اعتراض، اغوا و عدم همکاری و مداخله مسالمت‌آمیز وجود دارد.

تحلیل‌گران آمریکایی شیوه‌های متعددی برای اعتراض و اغوای غیر خشونت‌آمیز ارائه داده‌اند که شامل انتشار بیانیه‌های رسمی، ارتباطات گسترده‌تر با مخاطبین، اقدام‌های عمومی نمادین، وارد آوردن فشار بر افراد، برگزاری برنامه‌های نمایشی و موسیقی دسته‌جمعی، بزرگداشت اموات، عدم همکاری در رویدادهای اجتماعی، رخدادها، سنن و عرف‌ها، کناره‌گیری از تشکیلات اجتماعی، طراحی اقداماتی توسط مدیران و متصدیان منابع مالی، عدم همکاری اقتصادی، عدم همکاری شهروندان با دولت و بالاخره مداخله سیاسی می‌شود.

امروزه دشمن در تلاش است با استفاده از تهدیدات نرم، مردم و انقلاب اسلامی را از پای درآورد. تهدید نرم به تحولاتی که موجب ایجاد دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی یا مردم یک جامعه می‌شود، گفته شده که نوعی سلطه کامل در ابعاد سه‌گانه حکومت^{۷۸}، اقتصاد^{۷۹} و فرهنگ^{۸۰} است. تهدید نرم از طریق استحاله الگوهای رفتاری ملی در این حوزه‌ها و جایگزینی الگوهای نظام سلطه محقق می‌شود. با این نگرش، تمامی اقداماتی که موجب شود تا اهداف و ارزش‌های حیاتی یک نظام سیاسی اعم از زیرساخت‌های فکری، باورها و الگوهای رفتاری در حوزه اقتصاد، فرهنگ و سیاست به خطر افتد یا موجب تغییر و دگرگونی اساسی در عوامل تعیین‌کننده هویت ملی یک کشور شود، تهدید نرم به‌شمار می‌آید. درخصوص تهدید نرم نگرش‌های متفاوتی وجود دارد، برخی کشورها از تهدید نرم به‌عنوان یک ابزار

78. Government

79. Economy

80. Culture

استفاده می‌کنند و برخی با تهدید نرم مورد تهاجم قرار می‌گیرند. بدیهی است نگاه این کشورها و به طبع آن محققان و پژوهشگران در این خصوص متفاوت است.

۲-۲- تهدید

تهدید^{۸۱} از نظر لغوی به معنای ترساندن و در اصطلاح به هرگونه نیت، قصد و اقدامی که ثبات و امنیت یک سازمان یا کشور را به خطر اندازد گفته می‌شود. درخصوص تهدید سخت و تهدید نرم برداشتی واحد وجود ندارد. برخی تهدیدات نرم را تهدیداتی غیرنظامی مانند محیط‌زیست، جرائم، فساد و ... دانسته‌اند و درنهایت ابزار و شیوه سخت را با هدف سخت و برعکس، ابزار و شیوه نرم را با هدف نرم متناسب می‌دانند.

در بررسی مفهوم قدرت سخت و نرم در محیط ملی جمهوری اسلامی ایران، صاحب‌نظران در پی آن هستند تا دیدگاه‌های نزدیک به یکدیگر و یک برداشت ایرانی از این دو مقوله و مفهوم به‌دست آورند (گروه تحقیق و پژوهش فصلنامه عملیات روانی، ۱۳۸۹).

۲-۲-۱- تهدید سخت

هرگاه به‌دلیل اقداماتی، استقلال و تمامیت ارضی کشور در خطر (بالفعل یا بالقوه) هجوم نیروهای نظامی کشوری دیگر یا اتحادی از کشورهای خارجی یا گروه‌های معارض مسلح داخلی قرار گیرد تهدید سخت واقع شده است.

در این تهدید، عمدتاً هدف اشغال سرزمین است. تهدیدات سخت متکی به روش‌های فیزیکی، عینی، سخت‌افزارانه و همراه با اعمال و رفتارهای خشونت‌آمیز، براندازی آشکار و با استفاده از شیوه زور و اجبار و حذف دفعی و اشغال سرزمین است. این تهدیدات عمدتاً محسوس، واقعی و عینی و با عکس‌العمل‌های فیزیکی همراه می‌باشند. ظهور این نوع تهدیدات عمدتاً مربوط به دوره استعمار کهن است که

81.Threat

قدرت‌های استعماری با لشگرکشی، اعمال زور و کشتار و اشغال و الحاق سرزمین، اهداف خود را تأمین می‌کردند. البته شکل‌های مدرن تهدید سخت^{۸۲} در عصر حاضر را می‌توان در لشگرکشی‌های ایالات متحده آمریکا و متحدان آن به افغانستان و عراق مشاهده کرد (نائینی، ۱۳۸۶).

۲-۲-۲- تهدید نیمه‌سخت

تهدید نیمه‌سخت^{۸۳}، قدرت اقتصادی و سیاسی است و رقابت بر سر حذف است. در سیاست و اقتصاد، مسئله حذف از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. رقابت برای حذف این خشونت و نابودی به شکل سخت مطرح نبوده و حذف شاکله آن را تشکیل می‌دهد. این تهدید زمانی شکل می‌گیرد که بعضی از محیط‌ها و سنسگرهای کلیدی یک جامعه تصرف می‌شود. حکومت دست‌نشانده جهت انجام کلیه امور، مانند شاه ایران قبل از انقلاب نوعی تهدید نیمه‌سخت و آسیب نیمه‌سخت بود (تهدید مقوله‌ای بیرونی و آسیب مقوله‌ای درونی است)، یعنی به‌جای اشغال نظامی ایران توسط آمریکا و انگلیس، دولت دست‌نشانده و آلت دست آنان بوده که نقش بدل آنان را بازی می‌نمود. مواد مخدر را نیز می‌توان جزء این تهدیدات برشمرد، زیرا فرد معتاد با انفعال خود به‌صورت کبریتی بی‌خطر برای جامعه دشمن محسوب شده، ولی فاسدکننده جامعه خویش می‌باشد (شاعفی‌مقدم، ۱۳۹۰).

۳-۲-۲- تهدید نرم

نوعی از تهدید است که عامل تهدید از ابزار فرهنگی و با هدف تأثیرگذاری بر ذهن‌ها و باورها و با هدف تغییر و دگرگونی باورهای رایج و ستوده یک قوم یا ملت و جایگزینی باورهای موردنظر خود که همان اهداف تهدید نرم را شکل می‌دهند، استفاده می‌کند.

82.Hard Ware Threats

2.Semi-Hard Threats

83.Semi-Rigid Threats

یکی از متغیرهای محوری، نرم‌افزارگرایی بر پایه قدرت نرم در چارچوب امنیت ملی است. این قدرت به عنوان منبع خاص اعمال قدرت آمریکا بر مبانی فرهنگی - ارزشی و اقتصادی مبتنی است. تهدید نرم را می‌توان تحولاتی دانست که موجب دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی می‌شود. تهدید نرم نوعی سلطه کامل در ابعاد سه‌گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ است که از طریق استحاله الگوهای رفتاری ملی در این حوزه‌ها و جایگزینی الگوهای نظام سلطه‌ای تهدید محقق می‌شود. با این نگرش، تمامی اقداماتی که موجب شود تا اهداف و ارزش‌های حیاتی یک نظام سیاسی (زیرساخت‌های فکری، باورها و الگوهای رفتاری در حوزه اقتصاد، فرهنگ و سیاست) به خطر افتد، یا موجب تغییر و دگرگونی اساسی در عوامل تعیین‌کننده هویت ملی یک کشور شود تهدید نرم به‌شمار می‌آید. در تهدید نرم بدون منازعه و لشگرکشی فیزیکی کشور مهاجم اراده خود را بر یک ملت تحمیل و آن را در ابعاد گوناگون با روش‌های نرم‌افزارانه اشغال می‌کند. تردید در مبانی و زیرساخت‌های فکری یک نظام سیاسی، بحران در ارزش‌ها و باورهای اساسی جامعه، در الگوهای رفتاری جامعه و بحران‌های پنج‌گانه سیاسی (هویت^{۸۴}، مقبولیت^{۸۵}، مشارکت^{۸۶}، نفوذ^{۸۷} و توزیع^{۸۸}) را می‌توان از مؤلفه‌های این تهدید نام برد. تغییرات حاصل از تهدید نرم، آرام، ذهنی، تدریجی و نرم‌افزارانه است. این تهدید همراه با آرامش و خالی از روش‌های فیزیکی و با استفاده از ابزارهای تبلیغات، رسانه، احزاب، تشکل‌های صنفی و قشری و شیوه القاء و اقناع انجام می‌پذیرد.

در حال حاضر جهانی‌سازی فرهنگ مترادف با مفهوم تهدید نرم تلقی می‌شود. در مجموع می‌توان فهرست زیر را به مثابه نقاط افتراق تهدیدات سخت و نرم برشمرد:

84.Identity

85.Acceptability

86.Participation

87.Influence

88.Distribution

✓ تهدیدات سخت، محسوس و همراه با عکس‌العمل و برانگیختن است. درحالی‌که تهدیدات نرم به‌دلیل ماهیت غیرعینی و محسوس آن عمدتاً فاقد عکس‌العمل است؛

✓ حوزه تهدید نرم حوزه اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است؛ درحالی‌که حوزه تهدید سخت امنیتی - نظامی می‌باشد؛

✓ مرجع امنیت در حوزه تهدیدات سخت عمدتاً دولت‌ها هستند؛ درحالی‌که مرجع امنیت در تهدیدات نرم محیط فرو ملی و فرا ملی (هویت‌های فرو ملی و جهانی) است؛

✓ هدف در تهدیدات سخت، تخریب و حذف فیزیکی حریف و تصرف و اشغال سرزمین است. درحالی‌که در تهدید نرم هدف تأثیرگذاری بر انتخاب‌ها، فرآیند تصمیم‌گیری و الگوهای رفتاری حریف و درنهایت سلب هویت‌های فرهنگی است (نائینی، ۱۳۸۶).

جدول ۲-۱: مختصات تهدیدات نرم، نیمه‌سخت و سخت

نوع تهدید	دوره	فشار	عرصه	ابزار	هدف تهاجم
نرم	بلندمدت	داخلی - خارجی	نهادهای دانشجویی، صنفی، اجتماعی، و اقلیت های قومی - فرقه‌ای	براندازی نرم در قالب ناتوی فرهنگی با بهره‌گیری از ابزار دیپلماسی عمومی و ترفندهای عملیات روانی - رسانه‌ای	تضعیف ثبات امنیت اجتماعی، فرهنگی و ایجاد بحران‌های پنج گانه هویت، مقبولیت، مشارکت، نفوذ و توزیع
نیمه‌سخت	میان‌مدت	داخلی - خارجی	داخل کشور، سازمان‌ها و ستاد	تضعیف نظام در قالب مدیریت هدف‌مند عمق و دامنه تحریم‌ها	مختل‌سازی ثبات امنیت اقتصادی
سخت	کوتاه‌مدت	خارجی	مرزها و حوزه برون مرزی	نیروهای مسلح	انهدام تأسیسات حیاتی، اقتصادی یگان های نیروهای مسلح و تهدید تمامیت ارضی

۲-۳- مفهوم شناسی

تهدید نرم^{۸۹} به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که باعث دگرگونی هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی می‌شود. تهدید نرم نوعی سلطه در ابعاد سه‌گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ است که از طریق استحاله الگوهای رفتاری در این حوزه‌ها ایجاد شده است و نمادها و الگوهای نظام سلطه جایگزین آن‌ها می‌گردد (امیری، ۱۳۸۶).

برخلاف تهدیدات سخت که متکی به روش‌های فیزیکی، عینی، سخت‌افزارانه و همراه با اعمال و رفتارهای خشونت‌آمیز، براندازی آشکار و با استفاده از شیوه اجبار و اشغال سرزمین است. تهدیدات نرم بدون منازعه و لشکرکشی فیزیکی انجام می‌پذیرد و محصول پردازش ذهنی نخبگان این حوزه و مسائل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است؛ درحالی‌که حوزه تهدیدات سخت امنیتی و نظامی است.

برخی از عناوین مهم تهدید نرم دشمنان انقلاب اسلامی علیه کشورمان عبارتند از: تشدید اختلافات میان جریان‌های سیاسی، تضعیف ارکان نظام، نفوذ فرصت‌طلبان در بدنه انقلاب اسلامی، تفرقه میان اقوام، ادیان و مذاهب، افزایش فاصله طبقاتی و بی‌توجهی به اقشار محروم، تجمل‌گرایی و مصرف‌زدگی، گسترش فساد، تهاجم فرهنگی، انزوای روحانیت و نیروهای انقلابی، شکاف میان حوزه و دانشگاه (شعیب، ۱۳۸۸).

۲-۳-۱- چستی تهدید نرم

امروز آگاهان سیاسی و امنیتی بر این باورند که تهدیدات نرم به‌عنوان راهکار اصلی استکبار جهانی برای مقابله با نظام اسلامی مدنظر قرار گرفته است. از دید استکبار سه روش برای براندازی نرم شامل: اعتراض، اغوای نرم، عدم همکاری و مداخله مسالمت‌آمیز وجود دارد.

تحلیل‌گران آمریکایی شیوه‌های متعددی برای اعتراض و اغوای غیرخشونت‌آمیز ارائه داده‌اند که شامل انتشار بیانیه‌های رسمی، ارتباطات گسترده‌تر با مخاطبین،

اقدام‌های عمومی نمادین، وارد آوردن فشار بر افراد، برگزاری برنامه‌های نمایشی و موسیقی دسته‌جمعی، بزرگداشت اموات، عدم همکاری در رویدادهای اجتماعی، رخدادهای سنن و عرف، کناره‌گیری از تشکلات اجتماعی، طراحی اقداماتی توسط مدیران و متصدیان منابع مالی، عدم همکاری اقتصادی، عدم همکاری شهروندان با دولت و بالاخره مداخله سیاسی می‌شود (پاشایی، ۱۳۸۸).

۲-۳-۲- اهمیت و ضرورت تهدید نرم

پیچیده‌ترین و مهم‌ترین مؤلفه امنیت ملی در هر کشور امنیت فرهنگی است. برای یک کشور که هویت فرهنگی آن مؤلفه اصلی تلقی می‌شود، این امر اهمیت بیشتری خواهد داشت و هرچه حکومت مبانی فکری و اعتقادی و الگوهای رفتاری دیگران را به چالش بیشتری کشانده باشد، از تهدیدات بیشتری برخوردار خواهد بود. بنابراین، تهدیدات فرهنگی که از آن به تهاجم فرهنگی^{۹۰} و یا تهدید نرم^{۹۱} یاد می‌شود، به دنبال ایجاد انواع بحران‌های فرهنگی - سیاسی در جامعه برای دستیابی به اهداف و اغراض سیاسی است.

هدف اصلی از این نوع تهدید حذف باورمندی جامعه^{۹۲}، سلب اراده^{۹۳} و روحیه مقاومت^{۹۴} و در مجموع استحاله فرهنگی - سیاسی است. در این نوع تهدید تلاش می‌شود ملتی دارای آرمان به ملت بی‌آرمان تبدیل شود تا به دست خود، الگوهای رفتاری خود را در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی به چالش اندازد.

هدف از هر نوع تهدید تأثیرگذاری بر اندیشه، عواطف و اراده و سرانجام به تسلیم کشاندن حریف است. بنابراین، نقطه مشترک همه تهدیدات، تحمیل اراده به نیروی مقابل است. تفاوت‌های تهدیدات در بکارگیری روش‌ها، ابزارها و ... است.

90.Cultural Invasion

91.Software Threats

92.Believed to Remove the Community

93.Will Deprive

94.Spirit of Resistance

تهدید می‌تواند با تأکید بر توان فیزیکی (لشگرکشی، اشغال خاکریز و سرزمین، نابودی و کشتن انسان‌ها و ویران نمودن مراکز اقتصادی) اجرا شود و یا می‌تواند با تکیه بر روش‌های سیاسی، روانی و شیوه‌های غیرخشونت‌آمیز و با بکارگیری قدرت نرم برای تأثیرگذاری بر اراده حریف و نیروی مقابل انجام گیرد.

بی‌تردید اگر فکر، اراده و قدرت روحی حریف تسخیر شود، کاربرد قدرت سخت و لشگرکشی ضرورتی نخواهد داشت. از همین‌رو قدرت‌های استکباری با عملیات روانی، مقاومت ملت‌ها و نظام‌های سیاسی را پیش از عملیات نظامی فرو می‌ریزند یا برای سرعت بخشیدن در اهداف عملیات نظامی، اقتصادی و سیاسی از سلاح عملیات روانی به‌منظور سلب اراده و انگیزه نبرد در نخبگان یک کشور، مردم و نیروهای مسلح بهره می‌گیرند و عملاً خاک‌ریزهای دفاعی کشور بدون خون‌ریزی سقوط می‌کند.

بنابراین، تهدید نرم امروزه مؤثرترین، کارآمدترین و کم‌هزینه‌ترین و درعین‌حال خطرناک‌ترین و پیچیده‌ترین نوع تهدید علیه امنیت ملی یک کشور است چون می‌توان با کم‌ترین هزینه با حذف لشگرکشی و از بین بردن مقاومت‌های فیزیکی به هدف رسید، زیرا با عواطف، احساسات، فکر و اندیشه و باور و ارزش‌ها و آرمان‌های یک ملت و نظام سیاسی ارتباط دارد.

ابعاد این جنگ و تهدید گسترده‌تر و مخرب‌تر است، زیرا دین، فکر و آرمان ملت‌ها را آماج تهاجم خود قرار می‌دهد. تهدید نرم به روحیه به‌عنوان یکی از عوامل قدرت ملی خدشه وارد می‌کند، عزم و اراده ملت را از بین می‌برد و مقاومت و دفاع از آرمان و سیاست‌های نظام را تضعیف می‌کند. فروپاشی روانی یک ملت می‌تواند مقدمه‌ای برای فروپاشی سیاسی - امنیتی و ساختارهای آن باشد.

جوزف نای قدرت نرم را شیوه غیرمستقیم رسیدن به نتایج مطلوب بدون تهدید یا پاداش ملموس می‌داند. این شیوه غیرمستقیم رسیدن به نتایج مطلوب چهره دوم قدرت است. بر این اساس یک کشور می‌تواند به مقاصد موردنظر خود در سیاست جهانی نایل آید، چون کشورهای دیگر ارزش‌های آن را می‌پذیرند از آن تبعیت می‌کنند، تحت تأثیر

پیشرفت و آزاداندیشی آن قرار می‌گیرند و در نتیجه خواهان پیروی از آن می‌شوند. در این مفهوم آنچه مهم تلقی می‌شود تنظیم دستورالعملی است که دیگران را جذب کند. بنابراین، قدرت نرم توانایی کسب آنچه که می‌خواهید از طریق جذب کردن و نه از طریق اجبار و یا پاداش می‌باشد (Joseph S. Nye, 2004, p.5).

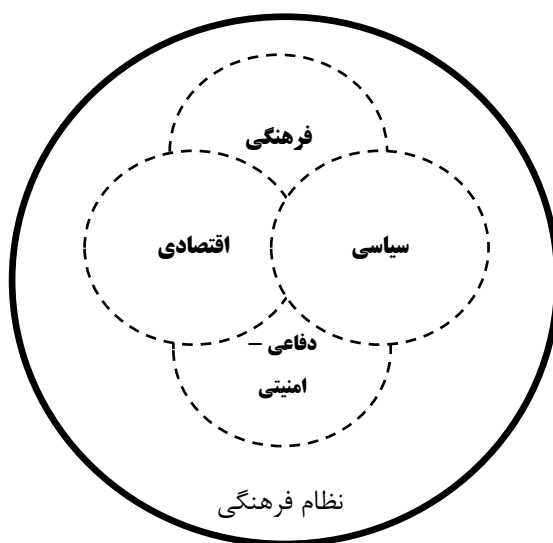
نمونه‌های فراوانی از کاربرد تهدید نرم در صفحات تاریخ وجود دارد. در حال حاضر همه کشورهای به نوعی دیگر در معرض این نوع تهدید هستند. قدرت‌های استکباری، تشکیلات، امکانات و نیروی انسانی و ابزارهای پیشرفته و پیچیده و مراکز علمی و پژوهشی خود را به صورت گسترده در اختیار این جنگ قرار داده‌اند. با ظهور فناوری جدید و علوم ارتباطات، ظهور وسایل ارتباط جمعی و رسانه‌های متنوع نوین، ابعاد تهدید نرم گسترده‌تر و پیچیده‌تر شده است. بخش قابل توجهی از نظریه‌های جدید امنیتی و راهبردهای قدرت‌های سلطه‌گر به ویژه راهبرد امنیت ملی آمریکا که در سال ۲۰۰۶ میلادی منتشر شده است و همچنین راهبرد امنیت منطقه‌ای آمریکا (طرح خاورمیانه بزرگ) بر کاربرد قدرت نرم جهت امن‌سازی تأکید دارد.

بسیاری از صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، تهدیدات قرن ۲۱ را تهدیدات نرم و یا جهانی‌سازی فرهنگ می‌دانند. در دوران جنگ سرد و حتی پس از آن با تفاوت اندکی کماکان سیاست نرم‌افزاری در پرتو سیاست واقع‌گرایی قرار داشت. حوادث یازده سپتامبر نقطه عطفی در این زمینه محسوب می‌شود. در هیچ برهه‌ای از تاریخ دولت‌مردان آمریکا تا این میزان بر مضامین ارزشی و اخلاقی به عنوان منابع نرم قدرت تأکید نداشته‌اند.

حتی نخستین تجلی‌های سیاست‌های امنیتی آمریکا بعد از این تاریخ که از ماهیت سخت‌افزاری و راهبردی برخوردار بودند، آموزه‌های ارزش‌محور را دست‌مایه عملی قرار دادند. با وجود این و با توجه به تجربه تاریخی، ملاحظات نرم‌افزارگرایانه در سیاست خاورمیانه‌ای آمریکا تحت تأثیر مؤلفه‌های راهبردی - امنیتی نظام بین‌المللی و منطقه‌ای به حاشیه رانده شده است (نائینی، ۱۳۸۶).

۲-۴- حوزه‌های تهدید نرم

اگر برای یک نظام اجتماعی چهار حوزه سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و دفاعی - امنیتی قائل شویم، تهدید نرم می‌تواند اندیشه، مدل، ارزش‌ها و رفتارهای نظام سیاسی را تحت تأثیر خود قرار دهد.

نمودار ۱-۲: رابطه نظام فرهنگی با سایر نظام‌های اجتماعی
منبع: تحلیلی بر جنگ نرم، نجفی فرد، ۱۳۸۹

۲-۴-۱- تهدید نرم در حوزه فرهنگی

فرهنگ بیان‌گر شخصیت و هویت ملی کشور و دستاورد معرفتی و فنی انسان و همه جوامع است، فرهنگ کشور دارای سه سطح کلی است. مفروضات اساسی و زیرساخت‌های فکری هر کشور (باورها) سطح اول فرهنگ تلقی می‌شود. همچنین فرهنگ ملی کشور دارای مجموعه‌ای از بایدها و نبایدها و ارزش‌ها است که سطح دوم آن را تشکیل می‌دهد و در نهایت الگوهای رفتاری و اقدام یک کشور لایه سوم فرهنگ ملی تلقی می‌گردد. با این توصیف می‌توان گفت ابعاد تهدید نرم در حوزه فرهنگ عبارتند از:

✓ تهدید ارزش‌های اساسی کشور در سه سطح نخبگان، مردم و نیروهای مسلح؛
 ✓ تهدید الگوهای رفتاری کشور در سه سطح نخبگان، مردم و نیروهای مسلح؛
 ✓ تهدید باورهای رفتاری کشور (مفروضات اساسی) در سه سطح نخبگان، مردم و نیروهای مسلح.

فرهنگ راهبردی کشور بر نوع تلقی و الگوهای رفتاری نخبگان و رهبران یک کشور و توان دیپلماسی آن تأثیر می‌گذارد. در صورت وقوع تهدید نرم در این سطح کشور حریف می‌تواند با مدیریت ادراک، اندیشه و عزم رهبران و نخبگان خودی را (باورها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری آنان) تحت تأثیر قرار دهد.

فرهنگ ملی شامل باورها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری نهادینه شده در جامعه است که تهدید نرم در این حوزه می‌تواند بر آن‌ها تأثیر گذارد. فرهنگ دفاعی کشور که منبع قدرت نرم در نیروهای مسلح است در صورت وقوع تهدید نرم در این سطح موجب از بین رفتن عزم و اراده نبرد و قدرت بازدارندگی روانی می‌شود (نائینی، ۱۳۸۶).

به جرأت می‌توان گفت که تهدیدات فرهنگی وسیع‌ترین، مؤثرترین، پیچیده‌ترین و شاید خطرناک‌ترین نوع تهدید محسوب می‌شود. در این تهدید ذهن مخاطبین مورد هجوم و توجه سیاست‌گذاران در ارکان نظام سلطه بوده و برای تسخیر اذهان و قلوب انسان‌ها در راستای منافع خود اقدامات گسترده و مختلفی را به فاز اجراء گذاشته و خواهد گذاشت. تلاش نظام سلطه برای تأثیرگذاری بر افکار، ایمان، اندیشه و اعتقادات مخاطبین است. حوزه فرهنگی بسیار وسیع، گسترده، متنوع و پیچیده است.

۲-۴-۲- تهدید نرم در حوزه سیاسی

دولت‌ها به مثابه واحد سیاسی در نظام بین‌الملل با مؤلفه‌های جمعیت، قلمرو، حکومت و حاکمیت و نظام ارزشی مشخص شناخته می‌شوند. این واحدها همواره با تحولاتی از داخل و خارج مواجه‌اند.

برخی از تحولات موجب افزایش قدرت سیاسی و برخی موجب تضعیف قدرت سیاسی آن‌ها می‌شود. هر نظام سیاسی برای بقای خود نیازمند ثبات سیاسی و انسجام

ملی است. بنابراین، افزایش مشروعیت سیاسی نخبگان و رهبران یک کشور به توانایی‌های آن‌ها در ایجاد انسجام سیاسی و برخورداری از حمایت، رضایت‌مندی و قدرت اقناع‌سازی افکار عمومی بستگی دارد. بطور طبیعی در صورتی که دولتی نتواند قدرت سیاسی لازم را در حوزه داخلی و خارجی ایجاد کند، با بحران‌ها و تهدیدات مختلف سیاسی مواجه خواهد شد.

میزان اقتدار و هژمونی سیاسی کشور در جامعه، میزان انسجام و همزیستی مسالمت‌آمیز و حفظ هویت و یکپارچگی ملی و میزان تولید و بازتولید هنجارهای سیاسی و به جریان انداختن گفتمان‌های مسلط در درون جامعه و در عرصه بین‌المللی و برخورداری از مقبولیت و مشروعیت لازم از شاخص‌های قدرت نرم در این حوزه به‌شمار می‌آید. در مقابل، در صورتی که کشوری گرفتار بحران‌های سیاسی شود، از قدرت نرم برخوردار نخواهد بود و بطور طبیعی تهدید نرم در این حوزه مؤثر خواهد بود. بحران‌های سیاسی شامل بحران‌های پنج‌گانه هویت، مقبولیت، مشارکت، نفوذ و توزیع می‌باشد.

برانگیختن شکاف‌های قومی، نژادی، مذهبی و ...، نبود عوامل پیونددهنده هویت‌های فروملی، تحریف و تحقیر تاریخ و افتخارات ملی در کشور می‌تواند به بحران هویت منجر شود. ایجاد شکاف بین مردم و رهبران، نبود حمایت مردمی و مشروعیت بخشی به تصمیمات رهبران و شکل‌گیری نافرمانی‌های مدنی در جامعه، بحران مشروعیت به‌وجود می‌آورد.

انگیزه‌زدایی و دلسرد کردن مردم برای حضور در عرصه‌های تعیین‌کننده کشور، مصادیق بارز بحران مشارکت است. همچنین توزیع نامناسب ثروت، شأن اجتماعی و امنیت در ایجاد بحران توزیع مؤثر است. تلاش برای تأثیرگذاری بر اراده و تصمیمات نخبگان و رهبران با ارعاب، تطمیع از مصادیق بحران نفوذ به‌شمار می‌آید. مجموعه این موارد قدرت نرم یک نظام سیاسی را کاهش می‌دهد و بطور طبیعی آن نظام را در برابر تهدید نرم آسیب‌پذیر می‌کند.

عرصه تهدیدات سیاسی به حوزه‌های سیاسی کشورها چه در بعد سیاست داخلی و چه در ابعاد سیاست خارجی، سرزمین، حکومت و حکومت‌داری، سیاست‌ورزی در انتخاب نوع حکومت و نظام سیاسی مرتبط است که مصداق فعلی آن در بحث سرزمینی را می‌توان به بالکانیزه کردن و در بعد جهانی آن به گلوبالیزاسیون (جهانی‌سازی) اشاره نمود.

۲-۴-۳- تهدید نرم در حوزه اقتصادی

در بعد اقتصادی، تهدید نرم مهم‌ترین و غایت جنگ فرهنگی است، چراکه در بعد فرهنگی اگر دشمن به دنبال استحاله فرهنگی و تغییر باورهای بنیادین و ارزش‌های مسلط جامعه است و در بعد سیاسی به دنبال ایجاد بحران‌های پنج‌گانه هویت، مقبولیت، مشارکت، نفوذ و توزیع است؛ برای این است که بتواند بر اقتصاد کشورهای موردنظر تسلط یابد. زیرا غایت و هدف اقتصادی متکی بر بازار آزاد این است تا بتواند تسلط اقتصادی بیش‌تری را برای خود کسب و درنهایت به لذت و رفاه بیشتر مادی برسد. بنابراین، بعد اقتصادی که با تغییر ذائقه‌ها و هدایت طرز تلقی‌ها و جهان‌بینی‌ها و نگرش‌ها و درنهایت، تولید مدل رفتاری مشترک جهانی همراه است و آمریکایی‌ها به دنبال آن هستند، برای تسلط هر چه بیشتر اندیشه لیبرال دموکراسی که آن هم برای دریافت منافع اقتصادی و چپاول ثروت کشورهای ضعیف برنامه‌ریزی می‌گردد (شریفی‌دارانی، ۱۳۸۹).

تهدید نرم و تهاجم به نظام فرهنگی یک کشور (به‌عنوان جهت‌دهنده به سایر نظام‌ها)، موجب تهدید سایر نظام‌ها از جمله نظام اقتصادی می‌شود. به عبارت دیگر چیستی و ماهیت تهدید اقتصادی را می‌توان مترادف با تضعیف یا فروپاشی باورها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری یک کشور در حوزه اقتصاد دانست. تهدید نرم در حوزه اقتصاد می‌تواند بر فرهنگ اقتصادی یک کشور بر سه لایه ذیل اثر بگذارد:

✓ ارزش‌ها و الگوی توزیع و مصرف اقتصادی کشور؛

✓ ارزش‌ها و الگوی تولیدات اقتصادی کشور؛

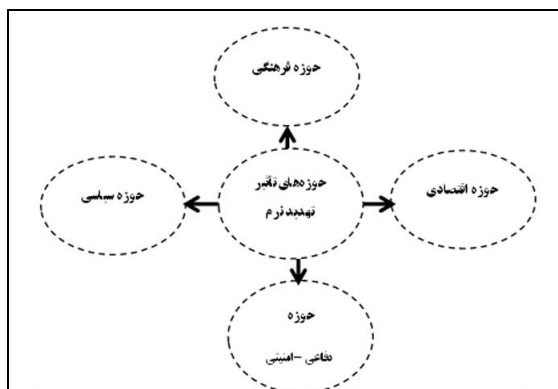
✓ اندیشه و نظریه تولیدات اقتصادی کشور (نجفی فرد، ۱۳۸۹).

درحقیقت عرصه این تهدید به تأثیرگذاری بر اندیشه و افکار نخبگان (برگزیده‌ها) در نظام اقتصادی و همچنین بر نوع مصرف و شیوه‌های تبلیغ و ترویج مصرف متمرکز بوده و درخصوص نحوه تولید و ابزار و آلات آن که با نگاهی کاپیتالیستی در صدد استحاله نظام اقتصاد جهانی است که معمولاً تأثیراتش در دیگر کشورها نمایان می‌شود. تلاش نظام سلطه از طریق اقتصادی در جهت تأثیرگذاری بر روند زیربنایی اقتصاد کشورها قابل ارزیابی است.

۲-۴-۴- تهدید نرم در حوزه دفاعی - امنیتی

قدرت و توان رزم نیروهای مسلح یک کشور ترکیبی از توانایی‌های فیزیکی و غیرفیزیکی است. بخش غیرفیزیکی قدرت رزمی، تحت تأثیر قدرت نرم در حوزه دفاعی - امنیتی می‌باشد. در این سطح فرهنگ و الگوی دفاعی نظام‌های سیاسی، تعیین‌کننده میزان قدرت نرم در حوزه دفاعی - امنیتی است.

هدف از تهدیدات نرم در این حوزه تأثیرگذاری بر اندیشه‌ها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری در حوزه دفاع و امنیت است. بنابراین، هرگونه اقدامی که منجر به تغییر در فرهنگ و الگوی دفاعی کشور شود و یا به عبارت دیگر اندیشه دفاعی و عزم و اراده نبرد را تحت تأثیر قرار دهد، در زمره تهدیدات نرم در حوزه دفاعی - امنیتی قلمداد می‌شود.

نمودار ۲-۲: حوزه‌های تأثیر تهدید نرم، منبع: تحلیلی بر جنگ نرم، نجفی فرد، ۱۳۸۹

۲-۵- روش‌های مقابله با تهدیدات نرم

با بهره‌گیری از سازوکارهای مختلف می‌توان از اعمال تهدیدات نرم پیش‌گیری کرد و هم می‌توان با مداخله‌های مؤثر، دامنه تأثیرات آن‌ها را از میان برد. برخی از روش‌های آن عبارتند از:

- ✓ استفاده از دیپلماسی عمومی فعال؛
- ✓ استفاده از راهبردهای ویژه در مورد اقوام و اقلیت‌ها؛
- ✓ تبدیل قدرت نرم دشمن به فرصتی برای افزایش قدرت نرم خود؛
- ✓ تقویت منابع قدرت نرم؛
- ✓ خلع سلاح روانی اپوزیسیون؛
- ✓ عملیات روانی متقابل؛
- ✓ گسترش دامنه و شمول فعالیت‌های فرهنگی؛
- ✓ واکسیناسیون فرهنگی جامعه (به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

فصل سوم

جنگ نرم

۳-۱- درآمدی بر جنگ نرم

جنگ نرم در فرهنگ سیاسی به معنای فروپاشی از درون و در حقیقت شامل هرگونه اقدام روانی و تبلیغات رسانه‌ای است که جامعه هدف یا گروه هدف را نشانه می‌گیرد و بدون درگیری نظامی و گشوده شدن آتش، رقیب را به انفعال یا شکست وا می‌دارد. جنگ نرم با هدف گرفتن فکر و اندیشه ملت‌ها، نقش مهمی را در سست کردن حلقه‌های فکری و فرهنگی جوامع ایفاء می‌کند. از این‌رو، برخی کارشناسان معتقدند مهم‌ترین ابزار در این رویارویی نهان، رسانه‌ها و قلم نویسندگان است.

گروه‌های هدف در جنگ نرم، رهبران، نخبگان و توده‌های مردم هستند. نخبگان نیروهای میانی این نبرد را تشکیل می‌دهند و می‌توانند به‌عنوان تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان یک حکومت مطرح باشند. نخبگان جامعه مدنی مانند رهبران احزاب با آشفتگی ذهنی خود، می‌توانند ترس را به ذهن مردم انتقال دهند، وحشت ایجاد کنند و روحیه ملت را در هم بشکنند. از این‌رو، این گروه به‌عنوان یک هدف همواره مورد توجه دشمن است، زیرا دگرگون کردن و نفوذ فکری در نخبگان بی‌بصیرت به‌صورت خودکار انحراف فکری بسیاری از مردم را در پی دارد و هزینه‌های دشمن را کاهش می‌دهد.

از دیگر گروه‌های مورد هدف در جنگ نرم همواره دانشجویان و دانشگاهیان بوده‌اند، زیرا جنب و جوش، تحرک و بی‌پروایی این گروه به‌دلیل برخورداری از عنصر جوانی، کرسی علمی، نفوذ کلام و گستردگی جغرافیایی حضور آنان در کشور هدف، می‌تواند ضمن کم کردن هزینه‌ها دستگاه تبلیغی مناسبی نیز برای دشمن فراهم کند. به همین دلیل بزرگان کشور همواره از جنبش‌های دانشجویی حمایت و آنان را به گسترش فعالیت در زمینه عدالت خواهی تشویق و به تفکر، تدبیر و دوری از افراط و تفریط و پرهیز از اقدامات عجولانه دعوت کرده‌اند.

جریان رقیب گفتمان جمهوری اسلامی از ظرفیت‌های نخبگان استفاده‌های فراوانی کرده و می‌کنند. ایشان فعالیت‌های گسترده‌ای با کمک دانشگاه‌ها، مؤسسات کوچک و اقماری مختلف و کمیته‌های ویژه سرویس‌های امنیتی و دیگر مراکز و نهادها انجام

می‌دهند. دانشگاه‌ها با جذب و بورسیه کردن دانشجویان ایرانی و حمایت از تحقیقات و پایان‌نامه‌هایی با موضوعات تطبیقی، مؤسسات و بنیادهای مختلفی چون مؤسسات آماری، جمعیت‌های دفاع از حقوق بشر، برخی بنگاه‌های خبری و اخیراً با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی سعی در براندازی نرم جمهوری اسلامی دارند (خاشعی، ۱۳۸۹).

مارک پالمر^{۹۵} یکی از استراتژیست‌های معروف آمریکایی است که او را به‌عنوان یکی از نوآوران سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا نام می‌برند. پالمر در دولت‌های نیکسون، کارتر، ریگان و بوش در وزارت‌خارج مشغول بوده و اکنون علاوه‌براین که مدیر دپارتمان تحقیقاتی مرکز سیاست خارجی سابان در مؤسسه بروکینگز است، عضو کمیته خطر جاری^{۹۶} است که در پی تحولات پیش آمده پس از یازده سپتامبر ۲۰۰۱، گزارشی تحت عنوان «ایران - آمریکا، رهیافت جدید» را به نگارش در آورده است.

مارک پالمر نویسنده گزارش «ایران - آمریکا، رهیافت جدید» در استدلال خود صراحتاً با ایده تهاجم نظامی علیه جمهوری اسلامی ایران مخالفت و اعلام می‌کند که ایران به لحاظ وسعت سرزمینی، کمیت جمعیت، کیفیت نیروی انسانی، امکانات نظامی، منابع طبیعی سرشار و موقعیت جغرافیایی ممتاز در منطقه خاورمیانه و هارتلند نظام بین‌الملل به قدرتی کم‌نظیر تبدیل شده که دیگر نمی‌توان با یورش نظامی و جنگ آن را سرنگون کرد، بلکه تنها راه سرنگون‌سازی نظام جمهوری اسلامی پی‌گیری مکانیسم‌های جنگ نرم و استفاده از تکنیک‌های عملیات روانی تبلیغاتی است. این راهبرد که دلتا نام

95. Mark Palmer

۹۶. کمیته خطر جاری در اوج جنگ سرد و در دهه ۱۹۷۰ میلادی و با مشارکت استادان برجسته علوم سیاسی و مدیران سابقه‌دار سازمان سیا و پنتاگون تأسیس شد و یکی از موفقیت‌آمیزترین اقدامات در جریان رقابت دو ابرقدرت شرق و غرب بود. طراحی و اجرای مراحل مختلف سناریوی فروپاشی ابرقدرت شرق از طریق جنگ نرم در سال‌های پایانی دهه ۱۹۸۰ بود. در آن مقطع و در پی اصلاحات گورباچف مبنی بر ایجاد فضای باز سیاسی و تغییر در قوانین اقتصادی (پروستریکا) این کمیته با منتفی دانستن جنگ سخت و رو در رو با اتحاد جماهیر شوروی تنها راه به زانو درآوردن بلوک شرق را جنگ نرم و فروپاشی از درون معرفی کرد. سیاست‌گزاران پنتاگون و سیا با سه راهبرد دکترین مهار، نبرد رسانه‌ای و ساماندهی نافرمانی مدنی اتحاد شوروی را به فروپاشی و شکست واداشتند.

دارد با استفاده از سه تاکتیک دکترین مهار، نبرد رسانه‌ای و ساماندهی و پشتیبانی از نافرمانی مدنی توسط وی تعریف شده و در حال اجراست.

پدیده جنگ نرم که هم‌اکنون به‌عنوان پروژه‌ای عظیم علیه جمهوری اسلامی ایران در حال تدوین و اجراست، در شاخص‌هایی مانند ایجاد نابسامانی اقتصادی، شکل‌دادن به نارضایتی در جامعه، تأسیس سازمان‌های غیردولتی در حجم گسترده، جنگ رسانه‌ای، عملیات روانی برای ناکارآمد جلوه دادن دستگاه اداری و اجرایی دولت، تضعیف حاکمیت ایران از طریق روش‌های مدنی و ایجاد ناتوی فرهنگی متبلور می‌شود.

در برآیند جنگ نرم عوامل براندازی از زمینه‌های موجود در جامعه برای پیشبرد اهداف خود بهره می‌برند یا به‌طور مجازی سعی در ایجاد نارضایتی در نزد افکار عمومی و سپس بهره‌برداری از آن دارند. استفاده از مشکلات اقتصادی، تنوع کثرت قومی ایران، ایجاد و دامن‌زدن به نافرمانی مدنی در تشکلهای دانشجویی و نهادهای غیردولتی و صنفی، تلاش در نزدیکی به مردم تحت پوشش حمایت از حقوق بشر و دموکراسی در ایران، ایجاد شبکه‌های متعدد رادیو و تلویزیونی فارسی زبان، حمایت از اپوزیسیون (سفر فعالان جوان خارجی از کشورهای متحد با آمریکا به ایران تحت عناوین جهانگرد که در صورت نیاز به جنبش‌های مدنی و نافرمانی بپیوندند)، تسهیل فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد آمریکایی در صورت نیاز، دعوت فعالان جوان ایرانی به خارج برای شرکت در سمینارهای کوچک (این افراد باید از سوی مقامات آمریکایی انتخاب شوند، نه نهادهای ایرانی)، استفاده از سفارتخانه کشورهای دیگر و بطور کلی تضعیف ستون‌های حمایتی حکومت ایران از جمله راهکارهای اجرای راهبرد دلتا به‌شمار می‌آیند (همان منبع، ۱۳۸۹).

۳-۲- جنگ

جنگ^{۹۷}، نبرد یا زورآزمایی میان دو یا چند نفر یا گروه است که ممکن است با خشونت شدید همراه باشد. جنگ میان ملت‌ها و کشورها از شدیدترین و پرتلفات‌ترین عامل کشت و کشتار به‌شمار می‌آید.

هرچند واژه جنگ اغلب برای نبرد و پیکارهای فیزیکی که به هدف نابودی و یا رساندن آسیب جسمانی است، بکار برده می‌شود ولی این واژه برای مجادله‌های لفظی که تنها بر پایه سخن و حمله‌های کلامی می‌باشند، نیز کاربرد دارد. بر اساس بررسی‌های تاریخی به عمل آمده در طی بیش از سه هزار و پانصد سال تاریخ مضبوط بشری، تنها ۲۷۰ سال آن بدون جنگ و خون‌ریزی وجود داشته است. بنابراین، جنگ قدمتی فراتر از تاریخ داشته است (دورانت و دورانت، ترجمه محسن خادم، ۱۳۷۸).

تاریخ‌نویسان علل و عوامل بسیاری را برای به‌وجود آمدن جنگ‌ها بر شمرده‌اند. از جمله این موارد می‌توان به رقابت میان افراد، اقوام، ملل و جوامع بشری، پرخاش‌گری و غرور، کشورگشایی، به‌چنگ آوردن غذا، زمین، منابع طبیعی، انرژی و سوخت، سیادت بر دیگران و ... اشاره کرد. علت وقوع جنگ می‌تواند دفاع از سرزمین، امنیت، استقلال و آزادی و حفظ شرف و دین و ناموس یک کشور باشد.

جنگ‌ها با توجه به معیارهای مختلف به انواع متفاوتی تقسیم می‌شوند. مثلاً بر اساس توازن قوا، به جنگ عادلانه و غیرعادلانه، بر اساس مقیاس‌های جغرافیایی به جنگ‌های محلی، منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و جهانی، با توجه به نوع تاکتیک به جنگ منظم (کلاسیک) و نامنظم (چریکی)، بر اساس نوع سلاح به جنگ هسته‌ای و غیرهسته‌ای تقسیم می‌شوند.

در یک تقسیم‌بندی کلی و با توجه به ابزارهای بکار گرفته شده در جنگ و همچنین هدف اصلی آن، می‌توان جنگ‌ها را به سه نوع تقسیم کرد: جنگ سخت^{۹۸}، جنگ نیمه‌سخت^{۹۹} و جنگ نرم^{۱۰۰} (شریفی، ۱۳۸۹، به نقل از سامانه فتیان).

جنگ سخت

بررسی تاریخی جنگ‌ها نشان می‌دهد که تا سال ۱۹۴۵ غالب جنگ‌ها جنگ سخت بود و پس از آن با توجه به دوقطبی شدن جهان به بلوک شرق و غرب شاهد دور جدیدی از رقابت‌ها میان ایالات متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی بودیم که در ادبیات سیاسی جهان به جنگ سرد^{۱۰۱} مشهور شد.

جنگ سرد ترکیبی از جنگ سخت و جنگ نرم می‌باشد که طی آن دو ابر قدرت در عین تهدیدهای سخت از رویارویی مستقیم با یکدیگر پرهیز می‌کردند. بررسی مقوله جنگ و منازعات میان کشورها نیز نشان می‌دهد که تا پایان جنگ جهانی دوم غلبه با جنگ‌های سخت متکی بر قدرت سخت است، لیکن از این تاریخ به بعد انواع جنگ‌های دیگر در کنار جنگ سخت موضوعیت پیدا می‌کند.

با فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱ میلادی و پایان جنگ سرد کارشناسان بخش جنگ در ایالات متحده آمریکا با استفاده از تجارب دو جنگ جهانی و دوران جنگ سرد دریافتند که می‌شود با هزینه کم‌تر و بدون دخالت مستقیم در سایر کشورها به اهداف سیاسی، اقتصادی و... دست یافت که در ادبیات سیاسی جهان به جنگ نرم شهرت یافت (تجری غریب‌آبادی، ۱۳۸۹).

جنگ نیمه سخت

در دوره نظام دو قطبی، از پایان جنگ جهانی دوم تا مقطع فروپاشی شوروی سابق (۱۹۹۱ میلادی) این جنگ شکل گرفته و متکی بر تهدیدات نیمه سخت^{۱۰۲} بود. البته در این دوره جنگ‌های سختی همانند جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران با حمایت قدرت‌های غربی شکل گرفت و به مدت هشت سال به طول انجامید (همان منبع، ۱۳۸۹).

98.Hard War
99.Semi Hard War
100.Soft War
101.Cold War
102.Semi Hard

جنگ نرم

جنگ نرم^{۱۰۳} نبردی است که در برابر رقباء و دشمنان اعمال می‌شود. یعنی یک نوع قدرت اغناءکننده و اغواکننده است. به همین دلیل قدرت نرم را قدرت غوی نام نهاده که از ریشه اغوا می‌آید، یعنی قدرتی که اغواگر است. درست است که ادبیات جنگ و قدرت نرم عمرش به یکی دو دهه اخیر مربوط می‌شود، اما واقعیت این است که قدرت نرم و جنگ نرم عمری به قدمت خلقت انسان دارد.

اولین موجودی که قدرت نرم را بکار برد تا بتواند اهداف خود را پیش ببرد شیطان است که در بهشت تصویر آن میوه ممنوعه را برای انسان به یک میوه حلال و مشروع تبدیل کرد، اصول قدرت نرم تصویرسازی ذهنی است، یعنی در جبهه مقابل و رقیب سعی می‌کند که تصاویر ذهنی را تغییر دهد؛ بد را خوب جلوه دهد، کوچک را بزرگ کند و بزرگ را کوچک کند. همان‌طور که سوگند هم خورده بود که تمام بندگان را اغوا می‌کند، مگر آن‌ها که مخلص‌اند.

سال‌های سال است که بکارگیری قدرت نرم در غرب رایج است. آمریکا به‌عنوان نماد اصلی جهان سرمایه‌داری، بنای آن دارد که تصاویر ذهنی ملت‌ها را چنان که خودش می‌خواهد تغییر دهد، این یعنی بکارگیری قدرت نرم. البته طی ماه‌های اخیر در کشور ما نیز مقداری برجسته‌تر شده است، هرچند که ما از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی در کشورمان درگیر جنگ نرم بوده و هستیم (داوری، ۱۳۸۸).

جنگ نرم استفاده دقیق و طراحی شده از تبلیغات و دیگر اعمالی است که منظور اصلی آن تأثیرگذاری بر عقاید، احساسات، تمایلات و رفتار دشمن، گروه بی‌طرف و یا گروه‌های دوست است، به‌نحوی که برای برآوردن مقاصد و اهداف ملی پشتیبان باشد.

در سطوح نظامی و سیاسی اصطلاحاتی از قبیل جنگ روانی^{۱۰۴}، عملیات روانی^{۱۰۵}، انقلاب مخملی^{۱۰۶}، انقلاب رنگی^{۱۰۷} و جنگ رسانه‌ای^{۱۰۸} همگی از اشکال و

103. Soft War

104. Psychological Warfare

105. Psychological Operations

انواع جنگ نرم و بعضاً به صورت ناشیانه‌ای به عنوان مترادف جنگ نرم به شمار می‌روند. در همه این موارد، هدف این است که اراده و خواست مهاجمان بدون استفاده از ابزار و وسایل نظامی بر دیگران تحمیل شود (شریفی، ۱۳۸۹، به نقل از سامانه فتیان). اینک قدرت هوشمند از اتاق فکر آمریکای دموکرات بیرون آمده است و ذات قدرت هوشمند را ترکیبی از امتزاج قدرت نرم و قدرت سخت می‌داند و به عنوان تنها راهبرد هم‌گرا و ظرفیت‌سنج در شناخت، یافتن و ایجاد ظرفیت‌های جدید و یافتن مکانیزم‌های نوین با هدف استقرار دینامیزم جدیدی که مبتنی بر افزایش توان دفاعی و امنیتی برای ایالات متحده آمریکا، متحدان و هم‌پیمانان‌شان می‌باشد، نام می‌برد (همان منبع، ۱۳۹۰).

۳-۲-۱- انواع جنگ

جدول شماره ۳-۱: انواع جنگ

دوران استعمار	نوع جنگ (دکترین غالب)	اهداف	ابزار
استعمار کهن	جنگ سخت	تصرف سرزمین	ادوات نظامی
استعمار نو	جنگ نیمه سخت	تغییر حاکمان	تحریک مزدوران داخلی
استعمار فرانو	جنگ نرم	دگرگونی باورها، ارزش‌ها و سبک‌های زندگی	رسانه‌های مکتوب، صوتی و تصویری و هر چیزی به غیر از ادوات نظامی

منبع: جنگ نرم: مبانی، ابزارها، شگردها و راه‌های مقابله، شریفی، ۱۳۸۸

۳-۲-۲- تعریف جنگ نرم

مفهوم جنگ نرم که در مقابل جنگ سخت مورد استفاده واقع می‌شود، دارای تعریفی واحد که مورد پذیرش همگان باشد نیست و تا حدی تلقی و برداشت افراد، جریان‌ها و دولت‌های گوناگون از جنگ نرم متفاوت است.

106. Velvet Revolution

107. Color Revolution

108. Media War

جان کالینز^{۱۰۹} تئورسین دانشگاه ملی جنگ آمریکا، جنگ نرم را استفاده طراحی شده از تبلیغات و ابزارهای مربوط به آن، برای نفوذ در مختصات فکری دشمن با توسل به شیوه‌هایی که موجب پیشرفت مقاصد امنیت ملی مجری می‌شود، می‌داند.

ارتش ایالات متحده آمریکا در آئین رزمی خود آن را به این صورت تعریف نموده است: جنگ نرم استفاده دقیق و طراحی شده از تبلیغات و دیگر اعمالی است که منظور اصلی آن تأثیرگذاری بر عقاید، احساسات، تمایلات و رفتار دشمن، گروه بی‌طرف و یا گروه‌های دوست است، به نحوی که برای برآوردن مقاصد و اهداف ملی پشتیبان باشد. بنابراین، جنگ نرم هرگونه اقدام نرم، روانی و تبلیغات رسانه‌ای است که جامعه هدف را نشانه گرفته و بدون درگیری و زور و اجبار به انفعال و شکست وا می‌دارد، می‌باشد. جنگ روانی، جنگ سفید^{۱۱۰}، جنگ رسانه‌ای، عملیات روانی، براندازی نرم^{۱۱۱}، انقلاب نرم^{۱۱۲}، انقلاب مخملی، انقلاب رنگی و ... از اشکال جنگ نرم می‌باشند.

به عبارت دیگر جنگ نرم مترادف اصطلاحات بسیاری در علوم سیاسی و نظامی می‌باشد. در علوم نظامی از واژه‌هایی مانند جنگ روانی یا عملیات روانی استفاده می‌شود و در علوم سیاسی می‌توان به واژه‌هایی چون براندازی نرم، تهدید نرم، انقلاب مخملی و اخیراً به واژه انقلاب رنگی اشاره کرد. در تمامی اصطلاحات بالا هدف مشترک، تحمیل اراده گروهی بر گروه دیگر بدون استفاده از راه‌های نظامی است.

در یک تعریف کامل‌تر می‌توان گفت که جنگ نرم یک اقدام پیچیده و پنهان متشکل از عملیات‌های سیاسی، فرهنگی و اطلاعاتی توسط قدرت‌های بزرگ جهان برای ایجاد تغییرات دلخواه و مطلوب در کشورهای هدف است. البته تعاریف دیگری نیز از جنگ نرم وجود دارد که به شرح ذیل می‌باشند:

109. John Collins

110. White War

111. Subversion Software

112. Soft Revolution

- ✓ جنگ تخریب اعتمادهای موجود به ارکان و مسئولان حاکمیت در ابعاد مشروعیت و کارآمدی؛
- ✓ جنگ تغییر باورها، استحاله عقاید و جابه‌جایی دیدگاه‌ها با نگاه‌های رسانه‌های استکباری است؛
- ✓ جنگ تغییر ذائقه‌ها و شکاف‌بخشی کاذب فرهنگی بین نسل‌ها است؛
- ✓ جنگ تغییر گروه‌های مرجع و شکل‌دهی تضادهای جدید اجتماعی است؛
- ✓ جنگ تغییر و جابه‌جایی مفاهیم زشت و زیبا در فرهنگ جامعه و آسان‌سازی ترویج انحرافات است؛
- ✓ جنگ تقدس‌زدایی از ارزش‌ها و شبهه افکنی در اذهان عامه مردم است؛
- ✓ جنگ توسعه مکاتب کاذب اجتماعی، عرفانی، اقتصادی و ... است؛
- ✓ جنگ سامان‌دهی جدید نیروهای اجتماعی در قالب سازمان‌های مردم‌نهاد (NGOs) ۱۳ و بهره‌برداری سیاسی از آنها است؛
- ✓ جنگ مغزهاست نه مرزها، جنگ دیدگاه‌هاست نه قرارگاه‌ها؛
- ✓ جنگ هنجارشکنانه، ترویج نافرمانی‌های مدنی و تکمیل حلقه مقاومت جامعه در برابر حاکمیت (تجری غریب‌آبادی، ۱۳۸۹).

۳-۲-۳- تعریف جنگ نرم از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

در جنگ روانی و آنچه که امروز به آن در دنیا جنگ نرم گفته می‌شود، این است که دشمن به سراغ سنگرهای معنوی می‌آید تا آن‌ها را منهدم کند. به سراغ ایمان‌ها، معرفت‌ها، عزم‌ها، پایه‌ها و ارکان اساسی یک نظام و یک کشور می‌آید تا این‌ها را منهدم بکند و نقاط قوت را در تبلیغات خود به نقاط ضعف تبدیل نماید، فرصت‌های یک نظام را به تهدید تبدیل کند. این کارهایی است که دارند می‌کنند در این کار تجربه هم دارند تلاش زیادی هم می‌کنند ابزار فراوانی هم در اختیارشان هست.

باید ابعاد دشمن و ابعاد دشمنی را بدانیم تا بتوانیم بر او فائق بیائیم. البته ما مدد الهی داریم کمک غیبی داریم بدون شک این را انسان‌ها دارند مشاهده می‌کنند، لیکن ما مادامی که هوشیارانه و آگاهانه در میدان نباشیم و تدبیر لازم را بکار نبریم کمک الهی به سراغ ما نخواهد آمد (از بیانات و فرمایشات حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در دیدار با اعضای مجلس خبرگان، ۱۳۸۸/۷/۲).

۳-۳- مفهوم‌شناسی جنگ نرم

جنگ نرم در حقیقت شامل هرگونه اقدام نرم‌افزارانه اعم از روانی، تبلیغاتی، رسانه‌ای، فرهنگی و اجتماعی است که جامعه یا گروه هدف را نشانه می‌گیرد و بدون درگیری نظامی و گشوده شدن آتش رقیب را به انفعال یا شکست وا می‌دارد.

جنگ نرم متفاوت از جنگ سخت بوده و با مفاهیمی چون تهدید نرم و قدرت نرم مرتبط می‌باشد. درواقع، در ماهیت‌شناسی جنگ نرم به‌دنبال فهم چیستی و چگونگی آن هستیم. اگر در جنگ سخت و نظامی از خشونت و ابزار سخت به‌عنوان عامل اجبار برای تحمیل خواسته‌ها و اراده یک طرف به طرف دیگر استفاده می‌شود، در جنگ نرم با استفاده از قدرت نرم و بدون توسل به خشونت خواسته‌ها تعقیب می‌شود.

همان‌گونه که تهدید و جنگ با مفاهیمی چون امنیت ملی، انسجام ملی و ثبات سیاسی مرتبط بوده و در هم تنیدگی دارد، جنگ نرم نیز با همین مفاهیم ارتباط تنگاتنگ دارد. اگر در قدرت سخت تجهیزات و ادوات نظامی پشتوانه جنگ سخت به حساب می‌آید قدرت نرم پشتوانه اصلی جنگ نرم است. جنگ نرم مجموعه‌ای از اقدامات است که دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی را دنبال می‌کند و در واقع به‌دنبال نوعی سلطه در ابعاد سه‌گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ است (شاهدخطیبی، ۱۳۸۹).

در ضرورت این بحث همین نکته کافی است که هر کجا سخن از جنگ نرم به میان می‌آید، همه محققان و نویسندگان بی‌درنگ به سراغ منابع و متونی می‌روند که نویسندگان آن‌ها از طراحان و استراتژیست‌های جنگ نرم دشمن به‌شمار می‌آیند و

هنگامی که کسی از پیشینه جنگ نرم در تاریخ انبیای الهی (ع) و مبارزه حق و باطل سخن می‌گوید به منزله خروج از دایره علم و عقلانیت تلقی می‌شود. درحالی‌که همین موضوع به تنهایی شاهدهی بر عمق پیش‌روی دشمن در عرصه‌های فکری و تحقیقاتی به‌شمار می‌رود.

ساده‌تر بگوئیم، دشمن حتی خواسته خود را در این حوزه بر ما تحمیل کرده است، یعنی اوست که حیطه مطالعاتی ما را در مورد جنگ نرم تعیین می‌کند و اوست که ما را وامی‌دارد تا هر روز از داشته‌های حقیقی و ارزشمند خود بیشتر فاصله بگیریم و در ورطه‌ای قدم برداریم که کوچک‌ترین خطری برای دشمن نداشته باشد. این استنباط دلیلی برای انکار و کوچک شمردن تحقیقات و فعالیت‌های علمی در آن سوی مرزها نیست، بلکه تنها هشدار است برای آن دسته از دوستانی که نگاه تمنی خود را به غرب دوخته‌اند و ناخودآگاه زمانی که به آیاتی از قرآن کریم استناد می‌شود، روی ترش می‌کنند و دانشجویان را به علمی بودن و دوری از تعصب فرا می‌خوانند.

جنگ نرم از مقولاتی است که امروز به کرات در سخنرانی‌ها و از تربیون‌های مختلف به گوش می‌رسد، ولی از آنجایی که این واژه اشتراکات و هم‌پوشانی به نسبت گسترده‌ای با واژه‌های دیگر نظیر عملیات روانی، جنگ سرد، قدرت نرم، دیپلماسی عمومی، تهدید نرم و جنگ نامتقاران دارد، ناگزیر برای تبیین و تشریح مفهوم جنگ نرم باید مرزبندی‌هایی میان هر یک از مفاهیم یاد شده قائل شویم (اسماعیلی، ۱۳۸۹).

۳-۳-۱- چرایی جنگ نرم

صحبت از چرایی جنگ نرم علیه نظام اسلامی مقوله‌ای چندان پیچیده و غامضی نیست و با مراجعه به منابع تاریخی و فلسفه تاریخ و بطور خاص بر اساس تفکر ایدئولوژیک، می‌توان نزاع دائمی جبهه اهل حق با مستکبرین و ظالمین را مشاهده نمود. انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام خمینی (ره) تحولی شگرف در جامعه ایران به‌وجود آورد که استکبار ستیزی، عدالت خواهی و آزادی‌بخشی جزء ذاتی و تغییرناپذیر آن به‌حساب می‌آید. اسلام سال‌ها در کشاکش انگاره‌های تحجرامیز و قشری مآب

به‌عنوان دشمن داخلی و نگرش‌های التقاطی و بدعت‌آمیز روشن‌فکران غرب‌زده از رسالت اصلی خود همچون نابودی بساط فراعنه، رهایی ملت‌های دربند و اقامه قسط جهانی در پرتو عبودیت دور مانده بود.

حضرت امام خمینی (ره) با نقد این تفاسیر ناقص و معیوب آن‌ها از اسلام تحت عنوان اسلام آمریکایی یاد کرد و تمام تلاش خود را معطوف به راه‌اندازی قیام الهی و احیاء اصول فراموش شده اسلام ناب محمدی (ص) کرد که در همین راستا موفق به آزادسازی ایران اسلامی از دست نظام سلطه شد.

نتیجهٔ احیاء اسلام ناب محمدی (ص)، ترسیم آرمان‌های انقلابی و ظلم‌ستیزانه‌ای بود که با آزادسازی انرژی متراکم مسلمانان و مستضعفین جهان به حرکت سراسری ملت‌های دربند منتهی شد. حرکتی که هدف‌گیری خود را به سمت به زانو درآوردن مستکبرین و قلدران جهانی و تغییر معادلات بین‌المللی به نفع مستضعفین تنظیم کرده است. از این جهت رویارویی و تقابل همیشگی ما با نظام سلطه به محوریت آمریکا پدیدهٔ چنان تعجب‌برانگیزی به حساب نمی‌آید، زیرا این پدیده جزء ذاتی اسلام محسوب می‌شود.

از طرفی ساطع شدن نور انقلاب اسلامی یا همان صدور انقلاب باعث شد تا موج بیداری اسلامی در دیگر ملت‌های محروم و مستضعف جهان و تلاش آن‌ها برای احقاق حقوق پایمال شده خویش فراگیر شده و ترس بر اندام مستکبرین مستولی یابد. از این بابت نظام سلطه سال‌هاست که برای مهار این موج بیداری اسلامی چاره‌اندیشی و طرح‌ریزی کرده است. در این میان ایران اسلامی به‌عنوان کانون بیداری اسلامی و سرچشمه الهام بخش دیگر کشورها در صدر برنامه‌ها و توطئه‌های نظام سلطه قرار دارد. دلیل دیگری که می‌توان برای رویارویی و نبرد پایان‌ناپذیر جمهوری اسلامی ایران و نظام سلطه برشمرد، ترس نظام سلطه از تبدیل شدن مدل حکومت مردم‌سالاری دینی مبتنی بر ولایت فقیه به الگوی جایگزین لیبرال دموکراسی غربی است که بدون شک رقم خوردن این اتفاق مهم پایانی بر حیات ایدئولوژیکی غرب و خط بطلانی بر ادعای

بی‌بدیل بودن الگوی زیست سکولار به حساب می‌آید. به زبان دیگر، محقق شدن این رویداد تاریخی اثبات شعار «می‌شود، می‌توانیم» است که پیامد آن گسترش روح استقلال‌طلبی، خودباوری و اعتماد به نفس در بین کشورهای محروم دنیا است.

اما از آنجایی که تمام طرح‌های ممکن برای به زانو درآوردن ایران اسلامی از جمله انحراف در انقلاب توسط برخی از انقلابیون در ابتدای امر ترور رهبران، انجام کودتا، تحریک و تقویت گروه‌های جدایی‌طلب، جنگ تمام عیار نظامی، تحریم‌های کمرشکن اقتصادی و ... اجرا شد و به دلیل فرهنگ عبودیت، مقاومت، پایداری، قناعت و تعاون مردم ایران بی‌ثمر گشته و نظام سلطه درصدد برآمده تا عقبه فکری و فرهنگی این نظام مستحکم را مورد هدف قرار دهد. از این رو سال‌هاست که با تغییر آرایش نظامی خود از جنگ سخت به جنگ نرم تهاجم گسترده فرهنگی خود را شروع کرده است. جنگ نرم بی‌گمان از جهات بسیار، ترجیحاتی بر جنگ سخت دارد. موارد ذیل را می‌توان به‌عنوان مهم‌ترین ترجیحات جنگ نرم ذکر کرد:

- ✓ پائین بودن تبعات روانی و تبلیغاتی برای نیروی مهاجم؛
- ✓ پنهان بودن؛
- ✓ خسارت کم؛
- ✓ عمیق بودن اثرگذاری‌ها؛
- ✓ کاهش امکان مقابله؛
- ✓ ماهیت تفرقه‌انگیز؛
- ✓ مساعدتر بودن زمینه عمومی موفقیت؛
- ✓ وسیع‌تر بودن گستره نتایج (صدرالله، ۱۳۸۸).

۳-۲-۳- ماهیت‌شناسی جنگ نرم

ماهیت جنگ نرم همان ویژگی غیرخشونت‌آمیز بودن آن می‌باشد. در این جنگ از شیوه‌ها و روش‌های غیرخشونت‌آمیز استفاده می‌گردد. اگر جنگ به‌عنوان یک روش و شیوه خشونت‌آمیز و استفاده از ابزار زور و قوای نظامی شناخته شده است و به همین

دلیل دو کلمه جنگ و خونریزی به همراه یکدیگر بکار برده می‌شوند، لیکن ماهیت جنگ نرم به دور از این شیوه‌ها و روش‌ها می‌باشد. اصولاً جنگ نرم ماهیتی تفرقه‌انگیز دارد. به این معنی که برخلاف جنگ سخت که در اثر بروز آن میان اندیشه‌های مختلف جامعه وحدت و همدلی ایجاد می‌شود، در ماهیت فرهنگی جنگ نرم حتی بر سر پذیرش واقعیت وجود جنگ و تعیین مصادیق مورد هجوم بین مسئولین و افکار عمومی و نیز اقشاری از نخبگان اختلاف نظرهای بسیاری وجود دارد (به نقل از مرکز فارغ‌التحصیلان اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش آموزان، ۱۳۹۰).

۳-۳-۳- هستی‌شناسی جنگ نرم

وقتی انسان تجهیز، صف‌آرایی، دهان‌های با حقد و غضب گشوده شده و دندان‌های با غیظ فشرده شده علیه انقلاب جمهوری اسلامی، حضرت امام خمینی (ره) و آرمان‌های نظام اسلامی را می‌بیند وجود این جنگ نرم را باور می‌کند، هرچند ممکن است عده‌ای این‌ها را نبینند (برگرفته از بیانات و فرمایشات حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای در دیدار با اهل هنر، ۱۳۸۸/۶/۱۴).

۳-۴- فلسفه وجودی جنگ نرم

اقدامات اساسی در حوزه جنگ نرم به دو صورت شکل می‌گیرد که هر یک از این حوزه‌ها در ماهیت و ذات خود کارکردهایی دارند و بیان‌گر فلسفه وجودی جنگ نرم می‌باشند. این حوزه‌ها در مباحث کاربردی نفوذ در افراد و شبهه افکنی که به شرح ذیل تبیین می‌گردند، خلاصه می‌شود:

الف- نفوذ در افراد

هدف تصرف قلب‌ها و هدایت محبت‌ها و دوستی‌های مردم است که برای این کار از ابزار مختلف تأثیرگذاری از جمله رسانه و هنر و افرادی که در قلب‌های مردم نفوذ

دارند و می‌توانند در رفتار آن‌ها تأثیر بگذارند استفاده می‌شود. به همین خاطر حضور هنرمندان، ورزشکاران، ستارگان، قهرمانان و ... بسیار مورد توجه قرار می‌گیرد.

ب- شبهه افکنی

در جامعه‌ای که مردم بر اساس باورهای دینی و اعتقادی خود زندگی می‌کنند و دارای اعتقادات صحیح می‌باشند، عده‌ای با وارد کردن شبهات و حمله به باورها و اعتقادات مردم و برهم ریختن اذهان مخاطبان با طرح مسائل شبهه‌دار و بعضاً هجو و اهانت‌آمیز، عقده‌گشایی نموده و با هجمه‌های تبلیغاتی بذر نفاق، تفرقه، شک و تردید و ... را در جامعه می‌پاشند. در ادامه به ذکر نمونه‌هایی از این شبهات خواهیم پرداخت:

- ✓ اشاعه چهره‌ای غیرواقعی، خشن و زشت از دین مبین اسلام؛
- ✓ اشاعه و تبلیغ نسبی بودن موازین اسلامی و ارزش‌های اعتقادی و دینی؛
- ✓ امام‌زدایی از صحنه فرهنگی و اجتماعی؛
- ✓ ایجاد روحیه یأس و ناامیدی در مردم به‌ویژه در نسل جوان با ترویج و اشاعه غیرقابل اجرا بودن ارزش‌های والای الهی در جامعه؛
- ✓ ایجاد شبهات متعدد درخصوص اصل متریقی ولایت مطلقه فقیه؛
- ✓ برانگیختن شکاف‌های قومی و مذهبی؛
- ✓ برنامه‌ریزی برای کم اهمیت جلوه دادن تهاجم فرهنگی و توهم خواندن آن با هدف کم کردن حساسیت‌ها نسبت به اهداف تهاجم نرم فرهنگی؛
- ✓ تبلیغ ضرورت جدایی دین از سیاست و دنیا از آخرت (سکولاریسم)؛
- ✓ تبلیغ گسترده مبانی نظری فرهنگ غرب و زیرساخت‌های تئوریک فرهنگ آمریکایی؛
- ✓ تبلیغ مستمر و گسترده لائیسزم و سکولاریسم؛
- ✓ تبلیغ و ترویج تضاد میان اسلام و آزادی؛
- ✓ تبلیغ و ترویج مغایرت دین و وحی با عقل؛

- ✓ تبلیغ و ترویج ناکارآمدی تئوری حکومت دینی و تضعیف فرهنگ اسلامی و مبانی عقیدتی؛
- ✓ ترویج فمینیسم و زن سالاری؛
- ✓ ترویج نظریه وجود قرائت‌های مختلف از اسلام (پلورالیسم)؛
- ✓ ترویج و اشاعه اومانیزم و مکاتب الحادی غربی؛
- ✓ ترویج و اشاعه دنیاطلبی و مادی‌گرایی افراطی با تبلیغ مظاهر زندگی غربی؛
- ✓ ترویج و تبلیغ وجود تضاد میان علم و توسعه با دین و اخلاق؛
- ✓ تضعیف بسیج و نیروهای ارزشی انقلاب؛
- ✓ تلاش برای به تمسخر گرفتن مبارزه حق و باطل؛
- ✓ تلاش برای قرار دادن جمهوری اسلامی در مقابل دموکراسی و آزادی‌های مدنی؛
- ✓ تلاش مستمر و برنامه‌ریزی شده برای سست کردن بنیان‌های مسلم دینی؛
- ✓ حمایت از چهره‌ها و جریان‌های فرهنگی وابسته و منفعل نسبت به هویت های ملی و دینی؛
- ✓ حمایت علمی، حقوقی و مالی از عناصر روشن فکر سکولار و دانشگاهی وابسته به جریان‌های منحرف و مهاجم به مبانی دینی به‌عنوان اندیشمندان فرهنگی هم‌گرا با غرب؛
- ✓ حمله مستمر به مبانی ارزشی و پایه‌های اعتقادی با حربه تحریف حقایق؛
- ✓ خریداری ده‌ها هزار نسخه از کتاب‌ها و محصولات فرهنگی روشن‌فکران غربی و توزیع هدفمند در سراسر جهان؛
- ✓ سازمان‌دهی حملات لجام گسیخته به باورهای ملی - مذهبی و ارزش‌های حیاتی؛
- ✓ سست کردن پایه‌های اعتقادی نسل جوان نسبت به معاد و آخرت؛
- ✓ القای وجود مشکلات متعدد به‌واسطه قطع رابطه با آمریکا؛

- ✓ کوشش برای بی تفاوت و جدا کردن نسل جوان از ارزش‌های اعتقادی و آرمان‌های انقلاب با هدف ایجاد بحران هویت؛
- ✓ متهم ساختن اسلام و جمهوری اسلامی به ضدیت با حقوق بشر و نقض آزادی‌های مدنی؛
- ✓ ناقص و نیازمند اصلاح معرفی کردن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛
- ✓ نشر و ترویج مواضع اپوزیسیون داخل و خارج، ملی‌گراها، لیبرال‌ها و ...؛
- ✓ نفی آرمان‌گرایی با تبلیغ دنیاپرستی و تحریک غرائز شهوانی (سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

۳-۵- تفاوت‌های جنگ نرم و جنگ سخت

در جنگ نرم به جای سخت افزار از نرم‌افزارهای رسانه‌ای نظیر رادیوها، تلویزیون، پارازیت، خبرگزاری‌ها، اینترنت، ماهواره، ابزارهای دیجیتال و ... استفاده می‌شود (ضیایی‌پرور، ۱۳۸۳).

در مقایسه بین این دو جنگ از دیر باز گفته‌اند: متقاعد ساختن یک نفر به پیوستن به شما بسیار ارزان‌تر از کشتن او تمام می‌شود. کلمات بسیار کم‌هزینه‌تر از گلوله‌های تنگ هستند تا چه رسد به گلوله‌های توپ و بمب‌ها. از سویی با کشتن آن شخص شما تنها دشمن را از داشتن یک سرباز محروم می‌کنید، حال آن‌که اگر او متقاعد شود به نیروهای دولتی بپیوندد هم به ضرر دشمن و هم به نفع نیروهای دولتی است و این به معنای کسب دو امتیاز با یک حرکت می‌باشد (همان منبع، ۱۳۸۳).

۱. تحولات در جنگ سخت سریع و آشکار و همراه با آه و فغان و سر و صدای زیاد می‌باشد، اما در جنگ نرم تغییرات بسیار آرام، تدریجی، بنیادین و بی‌سر و صداست؛

۲. تهدیدهای سخت محسوس و همراه با واکنش برانگیختن است، درحالی‌که تهدیدهای نرم به دلیل ماهیت غیرعینی و محسوس آن اغلب فاقد عکس‌العمل است؛

۳. تهدیدهای نرم پیچیده و محصول پردازش ذهنی نخبگان است. بنابراین، اندازه‌گیری آن مشکل است، درحالی‌که تهدیدهای سخت عینی، واقعی و محسوس است و می‌توان آن را با ارائه برخی از معیارها اندازه‌گیری کرد؛

۴. حوزه تهدید نرم اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است، درحالی‌که حوزه تهدید سخت امنیتی و نظامی می‌باشد؛

۵. در جنگ سخت پدافند و پاتک متناسب با شیوه‌های عملیاتی مهاجم طراحی می‌شود، اما در جنگ نرم به دلیل پیچیدگی و عدم امکان مشاهده و اندازه‌گیری میزان هجمه و نوع آن اقدام به هرگونه حرکت مقابله به مثل و بازدارنده بسیار دشوار می‌باشد؛

۶. در جنگ سخت مبارزه همراه با خشونت و زور می‌باشد، اما در جنگ نرم مبارزه‌ای بدون خونریزی و ابزارهای خشن صورت می‌گیرد؛

۷. در جنگ سخت هدف بدر کردن نیروهای مهاجم از طریق کشتن یا مجروح کردن آن‌ها از صحنه درگیری و نابود کردن زیرساخت‌های اقتصادی و نظامی کشور مورد هجوم است، درحالی‌که در جنگ نرم زیرساخت‌های فرهنگی و فکری کشور هدف مدنظر می‌باشد و به دنبال به صحنه آوردن قربانیان جنگ نرم می‌باشد که بدون خونریزی مورد هدف قرار گرفته و دچار تغییر باورها و لغزش در هویت خویش شده‌اند؛

۸. روش اعمال تهدیدهای سخت استفاده از زور و اجبار است، درحالی‌که در جنگ نرم از روش القاء و اقناع بهره‌گیری می‌شود و هدف تصرف و اشغال سرزمین است، درحالی‌که در تهدید نرم هدف تأثیرگذاری بر انتخاب‌ها، فرآیند تصمیم‌گیری و الگوهای رفتاری حریف و در نهایت سلب هویت‌های فرهنگی است؛

۹. مرجع امنیت در حوزه تهدیدهای سخت بطور عمده دولت‌ها هستند، درحالی‌که مرجع امنیت در تهدیدهای نرم محیط فروملی و فراملی (هویت‌های فروملی و جهانی) است؛

۱۰. مفهوم امنیت در رویکردهای نرم شامل امنیت ارزش‌ها و هویت‌های اجتماعی می‌شود، درحالی‌که این مفهوم در رویکردهای سخت به معنای نبود تهدید خارجی تلقی می‌گردد؛

۱۱. کاربرد تهدید سخت در رویکرد امنیتی جدید عمدتاً مترادف با فروپاشی نظام‌های سیاسی - امنیتی مخالف یا معارض است، درحالی‌که کاربرد تهدید نرم در رویکردهای امنیتی جدید علیه نظام‌های سیاسی مخالف یا معارض مترادف با فرهنگ‌سازی و نهادسازی در چارچوب اندیشه و الگوهای رفتاری نظام‌های لیبرال و دموکراسی تلقی می‌شود.

جنگ نرم نیز همانند جنگ سخت اهداف مختلفی دارد و قاعدتاً هدف غایی هر دو آن‌ها تغییر کامل نظام سیاسی یک کشور است که البته با اهداف محدودتر هم انجام می‌گیرد.

درحقیقت جنگ نرم و جنگ سخت یک هدف را دنبال می‌کنند و این وجه مشترک آن‌ها است، در هر صورت هدف اصلی این جنگ اعمال فشار برای ایجاد تغییر در اصول و رفتار یک نظام و یا بطور خاص تغییر خود نظام است (ویردی‌زاده، ۱۳۹۰). درحقیقت وجوه اساسی تمایز میان جنگ سخت با نوع نرم را می‌توان در موارد ذیل خلاصه کرد:

۱- از جهت هدف

در جنگ سخت هدف تحمیل اراده یک طرف به طرف مقابل از طریق زور و حذف فیزیکی نیروهای آن طرف می‌باشد. درحالی‌که در جنگ نرم هدف اصلی بی‌ثبات‌سازی یا براندازی نرم در کشور مورد تهاجم است. این هدف معمولاً از طریق مشروعیت‌زدایی و بحران‌سازی در کشور مورد هدف دنبال می‌شود (رضوی‌پور، ۱۳۸۹).

از این‌رو در جنگ نرم باورها و اعتقادات مذهبی، ارزش‌ها و هنجارهای ملی و دینی، آرمان‌ها و اهداف متعالی مادی و معنوی، هویت فردی و اجتماعی، خود باوری و اعتماد به نفس، همبستگی ملی و انسجام اجتماعی، اعتماد متقابل مردم و مسئولان،

سلامت و صداقت نیروهای دولتی و رشد علمی و روحیه ایثارگری و غیره از طریق وارد کردن شبهات اعتقادی در بنیادهای اندیشه اسلامی، تضعیف ریشه‌های اعتقادی، حمله به مقدسات و شعارهای اسلام، کاهش روحیه امید به آینده و بحران‌نمایی و سیاه‌نمایی وضعیت کشور، تغییر مطالبات اجتماعی، اقتصادی، احساسی کردن رفتارهای عمومی، پخش اخبار و شایعات جعلی و ... مورد هجمه قرار می‌گیرند.

۲- از جهت بودجه

بودجه جنگ نرم بر خلاف جنگ سخت بسیار اندک می‌باشد، چنان‌چه آمریکا در دوره نو محافظه‌کاران ۷۵ میلیون دلار تحت عنوان بودجه براندازی نرم جمهوری اسلامی ایران اختصاص داد که ۱۰ میلیون دلار صرف قدرت بخشیدن به جامعه مدنی و ۱۵ میلیون دلار به فعالیت‌های اینترنتی ایرانیان اختصاص یافت.

در سال ۲۰۰۶، ۴۰۰ میلیون دلار جهت بی‌ثبات‌سازی جمهوری اسلامی ایران توسط کنگره آمریکا در اختیار سازمان سیا قرار گرفت. در سال ۲۰۰۹ مبلغ ۱۰۹ میلیون دلار تحت عنوان حمایت اقتصادی از جامعه مدنی اختصاص یافت و ۲۰ میلیون دلار به تلویزیون وی. او. ای. در سال ۲۰۰۸ اختصاص یافت. شبکه فارسی بی. بی. سی. نیز ۲۲ میلیون دلار دریافت نمود. دولت هلند نیز ۱۵ میلیون یورو به رسانه‌های مخالف ایران اختصاص داد.

اسناد منتشره نشان می‌دهد که کنگره ملی آمریکا، وزارت خارجه این کشور، بنیاد صهیونیستی سوروس، بنیاد به اصطلاح غیرانتفاعی خانه آزادی و شورای روابط خارجی ایالات متحده آمریکا از سرمایه‌گذاران و پشتیبانان مالی حمایت از روزنامه‌نگاران ایرانی بوده‌اند. در میان کشورهای اروپایی دولت هلند نیز بودجه ۱۵ میلیون یورویی تحت عنوان پلورالیزم رسانه‌ای در جمهوری اسلامی ایران تصویب کرده بود که بر مبنای آن مؤسسه هلندی هیفوس وظیفه پشتیبانی مالی از روزنامه‌نگاران، رسانه‌های مکتوب و دیجیتالی را برعهده گرفت. براساس گزارش رسمی مؤسسه هیفوس این مؤسسه کمک‌های مالی خود را به مؤسسات، نشریات و سایت‌های اینترنتی همچون «راهی» متعلق به

شادی صدر از روزنامه‌نگاران فمنیست، «کارورزی سازمان‌های جامعه مدنی» متعلق به محبوبه عباسقلی‌زاده که در نشریات فمنیستی قلم می‌زند، «کنش‌گران داوطلب» متعلق به سهراب رزاقی، «ایران گویا» به مدیرعاملی حسین باستانی عضو ارشد حزب مشارکت ایران، «مرکز فرهنگی زنان»، «کانون زنان ایران» و روزنامه اینترنتی «روز آنلاین» اعطاء کرده است. در کنار مؤسسه هیفوس، مؤسسات واسطی همچون «بنیاد دخترک»، «فریدوم‌هاوس» و «پرس‌تا» و نیز کار تدارک مالی، فنی و امنیتی روزنامه‌نگاران تجدیدنظرطلب را برعهده داشته‌اند (به نقل از خبرگزاری فارس، ۱۳۸۸).

۳- از جهت شیوه اجراء

شیوه جنگ سخت به انواع نبردهای نظامی (هوایی، دریایی و زمینی) و یا کودتای خشونت‌آمیز، شورش‌های مسلحانه و عملیات‌های پارتیزانی و یا تلفیقی از آن‌ها خلاصه می‌شود که البته به تناسب رشد فناوری، این روش‌ها نیز مدرن‌تر شده و ابعاد تازه به خود گرفته‌اند، اما در کاربرد روش‌های جنگ نرم تاکنون به موارد برجسته‌ای چون تبلیغات، سانسور، شایعه‌سازی، ناخالص‌سازی اعتقادی از طریق ترویج اندیشه‌های انحرافی و خرافه‌گرایی و عرفان‌های کاذب، هجمه ایدئولوژیکی، تفرقه‌انگیزی، ترور شخصیت‌ها، عوام‌فریبی و تحریک عواطف عمومی، سیاه‌نمایی و نافرمانی مدنی و ... می‌توان اشاره کرد (عبداللهی فر، ۱۳۸۹).

۳-۶- اهداف جنگ نرم

اهداف جنگ نرم می‌تواند به اهدافی که بانیان راه‌اندازی جنگ نرم آن را دنبال می‌کند، وابسته باشد. این اهداف را می‌توان به چند شیوه تقسیم‌بندی نمود. در یک شیوه می‌توان آن را به اهداف بلندمدت و میان‌مدت و از زاویه‌ای دیگر می‌توان اهداف را به مقاصد راهبردی و مقاصد تاکتیکی تقسیم کرد. از جنبه‌های دیگر می‌توان با توجه به ماهیت اصلی جنگ نرم تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز قائل شد:

- ✓ اختلاف‌افکنی در صفوف مردم و برانگیختن اختلاف میان مقام‌های نظامی و سیاسی کشور موردنظر در راستای تجزیهٔ سیاسی کشور؛
- ✓ اخلال در کارهای تحقیقاتی و استحالهٔ تفکر اسلامی؛
- ✓ از اعتبار انداختن مقاومت و ایجاد استحالهٔ درونی؛
- ✓ از بین بردن عقاید و فرهنگ و تغییر باورهای سیاسی؛
- ✓ استحالهٔ سیاسی به‌منظور ناکارآمد جلوه دادن نظام مورد هدف و تخریب و سیاه‌نمایی ارکان آن نظام؛
- ✓ استحالهٔ فرهنگی در جهت تأثیرگذاری شدید بر افکار عمومی جامعهٔ مورد هدف با ابزار خبر و اطلاع‌رسانی هدفمند و کنترل‌شده که نظام سلطه همواره از این روش برای پیشبرد اهداف خود سود جسته است؛
- ✓ ایجاد اختلاف در سامانه‌های کنترلی و ارتباطی کشور هدف؛
- ✓ ایجاد تصویری مبهم و تاریک از آینده کشور؛
- ✓ ایجاد رعب و وحشت از مسائلی همچون فقر، جنگ یا قدرت خارجی سرکوب‌گر و پس از آن دعوت به تسلیم از راه پخش شایعات و دامن زدن به آن برای ایجاد جو بی‌اعتمادی و ناامنی روانی؛
- ✓ بی‌اعتقاد کردن نسل نو به اصول انقلاب و تفکر فعال و دین؛
- ✓ بی‌تفاوت کردن نسل جوان به مسائل مهم کشور؛
- ✓ تبلیغات سیاه (با هدف براندازی و آشوب) به‌وسیلهٔ شایعه پراکنی، پخش تصاویر مستهجن، جوسازی از راه پخش شب‌نامه‌ها و ...؛
- ✓ ترویج روحیهٔ یاس و ناامیدی به جای نشاط اجتماعی و احساس بالندگی از پیشرفت‌های کشور؛
- ✓ تضعیف فرهنگ ملی و اسلامی ایران؛

- ✓ تقویت نارضایتی‌های ملت به دلیل مسائل مذهبی، قومی، سیاسی و اجتماعی نسبت به دولت خود بطوری که در مواقع حساس این نارضایتی‌ها زمینه تجزیه کشور را فراهم کند؛
  - ✓ تلاش برای بحرانی و حاد نشان دادن اوضاع کشور از راه ارائه اخبار نادرست و نیز تحلیل‌های نادرست و اغراق‌آمیز؛
  - ✓ جایگزین کردن فرهنگ بیگانه به جای فرهنگ خودی؛
  - ✓ حذف تفکر فعالی که غرب را به هراس انداخته؛
  - ✓ خاموش کردن روحیه جهادی و کوشش در صحنه‌ها؛
  - ✓ سست کردن همت جوانان در کشور؛
  - ✓ عوض کردن ذهن مردم از نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران؛
  - ✓ منحرف کردن جوان‌ها از پای‌بندی به ایمان و باورها؛
  - ✓ منزوی کردن خط اصیل و تهی کردن انقلاب از محتوای اسلامی؛
  - ✓ ناامید کردن جامعه در مبارزه علیه سلطه‌گری بیگانگان؛
  - ✓ ناامید کردن شیفتگان حاکمیت اسلامی در جهان؛
- بی‌تردید جنگ‌نرم به ابزارها و امکاناتی نیاز دارد تا بتواند به اهداف خود جامه عمل بپوشاند. بطور کلی از منظر و نگاهی دیگر می‌توان اهداف جنگ نرم استکبار جهانی درمقابل با جمهوری اسلامی ایران در منطقه حیاتی و راهبردی خاورمیانه را در نیل به اهداف ذیل خلاصه کرد:
- ✓ تسلط بر مناطق ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی؛
  - ✓ فرصت‌سازی اقتصادی برای آمریکا؛
  - ✓ کنترل راه‌های اصلی انتقال انرژی و جلوگیری از تسلیحاتی شدن آن؛
  - ✓ مهار بیداری اسلامی؛
  - ✓ هم‌سو نمودن کشورهای هدف با سیاست‌های آمریکا.

۳-۷- اهداف راهبردی جنگ نرم ایالات متحده آمریکا

بطور کلی و در چارچوب مطالعات دفاعی می‌توان اهداف راهبردی جنگ نرم ایالات متحده آمریکا را در هفت حوزه تنش‌زای ذیل طبقه‌بندی کرده و مورد آسیب‌شناسی قرار داد:

۱. تنش اطلاعاتی

تلاش برای نصب سامانه‌های جاسوسی در مرزهای جمهوری اسلامی ایران و عراق، رخنه در شبکه‌های راهبردی نظام توسط نیروهای پوششی، شنود تلفن همراه و یا رخنه در شبکه اینترنتی برخی نهادهای راهبردی.

۲. تنش اقتصادی

گسترش هدف‌مند عمق و دامنه دیپلماسی تحریم در چارچوب شورای امنیت (قطع‌نامه‌های ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳ و ۱۸۳۵)، تحریم‌های ائتلافی هوشمند و یا فشار سیاسی بر متحدان خود برای اجتناب از انعقاد توافق‌نامه‌های اقتصادی و انرژی با هدف انزوای جمهوری اسلامی ایران در معادلات اقتصادی منطقه‌ای.

۳. تنش امنیتی

جلوگیری از عملیاتی شدن امنیت بومی و پایدار، حمایت مالی - رسانه‌ای از گسترش ناامنی‌های مدنی با بهانه گسترش حقوق بشر و دموکراسی حمایت از گروهک‌های تروریستی مانند پژاک، منافقین و جندالله با هدف ناامن‌سازی استان‌های مرزی.

۴. تنش روانی - رسانه‌ای

ایران هراسی از طریق انعکاس تصاویر مجازی از توسعه بومی صنعت هسته‌ای و قابلیت‌های آفندی و پدافندی موشکی جمهوری اسلامی ایران و هدف‌مند شدن جنگ تبلیغاتی با هدف گسترش تنش‌های قومی، فرقه‌ای، صنفی، دانشجویی و اجتماعی.

۵. تنش سیاسی

مخدوش جلوه دادن نتایج آراء انتخاباتی، تأخیر در صدور روایید مسافرتی توسط برخی متحدان آمریکا، ایجاد شکاف میان جامعه و حاکمیت، تشویق به حضور حداقلی مردم در رقابت‌های انتخاباتی.

۶. تنش فرهنگی

ناتوی فرهنگی با هدف نهادینه کردن فرهنگ لیبرال دموکراسی و تضعیف هویت ایرانی - اسلامی مانند تغییر نام خلیج فارس و یا ترسیم تصویر خشنی از دین مبین اسلام.

۷. تنش نظامی

گسترش عمق و دامنه مطالعات ادعایی و گنجاندن آن‌ها در گزارش‌های مدیر کل آژانس اتمی با هدف تداعی شائبه وجود ارتباط میان فعالیت‌های صلح‌آمیز هسته‌ای ایران و اهداف نظامی و بالتبع، توجیه گسترش تحریم‌های غیرقانونی علیه نهادها، شرکت‌ها و افراد وابسته به وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با هدف تضعیف بازدارندگی بومی کلاسیک و نامتقارن، احتمال بازرسی ناوگان‌های نظامی آمریکا و ناتو از کشتی‌های تجاری جمهوری اسلامی ایران با هدف نظارت بر حسن اجرای قطع‌نامه‌های شورای امنیت، برگزاری رزمایش‌های نظامی میان ناتو و برخی کشورهای منطقه و انعقاد توافق‌های امنیتی دوجانبه با کشورهای همسایه جمهوری اسلامی ایران مانند عراق، افغانستان، پاکستان و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس (به نقل از مرکز فارغ‌التحصیلان اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش آموزان، ۱۳۹۰).

۳-۸- ابزارهای جنگ نرم

تنها اختلافی که میان جنگ‌های نرم در گذشته و حال می‌توان یافت، تفاوت در ابزارها و روش‌هایی است که از سوی دشمنان مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد؛ زیرا انسان‌ها هر روز به ابزارهای جدیدی دست می‌یابند که در گذشته غیرقابل دسترس بود.

فرهنگ و تمدن بشری همان گونه که به سوی کمال پیش می‌رود، در ابزارها نیز کمال می‌یابد و نواقص و کمبودهای آن جبران می‌شود.

دشمنان توحید، عدالت و اسلام نیز در مقابل هر روز بیش از گذشته تلاش می‌کنند تا با استفاده از ابزارهای نوین، سد راه اهداف کمال‌جویانه و عدالت‌خواهانه توده‌های مردم به‌ویژه مسلمانان و مؤمنان شوند. جنگ نرم با پشتوانه قدرت نرم انجام می‌گیرد. بنابراین، تمامی ابزارهای حامل قدرت نرم را باید به‌عنوان ابزارهای جنگ نرم موردتوجه و شناسایی قرار داد. این ابزارها انتقال‌دهنده پیام‌ها با اهداف خاص هستند.

در عصر ارتباطات با تنوع ابزاری برای انتقال پیام از یک نقطه به نقطه دیگر روبه‌رو هستیم. رسانه‌ها شامل رادیو، تلویزیون و مطبوعات، عرصه‌های هنر شامل سینما، تئاتر، نقاشی، گرافیک و موسیقی، انواع سازمان‌های مردم‌نهاد و شبکه‌های انسانی در زمره ابزار جنگ نرم به‌شمار می‌آیند. با توجه به این که در جنگ نرم از ابزار مختلفی استفاده می‌شود، می‌توان گفت که به همان نسبت نیز گروه‌های مختلفی را مورد هدف و مبارزه قرار می‌دهد.

درحقیقت همه افراد جامعه، می‌توانند بخش‌های مشخصی باشند که موردنظر راه‌اندازان جنگ نرم قرار گرفته‌اند و البته این موضوع وابسته به هدفی است که بانیان جنگ نرم آن را دنبال می‌کنند. در حالت کلی، می‌توان گفت که گروه‌های هدف در جنگ نرم رهبران، نخبگان و توده‌های مردم هستند.

نخبگان نیروهای میانی را تشکیل می‌دهند و می‌توانند به‌عنوان تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان یک حکومت مطرح باشند. نخبگان جامعه مدنی مانند رهبران احزاب و ... هم با آشفته‌گی ذهنی خود می‌توانند ترس را به ذهن مردم انتقال دهند، وحشت ایجاد کنند و روحیه ملت را در هم بشکنند. در بعضی موارد برای رسیدن به اهداف موردنظر خود گروه‌ها و اشخاص خاص و تأثیرگذار را مورد هدف قرار می‌دهند و از آن گروه یا فرد برای رسیدن به اهداف خود استفاده می‌کنند. مانند استفاده از قومیت‌های مختلف یا خواص و نخبگان فرهنگی و علمی.

با توجه به این که در جنگ نرم از ابزارهای رسانه‌ای، فرهنگی و علمی استفاده می‌شود، پوشش آن برای طبقات مختلف بیشتر و متفاوت‌تر است. جنگ رسانه‌ای می‌تواند توده‌های مردم را تحت تأثیر قرار بدهد و به همین شکل در جنگ علمی نخبگان را مورد هدف قرار می‌دهند. افراد موردنظر جنگ‌های نرم وابسته به هدف جنگ های نرم نیستند، بلکه به دلیل این که در جنگ نرم ابزارهای مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرد، در نتیجه افراد بیشتری درگیر می‌شوند، اما در جنگ سخت که تنها ابزار مورد استفاده ابزار نظامی است، تنها گروه‌های نظامی (و در موارد معدودی غیرنظامیان) در طرف مقابل قرار می‌گیرند.

در جنگ نرم علاوه بر استفاده از ابزارهای رسانه‌ای، فرهنگی و علمی برای نفوذ در طبقات و اقشار مختلف از تاکتیک‌های متنوع و مختلفی استفاده می‌شود. شناخت ابزارها و ادوات دشمن در جنگ نرم شرط لازم و ضروری ورود به صحنه این مبارزه است. بدون شناخت دقیق امکانات، ابزارها و شگردهای دشمن هرگز نمی‌توان امیدي به مقابله درست و نتیجه بخش با دشمن داشت. آنچه مشهود است این است که در جنگ همه جانبه غرب و جمهوری اسلامی ایران:

- ✓ از همه شگردها و هنرهای تبلیغی مدرن برای این منظور استفاده می‌کنند؛
- ✓ برای همه مخاطبان در همه سطوح سنی و لایه‌های اجتماعی برنامه دارند؛
- ✓ همه امکانات و توانمندی‌های خود را در این راستا بکار گرفته‌اند (شریفی، ۱۳۸۸).

۳-۹- ویژگی‌های جنگ نرم

بی‌شک جنگ نرم هم به نوبه خود ویژگی‌هایی دارد هر یک از ویژگی‌های آن نقش مهمی در موفقیت و یا عدم موفقیت بکارگیری آن دارد. در این مبحث با پرداختن به ویژگی‌های جنگ نرم از دو منظر مختلف ابعاد و مؤلفه‌های آن را بر می‌شماریم:

- ✓ آرام و بی‌سروصدا و یک اقدام برنامه‌ریزی شده است؛

- ✓ ارزیابی جنگ نرم و تشخیص میزان شکست و پیروزی در آن بسیار سخت و تقریباً غیرممکن است؛
- ✓ از آنجایی که غفلت از اجرای توطئه در ذهنیت اجتماعی و امنیتی حاکم می‌گردد، سطح تأثیرگذاری تهدید تشدیدشده و مؤثرترین الگوی رفتاری تهدید امنیتی با مطلوبیت نهایی برای دشمن شکل می‌گیرد؛
- ✓ از ابزارها و روش‌ها و بسترهای فرهنگی، سیاسی و اجتماعی مثل رسانه‌ها، احزاب، تشکلهای صنفی و قشری، سازمان‌های مردم‌نهاد، مراکز فرهنگی، هنری و آموزشی و غیره استفاده می‌نماید؛
- ✓ اقدامات خود را آشکار و علنی انجام می‌دهد و در شکل و بستر قانونی عمل می‌نماید؛
- ✓ با مخلوط کردن حق و باطل، ابهام‌آفرین است؛
- ✓ بهره‌گیری از ابزارهای قانون‌گرایی و حقوق بشر؛
- ✓ پدیده جنگ نرم بطئی، آرام و خزانده عمل نموده و بطور تدریجی در جامعه شکل می‌گیرد و افراد به سختی متوجه تکوین آن می‌گردند؛
- ✓ تأثیر بی‌نظیری در تسلیم ناخودآگاه ملت‌ها و تمکین آن‌ها به خواست قدرت‌های سلطه‌گر دارد؛
- ✓ جلوه کردن به صورت دوست؛
- ✓ جنگ نرم یک جنگ نامحسوس است، یعنی ماهیت جنگ در آن پیدا نیست؛
- ✓ جنگ نرم، جنگی است میان دانشگاه و اندیشه‌ورزان کشور با مراکز تئوری‌پردازی دشمن؛
- ✓ در براندازی نرم از رسانه‌های داخلی کشور برای ساقط کردن حاکمیت همان کشور استفاده می‌شود؛
- ✓ در جنگ نرم افراد به راحتی متوجه انحراف و گرویدن به دشمن نشده و مسیر صحیح را همان می‌داند که در آن ورود پیدا کرده و بر آن پافشاری می‌کنند؛

- ✓ رسانه‌ها به عنوان ستون اصلی شاکله جنگ نرم و ابزار فرهنگی کاربردی جهت تأثیرگذاری بر افکار عمومی، رکن اساسی مبارزه را تشکیل می‌دهند؛
  - ✓ سازمان‌یافته و هنرمندانه اجرا می‌شود؛
  - ✓ ضربه‌زدن از نقاطی که مردم قدرت تحلیل ندارند؛
  - ✓ غافل‌گیرکننده، کارزار فکری، فرهنگی و سیاسی است؛
  - ✓ غیرمحسوس، تغییرپذیر و سریع است؛
  - ✓ مخاطب جنگ نرم عموم مردم هستند و قشر خاصی را در بر نمی‌گیرد؛
  - ✓ مسالمت‌آمیز بوده و جنبه غیرخشونت‌ی دارد و لذا در برخوردهای سطحی حساسیتی را در جامعه و حکومت بر نمی‌انگیزاند؛
  - ✓ معمولاً اهداف اصلی جنگ نرم، پنهانی است و منافقانه عمل می‌شود. لذا درک سازمان‌دهی پنهان مجریان آن‌ها به راحتی امکان‌پذیر نیست و گاه بسیار مشکل است (تولایی، ۱۳۸۸).
- جنگ نرم به دلیل پیچیدگی و اتکاء به قدرت نرم از ویژگی‌های بسیار زیاد و متنوع برخوردار است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

۱. جنگ نرم آرام، تدریجی و زیر سطحی است.

جنگ نرم دفعی، شتابان و پرتحرک در یک مقطع نیست. این جنگ به صورت آرام شروع شده و به صورت تدریجی به سمت جلو حرکت می‌کند. آرام و تدریجی بودن این جنگ به گونه‌ای است که بسیاری آن را تشخیص نمی‌دهند. جنگ نرم زیرسطحی، غیر آشکار و به همین دلیل نامحسوس است.

۲. پایدار و بادوام است.

نتایج جنگ نرم در صورت موفق بودن پایدار و بادوام خواهد بود. هدف اصلی در جنگ نرم تغییر باورها و اعتقادات است. چنانچه این تغییر حاصل گردد، به راحتی تغییر مجدد و بازگشت به حالت اولیه میسر نمی باشد. در جنگ گرم و نظامی، یک سرزمین تصرف شده را ظرف چند ساعت می توان باز پس گرفت. اما در جنگ نرم، اگر دشمنان موفق به تصرف افکار و دل های جامعه هدف گردند، به راحتی نمی توان آن را باز پس گرفت و تغییر مجدد زمان بر می باشد.

۳. جنگ نرم آسیب محور است.

آسیب های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، میدان مانور جنگ نرم است. دشمنان در جنگ نرم با شناسایی نقاط آسیب جامعه هدف در حوزه های ذکر شده فعالیت های خود را سامان داده و با خلق آسیب های جدید بر دامنه تحرکات خود می افزایند.

۴. جنگ نرم از ابزار روز استفاده می کند.

در جنگ نرم از پیشرفته ترین تکنیک های روز استفاده می شود. فضای مجازی و سایبری محیط اصلی جنگ نرم در شرایط کنونی به حساب می آید. این فضا، امکان اغواگری با ایجاد جاذبه های گوناگون و خلق بسترهای لازم برای سوار شدن به امواج احساسات را به خوبی فراهم می سازد.

۵. جنگ نرم پرتحرک و جاذبه دار است.

جنگ نرم که به صورت تدریجی و آرام شروع می شود، در نقطه ای به دلیل ایجاد جاذبه های کاذب، جامعه هدف را برای تحقق اهداف، بکار گرفته و از این طریق بر دامنه تحرکات آن افزوده می شود. درواقع با گذشت زمان، بسیاری از بازیگران و حتی بازیگران جنگ نرم به صورت خواسته یا ناخواسته از درون جامعه هدف به استخدام کارگزاران اصلی جنگ نرم در می آیند.

۶. جنگ نرم تردید آفرین است.

در جنگ نرم ایجاد تردید و بدبینی نسبت به بسیاری از مسائل یک اصل و قاعده است. حرکت در این جنگ با خلق تردید و ایجاد ناامیدی و یأس شروع می‌شود. برای توفیق در این جنگ با تکیه بر سنت‌ها و با نوپردازی به صورت ظریف و آرام در باورها و اعتقادات اساسی تردید ایجاد می‌شود و به مرور بر دامنه این تردیدها افزوده شده تا در نهایت به ایجاد تغییرات اساسی در باورها و ارزش‌ها دست یابد.

۷. جنگ نرم تضاد آفرین است.

جنگ نرم از محیط‌های آسیب‌دار در جامعه هدف شروع می‌شود و با ایجاد گسل‌های متعدد در بخش‌های گوناگون جامعه و از طریق متفاوت کردن باورها، ارزش‌ها و شکل‌دهی به رفتارهای جدید اعضای یک جامعه را در برابر یکدیگر قرار می‌دهد. تضادهای به وجود آمده از طریق جنگ نرم همبستگی اجتماعی و وحدت ملی را بر هم می‌زند و زمینه‌های بروز بحران و درگیری‌های داخلی را فراهم می‌سازد. بنابراین، تخریب وحدت ملی یکی از پیامدها و ویژگی‌های جنگ نرم است.

۸. جنگ نرم چند وجهی است.

پردامنه بودن و برخورداری از وجوه مختلف از دیگر ویژگی‌های جنگ نرم است. در این جنگ از تمامی علوم، فنون، شیوه‌ها و روش‌های شناخته شده و ارزش‌های موجود استفاده می‌شود.

۹. جنگ نرم در پی تغییر قالب‌های ماهوی جامعه و ساختار سیاسی است.

در این جنگ اعتقادات، باورها و ارزش‌های اساسی یک جامعه برای تغییر مورد هجوم قرار می‌گیرد. با تغییر باورهای اساسی جامعه قالب‌های تفکر و اندیشه دگرگون شده و مدل‌های رفتاری جدیدی شکل می‌گیرد. مدل‌های رفتاری جدید به گونه‌ای است که به جای رفتارهای حمایتی از ساختار سیاسی، رفتارهای چالشی جایگزین شده و این رفتارها به سمت ساختارشکنی جهت می‌یابد.

۱۰. جنگ نرم نمادساز است.

نمادسازی با بهره‌گیری از نمادهای تاریخی و گذشته برای ارائه و نمایش تصویری مطلوب از خود یک ویژگی برجسته از جنگ نرم است. در این جنگ تلاش می‌شود تصویری شکست خورده، ناامید و مأیوس از حریف ارائه شود و در مقابل مهاجم با نمادسازی و تصویرسازی خود را پیروز و موفق نشان می‌دهد. در این ویژگی عملیات روانی در حد اعلی خود انجام می‌شود.

۱۱. جنگ نرم هیجان‌ساز است.

با نمادسازی‌ها، اسطوره‌سازی‌ها و خلق ارزش‌های جدید در جنگ نرم از احساسات جامعه هدف نهایت استفاده انجام می‌گیرد. مدیریت احساسات یک رکن در مهندسی جنگ نرم به حساب می‌آید. در مدیریت احساسات تلاش می‌شود از احساسات و عواطف جامعه هدف به عنوان پلی برای نفوذ در افکار و اندیشه‌ها برای ایجاد تغییر و دگرگونی در باورها استفاده شود. احساسات و عواطف به دلیل تحریک‌پذیری زمینه‌های خلق بحران را فراهم می‌سازد (پورحسابی، ۱۳۸۸).

۳-۱۰- مهندسی در جنگ نرم

در جنگ نرم همانند دیگر جنگ‌ها مهندسی بر عناصر اصلی و حوزه‌های مهم صورت می‌پذیرد. در جنگ نرم برای چهار حوزه اصلی مدیریت اعمال می‌گردد، این چهار نوع مدیریت عبارتند از:

۱. مدیریت ادراکات

دشمن در جنگ نرم از طریق مدیریت ادراکات به دنبال ایجاد تغییر بنیادی در جامعه هدف می‌باشد. در این مدیریت عامل جنگ نرم به دنبال شناخت باورها و اعتقادات در جامعه هدف بوده و پس از آن با سرمایه‌گذاری بر ظرفیت‌های فکری و اعتقادی مخالف و ایجاد شک و تردید در باورهای اصلی به مسأله‌سازی روی آورده و تلاش می‌کند تا با تبدیل یقین‌ها به شک‌ها نظام فکری یک جامعه را متزلزل سازد. با

پیدایی شک و تردید در حوزه ادراکات و تزلزل در باورها و ارزش‌ها زمینه‌های واگرایی اجتماعی نسبت به نظام و ساختار سیاسی فراهم می‌گردد.

۲. مدیریت احساسات

در جنگ نرم دشمن به دنبال ایجاد واگرایی بین مردم و نظام سیاسی بوده و با تشدید واگرایی می‌خواهد مردم را در برابر حکومت قرار دهد. برای تحقق چنین هدفی دشمنان از طریق مدیریت احساسات و عواطف جامعه تلاش می‌کنند با تبدیل حب‌ها به بغض‌ها و عملیات روانی بر روی اذهان و افکار عمومی، اعتماد عمومی به نظام را سلب کرده و انگیزه‌های مخالفت جویی را در آنان تقویت کنند.

مسئله‌سازی برای تحریک احساسات و عواطف و مدیریت این مسائل یکی از مهم‌ترین اقدامات دشمن در این حوزه به حساب می‌آید. دشمنان با سرمایه‌گذاری فراوان سعی می‌کنند، جامعه هدف را از نظر عواطف و احساسات با علم روان‌شناسی عمومی و اجتماعی مورد شناسایی قرار داده و بر اساس آن شناخت به تحریک احساسات و عواطف و سپس مدیریت آن در راستای اهداف خود بپردازند.

۳. مدیریت تصمیمات

یکی از مهم‌ترین مسائل در جنگ نرم تأثیرگذاری دشمنان بر حوزه تصمیم‌گیری کشور و جامعه هدف می‌باشد. با خلق مسائل جدید تحریک احساسات و مدیریت در ادراکات دشمنان تلاش می‌کنند بر فرآیندهای تصمیم‌گیری تأثیر گذاشته و مسئولان و مقامات حکومتی را در مسیرهای موردنظر خود جهت دهند. در چنین شرایطی اگر مسئولان و دولت‌مردان هوشیار نباشند، به‌صورت ناخواسته در تصمیم‌گیری‌های خود بر اساس مدل‌ها و الگوهای طراحی شده از سوی دشمنان تصمیم‌گیری می‌کنند. چنین تصمیماتی در نهایت تأمین‌کننده خواست دشمنان می‌باشد.

۴. مدیریت تحریکات

ایجاد بی‌ثباتی، ناآرامی و بحران‌سازی برای برهم زدن تعادل ساختار سیاسی از اهداف دشمنان در جنگ نرم از طریق بسترسازی برای نافرمانی مدنی به‌شمار می‌آید. برای رسیدن به چنین هدفی دشمنان در عرصه جنگ نرم پس از فرهنگ‌سازی شبکه‌سازی‌های اجتماعی را در دستور کار قرار داده و با سازماندهی نیروهای همراه و هم‌سو و مخالف نظام به تحریک آنان پرداخته و با مسأله‌سازی آن‌ها را وارد صحنه می‌کنند. تشویق برای خطرپذیری و ریسک‌پذیری بالا یکی از شگردهای دشمنان در این حوزه برای تشدید مقابله‌های مردمی با نظام می‌باشد (جوانی، ۱۳۸۸).

۳-۱۱- پیام‌شناسی در جنگ نرم

جنگ نرم ماهیتی فرهنگی دارد و مهاجم با پیام‌هایی که می‌دهد تلاش می‌کند تا جامعه موردنظر خود را در راستای اهدافش تغییر جهت دهد. بنابراین، پیام‌های دشمن در جنگ نرم که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند سه نوع می‌باشد:

۱. پیام‌های سفید

پیام‌های راست است، ولی کم‌ارزش که عمدتاً از سوی دشمن با هدف برقراری ارتباط و اعتمادزایی در جامعه هدف ارسال می‌شود.

۲. پیام‌های خاکستری

آمیخته‌ای از پیام‌های راست و دروغ است، فراوان و پردامنه بوده و با هدف کنش تعامل با جامعه هدف ارسال می‌شود.

۳. پیام‌های سیاه

دشمن در جنگ نرم پس از اعتمادزایی با ارسال پیام‌های سفید و آماده‌سازی جامعه هدف را برای القای مطالب دلخواه با پیام‌های خاکستری در شرایط مقتضی نسبت به ارسال پیام‌های سیاه اقدام می‌کند. این پیام‌ها دروغ‌های بسیار بزرگ، کلیدی و

کم‌دامنه است. این نوع پیام‌ها با هدف بحران‌زایی و ایجاد تنش و برهم زدن ثبات و امنیت کشور موردنظر ارسال می‌شود (بارزلو، ۱۳۸۹).

۳-۱۲- ماهیت زور در جنگ نرم

ماهیت زور یا اعمال اقتدار در جنگ نرم با ماهیت آن در جنگ سخت متفاوت است. زور یعنی ایجاد تغییر در رفتار دیگران بر خلاف میل آن‌ها. در جنگ نرم همین اتفاق رخ می‌دهد و ممکن است خلاف میل فرد باشد، اما فرد خودش آن را چندان احساس نمی‌کند. تصور کنید فردی را که کلاهبرداری می‌کند، او به نوعی مبلغی پول را از دست شخصی در می‌آورد، اما با فریب و روش‌هایی شخص را وادار می‌کند با دست خودش این کار را انجام دهد. حال تصور کنید، دزدی با زور پول شخصی را در خیابان بقاپد. هر دو به نحوی با استفاده از زور این کار را انجام داده‌اند اما ماهیت این زور متفاوت است.

از لحاظ روان‌شناسی انسان یک سیستم است که مجموعه‌ای درون‌داد (اطلاعاتی که به فرد داده می‌شود) و مجموعه‌ای برون‌داد دارد. اگر بتوانیم درون‌داد و اطلاعاتی را که به ذهن او وارد می‌شود به نوعی کنترل کنیم تا حدودی می‌توانیم رفتار برونی او را هم کنترل کنیم، وقتی ورودی یک کارخانه کنترل شود خروجی آن را نیز در کنترل است.

در نبرد نرم همین کار صورت می‌گیرد، اطلاعات مورد نیازی که ظاهراً مفید است به فرد داده می‌شود، اما این اطلاعات ممکن است درست‌گزینه‌ش شده یا اشتباه باشد. نهایتاً رفتاری که از فرد منتج می‌شود رفتاری است که ما مایلیم صورت بپذیرد. نخبگان هر خبری را که می‌شنوند، نمی‌پذیرند. ابتدا با شک و تردید برخورد می‌کنند، زیرا خود یک سیستم‌گزینی دارند. برای این‌که اطلاعاتی را به نخبگان انتقال دهیم، لازم است از فرآیند دیگری استفاده کنیم. اما بخش بزرگی از توده مردم هرچه را که می‌شنوند می‌پذیرند، این درحالی است که نخبگان در بخش عمده آنچه می‌شنوند شک می‌کنند.

بنابراین، در عملیات نرم روش‌های مختلفی دنبال می‌شود تا نتیجه دلخواه حاصل شود (محبیان، ۱۳۸۸، به نقل از سامانه باشگاه اندیشه).

۳-۱۳- بایسته‌های تأثیرگذار در جنگ نرم

✓ اغلب دلیل تراشی کرده و به توصیف (چگونگی) و روایت محض و حتی داستان‌گویی‌های شبانگاهی و روزانه اکتفاء می‌شود درحالی‌که لازم است به علت‌یابی و تبیین (چرایی و چیستی) اشاره شود.

✓ ایجاد یک جبهه مستحکم با فرماندهانی متوکل، مقتدر و افسران و سربازانی شجاع، قوی‌دل، مؤمن و معتقد به نصرت الهی. داشتن نقشه عملیاتی روشن و کار شده برآمده از راهبرد متری و متعالی مکتب اهل بیت (ع) لازم و ضروری است. بی‌شک پاشانی و پریشانی، تداخل و تباین، موازی‌کاری و جزیره‌ای عمل کردن، سنگ‌های بزرگی که معلوم است فقط برای تخریب حرکت‌ها و تلاش‌های بی‌وقفه و ده‌ها قصه پرغصه‌ای که موجب بی‌سر و سامانی در خطوط نبرد خودی از طرف رفقا ایجاد می‌شود بیشتر از دشمن به خود ما لطمه می‌زند.

✓ بایستی تکلیف این که جنگ نرم را پروژه^{۱۱۴} می‌دانیم یا پروسه^{۱۱۵} روشن شود.

✓ گفت‌وگوهای رایج در محاورات سیاسی فرآورده بودن آن را به ذهن می‌رساند درحالی‌که با تأملی کوتاه می‌توان دریافت که این پدیده بیشتر به فرآیند می‌ماند تا به پروژه و فرآورده. مؤسسات به اصطلاح مطالعاتی متعدد و متکثر در حوزه‌های گوناگون ما با انبوهی از کارشناسان و خبرگان خود باید روشن سازند در مقابل تهاجم و شبیخون فرهنگی دشمن چه کرده‌اند؟ و قرار است در خاتمه کار ما را به کجا رهنمون کنند؟

114.Projects

115.Process

✓ تمام و یا غالب توجهات به پیام^{۱۱۶} معطوف است درحالی که از زمینه^{۱۱۷} غفلت می‌شود. زمینه‌های ذهنی و عینی در جامعه بایستی مورد کاوش قرارگیرد که چرا و چگونه جامعه ما درگیر جنگ نرم است و ما در کجای زمانی و مکانی صحنه نبرد واقع شده‌ایم؟ اتاق فرماندهی، دکل دیدبانی، نقشه عملیاتی، تعداد نیروی انسانی ماهر و غیرماهر و روان‌شناسی فرهنگی سیاسی فرماندهان و افسران ارشد و جزء و سربازان ما چگونه است؟ البته فهم دقیق و روشن از ترکیب و ترتیب دشمن، ادوات، تجهیزات، تاکتیک‌ها، تکنیک‌های و در یک عبارت دشمن‌شناسی لازم و ضروری است.

✓ در جنگ نرم گسست‌ها^{۱۱۸} مهم است و البته مهم‌ترین آن گسست بین ملت - دولت (نظام سیاسی) است. باید هوشیار بود که هر عاملی که باعث ایجاد و یا تقویت این گسست شود به مثابه ویروسی عمل کرده که سیستم عامل نظام سیاسی را مورد هدف قرار می‌دهد و خطر آن غیرقابل جبران است.

✓ در جنگ نرم ذهن و قلب با دوگانه‌های شک - یقین و نفرت - عشق مورد هدف قرار می‌گیرد. ایجاد شک و کاشتن بذر تردید در ذهن و پاشیدن تخم نفرت در مزرعه قلب اقدام اصلی دشمن است.

✓ زبان و ادبیات گفت‌وگو در انتقال دریافت‌ها و پرداخت‌ها نقش اساسی ایفاء می‌کنند. بنابراین، لازم است پیرامون جنگ نرم به یک ادبیات مشترک و بعد به یک مفاهمه بین‌الذهانی رسید. بدیهی است نیل به تقریب و حتی در مقامی بالاتر تطبیق اذهان اولی است.

✓ قبل از پرداختن به تبیین مفاهیم و ترمینولوژی بایستی نقطه عزیمت و رویکرد ما در نگاه به مفهومی به نام جنگ نرم روشن شود. عدم جاگیری علمی در مطالعه آن به سرگشتگی و حیرانی منجر خواهد شد.

116.Text

117.Context

118.Gap

✓ مبارزین و مجاهدین جبهه نرم بایستی به ابزار و تکنیک‌های آن مجهز و مسلح شوند. موسیقی، سینما، تئاتر، ادبیات داستانی، رمان، شعر، طنز، کاریکاتور، رسانه‌های دیداری، شنیداری، مکتوب و مجازی، گروه‌های اجتماعی واقعی و مجازی، ورزش، الگوی مصرف، سبک زندگی و ... عرصه مبارزه و خط مقدم است و برای تک‌تک این موارد باید نیروی ویژه تربیت شود که با عنایت به حجم جنگ روانی دشمن به عملیات‌های پارتیزانی و ضربه زدن به دستگاه نظری آن پرداخته و دشمن را در موضع انفعال قرار دهد.

✓ همه ما ایرانیان باید بدانیم که دشمنان ما با تاریخ، تمدن، فرهنگ و هنجارهای ملی و دینی و با کلیت ما دشمن‌اند و در مسیر دشمنی خود با هر که ایرانی است ذره‌ای مماشات نکرده و نخواهند کرد و تاریخ ما مملو از رفتار زشت آنان با ماست. آیا سزاوار است به‌خاطر اختلاف یا حتی اعتراضی به روشی یا کسی یا جریانی در زیر بیرق جمهوری اسلامی ایران کاری کنیم که دشمنانمان هلهله و شادی کنند (قربانی گلشن‌آباد، ۱۳۸۸).

۳-۱۴- بازیگران و کارگردانندگان

دشمنان قسم خورده جمهوری اسلامی ایران همواره در پی عملی کردن اهداف شوم و پلید خود بوده و هستند. آنان با بهره‌گیری از آخرین یافته‌های علمی روز جهان تحقیقات گسترده و فراگیری با هدف مقابله با انقلاب اسلامی را هبرد تهاجم و براندازی نرم علیه جمهوری اسلامی ایران را پی‌ریزی نموده‌اند.

این واقعیت را هرگز نباید فراموش کنیم که توطئه‌های بیگانگان و سرویس‌های جاسوسی به‌ویژه آمریکا، انگلیس و رژیم صهیونیستی در تهاجمی حساب شده و بی‌امان در پی منزوی کردن ایران اسلامی هستند. بی‌شک مقابله با سردمداران خدعه و نیرنگ، مدعیان دروغین آزادی و آزادیخواهی، سلطه‌گران بی‌رحم و ... کاری است سخت و دشوار.

علی‌رغم تلاش‌های همه‌جانبه و گسترده دولت و ملت هنوز شبکه‌های رسانه‌ای، ماهواره‌ای و اینترنتی معاند و مخالف نظام جمهوری اسلامی مانند VOA، BBC، رادیو زمانه، رادیو فردا، رادیو رژیم صهیونیستی، شبکه‌های ماهواره‌ای ضد انقلاب مانند منافقین، سلطنت طلب، پارس، رنگانگ، کانال یک و سایت‌های اینترنتی ضد انقلاب هم‌سو با جریان فتنه دام‌هایی برای اقشار مختلف جامعه اسلامی می‌گسترانند.

در این میان برخی از افراد یا گروه‌های وابسته، خواسته یا ناخواسته با هدف یا بی‌هدف با اطاعت کورکورانه خود فریب دشمن را خورده و بجای این که در کشاکش بحران‌های زودگذر با بصیرت عمل کنند و با حساسیت و هوشیاری همکاری لازم را با متولیان امور در جهت صیانت از کشور و خنثی‌سازی برنامه‌های بیگانگان و جریان‌های فتنه‌انگیز داشته باشند، در دام بلا گرفتار می‌شوند.

درحقیقت عمق عداوت و دشمنی مخالفان نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران هنگامی روشن می‌شود که با اندکی غور و تفحص به رشد شتابان بنیادها و مؤسسات فعال بین‌المللی در حوزه جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران برمی‌خوریم.

از آن جایی که بر اساس قانون و مقررات جمهوری اسلامی ایران هرگونه ارتباط، عقد قرارداد و اخذ امکانات از جانب اشخاص حقیقی و حقوقی با این قبیل بنیادها و مؤسسات معاند غیرقانونی و ممنوع بوده از این‌رو دریافت هرگونه کمک‌های نقدی و غیرنقدی از خارج کشور برای جریان‌ات و احزاب و گروه‌های سیاسی غیرقانونی محسوب می‌گردد. بر اساس اسناد و مدارک موجود در منابع اطلاعاتی آشکار و پنهان و به نقل از معاون خارجی وزارت اطلاعات بنیادها و مؤسسات فعال بین‌المللی در حوزه جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران بسیارند. علی‌احال اسامی شصت بنیاد و مؤسسه شناسایی شده مرتبط با جنگ نرم به این شرح می‌باشند:

۱. انجمن تشکل دموکراسی؛
۲. انجمن سازمان ملل ایالات متحده آمریکا؛
۳. انجمن سیاست خارجی آلمان؛

۴. انستیتوی ابتکار آمریکایی؛
۵. انستیتوی اسپن؛
۶. انستیتوی آلبرت انشتین؛
۷. انستیتوی بروکینگز؛
۸. انستیتوی بین‌المللی جمهوری خواهان؛
۹. انستیتوی دموکراسی در اروپای شرقی؛
۱۰. انستیتوی شبکه‌جست‌وجو دموکراسی؛
۱۱. انستیتوی مریدین؛
۱۲. انستیتوی ملی دموکراتیک؛
۱۳. انستیتوی واشنگتن برای مسائل خاورمیانه نزدیک؛
۱۴. بنیاد اسمیت ریچاردسون؛
۱۵. بنیاد آمریکای جدید؛
۱۶. بنیاد برادران راکفلر؛
۱۷. بنیاد دموکراسی در ایران؛
۱۸. بنیاد سوروس یا بنیاد جامعه‌باز؛
۱۹. بنیاد عبدالرحمن برومند؛
۲۰. بنیاد فورد؛
۲۱. بنیاد کارنگی؛
۲۲. بنیاد نو آمریکا؛
۲۳. جنبش بین‌المللی پارلمانی برای دموکراسی؛
۲۴. جنبش جهانی برای دموکراسی؛
۲۵. خانه‌ی آزادی؛
۲۶. دانشگاه دفاع ملی آمریکا؛
۲۷. دانشگاه یل؛

۲۸. دانشگاه یل و کلیه مراکز و مؤسسات تابعه؛
۲۹. دیده‌بان حقوق بشر؛
۳۰. سازمان جست‌وجو برای زمینه‌های مشترک؛
۳۱. شبکه فعالان جوان دموکراسی؛
۳۲. شورای جمعیت؛
۳۳. شورای روابط خارجی آمریکا؛
۳۴. صندوق اعانه ملی برای دموکراسی N. E. D؛
۳۵. صندوق ژرمن مارشال آمریکا (دارای دفاتر در آلمان، بلژیک و ...)؛
۳۶. کمیته خطر حاضر؛
۳۷. گروه اطلاعات دموکراسی و تکنولوژی ارتباطات؛
۳۸. مؤسسه اسرائیلی ممری؛
۳۹. مؤسسه آمریکن اینترپرایز؛
۴۰. مؤسسه برای دموکراسی در اروپای شرقی (مقر ورشو) I. D. E. E؛
۴۱. مؤسسه برگمن؛
۴۲. مؤسسه جمهوری خواه ملی N. R. I؛
۴۳. مؤسسه دموکراتیک ملی N. D. I؛
۴۴. مؤسسه ریگا؛
۴۵. مؤسسه هلندی هیفوس؛
۴۶. مؤسسه هوور دانشگاه استنفورد؛
۴۷. مرکز آمریکایی برای همبستگی بین‌المللی کارگران؛
۴۸. مرکز آمریکایی فلتن فعال در آسیای مرکزی و قفقاز؛
۴۹. مرکز بین‌المللی برای انتقال دموکراسی؛
۵۰. مرکز بین‌المللی برای حل مسالمت آمیز؛
۵۱. مرکز بین‌المللی تجارت خصوصی؛

۵۲. مرکز دموکراتیک اروپای شرقی (مقر ورشو) E. E. D. C؛

۵۳. مرکز سابان وابسته به بروکینگز؛

۵۴. مرکز کمک‌رسانی آمریکا؛

۵۵. مرکز مردین؛

۵۶. مرکز مستندسازی اسناد حقوق بشر ایران؛

۵۷. مرکز مطالعات دموکراسی انگلیس؛

۵۸. مرکز وودرو ویلسون؛

۵۹. مناز انگلیس؛

۶۰. ویلتون پارک انگلیس (به نقل از همشهری آنلاین، ۱۳۸۸).

۳-۱۵- مؤلفه‌های جنگ نرم

عناصر اصلی و کلیدی سازنده یک موضوع که بر ماهیت و شکل آن تأثیرگذار باشد را مؤلفه گویند. بر اساس این تعریف می‌توان مؤلفه‌های جنگ نرم را شامل مؤلفه‌های مدیریتی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و هنری، تبلیغی و رسانه‌ای، اجتماعی، دفاعی و امنیتی، علمی و فناوری دانست. هر یک از این مؤلفه‌ها می‌تواند زیر مؤلفه‌هایی داشته باشد (جوانی، ۱۳۸۸).

✓ آرایش نیروها در مراکز دانشگاهی و رسانه‌ای؛

✓ استفاده از ابزارهای خبری و امنیتی برای ایجاد تردید؛

✓ اشاعه فرهنگ غلط فساد و فحشاء در میان جوانان؛

✓ اعمال نفوذ از طریق تشویق؛

✓ اندلسی کردن جمهوری اسلامی ایران؛

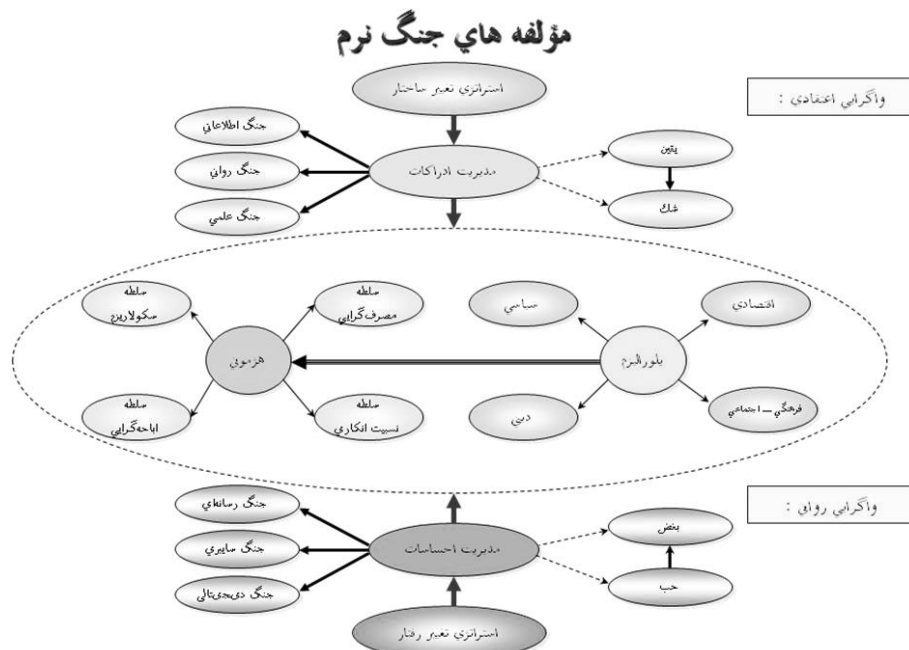
✓ انزوای عناصر فرهنگی ادیب و هنرمند؛

✓ ایجاد بدبینی مردم و دولت مردان؛

✓ ایجاد فساد علمی و اخلاقی؛

✓ ایجاد اختلاف مذهبی در بین مسلمانان؛

- ✓ ایجاد اختلافات بین ملت ایران و بقیه مسلمانان جهان؛
- ✓ ایجاد اختلال درونی؛
- ✓ ایجاد تردید در جهت کاهش قدرت تحلیل؛
- ✓ ایجاد تشنج و ناآرامی در جامعه؛
- ✓ ایجاد تردید در مسئولان نسبت به حقایق روشن؛
- ✓ بدبین کردن مردم به آینده؛
- ✓ برخورد با عقاید و تفکر سیاسی در کتاب‌های درسی و مطبوعات؛
- ✓ برنامه‌ریزی برای اخلاق، فکر، عقیده، ایمان جوانان؛
- ✓ بزرگ‌نمایی از توانمندی‌های غرب؛
- ✓ بهره‌گیری از رسانه تبلیغی سیاسی اقتصادی استفاده از سلاح روانی؛
- ✓ بهره‌گیری از محیط فتنه آلود؛
- ✓ پنهان‌سازی استعدادهای فکری و فرهنگی گران‌بها؛
- ✓ تئوری‌سازی‌های فکری و اندیشه‌ای با مایه‌های فرهنگی غرب؛
- ✓ تحقیر جریان ادب و فرهنگ انقلابی در جمهوری اسلامی ایران؛
- ✓ تیره و تار نشان دادن افق آینده جمهوری اسلامی ایران؛
- ✓ القای پشیمان شدن جمهوری اسلامی ایران از اهداف انقلابی خود؛
- ✓ القای ناامیدی و وسوسه‌های فکری؛
- ✓ کشتن فروغ امید در دل‌ها.

شکل ۳-۱: پیش درآمدی بر جنگ نرم

منبع: مفهوم‌شناسی کارکردها و روش‌ها، محمد تولایی، ۱۳۸۸

۳-۱۶- راه‌های مقابله با جنگ نرم

دشمنان انبیاء و دشمنان بشریت تلاش کرده‌اند مخاطبان انبیاء را در غفلت، جهل و برداشت‌های نادرست نگه دارند و با تحریف واقعیت‌ها، شایعه‌سازی و شایعه‌پراکنی اهداف شیطانی خود را بر جوامع حاکم کنند. از این منظر، می‌توان سابقه تاریخی تهدید و جنگ نرم را مطرح نمود.

شایعه‌سازی، دروغ پراکنی و تلاش برای باورپذیری شایعه و دروغ از طریق تواتر، تکرار، اهانت، ترور شخصیت، سبک شمردن و تحقیر پیامبران الهی و پیروان آنان از جمله موضوعاتی است که رویکرد سران اردوگاه نظام سلطه علیه جوامع بشری به تهدید و جنگ نرم را نشان می‌دهد.

کفار و منافقین در عرصه رویارویی با پیامبر گرامی اسلام (ص) از طریق برخورد‌های توهین‌آمیز، تمسخر، دروغ پراکنی، تحریف واقعیت‌ها و جابه‌جایی حق و

باطل برای شکستن عزت و قداست ایشان و به‌منظور دور کردن پیروان از ایشان و در نتیجه ایجاد ضعف و سستی در اردوگاه مسلمانان نیز اقدام کرده‌اند که رویکرد دشمنان اسلام در رویارویی با مسلمانان بر جنگ نرم تمرکز داشته و این رویکرد و روش همواره مورد توجه دشمنان اسلام علیه جوامع اسلامی بوده است، اما در دوران معاصر به‌دلیل پیچیدگی‌ها و تحولات اجتماعی این رویکرد با ظرافت و پیچیدگی‌های خاص خود دنبال می‌شود.

بر این اساس ضمن این که می‌توان گفت رویکرد تهدید و جنگ نرم سابقه تاریخی داشته و در دوران معاصر هم، سران کاخ سفید با تمرکز بر تفکر لیبرال دموکراسی و تلاش برای غلبه آن همواره این رویکرد را علیه جوامع اسلامی موردتوجه قرار داده‌اند که تشکیل کمیته خطر جاری در دهه ۱۹۶۰ میلادی و مجموعه‌های مشابه و فعالیت‌های همه جانبه این مراکز به‌ویژه راه‌اندازی صدها اتاق فکر و عملیات روانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی در این راستا قابل بررسی و تحلیل است.

البته طرح مجدد و بازخوانی قدرت نرم و مؤلفه‌های آن که رابطه معناداری با تهدید و جنگ نرم دارد، در دو دهه گذشته توسط جوزف نای عضو با نفوذ شورای روابط خارجی آمریکا وارد ادبیات سیاسی - امنیتی شده است. او با اشاره به تأثیر بیش از پیش عوامل اقتصادی، آموزش و فناوری بر قدرت در دنیایی کنونی و تغییر منابع قدرت در قرن ۲۱ به نقش آفرینی اطلاعات در تعامل کشورها با همدیگر و نقش دانش در ایجاد و تقویت جایگاه و موقعیت ممتاز و مسلط یک کشور اشاره نمود و بر شیوه جدید تسلط بر کشورها با تمرکز بر اقناع تأکید کرد.

به این معنا که تمرکز بر مؤلفه‌های نرم‌افزارانه و توانایی تغییر رفتار دولت‌ها و جوامع موردتوجه و وارد نمودن دیگران به آنچه آنان می‌خواهند و توانایی برای همراه‌سازی افکار عمومی اولویت تسلط بر فرهنگ و تغییر نگرش‌ها و باورها از ره‌آورد‌های این رویکرد است که در دو دهه اخیر به‌صورت سیستمی مورد توجه قرار گرفته است.

پذیرش و باور به اینکه دشمنان ملت ایران در شرایط کنونی به ابزار تهدید و جنگ نرم علیه ما روی آورده‌اند، قدم اول برخورد هوشمندانه در چنین عرصه‌ای است. به این معنا که دشمن‌شناسی و شناخت طرح‌ها، برنامه‌ها و شیوه‌های اعمال دشمنی آنان با جمهوری اسلامی از راه‌های اساسی این مقابله است.

- ✓ ارتقاء اعتماد عمومی نسبت به رسانه ملی نقش مهمی در این نبرد دارد؛
- ✓ افزایش امید به پیشرفت و تعالی در جامعه در این راستا بسیار مهم است؛
- ✓ بازشناسی ابعاد مؤلفه‌های تأثیرگذار بر قدرت نرم جمهوری اسلامی توسط خواص و تعیین آن بر سطح جامعه با تمرکز بر روشن نمودن حقایق نیز از مسائل اساسی در این رویارویی به حساب می‌آید؛
- ✓ بازشناسی نمادهای ملی - دینی و تأکید بر توجه عمومی به این نمادها می‌تواند جبهه خودی را در این نبرد تقویت کند؛
- ✓ بازشناسی و تقویت جایگاه تأثیرگذار و الهام‌بخش ملت ایران در زمینه انسجام و قدرت‌یابی جوامع مختلف اسلامی در سه دهه اخیر می‌تواند نقش مؤثری در این رویارویی ایفاء کند؛
- ✓ بالا بردن ظرفیت مسئولیت‌پذیری مسئولان و مراکز و نهادهای مسئولیتی در کشور نقش مهمی در این رویارویی دارد؛
- ✓ باید به حرکت‌های علمی و انجام طرح‌های توسعه‌ای توجه لازم مبذول شود؛
- ✓ برخورداری از طرح و برنامه برای مقابله با توطئه دشمنان؛
- ✓ ابتکار عمل و تهاجم به طرح‌ها و نقشه‌های آنان در زمینه شبیخون فرهنگی و تشکیل ناتوی فرهنگی و به تعبیر دیگر درگیر کردن دشمنان در خانه خود و در محل منافع آنان در این عرصه بسیار مهم است؛
- ✓ تمرکز بیش‌ازپیش بر روحیه خودباوری و مبارزه با عوامل زمینه‌ساز خودباختگی به‌ویژه در زمینه توانایی‌های سیاسی - فرهنگی ملت ایران در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی در عرصه کارآمدی دین برای اداره جامعه، نقش

الهام‌بخش انقلاب اسلامی برای دیگر جوامع و توانایی ملت ایران در خنثی‌سازی توطئه‌های دشمنان نیز از ضرورت‌های این مقابله و مواجهه است؛

✓ تمرکز بیش از پیش بر ضرورت بصیرت و افزایش آن در سطوح مختلف به‌ویژه خواص و افراد تأثیرگذار جامعه هم در این زمینه دارای اهمیت است؛

✓ توجه لازم و ضروری به مهندسی فرهنگ، هماهنگی لازم میان نهادهای فرهنگی با شکل‌دهی سامانه‌ای کارآمد و توانمندسازی مدیران فرهنگی و دیگر مدیران مؤثر در این عرصه دارای اهمیت است؛

✓ گسترش و تعمیق توانایی‌های علمی به‌ویژه در زمینه علوم راهبردی در سطح ملی و منطقه‌ای از راه‌های موفقیت در این نبرد محسوب می‌شود.

فصل چهارم

روش‌های جنگ نرم

۴-۱- درآمدی بر روش‌های جنگ نرم

در طول تاریخ در موضوع جنگ نرم از روش‌های همانندی استفاده شده است و از همین‌رو می‌توان گفت بیشتر روش‌هایی که در گذشته مورد استفاده بوده هنوز به همان قوت و شدت مورد استفاده دشمنان قرار می‌گیرد. در تمامی این روش‌ها تلاش بر آن است تا با بهره‌گیری از روان‌شناسی عواطف و احساسات مخاطب تحت تأثیر قرار گیرد و با تغییر در آن‌ها اندیشه‌ها و افکار اشخاص عوض شود.

بدیهی است که انسان مجموعه‌ای از بینش‌ها و نگرش‌هاست. نگرش‌ها، ارتباط تنگاتنگی با سه مؤلفه شناخت، عواطف و احساسات و رفتار دارد. از آنجا که نمی‌توان در انسان میان این سه مؤلفه جدایی مطلق افکند تغییر و دگرگونی در هر یک از آن‌ها می‌تواند در دو چیز دیگر نیز تغییر ایجاد کند. بسیار دیده شده که شخص از نظر شناخت نسبت به موضوعی در مقام اطمینان و علم عرفی است و یا حتی در مقام قطعیت نشسته، ولی از آنجا که عواطف و احساسات وی تحت تأثیر قرار گرفته و تغییر یافته بر خلاف شناخت قطعی و یا علم عادی خود عمل می‌کند.

بطور کلی مجموعه روش‌هایی که در تهدیدات نرم بکار گرفته می‌شود را می‌توان سه روش اصلی یعنی گفتاری، رفتاری و شبکه‌ای تقسیم نمود. در ادامه به اختصار به تعریف هر کدام از این دسته روش‌ها می‌پردازیم:

۴-۲- روش‌های گفتاری

در روش‌های گفتاری هدف اصلی نگرش، افکار، عقاید و باورهای اساسی مردم و نخبگان جامعه است. این روش به دنبال ایجاد اختلال، انحراف و تغییر در اهداف مرجع مذکور است. روش‌های گفتاری در اعمال تهدیدات نرم را می‌توان به چهار بخش عملیات روانی، عملیات ادراکی، دیپلماسی عمومی و فریب راهبردی تقسیم نمود:

۴-۲-۱- عملیات روانی

به اعتقاد مورخان سیاسی، عملیات روانی سابقه‌ای به قدمت تاریخ بشری دارد. از این حیث کم‌تر برهه‌ای از تاریخ حیات سیاسی و نظامی بشر را می‌توان یافت که فارغ از این عنصر باشد. محققان زیادی در پی یافتن قدیمی‌ترین نمونه‌های استفاده از جنگ روانی بوده‌اند. در این باره پل لاین بارگر^{۱۱۹} سابقه استفاده از جنگ روانی را به جنگ کیدئون با مادها نسبت می‌دهد. در این جنگ کیدئون بر خلاف رسوم نظامی زمان خود که هر دسته سه نفره یک مشعل داشتند به هر یک از سپاهیان مشعلی داد و این توهم را در ذهن دشمن ایجاد کرد که شمار افرادش سه برابر میزان واقعی است، در نتیجه توانست بدون هیچ درگیری به پیروزی دست‌یابد. از این زمان به بعد کم‌کم این باور به وجود آمد که جنگ دست کم در دو زمینه رخ می‌دهد: میدان نبرد و افکار عمومی.

در تاریخ اسلام روشن کردن آتش از سوی سپاهیان اسلام در شب فتح مکه و ایجاد ترس در دل مکیان از این راه نقش مهمی در شکستن مقاومت آن‌ها داشت و قرآن کریم را بر سر نیزه کردن حیلۀ عمر و عاص و شکست دادن سپاه در آستانه پیروزی امیر مؤمنان حضرت علی (ع) با این وسیله نمونه‌های برجسته‌ای از جنگ‌های روانی است که به اقتضای فرصت و نبوغ طراحان آن به منصفه ظهور رسیده‌اند.

از نمونه‌های جالب توجه و گسترده جنگ روانی در سده بیستم میلادی می‌توان به جنگ جهانی دوم اشاره کرد. هنگامی که در سال ۱۹۳۹ محققان آلمانی به منظور توجیه شکست کشورشان در جنگ جهانی اول اعلام کردند که از جمله مهم‌ترین علل شکست غفلت آلمان از سلاح تبلیغات و استفاده مؤثر رقیبان از آن سلاح بوده است در واقع خبر از حضور گسترده ابزار تأثیرگذاری روانی در صحنه سیاست و نظامی‌گری می‌دادند. وقوع تحولاتی چون تشکیل وزارت تبلیغات در آلمان و سازمان‌های موسوم به جنگ روانی و تبلیغات جنگی در دیگر کشورها گواه عملی این ادعا بود.

الف - تعریف عملیات روانی

عملیات روانی عبارت است از استفاده دقیق و طراحی شده از تبلیغات و سایر امکانات به منظور تأثیرگذاری بر افکار، احساسات، تمایلات و رفتار گروه‌های دوست، دشمن و بی‌طرف، برای دستیابی به اهداف ملی است.

ب - ابعاد عملیات روانی

عملیات روانی دارای دو بعد است:

۱. ماهیت و منطق درونی که عبارت است از تلاش برای تأثیرگذاری بر افکار، احساسات، تمایلات و نهایتاً رفتار، با استفاده از ارتباط اقناعی؛
۲. منظور و کاربرد این تأثیرگذاری و تغییر رفتار با توجه به هر دسته از مخاطبان یعنی دوست، دشمن و بی‌طرف است (حسینی، ۱۳۹۰).

ج - اقسام عملیات روانی

- ❖ در متون و منابع مختلف، شاهد و ناظر بر دسته‌بندی‌های مختلف عملیات روانی می‌باشیم. در این نوع دسته‌بندی عملیات روانی را به چهار دسته تقسیم می‌نمائیم:
۱. عملیات روانی و ارتباطات تخریبی جنگ سپید^{۱۲۰} یا جنگ تمیز^{۱۲۱} است که در آن مهاجم به انفجار و قتل و خون‌ریزی دست نمی‌زند و خود را در مقابل افکار عمومی به صورت یک نیروی خشن وانمود نمی‌کند، ولی نتایجی که از عملیات خود می‌گیرد مانند عملیات نظامی است یعنی می‌تواند اراده خود را بر حریف مغلوب تحمیل کند و مغلوب نیز از همه نتایجی که بر هر عملیات نظامی دیگری مترتب است رنج می‌برد و دچار ضعف قدرت ملی، کاهش قدرت تولید، افزایش فقر، سوء تغذیه و بهداشت و ضعف در تصمیم‌گیری و ... می‌شود، درحالی‌که نمی‌داند و نمی‌تواند به درستی مسئول رنج‌های خود را بشناسد و او را متهم کند. بنابراین، غالباً خود را متهم و مقصر فرض می‌کند.
  ۲. عملیات روانی و ارتباطات تخریبی، بسیار ارزان‌تر از عملیات نظامی است.

120.White War

121.Clean War

۳. در عملیات روانی چون عامل دست به عملیات نظامی نظیر تخریب و انفجار نمی‌زند و عموماً بدون تابلو و علامت سیاسی حرکت می‌کند و فقط با کار فرهنگی اقدام به تخریب ارزش‌ها، هنجارها، منش‌ها و رفتارهای اجتماعی می‌کند معمولاً به آسانی قابل شناسایی نیست و حتی گاهی به‌عنوان یک نخبه مورد ستایش و تشویق نیز قرار می‌گیرد.

۴. در عملیات نظامی برنده و بازنده هر دو خسارت می‌بینند، ولی از آن‌جا که خسارت بازنده بیشتر از خسارت برنده است، برنده احساس پیروزی کرده و پیروز شناخته می‌شود ولی در عملیات روانی و ارتباطات تخریبی بازی می‌تواند باخت - برد به نفع برنده باشد به این معنی که بازنده مقداری از توان خود را از دست می‌دهد، ولی این توان از دست رفته به‌وسیله برنده جذب می‌شود و گروه‌هایی از مخاطبان به‌صورت طرفداران عامل مهاجم در می‌آیند و در صورتی که عملیات روانی با مهارت اجرا شود جزء هواخواهان عامل مهاجم می‌شوند و به نفع آن عمل می‌کنند (زورق، ۱۳۸۶).

❖ در تقسیم‌بندی دیگری یعنی عملیات روانی بر اساس نوع پروپاگاندا به انواع ذیل تقسیم می‌شود:

۱. **عملیات روانی سفید**^{۱۲۲}: این نوع عملیات را می‌توان عملیات روانی آشکار^{۱۲۳} نیز نامید. در این حالت حکومت از رسانه‌های رسمی خود و یا از رسانه‌هایی که وابستگی آن‌ها به حکومت آشکار است استفاده می‌کند، در عملیات روانی سفید محتوای پیام منتقل شده موضع رسمی حکومت تلقی می‌گردد.
۲. **عملیات روانی خاکستری**^{۱۲۴}: پروپاگاندا از طریق رسانه‌های به ظاهر غیروابسته به حکومت یا مستقل صورت می‌گیرد. در این حالت باورپذیری و در نتیجه تأثیرگذاری تبلیغات حکومتی بیشتر از زمانی است که همین پیام از طریق رسانه‌های حکومتی منتقل شود. این نوع عملیات روانی هنگامی مؤثر خواهد بود که طراحی آن از سوی حکومت بر ملا نشود و چنانچه بطور کامل از مجاری رسانه‌های غیرایرانی مطرح شود بیشترین تأثیر را خواهد داشت.

122. Psychological Operations White

123. Obvious Psychological Operations

124. Psychological Operations Gray

❖ قابلیت‌های تبلیغات خاکستری:

- ✓ اگر تبلیغات خاکستری ماهرانه بکار گرفته شود می‌تواند با پرهیز از برچسب تبلیغات دشمن خوردن مقبولیت کسب کند؛
- ✓ تبلیغات خاکستری می‌تواند بدون شناخته شدن منبع از تم‌های جدیدی که بر آسیب‌پذیری‌های مشخص دشمن مبتنی هستند نقش بالون اختیار^{۱۲۵} را بازی کند؛
- ✓ می‌تواند بدون تأثیر مخرب بر حیثیت منتشرکننده از تم‌های احساسی استفاده کند.

❖ محدودیت‌های تبلیغات خاکستری:

- ✓ این تبلیغات به دلیل آن که مجبور است هم سرچشمه خود را اسرارآمیز نگه‌دارد و هم اعتبار خود را حفظ کند دچار محدودیت است؛
- ✓ تبلیغات خاکستری در برابر تحلیل‌های بلندمدتی که دشمن از محتوای نیت آن به عمل می‌آورد، آسیب‌پذیر بوده و به این طریق تأثیر خود را از دست می‌دهد. بنابراین، در مقایسه با دیگر انواع تبلیغات در مقابل یک ضد تبلیغ مؤثر آسیب‌پذیرتر است (حسینی، ۱۳۹۰).

۳. **عملیات روانی سیاه^{۱۲۶} :** ویژگی این عملیات این است که حکومت و منابع رسمی آن به هیچ وجه حاضر به قبول مسئولیت اطلاعات منتشر شده نیستند. این نوع عملیات اقداماتی نظیر درز دادن اطلاعات یا اسناد و مدارک رسوا کننده یا افشاگرانه را شامل می‌شود. با توجه به حساسیت سیاسی بسیار زیاد این نوع عملیات حکومت‌ها یا جناح‌های سیاسی سعی می‌کنند، هیچ‌گونه ردپایی از خود در این عملیات بجا نگذارند و معمولاً افشاگری و نشت اطلاعات از طریق منابع ناشناس صورت می‌گیرد. این نوع عملیات روانی هنگامی مؤثر خواهد بود که نتوان به راحتی اطلاعات و مدارکی برای نقض و بی اعتبار کردن تبلیغات صورت گرفته به دست آورد. چنانچه عملیات سیاه از طریق رسانه‌ای صورت گیرد که رویکرد خصمانه‌ای علیه حکومت دارد بیشترین تأثیرگذاری را خواهد داشت.

125. Trial Balloon

126. Black Psychological Operations

یک اصل مهم در عملیات روانی جدایی کامل عملیات خاکستری و سیاه از عملیات سفید است. یعنی هرگز نباید رسانه‌ها و افراد درگیر در عملیات خاکستری و سیاه (عملیات پنهان) در عملیات سفید (آشکار) نیز مشارکت داشته باشند (به نقل از سامانه خبری پارسینه، ۱۳۸۹).

❖ قابلیت‌های تبلیغات سیاه

✓ از آن جاکه این تبلیغات از منبع ناشناس منتشر می‌شود، می‌توان با القای این نکته به دشمن که عناصر مخالف و غیروفا دار در میان صفوفش وجود دارد روحیه‌اش را تضعیف کند؛

✓ از آن جاکه این تبلیغات ماهیتی پنهان دارد و تشخیص آن مشکل است ضد تبلیغ دشمن نمی‌تواند اقدام مؤثری علیه آن انجام دهد؛

✓ با بکارگیری ماهرانه اصطلاحات، عبارات و تم‌های رسانه‌ای مناسب این تبلیغات می‌تواند وانمود کند که جزیی از تبلیغات خود دشمن است و به این ترتیب می‌تواند در تبلیغات دشمن تناقض ایجاد کند، نتیجه این خواهد شد که تبلیغات سفید دشمن تا اندازه زیادی تأثیر خود را از دست می‌دهد؛

✓ تبلیغات سیاه با عمل کردن تحت پوشش می‌توان از داخل سرزمین دشمن منتشر شده و پیام‌های تبلیغاتی خود را که برای مخاطبان خاص به دقت تنظیم شده است، ارسال نماید.

❖ محدودیت‌های تبلیغات سیاه

✓ تبلیغات سیاه برای اجتناب از افشا شدن ماهیت واقعی و از دست دادن اعتبار است و نیازمند مراقبت و حفاظت فوق‌العاده است؛

✓ تبلیغات سیاه به ندرت می‌تواند از کانال‌های عادی ارتباطی استفاده کند؛

✓ تبلیغات سیاه زمانی که از داخل سرزمین دشمن عمل می‌کند، بیشتر در معرض کشف و انهدام قرار دارد؛

✓ الزامات امنیتی سخت آن انعطاف‌پذیری تبلیغات سیاه را محدود می‌کند؛

✓ کنترل آن کاری مشکل است، چون عوامل عمل‌کننده آن غیرمتمرکز هستند؛

✓ هماهنگ کردن آن با فعالیت‌های آشکار امری دشوار است.

❖ نمونه‌های تبلیغات سیاه:

- ✓ ایجاد شایعه؛
- ✓ ایجاد فرهنگ بزه‌گویی، تمسخر و جوک؛
- ✓ بلندگوی دشمن شدن؛
- ✓ پخش تصاویر مستهجن؛
- ✓ جعل اسناد و اوراق بهادار؛
- ✓ جوسازی از طریق نامه و شب‌نامه؛
- ✓ شعار (حسینی، ۱۳۹۰).

❖ یکی دیگر از معمول‌ترین تقسیم‌بندی عملیات روانی تقسیم آن به عملیات روانی راهبردی و عملیات روانی تاکتیکی است:

❖ عملیات روانی راهبردی:

این عملیات عموماً برای پیشبرد اهداف گسترده یا بلندمدت و در هماهنگی با طرح‌ریزی راهبردی کلی طراحی شده و معمولاً دارای تأثیراتی در آینده دور است. مخاطبان این عملیات را شهروندان و نظامیان دشمن که خارج از منطقه جنگی به‌سر می‌برند و همچنین کل جمعیت کشورهای دوست، بی‌طرف، یا دوست دشمن ما (متعهدان دشمن) تشکیل می‌دهند، نمونه‌ای از این عملیات فعالیت‌های تبلیغاتی یک کشور برای پائین آوردن تولید صنعتی کشور حریف است.

مقاصد عملیات روانی راهبردی عبارتند از:

- ✓ ارتباط دادن و پیوند برقرار کردن بین آن سیاست‌ها و اهداف از یک طرف و آرزوها و آرمان‌های مخاطبان هدف از طرف دیگر؛
- ✓ ایجاد امید در عناصر مقاومت فعال در سرزمین دشمن و پشتیبانی روحی از آن‌ها؛
- ✓ برانگیختن اختلاف بین مقامات نظامی و سیاسی دشمن؛
- ✓ برانگیختن افکار عمومی با فشارهای سیاسی به طرفداری یا علیه یک عملیات نظامی؛

- ✓ پشتیبانی از تحریم‌های اقتصادی و دیگر اشکال غیر قهرآمیز اعمال فشار علیه دشمن؛
- ✓ تأثیرگذاری بر روند تعیین تاکتیک‌ها و راهبردهای دشمن؛
- ✓ تشریح خط‌مشی‌ها، اهداف و مقاصد سیاسی کشور خودی برای مخاطبین و ارائه استدلال‌های پشتیبانی از آن خط‌مشی‌ها و غیره؛
- ✓ تضعیف اعتماد به نفس در رهبران دشمن و ایجاد تردید آن‌ها نسبت به اهداف جنگی؛
- ✓ تقویت نارضایتی‌هایی که ملت دشمن به دلیل مسائل مذهبی، قومی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و غیره نسبت به دولت یا دیگران احساس می‌کنند؛
- ✓ تقویت یا تکمیل عملیات تبلیغاتی تاکتیکی؛
- ✓ کاهش روحیه و کارآیی سربازان و غیرنظامیان دشمن از طریق نمایان کردن ضعف‌هایی که در روحیه و کارآیی نظامیان وجود دارد؛
- ✓ کسب پشتیبانی در میان مردم مناطق تازه آزاد شده؛
- ✓ کسب پشتیبانی فکری یا عملی کشورهای بی‌طرف؛
- ✓ کمک به ایجاد نخبگان مخالف حکومت؛
- ✓ مختل کردن سیستم‌های کنترلی یا ارتباطی کشور.

❖ عملیات روانی تاکتیکی

- این عملیات در منطقه جلویی نبرد و در پشتیبانی از عملیات نظامی تاکتیکی طراحی و اجراء می‌گردد. مقاصد آن عبارتند از:
- ✓ کاهش روحیه و کارآیی رزمی دشمن؛
  - ✓ افزایش تأثیر سلاح‌های سنگین از جمله بمب‌ها؛
  - ✓ آشفته کردن و سر در گم کردن دشمن؛
  - ✓ تسهیل اشغال شهرهای دشمن با ارسال اولتیماتوم و اعلامیه‌های دعوت به تسلیم؛
  - ✓ پشتیبانی از عملیات روانی راهبردی با فراهم کردن شناخت به موقع و تفصیلی در مورد آسیب‌پذیری‌های محلی که احتمالاً قابلیت بکارگیری در الگوی راهبردی را دارد؛

- ✓ دادن اطلاعات و راهنمایی‌های لازم به عناصر دوست که در منطقه رزمی دشمن عمل می‌کنند؛
- ✓ پشتیبانی خاص و مستقیم از فرماندهان تاکتیکی با دادن یادداشت‌های کوتاه؛
- ✓ ایجاد تصویری مطلوب از سربازان و فرماندهان خودی در ذهن مخاطبان (حسینی، ۱۳۹۰).

۴-۲-۲- مراحل عملیات روانی

مراحل عملیات روانی به شرح ذیل است:

۱. تعیین هدف؛
۲. برآورد و ارزیابی وضعیت فعلی؛
۳. آماده‌سازی برنامه عملیات روانی؛
۴. انتخاب رسانه؛
۵. طرح‌ریزی پروپاگاندا؛
۶. تست اولیه؛
۷. تولید مواد تبلیغاتی جنگ روانی؛
۸. اجرا؛
۹. جمع‌آوری اطلاعات در مورد پاسخ مخاطبان؛
۱۰. ارزیابی نهایی واکنش‌ها (همان منبع، ۱۳۸۹).

۴-۲-۳- اهداف عملیات روانی

در این سلسله اقدامات پیش از هر چیز در قدم نخست بایستی با انجام تجزیه و تحلیل‌های اطلاعاتی هدف تعیین گردد. یعنی مشخص شود، کدام یک از اهداف می‌تواند بیشترین تأثیر و منفعت را به دنبال داشته باشد.

به این منظور تحلیل‌گران عملیات روانی باید دریابند که گروه هدف در برابر کدام یک از اهداف آسیب‌پذیرتر و حساس‌تر است. برای شناخت گروه هدف تحلیل‌گران رویکرد و وجه نظر گروه هدف در مورد شرایط فعلی، گله و شکایت‌های آن‌ها، ترکیب

قومیتی، سطح احساس ناامیدی، ترکیب زبانی، مشکلات، حساسیت‌ها، عادات، انگیزه‌ها، انتظارات و ویژگی‌هایی نظیر این‌ها را در گروه هدف مورد بررسی قرار می‌دهند. پس از این مرحله می‌توان اهداف را تعیین نمود که به این ترتیب اولین گام عملیات روانی برداشته می‌شود. طراحی عملیات روانی در دنیای رسانه‌های مدرن باید با دقت تمام صورت گیرد، زیرا یک اشتباه در طراحی برنامه می‌تواند باعث شود خبری ناخوشایند به سرعت در گوشه و کنار دنیا پخش شده و به‌عنوان موضع رسمی حکومت‌ها و دولت‌ها تلقی شود (همان منبع، ۱۳۸۹).

در حقیقت هدف از عملیات روانی، تغییر رفتار و نگرش مخاطب در جهت مطلوب و با توجه به شرایط طرفین به سه دسته تقسیم می‌شود:

۱. بین گروه‌ها در یک کشور

عملیات روانی بین دو گروه بیشتر برای کسب قدرت است، اما با توجه به تخریبی بودن عملیات روانی در نهایت شهروندان آن کشور متضرر خواهند شد و کشور آسیب خواهد دید.

۲. بین دو کشور غیرمتخاصم

در این حالت هدف عملیات کسب امتیازهای اقتصادی و سیاسی است و هر کشور در جهت منافع ملی خود سعی بر امتیازگیری بیشتری دارد.

۳. دو کشور متخاصم

در این حالت مطلوب تغییر رژیم یا تغییرات اساسی در رفتار کشور مقابل و نگرش بین دو کشور است. متخاصم در ذیل آورده می‌شود (به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

از نگاهی دیگر اهدافی که همواره در عملیات روانی مورد انتظار است عبارتند از:

✓ اهداف سیاسی، نظیر تبلیغات فارسی رادیوهای غربی با هدف ایجاد تفرقه در جامعه ایران اسلامی؛

✓ اهداف نظامی، نظیر تبلیغات دستگاه جنگ روانی یک واحد نظامی بر اساس سست کردن انگیزه نبرد در نفرات نیروی مقابل؛

✓ اهداف سیاسی - نظامی که منظور از آن اهدافی است که جنبه‌های سیاسی و نظامی در هم آمیخته و نمی‌توان آن را در یکی از دو نوع جای داد نظیر تبلیغات زمان جنگ یک کشور برای کشور دیگر با هدف اعمال فشار بر تصمیمات دفاعی رهبران آن (حسینی، ۱۳۹۰).

۴-۲-۴- مدل‌های طرح‌ریزی شده عملیات روانی

به وضوح روشن است که حیطه و میدان اصلی سنجش طرح‌های عملیاتی روانی افکار عمومی و نگرش‌ها هستند. زیرا افکار عمومی به اندازه‌ای نیرومند هستند که برای برگرداندن آن در یک جهت معین کوشش‌های بی‌شمار به‌عمل می‌آید. در واقع نکته حائز اهمیت آن است که طرح‌های عملیات روانی عمدتاً از سه منبع مدل یا الگوهای تغییر، اطلاعات و روش‌های اقدام بهره می‌گیرند.

تغییر نگرش

الف- ایجاد تغییر در باورها و اعتقادات:

مهم‌ترین و اصلی‌ترین هدف جنگ نرم را باید ایجاد تغییر و دگرگونی در باورها و اعتقادات جامعه هدف جنگ نرم دانست. اعتقادات و باورها اساس حرکت یک جامعه به‌شمار می‌آیند. هر انسان بر اساس باورها و اعتقادات خود به زندگی‌اش جهت می‌دهد. اگر کسانی بخواهند در مسیر حرکت یک ملت و جامعه خلل یا تغییری ایجاد کنند، باید به سراغ تغییر باورها و اعتقادات آنان بروند، بنابراین در جنگ نرم اساسی‌ترین هدف ایجاد تغییر در اعتقادات و باورها است.

ب- ایجاد تغییر در افکار و اندیشه:

چنانچه دشمنان یک ملت با جنگ نرم بتوانند در اعتقادات و باورهای یک ملتی رسوخ کرده و با ایجاد شک و تردید، آن باورها و اعتقادات را مخدوش و متزلزل نمایند، زمینه‌ها و بسترهای لازم برای هدف‌بندی یعنی ایجاد تغییر در چگونگی فکر کردن و

اندیشیدن در حوزه‌های گوناگون فراهم می‌شود. بنابراین، هدف عمده دیگر در جنگ نرم ایجاد تغییر در افکار جامعه است (شکرگزار، ۱۳۸۹).

ج- نمونه‌هایی از تغییر نگرش:

- ✓ القای عقب‌ماندگی کشور نسبت به دیگر کشورها؛
- ✓ القای ناجی بودن کشور دشمن؛
- ✓ القای وجود تبعیض و نبود آزادی در کشور هدف؛
- ✓ بدبین‌سازی شهروندان نسبت به حاکمیت؛
- ✓ بزرگ جلوه دادن قدرت دشمن؛
- ✓ ناکارآمد نشان دادن مسئولان کشور هدف (به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

تغییر رفتار

الف- ایجاد تغییر در رفتار:

ایجاد تغییر در رفتارها از دیگر اهداف مهاجم در جنگ نرم است. هرگاه مهاجمی بخواهد از طریق جنگ نرم بر ملتی تسلط پیدا کند و او را تسلیم خود سازد تلاش می‌کند تا رفتارهای مردم آن جامعه را آن‌گونه که می‌خواهد، تغییر دهد. چنانچه مهاجم از طریق جنگ نرم بتواند در باورها، اعتقادات، افکار و اندیشه‌های جامعه هدف تغییر ایجاد نماید، موفق می‌شود به راحتی رفتارهای مردم جامعه هدف را تغییر دهد.

مدل‌های رفتاری در هر جامعه‌ای بر اساس باورها و افکار مردم آن جامعه شکل می‌گیرد و با تغییر این باورها و افکار مدل‌های رفتاری جدیدی جایگزین مدل‌های رفتاری قبلی می‌گردد. به عنوان نمونه در یک جامعه معتقد به امور دینی و مذهبی مردم در رفتارهای خود مقید به رعایت حلال و حرام، پاکی و نجسی، درستی و نادرستی هستند لیکن این امور در یک جامعه غیر معتقد و غیر موحد معنایی ندارد. در جامعه‌ای که مردم معتقدند باید به دنبال کسب رضایت حضرت حق باشند، مقابله با ظلم و ستم و حمایت از مظلوم و ستم‌دیده بر اساس اصل «کونوا للظالم خصماً و للمظلوم عوناً» مدل

رفتاری خاصی را شکل می‌دهد و در هر سطحی مردم آن جامعه بر اساس همین مدل رفتار می‌کنند.

با ایجاد تغییر در باورها و اعتقادات و افکار مردم این جامعه اگر رفاه‌طلبی، لذت‌جویی و در نهایت انسان‌محوری جایگزین خدامحوری گردد مدل‌های رفتاری جدیدی جایگزین مدل قبلی شده که دیگر بر اساس آن حمایت از مظلوم و مقابله با ظالم هیچ توجیهی ندارد (جوانی، ۱۳۸۸).

ب- نمونه‌هایی از تغییر رفتار

- ✓ کمک به دشمن برای نفوذ به کشور؛
- ✓ مقاومت غیرقانونی در برابر حاکمیت (شورش‌گری)؛
- ✓ مقاومت نکردن در برابر نفوذ دشمن؛
- ✓ مقاومت قانونی در برابر حاکمیت (به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی

رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

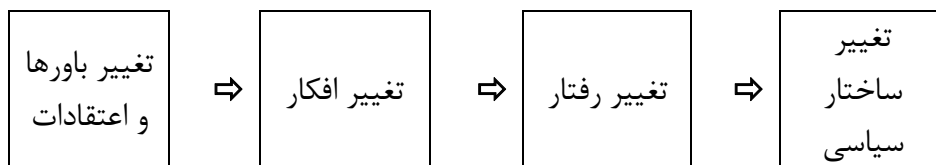
تغییر رفتار سیاسی

ایجاد تغییر در ساختار سیاسی به‌منظور سلطه بر یک جامعه هدف نهایی مهاجم به حساب می‌آید. درواقع اگر امروز دشمنان علیه جمهوری اسلامی جنگ نرمی را به راه انداخته‌اند، به‌دنبال ساقط کردن جمهوری اسلامی و سلطه بر این کشور هستند. رمز ماندگاری و مقاومت یک نظام سیاسی در برابر فشارهای خارجی و دشمنان حمایت‌های گسترده، همه جانبه و مستمر مردم از آن نظام سیاسی می‌باشد. درواقع پیوند عمیق ملت با دولت و برخورداری یک نظام سیاسی از حمایت‌های مردمی موجب می‌شود تا آن نظام بتواند در برابر هر نوع فشار و توطئه خارجی مقاومت کرده و شکست‌ناپذیر گردد.

در جنگ نرم دشمنان یک ملت و نظام سیاسی آن تلاش می‌کنند تا با ایجاد تغییر در اعتقادات، باورها، افکار و اندیشه‌های مردم، رفتارهای حمایتی از نظام سیاسی را به

رفتارهای غیرحمایتی و چالشی تغییر دهند. چنانچه فرآیند ایجاد تغییر موفق گردد، به راحتی با مشروعیت‌زدایی و مقبولیت‌زدایی از نظام سیاسی در میان مردم می‌تواند با کمک همان مردم و بر اساس باورها، اعتقادات، افکار و رفتارهای جدید ساختار سیاسی را تغییر داده و نظام سیاسی دلخواه خود را مستقر سازد (جوانی، ۱۳۸۸).

در حقیقت اهداف و فرآیند جنگ نرم را می‌توان در مدل ذیل خلاصه کرد:

نمودار ۴-۱: مفهوم‌شناسی جنگ نرم، یدالله جوانی، ۱۳۸۸

۴-۲-۵- ابزار عملیات روانی

عملیات روانی به عنوان پشتیبان عملیات واقعی بکار گرفته می‌شود. وقتی ساختارها و زمینه‌های لازم برای تغییرات شکل نگرفته باشد، بکار بردن عملیات روانی به یک بلوف توخالی تبدیل می‌شود. با این استدلال می‌توان نتیجه گرفت که فعالیت‌های تبلیغی روانی به تنهایی کارساز و مؤثر نیست بنابراین، در عملیات روانی دو بخش وجود خواهد داشت:

- ✓ ایجاد عملیاتی واقعی و عملی برای به بحران کشاندن حریف؛
  - ✓ بهره‌برداری از موارد بحرانی در عملیات روانی برای رسیدن به مقصد.
- همچنین برای عملیات روانی دو ابزار متفاوت (نه منفک از یکدیگر) لازم است که عبارتند از: ابزارهای فشارهای عملی و ابزارهای فشارهای تبلیغی روانی.

فشار عملی

در حقیقت تهدیدات نظامی تسلیحاتی تقریباً از مشهورترین نوع فشار در عملیات روانی است. در این نوع تهدیدات سعی می‌شود در فرآیندهای بلند مدت درگیری نظامی وجود نداشته باشد، ولی طرف مقابل همیشه در شرایط جنگی بوده و توان و انرژی خود

را صرف فعالیت‌های نظامی کند و از دیگر بخش‌های حاکمیت غافل شود (سبیلان اردستانی، ۱۳۸۳).

در عمل نیز چنین شد و جنگ سرد بدون هیچ درگیری فاجعه‌بار بزرگی به پایان رسید. اگرچه در ادواری از آن دو ابر قدرت به جنگ با کشورهای کوچک پرداختند. تبلیغات و حفظ آمادگی در جنگ سرد برای برابری با دشمن نه تنها به توسعه توجه به عملیات روانی دامن زد، بلکه موجب شد تا فناوری‌های مربوط به بخش نظامی بسیار پیشرفت نماید. این فناوری‌ها در نهایت موجب شکل‌گیری انقلاب ارتباطات شد (امینی و عمویی، ۱۳۸۹).

فشارهای عملی در عملیات روانی باعث اختلال در اداره مطلوب جامعه موردنظر می‌شود و این اختلال پس از مدتی بحران‌های خاصی را با توجه به شرایط آن جامعه و نوع فشار وارد آمده به وجود می‌آورد که کارگزار عملیات روانی می‌تواند از این بحران‌ها در جهت عملیات روانی بهره گیرد.

ابزار فشارهای روانی کلیه ابزارهای ارتباطی را شامل می‌شود که می‌تواند از ساده‌ترین شکل آن یعنی ارتباطات میان فردی همچون زبان شفاهی و ارتباط مستقیم برای ایجاد شایعه شروع شود و سپس در حوزه ارتباطات گروهی همانند استفاده از بلندگو در مناطق جنگی ادامه یافته و در نهایت به حوزه پیچیده ارتباطات جمعی و همگانی همچون رادیو، تلویزیون و اینترنت ختم شود (سبیلان اردستانی، ۱۳۸۳).

فشارهای عملی در جنگ روانی

برای نشان دادن هم سطح بودن فشارهای عملی با فشارهای روانی تبلیغی این دو را از یکدیگر تفکیک می‌کنیم. فشارهای عملی شامل اقتصادی، سیاسی، دیپلماتیک، فرهنگی - اجتماعی، نظامی - تسلیحاتی، تبلیغی - روانی، امکانات و تجهیزات کشور مبدأ و وضعیت کشور هدف می‌باشند که به تشریح آن‌ها می‌پردازیم:

الف- فشارهای اقتصادی

جوامع مدرن و پیشرفته امروزی بر پایه اقتصاد بنیان نهاده شده‌اند و کشوری که فاقد اقتصاد قوی باشد توان زیست معقولانه و مطلوب را در جامعه نخواهد داشت. بنابراین، فشارهای اقتصادی باعث بحران‌های اقتصادی و به تبع آن انواع دیگر بحران‌های فرهنگی و اجتماعی و حتی سیاسی داخلی خواهد شد که این بحران‌های پیش‌آمده زمینه‌های اصلی عملیات روانی آتی خواهد بود. موارد فشارهای اقتصادی را می‌توان به شرح ذیل توصیف کرد:

۱. تحریم‌های اقتصادی و فناوری:

این امر از مهم‌ترین موارد در تضعیف اقتصادی کشور هدف است زمانی که کشوری نتواند فناوری پیشرفته وارد کند و خود نیز نتواند آن‌ها را تولید کند در بلندمدت، اقتصاد آن با مشکلات عدیده‌ای مواجه خواهد شد که این امر باعث می‌شود رشد اقتصادی کم شود که با توجه به پیشرفت‌های باور نکردنی در عرصه کنونی کشور هدف تبدیل به کشور عقب مانده به نسبت کشورهای پیشرفته خواهد شد و لذا زمینه برای شائبه بحران‌های ناکارآمدی و تضعیف دولت آماده می‌شود و خود سوژه برای عملیات روانی خواهد شد.

۲. جلوگیری از ورود به سازمان‌های اقتصادی و نهادهای بین‌المللی اقتصادی مطرح

این موضوع نیز باعث می‌شود که کشور هدف نسبت به اعضای اتحادیه‌های اقتصادی عوارض و گمرکات بیشتری پرداخت کند که این امر رقابت در عرصه بین‌المللی را با مشکل مواجه می‌سازد و باعث اختلال در اقتصاد و تجارت می‌شود. در اتحادیه‌های اقتصادی، اطلاعات لازم برای مبادلات اقتصادی وجود دارد که موضوع تجارت را آسان می‌کند و فقدان آن اطلاعات، خطر ریسک تجارت را دوچندان می‌سازد.

۳. اختلال در بازارهای تک محصولی کشورهای هدف
این مسئله نیز یکی دیگر از فشارهای اقتصادی محسوب می‌شود، به این مفهوم که بیشتر کشورها محصولات خاصی را تولید و با قیمت ارزان در اختیار اقتصاد بین‌المللی قرار می‌دهند ولی در فشارهای اقتصادی سعی می‌شود قیمت این محصولات به قدری پائین آورده شود که کشور هدف نتواند از محصولات خود عایداتی کسب کند که نمونه‌های آن پائین آوردن قیمت نفت برای فشار به کشورهای حاشیه خلیج فارس و یا پائین آمدن قیمت مس در دوران آینده بود. پائین آمدن قیمت این نوع محصولات پائین آمدن سطح زندگی عمومی و نارضایتی عمومی را همراه دارد.

۴. ناامنی بازارهای سرمایه‌گذاری
از دیگر انواع فشارهای اقتصادی است که به چند صورت تحقق‌پذیر است.
✓ اول این‌گونه وانمود می‌شود که احتمال حمله نظامی به آن کشور وجود دارد؛
✓ دوم القاء فقدان قوانین و ضمانت‌های لازم برای حمایت از سرمایه‌های خارجی است؛

✓ سوم کشور مزبور فاقد اصول و رفتارهای بین‌المللی است؛
✓ چهارم توبیخ‌های اقتصادی و مجازات‌های اقتصادی برای سرمایه‌گذاران است.
این موارد سرمایه‌گذاری در کشور مقصد را کاهش می‌دهد و چون ورودی سرمایه به همراه ورودی فناوری برتر است؛ لذا کشور مربوط در صورت تهیه سرمایه‌ارزی لازم باز هم نمی‌تواند در کشور خود سرمایه‌گذاری کند. این امر سطح اقتصاد و به تبع آن سطح زندگی در جامعه موردنظر را کاهش داده و زمینه عملیات روانی را آماده می‌کند.

۵. ترویج مصرف‌گرایی
از دیگر عوامل برای فشار اقتصادی است به این ترتیب که سطح توقعات و انتظارات جامعه بالا رفته دیگر مخاطب تحمل معذوریت‌های اقتصادی و تنگناهای معیشتی را نخواهد داشت؛ لذا دولت مجبور می‌شود، در بخش‌های اقتصادی مصرفی سرمایه‌گذاری کند که در بلند مدت وابستگی شدیدتر به خارج و زمینه‌های عملیات روانی در حوزه اقتصادی را آماده می‌کند. در نتیجه فشارهای اقتصادی در بلندمدت بوروکراسی فاسد،

فساد اداری، فاصله طبقاتی، رشد فقر، معضلات اجتماعی و فرهنگی ناشی از فقر مانند اعتیاد، فحشا، بالا رفتن سن ازدواج و غیره را به همراه دارد که تمامی این‌ها موضوعات عملیات روانی برای کشور خواهد شد و در صورت محاسبه این عوامل می‌توان با از بین بردن ریشه‌ها تا حدودی بر عملیات روانی دشمن غالب آمد.

ب- فشارهای سیاسی دیپلماتیک

فشارهای دیپلماتیک را به دو دسته کلی می‌توان تقسیم کرد: فشارهای دیپلماتیک رسمی و فشارهای دیپلماتیک غیررسمی. فشارهای دیپلماتیک رسمی نیز به دو دسته تقسیم می‌شوند. روابط دیپلماتیک رسمی با کشورهای دیگر در جهت نداشتن رابطه یا خصومت با کشور هدف و دیگری روابط دیپلماتیک نهادی که فشارهایی را بر سازمان‌های بین‌المللی وارد می‌آورند تا کشور هدف را یا در جرگه خود قرار ندهند مانند سازمان‌های توسعه‌ای و یا قطع‌نامه‌هایی علیه کشور هدف صادر می‌کنند.

امروزه دیپلماسی رسمی یکی از کارسازترین شیوه‌ها در تضعیف و یا فشار بر کشورهای هدف است و به این ترتیب می‌توان کشور هدف را در تنگناهای بین‌المللی قرار داد و امتیازات لازم را از آن‌ها کسب کرد. اما دیپلماسی غیررسمی در ظاهر قابل رؤیت نیست و بیشتر غیرمستقیم اعمال می‌شود. این نوع دیپلماسی نیز به سه دسته کلی یعنی لابی‌گری، دیپلماسی رسانه‌ای و دیپلماسی عمومی تقسیم می‌شود.

۱. لابی‌گری^{۱۲۷}

منظور از لابی‌گری این است که عده‌ای به‌صورت غیررسمی به ملاقات با تصمیم‌گیران کشورهای دیگر اقدام می‌کنند و سعی می‌کنند تصورات آن‌ها را برای رسیدن به مطلوب خود تغییر دهند تا تصمیماتی برای اهداف کشور مبدأ بگیرند. معروف‌ترین و مؤثرترین لابی‌ها لابی‌های صهیونیستی است که علیه دشمنان خود استفاده می‌کنند.

۲. دیپلماسی رسانه‌ای^{۱۲۸}

بر خلاف دیپلماسی رسمی و یا لابی‌گری از رسانه‌ها برای هم‌سو کردن افکار عمومی جهانی و حتی مسئولان کشورهای دیگر از طریق عارضه رسانه‌ای استفاده می‌کنند که در بخش تبلیغی به آن اشاره خواهد شد.

۳. دیپلماسی عمومی^{۱۲۹}

هر چند دیپلماسی رسانه‌ای را نیز در خود دارد، اما به‌علت شمول بالای خود مانند کمک‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، برگزاری همایش‌ها، اعطای بورس‌های تحقیقاتی یا تحصیلی، تشکیل سازمان‌های غیرانتفاعی در امر توسعه و انواع فعالیت‌های دیگر سعی بر تأثیرگذاری دارند و در این خصوص مخاطبان کمک شونده زودتر تحت تأثیر افکار و عقاید یا همان عملیات روانی کشور مبدأ علیه کشور مقصد قرار می‌گیرند. خاطر نشان می‌شود که کشور مقصد برای پیش‌گیری اقدامات دیپلماتیک حریف مجبور به سرمایه‌گذاری کلان در سطح جهانی است تا اولاً تبلیغات حریف و دیپلماسی حریف را خنثی کند و ثانیاً بتواند برای مقابله با حریف در سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی یارگیری نماید که هر دو موارد مذکور به تخصص بالا و همچنین ارز زیاد نیاز دارد و درعین حال توجه آن برای شهروندان خیلی مشکل و سخت است.

ج- فشارهای فرهنگی - اجتماعی

فشارهای فرهنگی - اجتماعی نوع دیگری از فشارهای عملی در عملیات روانی فراملی است. فرهنگ طیف گسترده‌ای از موضوعات مرتبط با زندگی انسان‌ها را دربر می‌گیرد، لذا از پیش تعیین کردن موضوعات یا محدوده آن به غیر از محدودسازی تحلیل در عملیات روانی چیزی به همراه ندارد، بنابراین، شناسایی محدوده نفوذ و تأثیرگذاری فرهنگی در جنگ روانی نیازمند تخصص کارشناسی حرفه‌ای توسط اندیشمندان این حوزه است.

128. Media Diplomacy

129. Public Diplomacy

پس از آن نوبت کارشناسان عملیات روانی است که میزان اثرگذاری را در برنامه راهبردی عملیات روانی مشخص سازند که در صورت تهاجم بهترین مقوله‌ها و در صورت دفاع شیوه‌های خنثی‌سازی را تبیین و اعمال نمایند.

با توجه به این که زبان انگلیسی به‌عنوان تنها زبان بین‌المللی در نظام‌های آموزش رسمی (همچون ایران) تدریس می‌شود. طبیعتاً در تبادلات فرهنگی کشورهای انگلیسی زبان در اولویت قرار گیرند و چون آمریکا بزرگ‌ترین کشور انگلیسی زبان است و کشورهای انگلیسی زبان دیگر نیز همسو با آن کشور هستند، لذا اهمیت فشارهای فرهنگی آمریکا بر کشورهای دیگر مانند ایران اسلامی نسبت به دیگر کشورهای جهان چندین برابر است.

فشارهای فرهنگی با رویکرد جنگ روانی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران را می‌توان به این شرح برشمرد:

- ✓ محدودیت در صدور ویزای فرهنگی؛
- ✓ عدم اعطای بورس‌های تحصیلی؛
- ✓ عدم اعطای بورس‌ها و کمک‌های مؤسسات فرهنگی آموزشی؛
- ✓ عدم مجوز فعالیت‌های مشترک علمی فرهنگی؛
- ✓ محدودسازی سامانه‌های علمی و دانشگاهی در برقراری ارتباط؛
- ✓ عدم برگزاری نمایشگاه‌های فرهنگی (کتاب، فیلم و ...)؛
- ✓ عدم تسهیلات مجوز برای توریست‌های هدف و ترساندن تروریست‌های جهان از سفر به آن کشور؛
- ✓ ترویج فرهنگ‌های مغایر حاکمیت آن کشور (مصرف‌گرایی، نوع صرف اوقات فراغت، تشکیک‌های مذهبی، ترویج فرهنگ آمریکایی و ...).

معمولاً فشارهای فرهنگی در دو سطح باید مورد تحلیل قرار گیرند: در سطح کلان فرهنگی و در سطح جنگ روانی راهبردی. زمانی که فشارهای فرهنگی با توجه به این دو مؤلفه واکاوی شوند تأثیرات کوتاه‌مدت و بلندمدت، مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها

مشخص و در غیر این صورت هر اقدامی ناآگاهانه تبدیل به ضدتبلیغات در عملیات روانی خواهد شد.

د- فشارهای نظامی - تسلیحاتی

تهدیدات نظامی و تسلیحاتی تقریباً از مشهودترین نوع فشارها در عملیات روانی است در این نوع تهدیدات سعی می‌شود، در فرآیندهای بلندمدت درگیری نظامی وجود نداشته باشد، ولی طرف مقابل همیشه در شرایط جنگی بوده و توان و انرژی خود را صرف فعالیت‌های نظامی کند و از دیگر بخش‌های حاکمیت غافل شود و همچنین نسبت به کشور مبدأ توان نظامی کم‌تری داشته باشد.

نمونه بارز این نوع عملیات روانی جنگ سرد آمریکا و شوروی سابق بود که بالاخره شوروی در این جنگ بازنده و از پا درآمد و مشخص شد که شوروی پس از فروپاشی به غیر از عرصه تسلیحاتی در عرصه‌های دیگر هم سطح کشورهای جهان سوم بود و رشد تسلیحاتی این کشور را از درون به اضمحلال کشانید. تهدیدات نظامی جلوه‌ها و اشکال گوناگونی دارد که به بعضی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. تهدیدات مستقیم نظامی

در این شیوه کشور مبدأ از نظر فیزیکی و بطور علنی کشور هدف را آماج تهاجم قرار می‌دهد این امر نیز دو نوع است.

نوعی از آن ورود به جنگ تمام عیار است که در جنگ عراق و آمریکا مصداق پیدا می‌کند و بر اساس این جنگ مراحل بعدی عملیات روانی طراحی شد. نوع دوم حملات پراکنده و موردی است مانند انهدام ناوچه پیکان یا سرنگون‌سازی هواپیمای مسافربری ایرباس ایران توسط آمریکا اگرچه جنگ مستقیم نیست اما تهدیدی مستقیم برای کشور مقصد است.

۲. مانورهای نظامی

در این شیوه کشور مبدأ به قدرت نمایی اقدام می‌کند و توان تسلیحاتی خود را به رخ حریف می‌کشد که این امر باعث سرمایه‌گذاری در بخش‌های نظامی کشور مقصد و

تمرکز در بخش‌های نظامی خواهد شد و یا باعث تضعیف روحیه در کشورهای ضعیف‌تر خواهد شد.

۳. فروش تسلیحات پیشرفته به کشورهای رقیب یا همسایه کشور هدف در این شیوه کشور هدف برای بازدارندگی کشورهای دیگر و موازنه قدرت نیازمند گسترش بخش تسلیحاتی خود خواهد بود و از بخش‌های دیگر مانند خدمات اجتماعی و توسعه غافل خواهد ماند.

۴. تحریم تسلیحاتی کشور مقصد
تحریم تسلیحاتی کشوری باعث می‌شود آن کشور توان علمی خود را صرف تهیه و ساخت تسلیحات کند. لذا در بخش‌های عملی دیگر با خلاء یا کمبود بودجه مواجه می‌شود و یا این که تسلیحات پست‌تر و نامناسب‌تر را از کشورهای دیگر با هزینه‌های گزاف تهیه می‌کند که این نیز در بلند مدت آسیب‌رسان خواهد بود. در بدترین شرایط اگر کشوری فاقد قدرت نظامی مناسب باشد این امر از لحاظ روانی روی مسئولان و افکار عمومی آن کشور تأثیرات سوء خواهد گذاشت (قروه درگزینی، ۱۳۸۵).

ه- فشارهای تبلیغی - روانی

برای عملیاتی‌سازی فشارهای تبلیغی روانی می‌توان از مراحل سه‌گانه در القاء سود برد (زورق، ۱۳۶۸).

مراحل سه‌گانه القاء یعنی محور^{۱۳۰}؛ محمل^{۱۳۱} و موضوع^{۱۳۲} القایی است که در واقع قابل استفاده در عملیات روانی است.

۱. محور عملیات روانی

در عملیات روانی همیشه اهداف مشخص و ثابت هستند و تمامی راهبردها و تکنیک‌های عملیات روانی برای نیل به آن مقصود اجرا می‌شود. اصولاً در عملیات روانی

130.Axis

131.Litter

132.Topics

فرا ملی هدف تغییر رژیم‌ها و یا گرفتن امتیازات کلان است و به‌خوبی می‌توان در کوتاه مدت به این مقاصد دست یافت.

۲. محمل‌های عملیات روانی

موضوعاتی هستند که دست‌اندرکاران عملیات روانی روی آن مانور می‌دهند و در نقش جریان‌ات خبری یا تبلیغی مطرح می‌شوند. این موضوعات یا محمل‌ها اصولاً از نوع کلان بوده و می‌توان گفت، درخصوص آن‌ها اتفاق نظر وجود دارد مثلاً موضوع دیکتاتوری صدام و تهدیدات فراملی عراق محمل‌های عملیات روانی آمریکا علیه عراق بود و تقریباً تمامی کشورهای جهان نیز مخالف دیکتاتوری و یا تهدید دولت بیگانه هستند؛

۳. موضوعات عملیات روانی

در این مرحله هر یک از محمل‌ها برای اینکه وجود خارجی‌شان ثابت شود به موضوعاتی نیاز دارند که در آن حیطه وجود دارند و یا خلق شده‌اند، زیرا موضوعات هر روز به‌صورت نو و جدید وجود دارند. هیچ‌گاه در عملیات روانی تکرار نمی‌شوند و هر روز سوژه‌ای برای اثبات محمل‌های موردنظر وجود دارد که قابل بهره‌برداری است و به‌راحتی می‌توان به عملیات روانی ادامه داد.

در عملیات روانی باید از پراکندگی جلوگیری کرد به این مفهوم که اگر یک محور و چند محمل داشته باشند، کارگزاران عملیات روانی به انعکاس و مانور روی موضوعات گوناگون و متنوع در محمل‌های مختلف اقدام نمی‌کنند، بلکه در هر مرحله تنها یک محمل مدنظر قرار داده می‌شود و تمامی موضوعات پیرامون آن بزرگ‌نمایی می‌شود. به این ترتیب یک جریان خبری تبلیغی ضد موضوع یا کشوری خاص ایجاد می‌گردد و کارگزاران عملیات روانی به اهداف خود دست می‌یابند.

محمل‌ها در عملیات روانی با توجه به نوع نشانگاه‌های عملیات روانی بازنمایی و بهره‌برداری می‌شوند و محملی که جنبه داخلی برای یک کشور دارد انعکاس جهانی آن به غیر از منفعل‌سازی و بی‌تفاوت‌سازی افکار عمومی چیزی همراه نخواهد داشت. مثلاً مشکلات اقتصادی و یا ناکارآمدی اقتصادی یک محمل عملیات روانی برای افکار عمومی

کشور هدف است. حال اگر این محمل در خارج از آن کشور انعکاس یابد قطعاً بی‌تأثیر خواهد بود. پس از طراحی محور محمل و موضوع در عملیات روانی نوبت به طراحی راهبردها و تکنیک‌های تبلیغاتی روانی می‌رسد.

در عملیات روانی مهم‌ترین ابزار تبلیغات است و تقریباً بدون تبلیغات عملیات روانی معنای خود را از دست می‌دهد. تبلیغات با بهره‌گیری کم و بیش عمدی، روشمند و طراحی شده از سمبل‌ها که عمده‌اً توسط تلقین و تکنیک‌های روانی مناسب انجام می‌شود و با هدف تغییر و کنترل افکار، عقاید و ارزش‌ها و درنهایت تغییر رفتار آشکار مخاطبان (شهروندان) به سوی مسیر تعیین شده همراه است (کیمبال یونگ).

راهبردهای تبلیغاتی شیوه‌های کلان، در برنامه‌ریزی‌های تبلیغاتی است که با تکنیک‌های تبلیغاتی می‌توان به آن‌ها دست یافت. مثلاً تحریف یک راهبرد کلان در تبلیغات محسوب می‌شود که شامل انواع تکنیک‌های جعل، کم و زیاد کردن، تغییر واژگان، عدم استفاده از منبع و غیره می‌شود. مشخص کردن راهبردهای تبلیغاتی با توجه به شرایط حریف و امکانات کارگزاران تبلیغاتی است.

اصولاً راهبردهای تبلیغاتی - روانی در برنامه‌های عملیات روانی تدوین می‌شوند، ولی استفاده از تکنیک‌های تبلیغی - روانی توسط کارگزاران عملیاتی که در تماس با دشمن یا هدف قرار دارند با استفاده از دانش، تجربیات و خلاقیت‌های آن‌ها بکار برده می‌شود و تعیین تکنیک‌ها در عملیات روانی از قبل باعث کلیشه‌ای شدن جنگ روانی و احتمال مواجهه با ضد تبلیغ است. البته با توجه به این مطلب مشخص می‌شود که در عملیات روانی نیروی انسانی متخصص و حرفه‌ای حرف اول و آخر را می‌زند و برنامه‌ریزی طولانی مدت و پیچیده قطعاً شکست خواهد خورد (همان منبع، ۱۳۸۵).

و- امکانات و تجهیزات کشور مبدأ

محاسبه امکانات و تجهیزات گروه یا کشور مبدأ یکی دیگر از عوامل در عملیاتی‌سازی عملیات روانی است. امکانات و تجهیزات به دو دسته تبلیغاتی و عملی تقسیم می‌شود.

۱. امکانات و تجهیزات تبلیغی

امکانات و تجهیزات تبلیغی شامل رسانه‌های همگانی و دیپلماسی‌های رسانه‌ای کشور مبدأ است. هر مقدار که این ابزارها و امکانات بیشتر و حرفه‌ای‌تر باشند، دست برنامه‌ریزان راهبردی عملیات روانی نیز بازتر خواهد بود و می‌توانند برای رسیدن به اهداف خود از آن‌ها استفاده کنند، مثلاً کشوری همچون آمریکا که شبکه‌های اطلاعاتی جهانی، مطبوعات جهانی، تولید فیلم در سطح جهان و غیره دارد، می‌تواند در عملیات روانی بر بخش اعظم جهان تأثیر داشته باشد.

بر خلاف آن مثلاً در عراق زمان بعثی‌ها صدام که فاقد تمامی موارد مذکور بود در مقابله با عملیات روانی آمریکا ناکام ماند. داشتن ابزار و امکانات تبلیغی نیز نه تنها کارآمد نیست، بلکه کارآیی این امکانات و داشتن علم لازم برای استفاده از آن‌ها در عملیات روانی ملاکی غیرقابل اغماض است، مثلاً داشتن چند شبکه ماهواره‌ای و غیره باعث موفقیت نیست بلکه هدف‌مند بودن، استفاده صحیح از ابزارها، همگامی با دیگر بخش‌های جامعه، توجه به رقباء و غیره همگی در تأثیرگذاری نقش دارند و اگر از موضوعی غفلت گردد، مسلماً عملیات روانی پیش‌گفته بی‌تأثیر خواهد بود.

۲. امکانات و تجهیزات عملی

در عملیاتی‌سازی عملیات روانی، توان هر کشور در استفاده از ابزارهای فشار باید بررسی شود، مثلاً کشوری که خود وابسته اقتصادی به دیگر کشورهاست، نمی‌تواند به کشورهای دیگر فشار اقتصادی وارد آورد و یا اگر در حوزه نظامی ضعیف باشد مانور نظامی آن تنها به رخ کشیدن ناتوانایی‌هاست و نه تهدیدی برای رقباء و کشور هدف. لذا در برنامه‌ریزی عملیات روانی باید مشخص شود کشور مبدأ دارای چه نوع امکاناتی است و از کدام‌یک می‌تواند در عملیات روانی استفاده کند. مثلاً کشوری که از نظر اقتصادی و نظامی در موضع ضعیف قرار دارد می‌تواند با دیپلماسی قوی از حقوق خود در سطح جهانی استفاده کند و هیچ دلیلی بر داشتن همه امکانات نیست، بلکه شناسایی امکانات

و توان خود و استوار ساختن برنامه‌های عملیات روانی بر اساس آن‌ها و بهره‌وری صددرصد از آن‌ها کلید موفقیت خواهد بود.

در عصر جامعه اطلاعاتی ابزارهای ارتباطی و اطلاعاتی خود عامل اصلی در جنگ های روانی شده‌اند که به راحتی تمامی کشورها اعم از توسعه یافته و کم تر توسعه یافته می‌توانند از آن استفاده کنند که متأسفانه به علت نبود شناخت کشورهای کم تر توسعه یافته از توان و ظرفیت سیستم‌های نوین اطلاعاتی کم ترین بهره را در عملیات روانی به خصوص در بخش‌های دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای می‌برند.

ز- وضعیت کشور هدف

وضعیت امکانات و تجهیزات کشور هدف یکی دیگر از عوامل مؤثر در اجرای عملیات روانی است، عملیات روانی ارتباطی یک‌سویه و یک‌طرفه نیست، بلکه متعامل و دو سویه بوده که هر عملی یا محرکی دارای عکس‌العمل و پاسخی است. لذا در عملیاتی‌سازی عملیات روانی باید به دو موضوع توجه کرد: یکی نقاط ضعف و آسیب (قابل بهره‌برداری) کشور هدف و دیگری امکانات و تجهیزات کشور هدف برای ضد تبلیغ است.

هر کشوری دارای نقاط ضعف یا آسیب است که به راحتی می‌توان آن‌ها را سوژه عملیات روانی قرار داد و در مردم و شهروندان آن واکنش ایجاد کرد. حال زمانی که این ضعف‌ها و آسیب‌ها مربوط به بوروکراسی و نحوه مدیریت آن جامعه است، مانند استفاده از مدیران ضعیف و یا اینکه این مشکلات و نقاط آسیب توسط فشارهای اقتصادی، نظامی و سیاسی کشور مبدأ ایجاد شده‌اند.

اصولاً در عملیات روانی کشورهای مبدأ یا همان کارگزاران عملیات روانی معایب و نواقص را معلول عملکرد حاکمان آن جامعه می‌دانند و نه فشارهایی که آن‌ها باعث و بانی آن شده‌اند و به این ترتیب بین مردم و مسئولان کشور هدف فاصله ایجاد می‌کنند و بر عکس مسئولان کشور هدف به اشتباه هر دو مشکل را ناشی از فشارهای کشور مبدأ

می‌دانند و به این ترتیب ساز و کارهای اصلاح را از بین می‌برند. بنابراین، هر دو روش باعث موفقیت عملیات روانی کشور مبدأ می‌باشد.

امکانات و تجهیزات کشور هدف برای مقابله و ضد تبلیغ عامل دیگری است که در برنامه‌ریزی عملیات روانی حتماً باید محاسبه گردند. مثلاً اگر کشوری از لحاظ دیپلماتیک بر کشور ثالث فشار آورد، اما غافل از اینکه کشور هدف می‌تواند با تمهیداتی این اقدامات را بی اثر سازد، مسلماً شکست خواهد خورد. نمونه بارز آن در جنگ آمریکا و انگلیس علیه عراق بود که آمریکا نتوانست در سازمان ملل به علت فعالیت‌های دیپلماتیک و رایزنی‌های عراق برای حمله به عراق رأی لازم را به دست آورد.

مقوله دیگر استفاده کشور هدف از امکانات و تجهیزات خارجی در زمینه ضد تبلیغ است به این مفهوم که کشور هدف خود فاقد امکانات است، ولی می‌تواند در عصر ارتباطات و اطلاعات و عصر جهانی شدن از امکانات و تجهیزات دیگر کشورها در جهت رسیدن به مقصود بهره‌برداری کند. نمونه آن در جنگ ۲۰۰۳ خلیج فارس قابل مشاهده بود.

صدام در این جنگ از تمامی خبرنگاران و رسانه‌ها دعوت کرد که از جنگ تصویر تهیه کنند و این رسانه‌ها نیز به انعکاس تمامی بخش‌های جنگ از جمله کشته و زخمی شدن غیرنظامیان عراقی و یا به اسارت رفتن سربازان آمریکایی پرداختند که تصاویر پخش شده برخلاف میل مهاجمان به عراق بود و ضد تبلیغی برای عملیات روانی آمریکا محسوب شد. در مجموع می‌توان گفت که عملیات روانی عبارت از مجموعه اقدامات تبلیغی، روانی کشور یا گروهی به منظور اثرگذاری و نفوذ بر عقاید و رفتار دولت‌ها و شهروندان به پشتیبانی زمینه‌ها و ابزارهای سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی است.

۴-۲-۶- روش‌های عملیاتی‌سازی عملیات روانی

الف- نشانگاه‌های عملیات روانی

منظور از نشانگاه‌های عملیات روانی، مخاطبان عملیات روانی است که به شش

دسته تقسیم می‌شوند:

۱. افکار عمومی کشور مبدأ؛
۲. افکار عمومی کشور هدف؛
۳. حاکمیت کشور هدف؛
۴. دولت‌ها و افکار عمومی فرامنطقه‌ای؛
۵. دولت‌ها و افکار عمومی منطقه؛
۶. سازمان‌های بین‌المللی.

برای هر یک از نشانگاه‌ها برنامه‌ها و شیوه‌های خاص عملیات روانی بکار گرفته

می‌شود.

ب- عملیات ادراکی

پیر^{۱۳۳} (۱۹۶۷) فعالیت‌های ادراکی را فعالیت هوشمندی تلقی می‌کند که مانند پلی اطلاعات حسی دریافت شده را به محیط مرتبط می‌سازد. در ساده‌ترین شکل آن ادراک به شیء درک شده و شخص مشاهده‌گر نیازمند است. زمانی که ما می‌گوئیم من یک صندلی را می‌بینم صندلی شیء و من مشاهده‌گر هستم. از دیدگاه فلسفی ما می‌توانیم چنان بحث کنیم که آیا مرجع ضمیری مستقل از اطلاعات حسی که ما مشاهده می‌کنیم وجود دارد یا خیر؟ ما بسته به عقاید فلسفی خود اهداف متفاوتی خواهیم داشت.

پیر یک روان‌شناس شناختی طرفدار ترکیبی از دو فلسفه مذکور است. او با تمرکز بر مشاهده‌گر به عنوان طرف فعال در روند ادراک که بر طبیعت برداشت تأثیر می‌گذارد نشان می‌دهد که حد وسط را رعایت کرده است.

برای شفاف‌سازی مفهوم عملیات ادراکی مثال نظری از حمله و دفاع ادراکی را مدنظر قرار می‌دهیم. فرض کنید که بخش الف منبعی دارد که باعث برتری آن نسبت به بخش ب می‌شود. چنانچه ب به دنبال رفع چنین برتری باشد، می‌تواند تأثیرات این منبع را نابود سازد و یا سعی کند که ادراک بخش الف نسبت به اهمیت این منبع در ارتباط به دیگر چیزها را کاهش دهد، ولی با کنترل منطق بخش الف و تغییر برداشت آن نسبت به منبع آخرین راه حل بسیار قابل وصول است. این کنترل تنها با شناخت روند ادراکی رقیب به دست می‌آید. سپس ما باید از شیوه‌هایی که طبیعت ادراک رقیب را به وجود می‌آورد آگاه باشیم.

عملیات ادراکی با هدف تأثیرگذاری بر نگرش و باور و اهداف و ارزش‌های طرف مقابل از طریق اثرگذاری بر ادراکات وی تا سرحد همسو شدن آن‌ها با اهداف و منافع عمل کننده وارد می‌شود، عملیات ادراکی بر ترویج استوار است و نه تبلیغ و مقاصدش هم علنی نیست و بیشتر در خصوص موضوعات عمقی نگرش حریف را تغییر می‌دهد و بجای آنکه بارها تهییج و وادار به عکس‌العمل کند، نگرش ما را نسبت به مسائل اساسی مانند حاکمیت تغییر می‌دهد.

از شگردهای این نوع عملیات می‌توان به جلسات نقد و بررسی مباحثه و گفت‌وگو، نظریه‌پردازی و موارد نظیر نام برد. تأثیرگذاری بر نگرش‌ها، باورها، عقاید، اهداف و ارزش‌های طرف مقابل با هدف ایجاد تغییر در مخاطبان تا سرحد همسو شدن آن‌ها با اهداف و منابع عمل کننده را می‌توان عملیات ادراکی^{۱۳۴} معنا نمود این نوع عملیات بجای اینکه مخاطب را تهییج یا یکباره و فوری وادار به عکس‌العمل نماید، نگرش آن‌ها را نسبت به مسائل اساسی مانند ایده حاکمیت تحت تأثیر قرار می‌دهد. در عملیات ادراکی از فنون و شگردهای مختلفی مانند برگزاری جلسات نقد و بررسی، مباحثه و گفت‌وگو، نظریه‌پردازی و مواردی مانند این استفاده می‌شود (نجفی فرد، ۱۳۸۹).

برگزاری جلسات مباحثه و گفت‌وگو:

بی‌شک استفاده از روش‌های مباحثه‌ای، مشارکت‌جویانه، انتقادی و بهره‌مندی از روش مباحثه‌ای کار ساده‌ای نیست. رسیدن به الگویی عملی از آموزش انتقادی نیازمند زمان، تلاش و تجربیات زیادی است. مباحثه روش بیگانه‌ای با شیوه‌های آموزشی در کشور نیست. همه می‌دانیم که روش سنتی حوزه‌های علمیه دینی همواره مباحثه‌ای بوده است، اصطلاح بحث طلبگی مفهومی جا افتاده، پذیرفته و مصطلح در زبان فارسی امروز است. زیرا مباحثه ریشه تاریخی عمیق در کلیت نظام روش و تفکر آموزش در حوزه‌های علوم دینی دارد.

اما متأسفانه اصطلاح هم‌عرض آن، یعنی بحث دانشجویی در محاورات زبان فارسی معمول و متداول نیست و در صورت کاربرد آن بسیار نچسب و غیرمعارف به‌نظر می‌رسد. اگرچه بارها از دور و نزدیک شاهد و ناظر بر گروه‌های کوچک طلاب در مساجد، حوزه‌های علمیه بوده‌ایم و از نزدیک مشاهده کرده‌ایم که مباحثه طلاب به‌صورت گروه‌های کوچک که گرد هم حلقه زده و با هم گفت‌وگو می‌کنند، انجام می‌گیرد. شاید بتوان گفت مهم‌ترین اصل و سنگ بنای مباحثه همین تقسیم‌بندی‌ها و تفکیک افراد به‌صورت گروه‌های کوچک بحث است.

به هر حال باید این نکته را به خاطر داشته باشیم که هر جامعه‌ای متناسب با ویژگی‌های خاص فرهنگی و اجتماعی‌اش می‌تواند الگوی منحصر خود در زمینه روش‌های بحث و گفت‌وگو را خلق و ابداع کند و روش‌های مباحثه زیر تنها بخشی از تجربه مردم‌نگارانه است. قطعاً الگوهای متعدد دیگری برای مباحثه وجود دارد.

مباحثه چیست؟

ماتیو لیپمن^{۱۳۵}، در کتاب تفکر در آموزش (۱۹۹۱) گپ زدن^{۱۳۶}، گفت‌وگو^{۱۳۷}، و مباحثه^{۱۳۸} را از یکدیگر متمایز می‌کند. به اعتقاد لیپمن هدف گپ زدن ایجاد نوعی

135. Matthew Lipman

136. Conversation

137. Dialogue

تعادل^{۱۳۹} است. در گپ زدن یک طرف درد دل می‌کند و طرف مصاحب گوش می‌دهد. متقابلاً مصاحب حرف و حدیث خودش را می‌گوید و دیگری گوش می‌کند. گپ زدن تبادل افکار و احساسات در فضایی کاملاً صمیمی و نشاط بخش است.

اما برخلاف گپ زدن، گفت‌وگو و مذاکره درصدد تثبیت نوعی عدم تعادل^{۱۴۰} است. در دیالوگ و مذاکره هر بحث و استدلالی^{۱۴۱} فوراً با نقد و استدلال مقابل^{۱۴۲} آن مواجه می‌شود، نقدی که تلاش می‌کند بحث اولیه را نقض و درستی خود را اثبات کند. در دیالوگ طرفین خود را متعهد می‌دانند که از طریق مذاکره مسأله‌ای را حل کنند.

اما برخلاف گپ زدن و مذاکره کردن هدف مباحثه تلاش برای افزایش فهم گفت‌وگو کنندگان و تبیین پرسش‌های تازه است، نه درد دل، معامله، مجادله و هر چیز دیگر. برای نمونه آنچه در کلاس‌های درس می‌تواند مؤثر و مفید باشد مباحثه است نه گپ و نه مذاکره.

بطور طبیعی اشکال گوناگونی از صحبت گروهی^{۱۴۳} در هر اجتماعی از جمله کلاس درس دانشگاهی رایج و معمول است. اما مباحثه از دیگر اشکال صحبت گروهی متفاوت است زیرا همانطور که گفتیم، مباحثه در جست‌وجوی افزایش دانش فهم و رأی و نظر شرکت‌کنندگان در بحث است.

استفن بروکفیلد^{۱۴۴} و استفن پرسکیل^{۱۴۵} نیز در کتاب مباحثه به منزله روشی برای استادان دانشگاه (۱۹۹۹) مباحثه را اینگونه تعریف می‌کند: مباحثه کوششی جدی و لذت‌بخش و بی‌بدیل به‌وسیله یک گروه برای تبادل ایده‌ها و دیدگاه‌ها و به نقد گذاردن آن‌ها در یک ارتباط متقابل و دو سویه است. به اعتقاد استفن بروکفیلد مباحثه اهداف ذیل را دنبال می‌کند:

-
- 138. Discussion
  - 139. Equilibrium
  - 140. Disequilibrium
  - 141. Argument
  - 142. Counterargument
  - 143. Group Talk
  - 144. Stephen Brookfield
  - 145. Stephen Preskill

۱. رسیدن به فهمی انتقادی و روشن از موضوع مورد بحث؛
۲. ارتقاء خود آگاهی افراد شرکت کننده در مباحثه و بسط ظرفیت خود - انتقادی^{۱۴۶} آن‌ها؛
۳. افزایش حس احترام و ارزش گذاری به هنگام مواجهه با آراء و نظرات دیگران؛
۴. ایفای نقش کاتالیست برای کمک به دیگران که به روش آگاهانه تر و روشن تری در جهان رفتار کنند؛

۵. مباحثه روش خوبی برای با هم بودن و با هم زیستن است.

مباحثه مستلزم نقد است، وقتی مباحثه کنندگان موضع انتقادی داشته باشند خود را متعهد و ملزم به پرسش کردن و زیر ذره بین قرار دادن تمام موضوعات به نحو دقیق می دانند. انتقاد و بحث کردن مستلزم نگرش باز^{۱۴۷} به مسائل و آمادگی برای بازاندیشی درباره آنچه تاکنون مسلم و قطعی و درست می دانسته ایم است. متقابلاً باز اندیشی مفروضات آشکار و پنهان منجر به شناخت و بررسی مسائلی که سهواً بدیهی پنداشته شده اند می شود.

این امر رشته مستمر پرسش، نقد، استدلال و نقد استدلال را ایجاد می کند. آمادگی ذهنی مباحثه کنندگان در فضای باز فکری به معنای آمادگی افراد برای متقاعد شدن و تغییر دیدگاه های خود در صورت مواجهه با مباحث متقاعد کننده است. البته نباید انتظار داشت که همه در بحث به توافق برسند زیرا عدم توافق می تواند به ادامه بحث و شکافته شدن ظرایف و دقایق بیشتر بحث شود (فاضلی، ۱۳۸۲).

مباحثه، راهی برای حل مشکل

همه ما مباحثه را در زندگی روزمره خود تجربه می کنیم و هر کس می تواند با رجوع به عقل سلیم^{۱۴۸} و معرفت عامه کارآمدی و فواید مباحثه را تصدیق کند. اما

146. Self-Critique

147. Open Attitude

148. Common Sense

برخلاف زندگی روزمره که ما ایرانیان بسیار اهل گفت‌وگو و گپ زدن‌های طولانی هستیم و از آن لذت می‌بریم در سایر فعالیت‌های علمی به‌ندرت مباحثه را تجربه می‌کنیم. با اندکی تعمق در خواهیم یافت که از راه گفت‌وگو و مباحثه دیدگاه‌ها و نگرش‌های متنوعی که اغلب در پشت هر موضوع پیچیده‌ای قرار دارند، کشف می‌شوند. مباحثه روش شگفتی است که پرسش‌های به ظاهر پاسخ داده شده را می‌شکافد و چندانگی و گستردگی تجربه و دانش انسان را آشکار می‌کند.

با تنوع یافتن گسترده‌تر و پیچیده‌تر شدن دیدگاه‌ها در جریان مباحثه و گفت‌وگو است که موضوع بحث‌ها داغ‌تر و زنده‌تر می‌شود و اشتیاق و عطش برای دانستن شعله‌ور می‌شود. وقتی شرکت‌کنندگان در بحث احساس کنند به ایده‌ها و دیدگاه‌های آن‌ها احترام گذاشته می‌شود و دیدگاه‌های آن‌ها ارزشمند هستند اشتیاق و میل افراد برای ارائه دیدگاه‌ها و تجربه‌های شخصی‌شان بیشتر می‌شود و از این راه دانشی متنوع، مکمل و مؤثر درباره موضوع بحث خلق می‌شود دانشی که حاصل زندگی ماست.

با آشکار شدن طیف گسترده دیدگاه‌ها و احترام به همه آن‌ها در جریان مباحثه خصلت ذاتی و درونی مباحثه به منزله فرآیندی دموکراتیک آشکار می‌شود. شرکت‌کنندگان در بحث دموکراتیک مجالی برای بیان آنچه احساس و ادراک می‌کنند، به‌دست می‌آورند و به سخنان و دیگران توجه کرده و گوش می‌سپارند.

در فضای مینی دموکراسی^{۱۴۹} مباحثه همه از این حق مسلم برخوردارند که عقیده خود را آزادانه ابراز کنند در عین حال که با گوش دادن دقیق به سخنان دیگران آن‌ها را تشویق می‌کنند که در بحث فعالانه شرکت کنند و در بیان نظرات خود ساکت نمانند. مباحثه و دموکراسی از یکدیگر جدایی ناپذیرند، زیرا هر دو هدف مشترک تقویت و ارتقاء رشد انسانی را دنبال می‌کنند. منظور از رشد انسانی افزایش حداکثر ممکن ظرفیت انسان برای یادگیری و درعین حال ارزش قائل شدن و لذت بردن از یادگیری دیگران است.

دموکراسی و مباحثه مستلزم فرآیندی از دادوستد و گفتن و شنیدن و مبادله همه چیزهایی که به گسترش افق دید انسان و ارتقاء فهم متقابل کمک می‌کند. مباحثه یکی از بهترین روش‌های رشد انسان است، زیرا مباحثه بر این اصل استوار گشته است که چشم‌اندازها و دیدگاه‌های جدید و نو تنها از راه تشریک مساعی و همکاری به سوی ما گشوده خواهد شد. گشوده شدن دیدگاه‌های جدید فهم ما را افزایش می‌دهد و انگیزه ما را برای تداوم یادگیری بیشتر تجدید می‌کند.

در فرآیند مباحثه استعدادها و توانایی‌های دموکراتیک ما تثبیت می‌شوند و درعین حال با میدان دادن به حضور دیگران و افراد و آراء مختلف تا حداکثر ممکن نوعی خرد جمعی^{۱۵۰} شکل می‌گیرد که به دست آوردن این خرد جمعی به صورت تنهایی ناممکن است (همان منبع، ۱۳۸۲).

فواید و امتیازات مباحثه

ارزش مباحثه محدود به نقش آن در تحصیل هدف‌های دموکراتیک و رشد استعدادهای دموکراتیک نیست، بلکه مباحثه یکی از لذت بخش‌ترین و مهیج‌ترین تجربه‌های ماست. نوعی لذت در مباحثه وجود دارد که در اکثر فعالیت‌های روزانه ما وجود ندارد. در مباحثه ایده‌های نویی را کشف می‌کنیم که انتظار آن‌ها را نداشته‌ایم. مباحثه در بردارنده ارزش اخلاقی است که مکمل ارزش‌های آموزشی و رشد آگاهی و هوشیاری‌سازی است.

ریچارد رورتی^{۱۵۱} (۱۹۸۹) یکی از فیلسوفان برجسته زمان ما ارزش اخلاقی مباحثه را این‌گونه بیان می‌کند: «گرد آوردن مردم برای گفت‌وگو و وادار کردن آن‌ها به این‌که قوه تخیل‌شان را برای خلق معانی تازه و ترغیب و هدایت افراد به این‌که قلمرو تعامل‌شان را بسط دهند یک تلاش اخلاقی است» (رورتی، ۱۹۸۹).

150. Collective Wisdom

151. Richard Rorty

- ✓ مباحثه کمک می‌کند تا تنوع دیدگاه‌ها کشف و با دیدگاه مختلف دربارهٔ یک موضوع آشنا شوند؛
- ✓ مباحثه ما را از پیچیدگی و چندگانگی و ابهام در موضوعات مختلف آگاه می‌سازد و ظرفیت‌ها را برای تحمل این چندگونگی و چندگانگی و ابهام‌ها افزایش می‌دهد؛
- ✓ مباحثه از طریق تشویق و ترغیب کمک می‌کند تا به بررسی و بازبینی مفروضات خود که بدیهی یا مطلقاً درست می‌پنداشتند بپردازند؛
- ✓ مباحثه باعث رشد مهارت‌های فردی برای تحلیل و ترکیب و نتیجه‌گیری از مباحث می‌شود؛
- ✓ مباحثه باعث رشد و گسترش دیدگاه‌های جدید و تفاوت‌ها می‌شود؛
- ✓ مباحثه توانایی برای گوش دادن همدلانه، احترام‌آمیز و دقیق بالا می‌برد؛
- ✓ مباحثه تیزهوشی، ذکاوت و زرنگی فکری را افزایش می‌دهد؛
- ✓ مباحثه زمینه‌ای برای احترام و ارج نهادن به نظرات و تجارب را فراهم می‌کند؛
- ✓ مباحثه سعهٔ صدر را گسترش می‌دهد و درعین حال مباحثه‌کنندگان را قاطع‌تر می‌کند؛
- ✓ مباحثه عادات لازم برای یادگیری مشارکتی و همکارانه را ایجاد و تقویت می‌کند؛
- ✓ مباحثه کمک می‌کند تا با فرآیندها، سنن و آئین‌ها و عادات گفت‌وگو دموکراتیک آشنا شوند؛
- ✓ مباحثه کمک می‌کند تا بیاموزند، چگونه عملاً میان ایده‌ها و نظرات مختلف ارتباط برقرار کنند؛
- ✓ مباحثه ما را با موضوع بحث عجین کرده و پیوند ماندگارتر و دائمی‌تری بین فرد و موضوع ایجاد می‌کند؛
- ✓ مباحثه مرحلهٔ گذار و انتقال از تجربه یک محیط دموکراتیک کوچک به‌سوی تشکیل جامعهٔ دموکراتیک است (همان منبع، ۱۳۸۲).

ج- دیپلماسی عمومی (مردم محور)

یکی از منابع قدرت نرم و نیرومند هر کشوری استفاده از دیپلماسی عمومی در صحنه بین‌المللی است. به همین سبب اگر دولتی مقتدر از مؤلفه‌ها و عناصر دیپلماسی عمومی به‌درستی و به‌موقع توسط دیپلمات‌های زبده، آگاه به تغییر و تحولات جهانی استفاده کند قدرت نرم را تقویت کرده است و از سوی دیگر بر توانایی خود جهت مقابله با جنگ نرم می‌افزاید. برعکس اگر در چندین کشور جهان فاقد سفیر باشد از این ابزار قدرت نرم غفلت ورزیده است.

اصطلاحی است که از اواسط دهه ۱۹۶۰ میلادی و در هنگامه جنگ سرد در آمریکا و دیگر کشورهای بلوک غرب مطرح شد. مفهوم کلی دیپلماسی عمومی برقراری روابط حسنه دولت‌ها با ملت‌ها بجای روابط بین دولت‌ها و در جهت فتح قلوب و اذهان عمومی همه یا بخش‌های انتخاب شده‌ای از مردم کشورهای هدف از طریق سیاست‌های فرهنگی و اجتماعی. یک تعریف رسمی جدید از دیپلماسی عمومی بریتانیا اینگونه است: «کار برای رسیدن به اهداف و نفوذ کردن مثبت در دیدگاه‌های افراد و سازمان‌های خارجی نسبت به بریتانیا و همکاری آن‌ها با بریتانیا». این روش هزینه اجرای تصمیمات و پیگیری منافع و مقصد را به حداقل می‌رساند و سد مقاومت‌ها در برابر دیگران یا بیگانگان را می‌شکند. در این میان رسانه‌هایی که مخاطبانی بیرون از مرزهای جغرافیایی یک کشور دارند، بیشترین کمک را به پیشبرد منافع ملی خواهند داشت. این روش از جهت هدف با روش عملیات ادراکی شباهت زیادی دارد اما از جهت نحوه و سازمان اجرایی متفاوت است (نجفی‌فرد، ۱۳۸۹).

این روش به معنای کاربرد ابزارهای بین فرهنگی و ارتباطات بین‌الملل در سیاست خارجی است و به گونه‌ای فراگیر شامل دیپلماسی فرهنگی و ارتباطی می‌شود. در همین چارچوب تأثیرگذاری بر نگرش‌های عمومی برای شکل‌دهی و اجرای سیاست خارجی از اهداف دیپلماسی عمومی است (آشنا، ۱۳۸۴).

دیپلماسی عمومی سه ویژگی منحصر به فرد دارد:

- ✓ اول آنکه طرح‌ها و برنامه‌های آن آشکار و علنی است؛
  - ✓ دوم آنکه در چارچوب سیاست خارجی یک کشور تعریف می‌گردد؛
  - ✓ سوم آنکه بانی و متولی اصلی و رسمی آن دولت می‌باشد.
- هرچند ممکن است نهادهای خصوصی نیز در این رابطه بکار گرفته شوند. در چارچوب اعمال تهدید نرم و یا روش اقدام غیرخسونت‌آمیز دیپلماسی عمومی بیشتر بر هدف تلطیف افکار و نگرش نخبگان و آحاد مردم یک جامعه نسبت به دولت و کشور بکار گیرنده دیپلماسی عمومی متمرکز است (حسینی، ۱۳۸۴).

د- فریب راهبردی

عملیات فریب^{۱۵۲} را سلسله اقدامات سازمان یافته و پنهانی که به منظور تأثیرگذاری بر ذهنیت حریف طراحی و اجرا می‌شود و هدف اصلی آن ایجاد انحراف در تصمیمات حریف از طریق ارائه اطلاعات هدایت‌شده و یا غلط به او و اجبار وی به اقدام یا عدم اقدام در جهت منافع ملی کشور خودی یا به ضرر منافع خود تعریف می‌کنند. آماج اصلی فریب راهبردی نهادها و سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی کشور هدف است. فریب راهبردی با روش عملیات روانی که پیش‌تر ذکر شد، شباهت‌هایی دارد. از جمله آن می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- ✓ هر دو به ذهنیت افراد توجه کرده و در تلاش برای تأثیرگذاری بر آن هستند؛
- ✓ هر دو جزو اقدامات سری و پنهان محسوب می‌شوند؛
- ✓ هر دو مشتمل بر سلسله اقداماتی هدف‌مند و سازمان یافته می‌باشند (همان منبع، ۱۳۸۹).

فریب در چارچوب خلق و جعل قابل توضیح است. خلق به معنای تولید اطلاعات غلط و ارائه آن بجای حقیقت است و جعل نیز به معنای استفاده از اطلاعاتی است که به لحاظ فنی درست است اما خارج از مجرای خود یعنی اطلاعات بکار گرفته می‌شود و

در عمل به گونه‌ای ارائه می‌گردد که مخاطب در جمع‌بندی به نتیجه‌گیری غلط برسد. همچنین فریب راهبردی به معنای خلق و جعل اطلاعات توسط یک دولت به منظور تحت‌تأثیر و تحت کنترل قرار دادن تصمیمات، طرح‌ها، راهبردها و در مجموع اقدامات مقامات و مدیران ارشد سیاسی دولت طرف مقابل می‌باشد (حجت‌زاده دزفولی، ۱۳۸۵). فریب راهبردی در سه شکل طراحی و اجرا می‌گردد:

✓ در نوع اول طرح فریب به دنبال ابهام‌افزایی، ایجاد سر در گمی، پریشان‌حوالی، هیاو و تردید افکنی توسط یک دولت به منظور جلوگیری از اتخاذ راهبردها یا تصمیمات راهبردی توسط دولت طرف مقابل می‌باشد تا از این طریق یا از ایجاد یک مطلوبیت برای دولت طرف مقابل جلوگیری کند و یا مانع اقدامات نامطلوب علیه خود گردد.

✓ در نوع دوم طرح فریب به دنبال سوق دادن دولت مقابل به سوی باور طرح فریب و قبول آن به عنوان مطلوبیت خود خواسته است. یعنی دولت طراح به گونه‌ای عملیات فریب را اجراء می‌کند که دولت طرف مقابل به چنان تصمیمات یا اقدامی دست زند که مطابق اهداف طرح فریب و در مجموعه اهداف و منافع دولت طراح بوده باشد، اما دولت طرف مقابل فکر کند، دارد تصمیمی را اتخاذ می‌کند یا اقدامی را انجام می‌دهد که متضمن منافع خود و علیه منافع و اهداف طرف مقابل می‌باشد. این نوع طرح فریب از پیچیده‌ترین طرح‌های فریب راهبردی است.

✓ در نوع سوم طرح فریب به دنبال القای عاجل بودن یک تصمیم یا یک حادثه به منظور جلوگیری و یا تحریک طرف مقابل به تصمیم یا یک اقدام مشخص می‌باشد (همان منبع، ۱۳۸۵).

۴-۳- روش‌های رفتاری

رفتارهای یک جامعه مبتنی بر اعتقادات، باورها و چگونگی فکر کردن و اندیشیدن افراد آن جامعه می‌باشد. با تغییرات اساسی در این مبانی مدل‌های رفتاری در حوزه‌های گوناگون تغییر می‌کند. در واقع مدل‌های رفتاری در هر جامعه‌ای بر اساس نوع باورها و اعتقادات و چگونگی فکر و اندیشه در آن جامعه شکل می‌گیرد. بدیهی است که با تغییر

هر نوع باور و اندیشه‌ای مدل‌های رفتاری جدید بر اساس باورها و افکار جدید جایگزین مدل‌های قبلی می‌گردد (پایگاه تحلیلی - اطلاع‌رسانی عماریون، ۱۳۸۹).

روش‌های رفتاری دومین دسته از روش‌های اعمال تهدیدات نرم‌اند. در روش‌های رفتاری هدف اصلی شکل دادن به رفتارهای جمعی متناسب با خواسته‌ها، اهداف و برنامه‌های تهدیدگر است. این دسته را می‌توان به چهار بخش: اعتراض، عدم همکاری با دولت (نافرمانی مدنی)، مداخله غیرخوشونت‌آمیز و تشجیع و جذب مخالفان حکومت تقسیم نمود.

۴-۳-۱- اعتراض

به اقداماتی گفته می‌شود که حکایت از نشان دادن اعتراض و نارضایتی بدون مداخله و رویارویی با نیروهای پلیس داشته باشد که در صورت تکرار و روندسازی، می‌تواند تبدیل به مقاومت شود. اعتراض می‌تواند به صورت تحصن، مخالفت‌خوانی، کم‌کاری، کارشکنی و تجمع مسالمت‌آمیز انجام شود. این روش عموماً به منظور نشان دادن مخالفت و شکل دادن به مقاومت بکار گرفته می‌شود. روش اعتراض بیشتر علیه نظام‌های سیاسی که بسته‌تر هستند بکار گرفته می‌شود.

در این چارچوب شیوه‌های مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرد که عبارتند از:

- ✓ اجتماعات عمومی؛
- ✓ اعتصاب غذا؛
- ✓ افشاگری مانند افشای اختلاس‌های مالی و افشای ابتذال‌های اخلاقی مقامات؛
- ✓ اقدامات سمبلیک مانند اهتزاز پرچم‌ها و رنگ‌های سمبلیک،
- ✓ بیانیه‌های رسمی؛
- ✓ تحریم؛
- ✓ مراسم‌ها؛
- ✓ نمادها و نشان‌های سمبلیک مانند به حرکت در آوردن برف پاک‌کن ماشین‌ها در روز و ساعت مشخص.

گفتنی است علاوه بر روش‌های فوق جین شارپ^{۱۵۳} به‌عنوان یکی از تئوریسین‌های جنگ نرم نزدیک به ۲۰۰ روش را برای بیان اعتراضات عمومی در قالب این جنگ پیشنهاد کرده است که از این تعداد، ۵۴ مورد به شکل تظاهرات، ۱۶ مورد به شیوه نافرمانی اجتماعی، ۲۶ مورد عدم همکاری اقتصادی، ۲۳ روش به شکل انواع اعتصابات، ۳۸ مورد با شیوه‌های سیاسی و ۴۱ مورد به روش‌های روانی و تهاجم‌های غیرخشونت‌آمیز می‌باشد (عبداللهی‌فر، ۱۳۸۹).

۴-۳-۲- عدم همکاری با دولت (نافرمانی مدنی)

در طرح‌های تدوینی نظام سلطه علیه ملت ایران و انقلاب اسلامی طرح جنگ نرم دشمن یا پروژه دلتا با هدف فشارهای مضاعف بر جمهوری اسلامی ایران و به‌ویژه به ارکان و اساس انقلاب اسلامی مبحث جمهوری اسلامی ایران را همیشه و همه‌روزه در دستور کار سیاست خارجی آمریکا قرار داده است. بطوری‌که مسائل جمهوری اسلامی ایران در صدر سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها، بیانیه‌های رئیس‌جمهور، وزیر خارجه، وزیر دفاع، رئیس‌سیا، سخنگوی کاخ سفید، کنگره آمریکا و ... قرار گرفته و مکرراً تکرار و بیان شده و می‌شود، برای این کار سعی کردند تمام نیروهای‌شان را بسیج نمایند.

در بند سوم از فعالیت‌های طرح دلتا به نافرمانی مدنی در دانشگاه‌ها، نهادها و صنف‌ها اشاره شده که در پی اجرای این بند دشمن تلاش زیادی نموده تا خواسته‌های صنفی کارگران، کارمندان و سایر اقشار را سیاسی جلوه داده و به محور عملیات روانی و تبلیغی علیه نظام تبدیل کند. در این راستا می‌توان به تحرکات و اعتراضات کارگران شرکت واحد اتوبوس‌رانی تهران، اعتراضات صنفی معلمان و پرستاران و کارگران برخی از کارخانجات و نیز به خواسته‌های صنفی دانشجویان در مقاطع زمانی اشاره نمود.

این اقدامات که به بهانه برخی کم و کاستی‌های واقعی و غیرواقعی صورت گرفت به موضوع و منبعی برای ابراز مخالفت‌ها علیه ارکان نظام جمهوری اسلامی ایران تبدیل

شد. نظام استکباری با استفاده وسیع از رسانه‌های خود در جهت تبلیغ و فشار بر جمهوری اسلامی ایران بهره فراوانی برد (حاذق نیکرو، ۱۳۸۹).

دراین خصوص می‌توان به دیدگاه رهبر فرزانه انقلاب حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) توجه نمود که می‌فرمایند: «شما هرجا هستید و هرجا مشغول کارید، بدانید همانجا یک گوشه‌ای از این جبهه وسیع است، اگر همانجا خوب و منضبط و وفادارانه و با مهارت کار کنید در این جبهه اثر گذاشته‌اید. دشمن این را نمی‌خواهد این را هم توجه داشته باشید، دشمنان ما و استکبار خبیث جهانی فهمیده‌اند که با ملت و جمهوری اسلامی ایران در میدان جنگ نظامی نمی‌شود وارد شد برای‌شان خسارت‌های زیادی دارد و درست هم هست و این را درست فهمیده‌اند دارند بودجه می‌گذارند و سعی‌شان این است که داخل قشرهای مردم، دانشجویها، کارگراها، دستگاه‌های اداری، کارمندا و قشرهای مختلف اختلاف ایجاد کنند تا نگذارند کشور این راهی را که دارد طی می‌کند طی کند. امروز دشمن به دنبال این است. همه باید هوشیار باشند، تکلیف الهی بر دوش همه ما این است که هر کدام هرجا هستیم چشم و گوش‌مان را از همیشه بیشتر باز کنیم و ببینیم دشمن برای این نقطه‌ای که ما قرار داریم چه چیزی طراحی کرده است نگذاریم او در این طراحی کامیاب شود این وظیفه ماست». (اقتباس از بیانات و فرمایشات حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۲/۶).

این روش به‌منظور کاهش مشروعیت و تضعیف کارآمدی دولت به‌علاوه کاهش انگیزه همکاران حکومت مورد استفاده قرار می‌گیرد. عدم همکاری از آسان‌ترین و کم‌خطرترین روش‌های غیرخشونت‌آمیز در اعمال تهدید نرم می‌باشد و می‌تواند مجموعه افرادی که مخالف حکومت هستند، اما بنا بر دلایل گوناگون تمایل به رودررو شدن با حکومت را ندارند دربر گیرد. مهم‌ترین شیوه‌های مرسوم و مورد استفاده در چارچوب این روش عبارتند از:

مجموعه شیوه‌های عدم همکاری سیاسی

در شیوه‌های عدم همکاری سیاسی دو شیوه از اهمیت به‌سزایی برخوردار است اول شیوه بایکوت انتخابات مخصوصاً انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی و دوم نافرمانی مدنی مخصوصاً بی‌توجهی به قوانین و هنجارهای رسمی کشور. در کنار این دو شیوه نپذیرفتن مناصب و پست‌های دولتی، عدم همکاری با نیروهای امنیتی و پلیس، بایکوت کشور مورد نظر در سازمان‌های بین‌المللی، ترغیب به قطع روابط دیپلماتیک با کشور موردنظر، بایکوت استخدام در سازمان‌های دولتی، بایکوت مراجعه به سیستم قضایی و محاکم کشور موردنظر از دیگر شیوه‌های اعمال تهدید نرم در روش عدم همکاری می‌باشد.

مجموعه شیوه‌های عدم همکاری اجتماعی

بایکوت مراسم‌های عبادی - سیاسی مانند نماز جمعه، بایکوت شرکت در راهپیمایی‌های عمومی مانند راهپیمایی ۲۲ بهمن و روز قدس.

مجموعه شیوه‌های عدم همکاری اقتصادی

مهم‌ترین شیوه در این مجموعه، تحریم اقتصادی و اعتصاب در حوزه اقتصاد نرم می‌باشد، اعتصاب سمبلیک، اعتصاب در مراکز صنعتی، اعتصاب در مراکز خدمات‌رسانی مخصوصاً خدمات‌رسانی عمومی مانند اعتصاب رانندگان وسایل نقلیه عمومی، اعتصاب گروه‌های خاص مانند اعتصاب زندانیان و اعتصاب متخصصان و در نهایت اعتصاب‌های گزینشی و فرسایشی.

تحریم در حوزه اقتصاد نرم شامل خارج کردن سرمایه‌های خود از داخل کشور مخصوصاً از بانک‌ها، نپرداختن بدهی‌ها به سیستم‌های دولتی، عدم پذیرش قراردادهای اقتصادی با دولت، تحریم پرداخت وام به کشور، تحریم و بایکوت سیستم اعتبارات مالی بین‌المللی کشور، تحریم بازار بورس کشور، بایکوت و بلوکه کردن دارایی‌های کشور در خارج از کشور و تحریم سیستم نقل و انتقال پول کشور در سطح بین‌المللی می‌شود (عصاریان‌نژاد، ۱۳۸۸).

۴-۳-۳- مداخله غیر خشونت‌آمیز

به معنای ایجاد اختلال در نظم عمومی مؤسسات، سازمان‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها و فعالیتهای دولت، توسط افراد، تشکلهای دیگر است (نوع اقدام حتماً باید خشونت‌آمیز باشد) مثلاً خراب‌کاری نامحسوس یا تصرف غیرخشونت‌آمیز یک ساختمان نهاد دولتی از جمله این موارد است (صدرالله، ۱۳۸۸).

این روش در مجموعه چالشی‌ترین روش‌های مقابله غیرخشونت‌آمیز با دولت هدف می‌باشد. در این روش دولت هدف به شکل مستقیم‌تری به چالش کشیده می‌شود؛ بنابراین حضور و مشارکت افراد نیز به نسبت روش‌های پیشین محدودتر، اما تأثیراتش به مراتب بیشتر خواهد بود. در این چارچوب ایجاد دولت موازی یا دولت در تبعید و همچنین ایجاد نهادها و سازمان‌های جایگزین و ارائه خدمات مستقل از دولت به مردم و اخلال عمومی از مهم‌ترین شیوه‌ها می‌باشد.

اخلال عمومی شامل اخلال در خدمات‌رسانی عمومی مخصوصاً مترو، تلفن‌های عمومی، سیستم حمل و نقل عمومی، اخلال در سخنرانی مقامات کشور هدف از طریق خارج شدن دسته‌جمعی از مراسم و یا سر دادن شعار و اعتراض دسته‌جمعی حین مراسم، اخلال در مراسم و جشن‌های دولتی و کارشکنی از جمله این موارد می‌گردد (عبداللهی‌فر، ۱۳۸۹).

۴-۳-۴- تشجیع و جذب مخالفان حکومت

به معنای جرأت دادن به مخالفان و حمایت از آنان در هنگام سختی و خطر با هدف هویت‌بخشی، انسجام‌بخشی، تحریک‌پذیری، افزایش انگیزه و اعتماد به‌منظور ایمان‌سازی مسیر مقابله از سوی یک دولت یا سازمان دشمن علیه دولتی دیگر است (صدرالله، ۱۳۸۸).

در این چارچوب دولت‌ها یا سازمان‌های دشمن با فعالیت در جامعه سیاسی کشور موردنظر تلاش می‌کنند تا جبهه مخالفان در کشور را پویا و رو به گسترش نگاه دارند. اما برای فعال کردن این پروژه وجود افرادی نخبه یا به نوعی مرجع که عزت و منزلتی

داشته‌اند بیش از هر مورد و مؤلفه دیگری در تحقق این نیت می‌توانست مؤثر و کارگشا باشد.

گرچه فرضیه طراحی و ترسیم نقشه فتنه توسط صهیونیسم بین‌الملل دور از ذهن نیست و شاید به زودی ورقی از کهنه کتاب در دست استعمارگران گشوده شود لیکن آنچه در این میان بیشتر جلب توجه می‌کند، زاویه گرفتن نیروهای جبهه خودی و عناصر مؤثر انقلاب اسلامی از صراط مستقیم و از خط ولایت است. زاویه حادی که در اثر حب نفس^{۱۵۴} و فریب خوردگی^{۱۵۵} امروز به چرخشی ۱۸۰ درجه‌ای از مسیر اسلام ناب محمدی (ص) و تبدیل به عناد^{۱۵۶} و خصومت^{۱۵۷} گردیده است. به نظر می‌رسد وضعیت فتنه‌گران از حماقت^{۱۵۸} به جنایت^{۱۵۹} و از بلاهت^{۱۶۰} به خیانت^{۱۶۱} تبدیل شده است (دلشادی، ۱۳۸۹).

مطابق با این روش کلیه فعالان مخالف حکومت که بنابر دلایل مختلف توسط حکومت بازداشت، زندانی، تبعید و یا در حصر قرار دارند از یک‌سو و کلیه کسانی که استعداد فعالیت ضدحکومتی را دارند، از سوی دیگر موردتوجه می‌باشند. شیوه‌های مورد نظر عبارتند از:

- ✓ چهره‌کردن فعال سیاسی مخالف حکومت؛
- ✓ حمایت‌رسانی؛
- ✓ شیوه استفاده از نهادهای حقوق بشری؛
- ✓ شیوه‌های رسانه‌ای (عبداللهی‌فر، ۱۳۸۹).

---

154. Self-Love
 155. Deception
 156. Animus
 157. Hostility
 158. Stupidity
 159. Crime
 160. Stupor
 161. Betrayal

۴-۴- روش‌های شبکه‌ای

احقاق بسیاری از اهداف دشمن در جنگ نرم بدون داشتن شبکه امکان‌پذیر نیست، از این‌رو مسأله به‌عنوان یکی از مهم‌ترین پروسه‌ها پیگیری می‌شود به‌عنوان مثال ایالات متحده آمریکا برای موفقیت سیاست شبکه‌سازی خود که امروزه برای مقابله با حکومت‌های اسلامی مخصوصاً دولت جمهوری اسلامی ایران برگزیده است بر این گروه‌ها تمرکز دارد:

- ✓ روزنامه‌نگاران و نویسندگان میانه‌رو؛
  - ✓ شخصیت‌های دانشگاهی و روشن‌فکران مسلمان لیبرال و سکولار؛
  - ✓ صاحب‌نظران مذهبی جوان و میانه‌رو؛
  - ✓ فعالان اجتماعی؛
  - ✓ گروه‌های زنان فعال در مبارزات برابری جنسیتی.
- بر همین اساس آمریکا راهبرد شبکه‌سازی خود را بر این اصول قرار داده است:
- ❖ آموزش دموکراتیک، در این زمینه کشور تلاش دارد تا با به چالش کشیدن مفاهیم اسلامی به‌وسیله ارزش‌های دموکراتیک غربی اسلام را مطابق برداشت خود بازتعریف کند.
  - ❖ برابری جنسیتی، مسئله حقوق زنان موضوعی مهم در شبکه‌سازی است. ترویج برابری جنسیتی باید بخشی ضروری از این پروژه برای توانمندساختن مسلمانان طرفدار غرب باشد.
  - ❖ رسانه‌ها، حمایت از رسانه‌های طرفدار غرب برای مبارزه با سلطه رسانه‌ای عناصر مسلمان بسیار مهم است.
  - ❖ هواداری سیاسی، اسلام‌گرایان دارای برنامه‌های سیاسی هستند و به‌همین جهت اسلام‌گرایان سکولار نیز باید وارد فعالیت سیاسی شوند (مرکز فارغ‌التحصیلان اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان، ۱۳۹۰).
- در روش‌های مبتنی بر شبکه‌سازی، هدف اصلی اطلاعات و ارتباطات بر روی شبکه است. بنابراین، اینترنت‌ها، مخازن و پایگاه‌های اطلاعاتی و سامانه‌های کنترل و فرمان از

بخش‌های مهم و مورد توجه در این روش‌اند. روش‌های شبکه‌ای را می‌توان به دو دسته دیجیتالی و الکترونیکی تقسیم کرد.

۴-۴-۱- دیجیتالی

روش‌های دیجیتالی به روش‌هایی گفته می‌شود که از طریق فعالیت در فضای دیجیتالی اهداف جنگی را پی می‌گیرد و یا به دنبال اختلال در ارتباط، سرقت اطلاعات و یا اختلال در سامانه‌های مدیریت در شبکه‌های اینترنت، اینترنت و اکسترانت هستند. این عملیات اشاره به وضعیتی دارد که در آن عملیات نظامی توسط رایانه کنترل می‌شود، این نوع جنگ نیازمند فناوری‌های مختلفی است. این اقدامات را به جنگ رایانه‌ای هم تعبیر می‌کنند. حمله‌های هکرها را می‌توان از مشهورترین نوع عملیات رایانه‌ای دانست، با توجه به گسترش روزافزون گستره نفوذ و اهمیت اینترنت و این که لاجرم همه نهادها و سازمان‌ها و ارکان سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و نیز شخصیت‌ها و افراد سرشناس و مسئول هر کشور به این شبکه متصل می‌شوند و اطلاعاتی از خود و فعالیت‌های‌شان را در آنجا قرار می‌دهند یا برخی از نیازهای ارتباطی خود را از آن طریق پی می‌گیرند و برخی خدمات‌شان را در آنجا ارائه می‌دهند، حمله‌های هکری بسیار حساس و خطرناک است.

هکرها می‌توانند با روش‌های فنی و از طریق اینترنت به پایگاه‌های افراد یا سازمان‌های مهم نفوذ کرده فعالیت آن‌ها را مختل کرده یا اطلاعات و محتوای آن را سرقت و یا در آن تغییر ایجاد کنند. مخصوصاً در مورد پایگاه‌های اقتصادی مانند بانک‌ها و یا امنیتی نظیر سازمان‌های اطلاعاتی این مسأله بیشتر حائز اهمیت است.

نکته مهم آن است که مسائل مبتلاء نظیر بازی‌های رایانه‌ای و یا سامانه‌های اینترنتی حاوی محتوای خاص در جایگاه عملیات رایانه‌ای نمی‌گنجد بلکه با یک عقبه فرهنگی - رسانه‌ای و در سایر شیوه‌های جنگ نرم مطرح است.

۴-۴-۲- الکترونیکی

روش‌های الکترونیکی مجموعه روش‌هایی است که از طریق وسایل الکترونیکی مانند ماهواره و رادیو و تلویزیون اهداف کشور مهاجم را پی می‌گیرند و یا به دنبال اختلال در این وسایل و امواج مربوطه‌شان هستند (صدرالله، ۱۳۸۸).

ابزارهای ارتباطی و الکترونیکی تأثیرات عمیقی بر شکل‌دهی افکار عمومی دارند. لذا در جریان جنگ غیرسخت رسانه‌ها نقش اصلی را برعهده دارند. در این مقطع تاریخی هم رسانه و هم سایر اشکال و ابزارهای نبرد نرم از اهمیت برخوردار می‌باشد.

مارشال مک لوهان^{۱۶۲} در همین خصوص می‌گوید: «جنگ‌هایی که در آینده رخ خواهد داد به وسیله تسلیحات جنگی و در میدان‌های نبرد نخواهند بود، بلکه این جنگ‌ها به دلیل تصویری صورت می‌پذیرد که رسانه‌های جمعی به مردم القاء می‌کنند، رسانه‌ها به شیوه‌های گوناگون می‌کوشند فضای ذهنی گروه‌های هدف را در جهت اهداف و خواسته‌های حاکمان شکل دهند. استعمار صرف‌نظر از شیوه‌های کهن با بهره‌مندی از رسانه‌ها و اقدامات فرهنگی تلاش می‌کند، نظام هنجاری گروه هدف را به سمت مطلوب خود تغییر دهد.

تغییر در علایق جوانان، مدل‌های پوشش و آرایش، ادبیات و منابع مطالعاتی، نحوه صرف اوقات فراغت، رواج مکتب‌های خاص هنری، تغییر در موسیقی رایج، گسست و بیگانگی با سنت‌های فرهنگی و فرهنگ سنتی در بین نسل جوان از آثار تغییر در نظام ارزشی جوامع محسوب می‌شود. بدیهی است که هویت ملی، دینی و اجتماعی ملت‌ها از جمله کانون‌هایی است که می‌تواند مورد هدف فعالیت‌های رسانه‌ای قرار گیرد. شیوه‌های تبلیغی از طریق ابزارهای انسانی و فنی از قبیل رسانه‌های تصویری و نوشتاری همچون چاپ و نمایش، شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنت تأثیرات شگرفی را بر فرآیند شخصیتی جوانان برجای می‌گذارند. در همین جهت امپراطوری رسانه‌ای وابسته به صهیونیسم

جهانی بیشترین سهم را در اقدامات جنگ نرم و در راستای جهانی‌سازی صورت می‌دهد.

با نگاهی گذرا به حجم انبوه چاپ مطالب خاص با توسل به انگاره‌های مطلوب غرب در قالب انتشار کتاب، مجله و روزنامه و از طرفی کاربرد اخبار، اطلاعات و تحلیل‌ها از سوی پایگاه‌های خبری وابسته و صرف هزینه بسیار در این خصوص، می‌توان به اهمیت موضوع پی برد. در جهان کنونی کسی نمی‌تواند نقش مؤثر فناوری ماهواره‌ای بر ساختار ارتباطات و اطلاعات در سراسر دنیا را انکار نماید. صرف‌نظر از تولید فیلم و سینما، تولید بازی‌های رایانه‌ای از ابزارهای پرنفوذی هستند که به‌علت تأثیرگذاری بالا و ایجاد انگیزه بسیار و جذابیت فوق‌العاده کودکان، نوجوانان و حتی بزرگسالان را هدف قرار داده‌اند.

به‌همین دلیل کارگردانان و برنامه‌ریزان جنگ‌های رسانه‌ای به آن توجه و امعان نظر دارند. اگر رادیو و تلویزیون در عصر جنگ جهانی دوم از اهمیت فوق‌العاده‌ای در راستای عملیات روانی برخوردار بود دیری نپایید که صنعت نوین بازی‌های رایانه‌ای جای خود را در عرصه پدیده‌های صنعتی جدید باز کرد و به‌عنوان ابزار نوین عملیات روانی شناسایی شد (سایت بانو بلاگ، ۱۳۸۹).

در فضای جدید، فضای سایبری محیط الکترونیکی واقعی است که ارتباط انسانی را به شیوه‌ای سریع فرا جغرافیایی و با ابزارهای خاص مستقیم و زنده میسر می‌سازد. به عبارتی تئوری پیوند (ادغام) مکان در زمان، یا تبدیل جهان جغرافیایی به دهکده جهانی به‌صورت واقعی با رشد و گسترش فضای مجازی اتفاق می‌افتد. این فضا و محیط که بسیاری از ویژگی‌های دوران فلسفی پسامدرن را در خود دارد، موقعیت‌ها و شاخصه‌های بالقوه‌ای است که وجه جداسازی آن با سایر ابزارهای رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی است.

❖ جهانی و فرامرزی بودن:

ویژگی منحصر به فردی که فضای سایبر را از دیگر رسانه‌ها جدا می‌سازد، برد جهانی است. این جهانی بودن با ارسال گستره امواج ماهواره‌ای از یک نقطه خاص به

سراسر جهان متفاوت است. علاوه بر محدودیت‌های خاص امواج ماهواره‌ای در مناطق مختلف و مشکلات فنی و محیطی آن برنامه‌های ماهواره‌ای در یک نقطه مخصوص تولید و سپس انتشار می‌یابد. در حالی که در محیط مجازی اینترنت امکان تولید جهانی فراهم است.

❖ امکان ارتباط دوطرفه به صورت سهل و آسان:

به عبارتی این محیط امکان‌های خاص ارتباط سریع و آسان کاربران، سرورها و مدیریت‌کنندگان را امکان‌پذیر می‌سازد، این ویژگی نیز در انواع دیگر رسانه‌ها با محدودیت‌ها و مشکلات خاصی روبه‌رو است.

❖ جذابیت و تنوع فضای مجازی:

ضمن این که امکان بهره‌برداری از همه جذابیت‌های خاص رسانه‌ای مانند: فیلم، عکس و ... و مشتری مداری محض در تنوع و جذابیت این محیط تأثیر به‌سزایی دارد. شاخصه‌های دیگری نیز این محیط را برای بهره‌گیری در عرصه جنگ نرم مهیا می‌نماید.

❖ مخاطب خاص و تأثیرگذار:

همین مسئله باعث شده که اینترنت و فضای مجازی نوعی مرجعیت فکری - سیاسی را برای کاربران ایجاد نماید. گرچه می‌توان ادعا کرد این امر در جوامعی با فراگیری کاربران، موضوعیت خود را تا حدودی از دست داده است. اما حداقل در ایران همچنان به عنوان یک نقش برای فعالین این عرصه تعریف می‌شود؛

❖ امکان عبور و عدم تقید به بخش مهمی از قوانین و محدودیت‌های رایج در سایر رسانه‌ها:

این امر به‌ویژه در محیط‌های غیررسمی بیشتر رایج است. به عنوان مثال، وبلاگ‌ها با گستردگی میلیونی خود توانسته‌اند مخاطبانی فراگیر جذب کنند که بطور معمول مقید به قوانین خاصی نیستند و چه بسا وبلاگی با مخاطبانی به مراتب بیشتر از یک وب سایت و خبرگزاری رسمی با دستی باز همه خطوط قرمز یک جامعه را زیر پا بگذارد و بتواند از سد فیلترینگ و محدودیت‌های فنی هم رها شود (امینی، ۱۳۹۰).

فصل پنجم

تاکتیک‌های جنگ نرم

۵-۱- درآمدی بر تاکتیک‌های جنگ نرم

امروزه بخش مهمی از تاکتیک‌های جنگ نرم به خنثی‌سازی قدرت قهر حکومت معطوف است. معمولاً تاکتیک‌های جنگ نرم به چند دسته تقسیم می‌شوند:

✓ دسته اول، به روش‌های روانی برای ایجاد وارفتگی و فروپاشی گارد ذهنی و انضباطی فرد برای برخورد با جمعیت معترض مربوط است، مانند گل دادن به نیروهای نظامی و انتظامی.

✓ دسته دوم، به روش‌های اربابی برای ترساندن و جازدن نیروهای نظامی و انتظامی معطوف می‌شود. مانند انتشار مشخصات و محل زندگی نیروهای عمل کننده در سایت‌ها و رسانه‌های مخالف.

✓ دسته سوم، تأکید بر روش‌های خشونت پرهیز در رفتار گروه‌های آشوبگر با هدف جلوگیری از ایجاد بهانه برخورد و اعمال قهر توسط نیروهای امنیتی است. این کار باعث می‌شود تا در صورت توسل به خشونت توسط نیروهای نظامی و انتظامی احساس ناراحتی، بی‌میلی، عدم اطمینان و در موارد حادث‌تر حتی شورش در صفوف آن‌ها ایجاد شود (شارپ، ترجمه رضا مرزانی، ۱۳۸۹).

سرانجام اعمال فشارهای تبلیغاتی (با بزرگ‌نمایی موارد درگیری‌ها و خشونت‌ها، ارائه تصویر مظلومانه از نیروهای آشوب‌گر و تصویری ستمگرانه از نیروهای عمل‌کننده) و دیپلماتیک (محکوم‌سازی اقدامات امنیتی از سوی سازمان‌های بین‌المللی مانند عفو بین‌الملل و مقامات و دولت‌های خارجی که گاه حتی به تهدید نیز می‌انجامد) به‌منظور محتاط‌سازی مقامات مستقر در استفاده مؤثر از نیروهای دفاعی و امنیتی را باید ذکر کرد. (دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۸). در ادامه به نمونه‌هایی از تاکتیک‌های جنگ نرم به شرح ذیل پرداخته می‌شود:

۵-۲- انواع تاکتیک‌های جنگ نرم

۵-۲-۱- انسانیت‌زدایی و اهریمن‌سازی

یکی از مؤثرترین شیوه‌های توجیه حمله به دشمن هنگام جنگ نرم و سخت انسانیت‌زدایی^{۱۶۳} است. وقتی حریف از مرتبهٔ انسانی خویش تنزیل یافت و در قامت اهریمنی در ذهن مخاطب ظاهر شد، می‌توان اقدامات خشونت‌آمیز علیه این دیو و اهریمن را توجیه کرد. در این تاکتیک با استفاده از برچسب‌زنی صفات منفی به حریف از جمله دزد، قاتل، دروغگو و ... به توجیه حملات و تهاجمات علیه رقیب می‌پردازند. قبل از حمله آمریکا به افغانستان و عراق رسانه‌های ایالات متحده آمریکا با استفاده از اخبار و القاب گوناگون تصویری مملو از رفتارهای تروریستی، وحشی‌گرانه و ضدانسانی از طالبان و صدام در ذهن مخاطبان خویش القاء می‌کردند، به‌گونه‌ای که تروریست و صدام مترادف قلمداد شدند.

در تکنیک اهریمن‌سازی مبلغ تلاش می‌کند تا تنفر و دشمنی جمعیت مخاطب را نسبت به عقیده گروه و یا کشورهای خاص برانگیزد به‌نحوی که اگر گروهی (از دیدگاه رسانه) سیاست خارجی را پشتیبانی کند، صرف‌نظر از درست و یا نادرست بودن آن وجهه منفی این سیاست را بزرگ می‌کند و از این طریق بر مواضع جمعیت مخاطب اثر می‌گذارد (محمدی‌نجم، ۱۳۸۴).

پراتکانیس^{۱۶۴} در این خصوص نکته جالب توجهی را مطرح می‌کند، او معتقد است یکی از زیان‌بارترین پیامدهای تبلیغات جنگی تسهیل نابودی افراد یک ملت به‌وسیلهٔ افراد ملت دیگر بدون عذاب وجدان است. جنگ نابودی و آسیب‌های فراوانی به‌بار می‌آورد، در چنین وضعیتی مبلغ برای کاهش ناهماهنگی شناختی احتمالی در جبههٔ خودی سعی در به حداقل رساندن ماهیت انسانی قربانیان اعمال خود و یا به حداکثر رساندن استحقاق آنان در آنچه نصیب‌شان شده است خواهد داشت.

163. De Humanity

164. Pratkanys

در اواخر جنگ جهانی دوم، هواپیماهای آمریکایی در هیروشیما و ناکازاکی با انداختن بمب‌های اتمی بیش از ۱۵۰ هزار نفر غیرنظامی از جمله زنان و کودکان را به قتل رساندند، اما یک هفته پس از آن یک نظرخواهی عمومی نشان داد که کم‌تر از ۵ درصد از جمعیت آمریکا مخالفت خود با آن سلاح را نشان دادند. حیرت‌انگیزتر آن‌که ۲۳ درصد اعتقاد داشتند باید پیش از آن که اجازه تسلیم به ژاپنی‌ها داده می‌شد، بمب‌های بیشتری ریخته می‌شد و این به دلیل همان عملکرد رسانه در اهریمن‌سازی از ژاپنی‌ها بود.

پیش از جنگ خلیج فارس در سال ۱۹۹۱، اغلب اعضای کنگره آمریکا صدام حسین را هیتلر جدیدی وصف می‌کردند، آنان بر مشابهت میان بمب‌های شیمیایی کردها به وسیله صدام و قتل عام یهودیان توسط هیتلر تهاجم عراق به کویت و تهاجم آلمان به چکسلواکی و لهستان تأکید می‌کردند (پراتکانیس و آرنسون، ترجمه کاووس سیدامامی و محمد صادق عباسی، ۱۳۷۹).

در این زمینه تانکارد معتقد است یکی از مؤثرترین فنون در تحریک به خصومت علیه دشمن استفاده از داستان‌هایی در مورد قساوت و بی‌رحمی طرف مقابل است. در جریان جنگ دوم جهانی متحدین با انتشار گسترده این داستان که سربازان آلمانی در بلژیک دستان کودکان را قطع می‌کردند، در برانگیختن خصومت علیه آلمان‌ها بسیار موفق بودند (تانکارد، ۱۳۸۴).

از این‌رو کارشناسان جنگ روانی با ترسیم چهره دردمند و سختی کشیده قربانیان خشم و غضب مردم خودی و احساس همدردی با قربانیان را بر می‌انگیزند. تافلر مثالی را مطرح می‌کند. او می‌نویسد: «زمانی که یک دختر پانزده ساله کویتی در برابر کنگره آمریکا شهادت داد که سربازان عراقی در کویت نوزادان را می‌کشتند و دستگاه‌های نگهداری نوزدان را به عراق منتقل می‌کردند، دل خیلی از مردم جهان به درد آمد. در حالی که به جهانیان گفته نشد که وی دختر سفیر کویت در واشنگتن و عضو خانواده سلطنتی است و شهادت او کاملاً صحنه‌سازی شده است» (تافلر و تافلر، ۱۳۷۴).

۵-۲-۲- انتقال

انتقال^{۱۶۵} یعنی این که اقتدار، حرمت و منزلت امری مورد احترام به چیزی دیگر برای قابل قبول تر کردن آن منتقل شود. استفاده از نمادهای مذهبی و یا ملی و انتساب به اشخاص و جریان‌هایی که مورد احترام توده‌های عمومی مردم هستند، تاکتیک انتقال نامیده می‌شود. در این تاکتیک از ابزارهای گوناگون از جمله طنز، کاریکاتور، داستان کوتاه، شعر، موسیقی و ... استفاده می‌شود.

در این روش گردانندگان و استراتژیست‌های دولتی و غیردولتی برای فروش کالا و افکار خود باز هم از انسان‌های مشهور و مورد احترام استفاده می‌کنند، اما به جای این که آن‌ها را وارد میدان کنند، وسیله یا تفکری خاص را به ایشان نسبت می‌دهند. در این حال به مخاطب گفته می‌شود که فلان شخص مورد احترام جامعه این چنین فکر می‌کند و حتی در خبرهای رسمی اقدام به انتشار اخبار جعلی درباره شخص مورد نظر و ارتقاء جایگاه معنوی او و متعاقب آن کالا یا فکر مورد نظر می‌کنند. عکس این مورد نیز وجود دارد که در آن برای نزول درجه یک شخص از اخبار جعلی با دروغ‌های بیشتر برای نابود کردن شخصیت فرد مورد نظر استفاده می‌شود. از این مورد بیشتر در جنگ‌های نظامی برای حقیر جلوه دادن افراد جبهه مقابل استفاده می‌شود (حسن‌لو، ۱۳۸۸).

۵-۲-۳- انگ زدن

صاحبان رسانه‌ها مانند همه تبلیغ‌کنندگان با انگ زدن^{۱۶۶} مثبت و منفی درپی شکل دادن به درک ما از موضوعات هستند. بعضی انگ‌های مثبت عبارتند از: ثبات، رهبری قاطع رئیس جمهور، دفاع نیرومند و اقتصاد سالم می‌باشند. درحقیقت چه کسانی خواستار بی‌ثباتی ریاست جمهوری ضعیف، دفاع شکننده و اقتصاد بیمار هستند؟ این برچسب‌ها توضیحی برای موضوع هستند و بدون مواجهه با ویژگی‌های واقعی که ممکن است ما را به نتیجه‌ای متفاوت رهنمون شوند، عمل می‌کنند.

165. Transfer

166. Stigmatization

بعضی برچسب‌های منفی عبارتند از: شورشیان چی گرا، تروریست‌های اسلام‌گرا، نظریه‌های توطئه، تبهکاران مناطق فقیرنشین و مزاحمان. این برچسب‌ها به‌ندرت در محیط بزرگ‌تر روابط و مسائل اجتماعی از بین می‌روند. خود مطبوعات نیز توسط صدها روزنامه نگار، مفسر و مجری تلویزیونی محافظه‌کار که فضای ارتباطات را پر کرده‌اند، اما ادعا می‌کنند که از این صحنه حذف شده‌اند انگ رسانه‌های آزاد می‌خورند (پارنتی، ۱۳۸۸).

۵-۲-۴- بازگشتی

در تاکتیک بازگشتی^{۱۶۷} ماجرای دروغی در خارج از کشور ساخته و پرداخته می‌شود، بطوری که مطبوعات داخلی آن را کشف و از نو چاپ می‌کنند. این تاکتیک توسط ماموران اطلاعاتی و تبلیغاتی بکار می‌رود اما گاهی غیرعمدی است (رضایی، ۱۳۹۰).

۵-۲-۵- برچسب زدن

بر اساس این تاکتیک رسانه‌ها واژه‌های مختلف را به صفات مثبت و منفی تبدیل کرده و آن‌ها را به آحاد یا نهادهای مختلف نسبت می‌دهند. گاهی هدف از این عملکرد آن است که ایده فکر یا گروهی محکوم شوند، برای آن که استدلالی در محکومیت آن‌ها آورده شود. به‌عنوان مثال رسانه‌های کشورهای غربی با منفی‌سازی مفهوم بنیادگرایی^{۱۶۸} و اطلاق آن به کشورهای اسلامی سعی دارند چهره‌ای منفی از این کشورها در اذهان عمومی مخاطبین خود القاء و ایجاد کنند. برخی برچسب زنی را اسم‌گذاری بر یک فکر یا یک عقیده خاص و یا گروهی مشخص می‌دانند که برای تحریک به رد فکر، عقیده و یا آن گروه مورد نظر بدون بررسی شواهد مورد استفاده قرار می‌گیرد (سورین و تانکارد، ترجمه علیرضا دهقان، ۱۳۸۴).

167. Blow Back

168. Fundamentalism

لی (۱۹۳۹) می‌گوید، دو مثال از اسم‌گذاری یا برچسب زدن، تروریست^{۱۶۹} و تروریسم^{۱۷۰} است. تانکارد و سورین این مثال معروف را مطرح می‌کنند که تروریست از نظر یک نفر ممکن است مفهوم اعمال تروریستی را تداعی کند و برای نفر دیگر مبارز آزادی باشد. معناشناسان می‌گویند آنچه که ما شخصی را تروریست می‌خوانیم بستگی به مقاصد، فرافکنی‌ها و ارزیابی‌های ما دارد. آن‌ها توضیح می‌دهند که تروریست و تروریسم، کلیشه‌هایی برای رسیدن به معنی هستند و اجماع جهان شمولی راجع به این که چه کسی تروریست است وجود ندارد، زیرا اهداف سیاسی و راهبردی دولت‌های مختلف را به طرز متفاوتی تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. تعریف فارغ از ارزش وجود ندارد (تانکارد و سورین، ۱۳۸۴).

به‌عنوان مثال غربی‌ها به مقاومت مشروع مردم مظلوم فلسطین و لبنان برچسب تروریسم می‌زنند و حمایت جمهوری اسلامی ایران از این مبارزین را حمایت از تروریسم می‌نامند و با تبلیغات رسانه‌ای افکار عمومی را دستکاری می‌کنند.

لی^{۱۷۱} (۱۹۳۹) می‌گوید که چگونه اصحاب رسانه‌ها می‌کوشند تا با القاب مثبت و یا منفی برداشت‌های اولیه ما را نسبت به موضوعات مورد نظر تحت‌تأثیر قرار دهند. او توضیح می‌دهد که بکارگیری بعضی عناوین مثبت مانند دموکرات، آزادی‌خواه، نجات‌بخش و یا بعضی عناوین منفی مانند تروریست، متحجر، محور شرارت و ...، ممکن است ما را به نتیجه‌ای متفاوت سوق دهد و نوع برداشت ما را نسبت به یک فرد و یا مفهوم خاص متأثر سازد.

پراتکانیس^{۱۷۲} معتقد است کلمات ارزشی قدرت اقناع‌کنندگی بالایی دارند و می‌توانند به تعریف ما از واقعیت و قضایای اجتماعی جهت بدهند. او توضیح می‌دهد که نظام تبلیغاتی هیتلر با هدایت گوبلز به اهمیت این امر به‌خوبی واقف بود، به‌گونه‌ای که

---

169. Terrorists

170. Terrorism

171. Lee

172. Pratkanys

آدولف هیتلر برای بسیج مردم در مواجهه با مشکلات اقتصادی آلمان از واژه‌هایی مانند تهدید سرخ‌ها^{۱۷۳} استفاده می‌کرد. نتیجه این که پروپاگانداست^{۱۷۴} همواره موضوعات مطلوب خود را هنجار خوب و مقدس جلوه می‌دهد و خلاف آن را نابهنجار، زشت و شیطانی می‌شمارد (پراتکانیس و آرنسون، ترجمه کاووس سیدامامی و محمد عباسی، ۱۳۷۹).

۵-۲-۶- برانگیختن احساسات و عواطف

در این تاکتیک با استفاده از عاطفه گیرندگان پیام^{۱۷۵} تلاش می‌شود تعبیری در خبر مورد استفاده قرار گیرد که بکارگیری آنان احساس عاطفی مخاطبان را بطور ساختگی تحریف و تهییج کند، کلماتی نظیر تبعیض، ظلم به زنان، فشار بر کودکان، شکنجه، بازجویی، توطئه، خفقان، نسل‌سوزی، دولت‌ستیزی، قانون‌ستیزی، فجایع بشری و مانند آن می‌تواند احساسات یک مخاطب را برانگیخته نماید.

موضع زنان و کودکان همیشه می‌تواند در این روش کارآمد باشد. پخش برنامه‌های تلویزیون و استفاده از عکس‌هایی که کودکان را در وضعیتی بسیار بد نشان می‌دهد، همچنین استفاده از زنان به‌عنوان عناصر زجرکشیده در اخبار می‌تواند در مسیر ایجاد هیجان بسیار مؤثر و پر نفوذ باشد (سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

۵-۲-۷- پاره حقیقت‌گویی

گاهی خبر یا سخنی مطرح می‌شود که از نظر منبع و محتوای پیام مجموعه‌ای به‌هم پیوسته و مرتب است که اگر بخشی از آن نقل و بخشی نقل نشود جهت و نتیجه پیام منحرف خواهد شد. این رویه رایج رسانه‌هاست که معمولاً متناسب با جایگاه و جناح سیاسی که به آن متمایل هستند، بخشی از خبر نقل و بخشی را نقل نمی‌کنند. خبر هنگامی کامل است که عناصر خبری در آن به شکل کلی مطرح شوند، اما چنانچه

173. Threat Srkhha

174. Propagandaist

175. To Play On The Emotions Of The Audience

یکی از عناصر خبری شش گانه (که، کجا، کی، چرا، چه، چگونه) در خبر بیان نشود، خبر ناقص است (سلطانی فر، ۱۳۸۲).

در تاکتیک پاره حقیقت‌گویی^{۱۷۶} حذف یکی از عناصر به عمد صورت می‌گیرد و بیشتر اوقات عنصر چرا حذف می‌شود. نوع تیتراها و محتوای روزنامه‌ها و رسانه‌ها در مواقع سخنرانی مقامات عالی نظام نشان‌گر بهره‌گیری از این تاکتیک است.

۵-۲-۸- پیچیده کردن خبر برای عدم کشف حقیقت

امروزه شیوه پنهان کردن حقیقت، یعنی پیچیده کردن خبر برای عدم کشف حقیقت^{۱۷۷}، محرمانه نگهداشتن آن نیست، زیرا که ذات خبر فرار است و به محض یافتن مجرای به داخل جامعه نفوذ پیدا می‌کند. اعتقاد بر این است که زمانی که یک رسانه قصد دارد یک خبر را پنهان کند، لازم است با دادن اطلاعات متنوع و زیاد حقیقت و موضوع را به گونه‌ای پیچیده کند که مخاطب از پیگیری آن خبر صرف‌نظر کند.

برای پنهان ماندن حقیقت موضوع آنچنان با اخبار و اطلاعات فراوان و گاه ضد و نقیض، پیچیده و مغلق بیان می‌شود که مخاطب نتواند از لابلای مطالب به حقیقت دست یابد، نمونه بارز این اتفاق در موضوع پرتاب موشک از سوی نیروی دریایی آمریکای به سوی هواپیمای مسافرتی ایرباس ایرانی بود. امروزه جهت سرکوب بسیاری از جنبش‌های مردمی و نتایج اسفبار اقدامات سیاسی و اقتصادی قدرت‌های بزرگ در کشورهای ضعیف جهان این حقایق از طریق مخدوش ساختن خبر این وقایع پنهان می‌مانند (سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

۵-۲-۹- پیش‌گویی‌های فاجعه‌آمیز

در این تاکتیک با استفاده از آمارهای ساختگی و سایر شیوه‌های جنگ روانی به ارائه پیش‌گویی‌های مصیبت‌بار می‌پردازند که بتوانند حساسیت مخاطب را نسبت به آن

176.To Release a Part of Truth

177.To Tangle a Canard

افزایش داده و بر اساس میل و هدف خویش افکار وی را هدایت نمایند. از این تاکتیک در تبلیغات انتخاباتی استفاده می‌شود که نمونه‌های بسیاری از آن را می‌توان در انتخابات اخیر ریاست جمهوری بر شمرد.

ارائه اخبار و آمارهای آلوده به دروغ از وضعیت سیاسی، اقتصادی کشور و فاجعه‌آمیز بودن آینده کشور در صورت تداوم وضع موجود، ذیل این تاکتیک تعریف می‌شود که شعار تغییر نیز در این رابطه از سوی یکی از نامزدها پیگیری می‌شد.

۵-۲-۱۰- تبخیر

در تاکتیک تبخیر^{۱۷۸} شایعاتی بی‌اساس همراه با واقعیت‌های حقیقی پخش می‌شود بطوری که پیام‌گیران نتوانند آن‌ها را از یکدیگر تشخیص دهند (رضایی، ۱۳۹۰).

۵-۲-۱۱- تجاهل عمدی

در تاکتیک تجاهل عمدی^{۱۷۹} اگر مقابله‌کننده عناصر قوی‌ای که به او امکان رویارویی با بعضی از عناصر تبلیغات مخالف را می‌دهد، نداشته باشد. در مورد آنچه که تبلیغات مخالف در بعضی امور انتشار می‌دهد به تجاهل (اظهار بی‌اطلاعی) متوسل می‌شود (رضایی، ۱۳۹۰).

۵-۲-۱۲- تحریف

گاهی خبر یا سخنی مطرح می‌شود که از نظر منبع مجموعه‌ای به هم پیوسته است که اگر قسمتی از آن خبر یا پیام یا سخن گفته شود و قسمتی دیگر گفته نشود، اصل پیام دچار انحراف می‌شود، لذا در این روش دشمن با حذف قسمتی از پیام به تحریف پیام^{۱۸۰} پرداخته و پیام و سخن را دچار خدشه می‌نماید.

178.Vapor

179.Deliberate Omission

180.Distorted Message

❖ معنای تحریف

تحریف در لغت از ریشه حرف به معنای کناره گرفته شده و تحریف در سخن یعنی کناره زدن از مسیر طبیعی سخن است، به عبارت دیگر گوینده یک سخنی را به منظوری بگوید و ما اگر منظوری غیر از آنچه مورد نظر گوینده است به دیگری بگوئیم، درواقع تحریف انجام داده‌ایم (به نقل از رشد شبکه ملی مدارس، ۱۳۹۰). امروزه یکی از خطوط اصلی برنامه کاری دشمن در چارچوب جنگ نرم وارونه جلوه دادن واقعیات کشور است، برای نمونه طیف وسیعی از رسانه‌های متعلق به عوامل فتنه، تحلیل تیزبینانه رهبر فرزانه انقلاب حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از تحولات انتخابات دوره دهم ریاست جمهوری را موردتوجه قرار داده و به دلیل عدم هم‌سوئی با منافع‌شان آن را خلاف واقع توصیف کردند. مقام معظم رهبری در بیانات‌شان حضور ۴۰ میلیونی ملت در انتخابات ریاست جمهوری را رفراندومی ملی در ابراز وفاداری و اعتماد به نظام اسلامی توصیف کردند که درپی تحولات پس از آن دشمن عصبانی سعی کرد با فتنه‌گری آثار آن حضور ملی را خنثی کند، اما مردم در مقابل فتنه نیز ایستادند و دشمن بار دیگر ناکام ماند. همان‌طور که رهبر فرزانه انقلاب حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بارها خاطر نشان کرده‌اند، یکی از روش‌های مخالفان نظام اسلامی برای ضربه زدن به اعتماد مردم وارونه جلوه دادن واقعیات است. شایعه‌پراکنی برای مأیوس کردن مردم، ایجاد بدبینی نسبت به مسئولان به‌ویژه رؤسای قوا، بزرگ‌نمایی ضعف‌های کشور و نادیده گرفتن پیشرفت‌ها و اقدامات انجام شده از جمله روش‌های مخالفان نظام اسلامی برای ضربه‌زدن به اعتماد و وفاداری مردم است (کریمی، ۱۳۸۹).

❖ روش تحریف

یکی از رایج‌ترین شیوه‌های پوشش خبری و مطبوعاتی تغییر متن پیام به شیوه‌های مختلف از طریق دستکاری خبر است. در مسئله تحریف سه پدیده به چشم می‌خورد که عبارتند از: تعدیل^{۱۸۱}، شاخ و برگ دادن^{۱۸۲} و جذب^{۱۸۳}.

181.Adjusted

182.Foliage Loss

الف- تعدیل

یک خبر در حین انتقال از شخصی به شخص دیگر به تدریج کوچک‌تر از گذشته قابل فهم‌تر و از نظر بازگو کردن ساده‌تر می‌شود، در حین فرآیند انتقال متوالی بسیاری از جزئیات اصلی خبر کم‌کم تعدیل می‌شوند، تجربه‌هایی که در مورد تحریف انجام شده است، نشان می‌دهد که بسیاری از جزئیات موجود در ابتدای زنجیره انتقال به‌شدت حذف می‌شوند.

ب- شاخ و برگ دادن

هر بار که خبر تحریف شده نقل می‌شود، میزان جزئیات هرچند با کندی کاهش می‌یابد. در همان زمانی که فرآیند تعدیل انجام می‌گیرد شاخ و برگ‌های دیگری به خبر اضافه می‌گردد. فرآیند شاخ و برگ دادن به خبر به ادراک انتخابی و حفظ انتخابی موضوع در ذهن و نقل جزئیات کمی از موضوع اصلی مبتنی است. با اینکه فرآیند شاخ و برگ دادن مانند فرآیند تعدیل در هر بار که خبر نقل می‌شود انجام می‌گیرد، ولی عناصری که در این فرآیند بر آن‌ها تکیه می‌شود و در هر نوبت تکرار می‌شوند یکی نیستند. این ویژگی بیشتر به ترکیب جامعه‌ای که خبر در آن منتقل می‌شود، وابسته است. عناصری در این فرآیند شاخ و برگ پیدا می‌کنند که از نظر نقل کننده خبر با اهمیت هستند.

ج- جذب

چه چیزی سبب حذف برخی جزئیات و بیان برخی دیگر می‌شود؟ چگونه می‌توانیم این امر را که برخی اجزا جای اجزای دیگر را می‌گیرند و موجب تغییر یک حقیقت می‌شوند، بیان نماییم؟

پاسخ به این پرسش‌ها در فرآیند جذب یافت می‌شود که نتیجه نیروی جاذبه عادات، تمایلات و احساسات موجود شنونده است. برای مثال هنگام نقل یک خبر و سپس بازگو کردن مجدد آن فرآیند جذب موضوع اصلی روی می‌دهد آنگاه عناصر خبر

منطبق شده سازمان داده می‌شوند تا با انگیزه اصلی خبر هماهنگ شوند و این هماهنگی به گونه‌ای صورت می‌گیرد که خبر را در نهایت امر منسجم‌تر، منطقی‌تر و دارای ظاهر بهتری سازد.

غالباً فرآیند جذب با هدف مورد انتظار فرد هماهنگی دارد و درک و یادآوری امور طبق معمول صورت می‌گیرد. از همه این‌ها مهم‌تر، اینکه فرآیند جذب به خودی خود بیان‌گر تغییرات و تحریفات است که منعکس‌کننده احساسات ریشه‌دار در شخص می‌باشد و همچنین وضعیت و جهت‌گیری او را منعکس می‌کند.

با این‌که در امر تجزیه و تحلیل فرآیندهای تعدیل شاخ و برگ دادن و جذب از یکدیگر تفکیک می‌شوند، ولی این فرآیندها در عمل از یکدیگر مستقل نیستند، آن‌ها بطور هماهنگ و در آن واحد عمل می‌کنند. این عمل هماهنگ منعکس‌کننده یک فرآیند منحصربه‌فرد است که دارای ویژگی فردی است و به تحریفی که مشخصه آن است، منجر می‌شود. این شیوه بیشتر در مصاحبه‌ها و گفت‌وگوهای سیاسی بکار می‌رود، زیرا در مصاحبه مستندسازی کار دشواری است و می‌توان مفاهیم مورد نظر را تغییر داد. در شرایطی که مخاطبان دسترسی لازم به منبع موثق پیام را نداشته باشند، این شیوه بیشترین کاربرد را دارد مثلاً اخباری که از طریق خبرگزاری‌های دنیا و روزنامه‌های پرتیراژ منتشر می‌شوند، در نقاط مختلف دنیا منتشر شده و قابل دریافت مستندات لازم از سوی مخاطبان نمی‌باشند (عبدی، ۱۳۸۹).

۵-۲-۱۳- ترس، رعب و وحشت

در این تاکتیک از حربه تهدید و ایجاد رعب و وحشت میان نیروهای دشمن به منظور تضعیف روحیه و سست کردن اراده آن‌ها استفاده می‌شود. متخصصان جنگ نرم ضمن تهدید و ترساندن مخاطبان به طرق مختلف به آنان چنین القاء می‌کنند که خطرات و صدمه‌های احتمالی و حتی فراوانی ممکن است بر سر راه آنان وجود داشته باشد و از این طریق آینده‌ای مبهم و توأم با مشکلات و مصائب برای افراد ترسیم می‌کنند (شیرازی، ۱۳۷۶).

در مواردی از تاکتیک توسل به ترس برای انسجام و وحدت جبهه خودی در مقابل یک تهدید یا دشمن خارجی استفاده می‌شود. پیش از حمله ایالات متحده آمریکا به عراق در مارس ۲۰۰۳، رسانه‌های آمریکایی تلاش تبلیغاتی گسترده‌ای انجام دادند که عراق به تولید جنگ‌افزارهای هسته‌ای می‌پردازد و حامی تروریسم است و با این شیوه سعی کردند تا افکار عمومی از رژیم سیاسی عراق و صدام حسین (که انسانیت‌زدایی شده بود) احساس ترس کند و برای حمله آمریکا توجیه‌سازی شود.

از طرفی دیگر به شهروندان عراقی چنین القاء می‌شد که آمریکا دنبال تغییر رژیم سیاسی عراق حامی تروریست بوده و به دنبال ایجاد فضای آزاد در جامعه عراق هست و خواهان تحقق دموکراسی برای آنان بوده و این جنگ مورد حمایت سایر کشورها و نیز سازمان ملل است.

از سوی دیگر دستگاه تبلیغات روانی آمریکا به نیروهای عراقی هشدار داده بود که با بزرگ‌ترین و مخرب‌ترین تسلیحات نظامی جهان مورد هجوم قرار خواهند گرفت، بنابراین، به سود آن‌ها خواهد بود که تسلیم نیروهای متحد گشته و کشورشان از شر صدام حسین رها شود. درحالی‌که عراق بعد از چند سال از سقوط صدام هنوز درگیر بحران اختلافات داخلی است و مرکز پرورش تروریسم در منطقه شده است (همان منبع، ۱۳۷۶).

۵-۲-۱۴- ترور شخصیت

در جنگ نرم برخلاف جنگ سخت ترور فیزیکی جای خود را به ترور شخصیت^{۱۸۴} داده است. در زمانی که نمی‌توان و یا نباید فردی مورد ترور فیزیکی قرار گیرد، با استفاده از نظام رسانه‌ای و انواع تاکتیک‌ها از جمله بزرگ‌نمایی، انسانیت‌زدایی، اهریمن‌سازی، پاره‌ای حقیقت‌گویی و ... وی را ترور شخصیت می‌کنند و از این طریق باعث افزایش نفرت عمومی و کاهش محبوبیت وی می‌شوند.

دشمنان انقلاب و نظام اسلامی با استفاده از این تاکتیک و بهره‌گیری از ابزار طنز، کاریکاتور، شعر، کلیپ‌های کوتاه و ... که عموماً از طریق اینترنت و تلفن همراه پخش می‌شود به ترور شخصیت برخی افراد سیاسی و فرهنگی موجه و معتبر در نزد مردم می‌پردازند.

ترور شخصیت به رفتار فرد یا گروه خاصی گفته می‌شود که چون برای دستیابی به هدف‌های خود قادر به استفاده از روش‌های اصولی نیستند و نمی‌توانند منافع خود را به شیوه صحیح، مقبول و مطابق با میزان‌های اخلاقی به‌دست آورند، می‌کوشند با اعمال قدرت و براساس ترس و حذف روانی فرد یا گروه دیگر به مقصود خویش برسند و در این فرآیند آن فرد یا گروه را در نظر دیگران نامطلوب و ناکارآمد معرفی کنند.

آثار و پیامدهای ترور شخصیت مخرب و تهدیدکننده حیات یک کشور است. رواج چنین رفتاری در جامعه باعث می‌شود روحیه افراد و گروه‌های کارآمد تنزل یافته و تضادهای گروهی تشدید شود و به تدریج گروه‌های بیشتری برای سرپوش گذاردن بر معایب و اشکالات خود به تحقیر و تخریب کسانی بپردازند که احتمال می‌رود، روش‌های کاراتر برای رفع مشکلات در نظر داشته باشند. پدیده‌هایی نظیر تضاد گروهی، درگیری‌ها و اختلافات بین فردی می‌تواند از عواقب بکارگیری ترور شخصیت در جامعه باشد. به‌راستی این سؤال مطرح است که در چه مقاطع زمانی کاربرد این وسیله در جامعه شیوع بیشتری می‌یابد (عالمیان، ۱۳۸۶).

۵-۲-۱۵- تصدیق

تصدیق^{۱۸۵} یعنی این که شخصی که مورد احترام یا منفور است بگوید فکر، برنامه یا محصول یا شخص معینی خوب یا بد است. تصدیق فنی رایج در تبلیغ، مبارزات سیاسی و انتخاباتی است (سورین و تانکارد، ترجمه علیرضا دهقان، ۱۳۸۴).

حمایت اشخاص معروف (سیاست‌مداران، هنرمندان، ورزشکاران، دانشمندان و ...) و گروه‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی از فردی یا جریانی تصدیق نامیده می‌شود.

افزایش قابلیت تصدیق خبر از طریق چیدن خبر ساختگی و نادرست در میان چند خبر درست^{۱۸۶} است. این خصوصیات مستمر چند موج رادیویی مانند بی. بی. سی. است که همواره از این شگرد استفاده کرده‌اند. در این شیوه نظر مخاطبان به اخباری کاملاً صحیح جلب می‌شود و پس از ایجاد اطمینان اولیه نسبت به این منبع یک خبر نادرست اعلام و القاء می‌شود (سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

۵-۲-۱۶- تظاهر به بی‌طرفی

بسیاری از رسانه‌های خبری برای القای بی‌طرفی خود به مخاطبان و در نتیجه جلب اعتماد آنان از تاکتیک تظاهر به بی‌طرفی استفاده می‌کنند. در این تاکتیک، سخنان و دیدگاه‌های مخالفان به اشکال مختلف نظیر گزارش، مصاحبه و خبر منعکس می‌شود. رسانه‌ها به دلیل اتخاذ یک موضع بی‌طرف، اعتبار بیشتری در میان مخاطبان خود کسب می‌کند. همچنین رسانه با حفظ پوشش بی‌طرفی می‌تواند پیام‌های خود را به آسانی به مخاطب القاء کند و اهداف مورد نظر خود را تأمین سازد.

در این اصل ضمن اظهار بی‌طرفی و حفظ احترام مخالفان، اقدام به پخش سخنان و نظرات مخالفان می‌کنند و به دنبال آن مطالب خود را القاء می‌کنند. درواقع با پوشش خبری به شکل بی‌طرفانه و بطور مؤدبانه سعی می‌شود حمایت‌های لازم و یا تخریب‌هایی در راستای اهداف مورد نظر اعمال شود. گاهی برای تخریب سوژه در ابتدا مواضع بی‌طرفانه‌ای نسبت به آن اتخاذ می‌شود، بطوری‌که دیگران تصور می‌کنند در این جریان نوعی حفظ احترام برای مخالفان و نوعی بی‌طرفی وجود دارد؛ درحالی‌که با پوشش بی‌طرفی بطور مؤدبانه مطالب خود را القاء می‌کنند.

در یک نگاه کلی سعی می‌شود یک دیدگاه از دو جنبه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد و نظرات مثبت و منفی در خصوص آن مطرح شود. در یک برخورد کلان موضع‌گیری از قبل مشخص شده زمان‌های طلایی و نکاتی که مدنظر تهیه کننده است در اختیار جریانی خاص قرار می‌گیرد. نقطه آغاز و یا تیترو مقدمه یک موضوع نقطه

پایانی و جمع‌بندی و نتیجه‌گیری و همچنین نکاتی که توسط گوینده مورد تأکید قرار می‌گیرد، از جمله زمان‌های طلایی هستند که جایگاه ویژه‌ای بر تأثیرگذاری در ذهن مخاطب ایجاد می‌کنند (سلطانی‌فر، ۱۳۸۲).

۵-۲-۱۷- تفرقه و تضاد

از جمله اموری که در فرآیند جنگ نرم مورد توجه واقع می‌شود، تضعیف از طریق تزریق تفرقه در جامعه‌ی هواداران و حامیان حریف است. ایجاد و القاء وجود تضاد و تفرقه در جبهه‌ی رقیب باعث عدم انسجام و یکپارچگی شده و رقیب را مشغول مشکلات درونی جامعه‌ی حامیان خود می‌کند و از این طریق از اقتدار و انرژی آن کاسته و قدرتش فرسوده می‌شود.

ایجاد تفرقه و تضاد موجب ایجاد گسست شده و در جامعه‌ای که به لحاظ طبیعی این گسست‌ها وجود داشته باشند، تقویت می‌شوند. گسست قومیت، مذهب، دین، جنسیت، زبان، نژاد و ... مهم‌ترین هدف این تاکتیک ایجاد گسست بین مردم و نظام سیاسی است که باعث تزلزل و تنزل اعتماد عمومی مردم و مقبولیت و پذیرش رژیم سیاسی می‌شود. این تاکتیک به‌شدت مورد توجه بنگاه‌های خبرپرانی و استکبار جهانی در مواجهه با جمهوری اسلامی ایران است و در چند سال اخیر بر شدت بهره‌گیری از آن افزوده‌اند.

۵-۲-۱۸- تکرار

برای زنده نگه‌داشتن اثر یک پیام با تکرار زمان‌بندی شده سعی می‌کنند این موضوع تا زمانی که موردنیاز هست زنده بماند. در این روش با تکرار پیام سعی در القای مقصودی معین و جا انداختن پیامی در ذهن مخاطب دارند (دادگران، ۱۳۸۲).

تکرار از لحاظ روان‌شناسی در تشکیل عادت بسیار مفید است، به‌ویژه اگر با دقت توأم باشد. بدون تکرار تثبیت و تقویت دقیق‌تر عادت میسر نخواهد شد. روش تکرار از قواعد خاصی پیروی می‌کند، زیرا فاصله‌های تکرار نباید چنان بلند باشد که سبب محو

شدن آثار قبلی شود و نه‌چندان کوتاه باشد که ملال‌انگیز و خسته‌کننده باشد (همان منبع، ۱۳۸۲).

به عبارت دیگر تکرار مثل ضربه‌های پیاپی چکش است که سرانجام میخ را می‌کوبد و به داخل می‌راند؛ بنابراین فرستنده پیام امیدوار است که این شکلی از ضربه زدن مداوم باعث دریافت نکات پیام شود، القاء دروغ بزرگ تقلب در انتخابات و تکرار آن ذیل این تاکتیک تعریف و توجیه می‌شود. هزاران سامانه اینترنتی هم‌زمان با ده‌ها شبکه تلویزیونی غربی با تکرار دروغ بزرگ تقلب در انتخابات ریاست جمهوری دوره دهم سعی در مخدوش کردن ذهنیت عمومی جامعه ایرانیان و تضعیف اعتماد ملی داشتند.

۵-۲-۱۹- تلطیف و تنویر

از تلطیف^{۱۸۷} و تنویر^{۱۸۸} (مرتبط ساختن چیزی با کلمه‌ای پرفضیلت) استفاده می‌شود تا چیزی را بدون بررسی شواهد بپذیریم و تصدیق کنیم. رسانه‌های ارتباط جمعی از سویی مفهوم حقوق بشر و آزادی را پرفضیلت جلوه داده و از سوی دیگر غرب را مهد آزادی و مدافع حقوق بشر قلمداد می‌کنند، درحالی‌که بیشترین نقص حقوق بشر و آزادی در این کشورها صورت می‌گیرد (سورین و تانکارد، ترجمه علیرضا دهقان، ۱۳۸۴).

۵-۲-۲۰- جاذبه‌های جنسی

استفاده از نمادهای اروتیکال^{۱۸۹} از تاکتیک‌های مهم مورد استفاده رسانه‌های غربی است، به طوری که می‌توان گفت اکثر قریب به اتفاق برنامه‌های رسانه‌های غربی از این جاذبه در جهت جذب مخاطبان خویش به‌ویژه جوانان که فعال‌ترین بخش جامعه هستند بهره می‌گیرند. به طوری که در شرایط فعلی مانکن‌ها از جمله افراد پردرآمد در غرب محسوب می‌شوند که در تبلیغات و آگهی‌های تجاری از آن‌ها بهره می‌گیرند. استفاده از گویندگان خبری با ظاهری اروتیکال از جمله مصادیق این تاکتیک تلقی

187.Stylized

188.Illumination

189.Erotical

می‌شود که ضمن جذب مخاطب موجب ارتقاء سطح اثرپذیری پیام و غفلت از هسته مرکزی و ادبیات آن می‌شود.

۵-۲-۲۱- حذف و پنهان‌کاری

بر اساس این تاکتیک قسمت‌های مهمی از خبر به دلایلی که از پیش طراحی شده است، به شکلی هدفمند حذف^{۱۹۰} می‌گردد تا زمینه را برای پخش تاکتیک شایعه مهیا کند. در این تاکتیک، پخش‌کننده خبر (رسانه) می‌داند که با پخش قسمت ناقصی از خبر، سؤالاتی در ذهن مخاطبان ایجاد می‌شود که این سؤالات چنانچه پاسخ داده نشود، زمینه پخش شایعات را فراهم می‌کند (سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

فریب‌کاری اغلب در بخش‌های ذکر نشده خبر پنهان است. رایج‌ترین شکل تحریف رسانه‌ای حذف کردن است، گاهی حذف نه تنها شامل جزئیات مهم خبر بلکه شامل کل آن و حتی خبرهایی که دارای اهمیت فراوان هستند، می‌شود. گزارش‌هایی که ممکن است انعکاس‌دهنده نکات منفی موجود در قدرت‌ها باشند هرگز منتشر نمی‌شوند؛ از این‌روست که مسموم شدن چند نفر توسط یک شخص طغیان‌گر به عنوان خبری مهم تلقی می‌شود، اما داستان غم‌انگیزتر مسمومیت هزاران کارگر یک کارخانه به خاطر حفظ منافع کارخانه‌داران بزرگ (که خود صاحب رسانه‌ای مهم هستند یا به آن آگاهی می‌دهند) به رغم تلاش فراوان گروه‌های محافظ ایمنی کارگران برای علنی کردن موضوع، چندین دهه مخفی می‌ماند.

ما درباره سرکوبگری سیاسی که از سوی دولت‌های چپ‌گرایی چون کوبا (با وجود اینکه گزارش اخیر وزارت خارجه تنها به وجود شش زندانی سیاسی در کوبا اشاره کرده است) اعمال می‌شود بسیار شنیده‌ایم اما تقریباً هیچ چیزی درباره اعمال وحشیانه و کشتار جمعی که از سوی کشورهای راست‌گرای مورد حمایت آمریکا از جمله ترکیه،

اندونزی، عربستان سعودی، مراکش، السالوادور، گواتمالا و کشورهای بی‌شمار دیگری انجام می‌شود، چیزی نمی‌شنویم (پارنتی، ۱۳۸۸).

۵-۲-۲۲- خشونت‌گرایی

بسیاری از رسانه‌ها با شیوه‌های روانی و تبلیغاتی، جنگی را به راه می‌اندازند که هیچ لشکر و سپاه نظامی نمی‌تواند آن چنان خاک و خون به پا کند، استفاده از تعبیر تحریک‌آمیز و تند در برابر جناح مقابل از شیوه‌های رایج اینگونه رسانه‌ها است. شیوه نگارش مطالب به گونه‌ای است که اشخاص و جریان‌های مخالف را به بدترین شیوه زخمی، ترور و ناکار می‌کنند. این در حالی است که این نوع رسانه‌ها با ظاهری آراسته می‌توانند خود را مخالف سرسخت خشونت‌های اجتماعی قلمداد کنند. هتاک‌ی و پرده‌داری، تعبیر تند و غیراخلاقی، حرف‌های نیش‌دار و دوپهلوی، سوءظن نگاری، حمله به حریم‌های مورد تأیید جامعه و حرمت‌شکنی از اشخاص صاحب‌نام و بانفوذ و موثق، افشاگری و انتشار اسرار و مطالب محرمانه، تمسخر و تحقیر و ایجاد التهاب و هیجان در تعبیر خبری از این نوع خشونت‌ها هستند و استفاده از کلماتی نظیر سرمایه‌داران خون‌خوار، مرفهین بی‌درد، غرب‌گرا، خودباخته، تروریست، جنگ‌طلب و خشونت‌طلب از این جمله‌اند (سلطانی‌فر و هاشمی، ۱۳۸۲).

۵-۲-۲۳- دروغ بزرگ

دروغ بزرگ^{۱۹۱}، تاکتیکی است قدیمی که هنوز هم مورد استفاده فراوانی دارد که عمدتاً برای مرعوب کردن و فریب ذهن حریف مورد استفاده قرار می‌گیرد. به این معنی که پیامی را که به هیچ وجه واقعیت ندارد بیان می‌کنند و مدام بر طبل تکرار می‌کوبند تا ذهن مخاطب آن را جذب کند. معروف‌ترین استفاده این تاکتیک در زمان آدولف هیتلر و توسط رئیس دستگاه تبلیغاتی نازی‌ها، گوبلز بوده است. گوبلز می‌گوید: «دروغ هرچه بزرگ‌تر باشد، باور آن برای مردم راحت‌تر است» (سلطانی و هاشمی، ۱۳۸۲).

در زمان تبلیغات انتخابات ریاست جمهوری اخیر شایع شد که مبلغی حدود ۱۸ میلیارد دلار از کشور، خارج و به شکلی (مضحک) به یکی از کشورهای همسایه وارد شده است، این دروغ به قدری بزرگ بود که برخی آن را باور کردند درحالی که میزان درآمد سالیانه کشور از ۹۰ میلیارد دلار کمتر است و این حجم مالی یعنی چیزی حدود ۲۰ درصد درآمد کشور. این دروغ بزرگ که توسط رسانه‌ای ضدانقلاب ماساژ می‌شد، عده‌ای را به تردید و در مواردی به پذیرش آن وا داشته بود.

۵-۲-۲۴-زمان‌بندی

مرسوم‌ترین مصداقی را که می‌توان برای تاکتیک زمان‌بندی^{۱۹۲} مثال زد، تأخیر در پخش خبر می‌باشد به نحوی که دیگر پیام‌گیر نتواند کاری بکند. این شیوه در بسیاری از موارد التهاب و اشتیاق مخاطبین را برای شنیدن خبر از منابع موثق مهیا نموده و در بخشی دیگر زمینه پخش شایعات را نیز فراهم می‌کند (به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

۵-۲-۲۵-سانسور

سانسور^{۱۹۳}، عبارت است از حذف عمدی موادی از جریان عبور آگاهی‌ها به منظور شکل دادن عقاید و اعمال دیگران. این حذف عمدی می‌تواند به دو شکل صورت پذیرد. سانسور در ساده‌ترین معنی‌اش رسیدگی و آزمایش پیام‌های کثیرالانتشار توسط اولیای امور به جهت بازداشت موادی است که از نظر آنان نامطلوب است. این شکل سانسور همان ایجاد مانع قبلی با عملی جهت جلوگیری از انتشار مواد نامطلوب است که مثلاً می‌تواند شامل حذف واژه‌ها، عبارات یا جملاتی خاص توسط سانسورگر باشد.

192. Timing

193. Censorship

الف - اخبار کنترل شده

شکل خفیفی از سانسور نیز که اخبار کنترل شده نام گرفته وجود دارد. در اخبار کنترل شده توزیع اطلاعات به طریقی است که حافظ حداکثر منافع توزیع کننده باشد. دولت‌ها، اصناف و دیوان سالاری‌ها اغلب اوقات در کنترل اخبار مقصر قلمداد می‌شوند.

ب - سانسور برون قانونی

سانسور برون قانونی سانسوری است که خارج از کنترل قانونی یا قدرت قانونی باشد چنین سانسوری می‌تواند داوطلبانه باشد بطور مثال وقتی سردبیری عبارت یا واژه‌ای را به دلیل اینکه احساس می‌کند از ذوق سلیم به دور است از دست نوشته خود حذف می‌کند و یا کتابداری که کتابی را به این دلیل که به نظر او قبیح و اهانت‌آمیز است از دور خارج می‌کند زیرا وی مطالب قبیح و اهانت‌آمیز را دوست ندارد.

از یک لحاظ سانسور برون قانونی می‌تواند غیرداوطلبانه باشد، مانند وقتی که سانسور خود پاسخی به فشارهای اقتصادی، سیاسی یا فشارهای دیگری از این قبیل است. مثلاً یک ایستگاه رادیو - تلویزیونی ممکن است انتقاد از مقامات دولتی را به علت تهدیدهای واقعی یا احتمالی از جانب آن مقامات در خصوص تمدید مجوز مسکوت گذارد (به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

۵-۲-۲۶- شایعه

شایعه^{۱۹۴}، در فضایی تولید می‌شود که امکان دسترسی به اخبار و اطلاعات موثق امکان پذیر نباشد. به عبارتی شایعه در جایی ایجاد می‌شود که خبر نباشد و یا خبر از منابع موثق منتشر نگردد. شایعه انتقال شفاهی پیامی است که برای برانگیختن باور مخاطبان و همچنین تأثیر در روحیه آنان ایجاد می‌شود. مطالب کلی شایعه باید حول محورهای اساسی و مهمی باشد که مخاطب نسبت به آن حساسیت بالایی دارد.

هر شایعه دربرگیرنده بخش قابل توجهی از واقعیت می‌تواند باشد (تاکتیک تسطیح در شایعه‌سازی)، ولی ضریب نفوذ آن بستگی به درجه ابهام و اهمیت آن دارد. درواقع

هر چقدر شایعه پیرامون مسائل مبهم و مهم باشد، همان مقدار ضریب نفوذ آن افزایش می‌یابد. با توجه به موضوع و جامعه هدف شایعات گوناگونی تولید می‌شوند که عبارتند از: شایعات تفرقه‌افکن، هراس‌آور، امیدبخش، آتشین، خزنده، دلفینی یا غواصی که به تناسب زمان تولید و بعد از تأثیرگذاری برای مدتی خاموش و دوباره با ایجاد زمینه‌های ذهنی لازم در جامعه ایجاد می‌شوند.

در شایعه‌سازی از تاکتیک‌های گوناگون از جمله تسطیح، همانندسازی، برجسته‌سازی، بزرگ‌نمایی و ... نیز استفاده می‌شود. آنچه عموماً شایعه نامیده می‌شود، شرح پیش‌بینی و توصیف رخدادهایی است که غالباً در قالب غیررسمی و تأیید نشده توسط منابع مسئول شکل می‌گیرد، ولی با این وجود از سوی بخش عظیمی از توده‌ها بطور جدی مورد قبول قرار می‌گیرد. درواقع در مطالعه شایعه با دو تصور مختلف مواجه هستیم:

✓ برخی آن را یک پیام^{۱۹۵} می‌دانند که از فردی به فرد دیگر انتقال می‌یابد، با این ملاحظه که فرد آغازین زنجیره انتقال، یک شاهد عینی است که گزارش او با حقیقت مطابق بوده و تحریف‌ها در فرآیند انتقال صورت می‌گیرد. از آنجاکه در حالت طبیعی ارتباطات یک هنجار درست فرض می‌شود، شایعه یک حالت مرضی و نابهنجار به حساب می‌آید.

✓ برخی دیگر شایعه را ترسیم و نمایش مختصر یک واقعه تصور می‌کنند که در تعامل مردمی که درگیر حادثه‌اند، بطور فشرده بیان می‌شود. در این دیدگاه عنصر تحلیل موقعیت و شرایط است و مسئله اصلی معلوم کردن این نکته است که آن موضوع چگونه تفسیر می‌شود (Sill, 1972).

آلپورت و پستمن^{۱۹۶} در کتاب «روان‌شناسی شایعه» چنین توصیف می‌کنند: شایعه اصطلاحی است که به یک اندیشه واقعی، معین و ارائه شده اطلاق می‌گردد تا

195.Message

196.Alport And Postman

شنونده بدان باور یابد. شایعه از فردی به فرد دیگر و از طریق کلمات شفاهی انتقال می‌یابد بی‌آنکه نیاز به دلیل و مدرکی داشته باشد (Alport And postman, 1948). در تعریف دیگری آمده است: شایعه ترویج خبری ساختگی است و واقعیت ندارد و بر پایه بزرگ‌نمایی، رعب‌آفرینی و یا تحریف استوار است. در بیان چنین خبری جنبه کم‌رنگی از حقیقت و یا تفسیری خلاف واقع از خبری صحیح گنجانده شده است، هدف از پخش چنین خبری تأثیرنهادن بر افکار عمومی، ملی، جهانی و یا نوعی دستیابی به اهداف سیاسی، نظامی و یا اقتصادی در قلمرو یک کشور یا جهان است (التهامی، ۱۹۶۷).

شایعه می‌تواند در زمینه‌های گوناگونی مانند جنگ، شورش‌ها و هیجانات، حوادث ناگوار، افزایش قیمت‌ها، روابط سیاسی و مسائل اقتصادی بروز نماید و از آنجاکه دارای زمینه‌ها و موضوع‌های خاصی است، توجه به آن موقتی است و در شرایط مساعد ظهور می‌کند و با فقدان شرایط از بین می‌رود. شایعه لزوماً ساخته ذهن و خیال دور از واقعیت و یا دروغ محض نیست، بلکه می‌تواند در شکل‌گیری و انتشار بعد کم‌رنگی از حقیقت را در خود داشته باشد.

انواع شایعه

تلاش‌های زیادی از سوی پژوهش‌گران برای تقسیم شایعات صورت گرفته است، اما به دلیل آنکه روابط اجتماعی به هم پیوسته و انگیزه‌های درونی جوامع متفاوت است، نمی‌توان تقسیمی فراگیر به دست داد که در همه جا نافذ و قابل انطباق باشد. به این ترتیب زاویه نگرش به شایعات و تقسیم آن‌ها گاهی از حیث موضوعی است که شایعات درباره آن پرداخته می‌شود و گاهی به انگیزه‌هایی است که در ورای آن وجود دارد و گاهی نیز به عامل زمان و یا آثار و نتایج اجتماعی که در مردم به جای می‌گذارد (فراهانی، ۱۳۸۸).

✓ نیل پستمن^{۱۹۷} شایعات را به سه دسته عمده تقسیم‌بندی می‌کند:

۱. شایعات خزننده:

شایعاتی هستند که به آرامی منتشر می‌شوند و مردم آن را بطور پنهانی به یکدیگر منتقل می‌کنند و مطالبی که در جامعه علیه مسئولین آن برای مشوش ساختن چهره نظام پخش می‌گردند، از این‌گونه شایعات هستند. شایعاتی هستند که همراه با تاکتیک‌های قطره چکانی مرحله به مرحله می‌تواند مسیر یک شایعه را در ذهن افراد یک جامعه طراحی کنند. این شایعات بلند مدت‌تر از شایعات آتشین هستند و پیچیدگی‌های بیشتری نیز دارند.

۲. شایعات تند و سریع (آتشین):

شایعاتی هستند که چون آتش به خون می‌زند، این نوع شایعات در زمانی کوتاه گروه وسیعی را تحت پوشش می‌گیرند. آنچه درباره حوادث و فجایع و پیروزی‌ها و شکست‌های بزرگ در زمان جنگ منتشر می‌شوند، از این‌گونه شایعات هستند. شایعه‌ای است که یکباره شکل می‌گیرد و همه جامعه را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد اثری کوتاه مدت دارد، کاربرد این نوع شایعه بیشتر در زمان جنگ نظامی است، استفاده از آمار و ارقام و بزرگ نشان دادن آن‌ها مسیر شایعات آتشین است. به معنای دیگر شایعات آتشین با ارقام بسیار بزرگ ولی فقط در یک مقطع وارد می‌شوند تأثیر آن‌ها عظیم ولی مقطعی است.

۳. شایعات غوطه‌ور (غواص):

این‌گونه شایعات هرگاه شرایط را مساعد بیابند قوت می‌گیرند، در غیراین صورت مستتر می‌گردند تا بار دیگر موقعیت فراهم شود، اخبار و مطالبی که در جنگ‌ها درباره آلوده‌سازی آب‌ها وحشی‌گری دشمن در برخورد با زنان و کودکان پخش می‌شود از این نوع شایعات هستند.

شایعات دلفینی آن نوع از شایعات هستند که به تناسب زمان آشکار می‌گردند و بلافاصله پس از تأثیرگذاری برای مدتی پنهان می‌شوند و دوباره با ایجاد زمینه و انگیزه خود را آشکار می‌کنند. به گفته پستمن این شایعات شایعات غواصی می‌باشند. در این نوع شایعه از آنچه که در گذشته اتفاق افتاده در زمان‌هایی که کاربرد آن اقتضاء می‌کند، استفاده می‌کنند. گاهی مطالبی را آشکار و گاهی مطالبی را پنهان می‌نمایند (همان منبع، ۱۳۸۸).

✓ شایعه در جایی ایجاد می‌شود که خبر نباشد و یا خبر از منابع موثق منتشر نگردد، از جمله اولین عناصری که در بحث شایعه مطرح می‌باشند موضوع، مکان و زمان شایعه است.

یک شایعه‌ساز ماهر به‌خوبی می‌داند که شایعه وی باید موضعی باشد که حساسیت بالای جامعه را در زمان و مکان مناسب به خود اختصاص دهد، رابطه بین موضوع، زمان و مکان می‌باید در پخش یک شایعه به‌خوبی درک و احساس گردد. هر شایعه می‌تواند در برگیرنده بخش قابل ملاحظه‌ای از واقعیت باشد، اما ضریب نفوذ آن نیز تحت تأثیر سه عامل دیگر می‌تواند افزایش بالایی پیدا کند که این عوامل عبارتند از: تسطیح، همانندسازی و برجسته‌سازی.

۱- تسطیح:

در تسطیح^{۱۹۸} شایعه‌ساز سعی می‌کند عوامل حاشیه‌ای و جنبی یک موضوع را از بین ببرد و موضوع شاخص را نمایان‌تر کند، حذف مطالب حاشیه‌ای شایعه و حذف مطالب کم‌اهمیت‌تر عامل تسطیح را شکل می‌دهد. در اینجا موضوع شایعه نماد وسیع‌تر و بزرگ‌تری پیدا می‌کند و یا به تعبیر دیگر تنها موضوع شاخص جامعه می‌شود.

۲- همانندسازی:

در همانندسازی^{۱۹۹} نوعی فرافکنی صورت می‌گیرد، موضوعی در ذهن مخاطب عینیت پیدا کرده و مخاطب نسبت به آن آگاهی دارد، در این نوع شایعه استفاده از تاکتیک پیش‌زمینه می‌تواند عنصر شایعه را تقویت کند.

۳- برجسته‌سازی، بزرگ‌نمایی:

در برجسته‌سازی، بزرگ‌نمایی^{۲۰۰} نمودار شدن عنصر اصلی شایعه همان برجسته‌ساز و واضح کردن موضوع اصلی است. برجسته‌سازی زمانی اتفاق می‌افتد که شما بتوانید با تسطیح عناصر حاشیه‌ای خبر را حذف و با مبالغه‌ای که در خبر انجام می‌دهید آن را در حد معقول بزرگ جلوه دهید (سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

✓ بطور کلی شایعات در زمان جنگ‌های نظامی سه دسته هستند و دارای سه کاربرد می‌باشند:

۱- شایعات تفرقه/فکن:

در این نوع شایعه سعی می‌شود در موانع دشمن ایجاد شکاف نمایند و با بیان تشنجات بین افراد دشمن آن‌ها را ضعیف کنند. این نوع شایعه در بازی‌های سیاسی کاربرد وسیعی دارد.

۲- شایعات هراس/آور:

در این نوع شایعه با اعلام کشته‌های وسیع و پخش آن در بین نیروهای دشمن می‌توان ناامیدی را در بین آن‌ها افزایش داده و آن‌ها را ضعیف نمود.

۳- شایعات/میدبخش

این نوع شایعات باعث ایجاد روحیه و انسجام در بین نیروهای خودی شده و کاربردی وسیع دارد (همان منبع، ۱۳۸۹).

199.Replication

200.Highlighting, Magnification

✓ علاوه بر این تقسیم‌های دیگری نیز برای شایعات وجود دارد:

۱. شایعات توهم‌انگیز؛
۲. شایعات رویایی؛
۳. شایعات غیرمعین؛
۴. شایعات معین؛
۵. شایعات نجوایی؛
۶. شایعات وحشت (فراهانی، ۱۳۸۸).

✓ یکی از آسیب‌هایی که اخیراً شاهد آن هستیم، رواج شایعات است؛ البته شایعات به مقتضیات زمان و در برهه‌هایی خاص ماهیتی متفاوت داشته و بنابر نیازها و فراخور حال و منابع به وجود آورنده آن گاهی کم‌رنگ و در زمانی پررنگ می‌شود. شایعات با توجه به ماهیت و قدرت تأثیرگذاری آن می‌توانند اضطراب اجتماعی را افزایش و میزان بهره‌وری و تولید را کاهش دهند و چرخه اقتصاد را فلج و اعتبار اجتماعی افراد، مؤسسات و کشورها را خدشه‌دار کنند. بعضاً ممکن است شایعه‌ای بطور فوق‌العاده‌ای قوت یابد و آن‌چنان در اذهان آحاد مردم رسوخ کند که اطلاعیه‌ها و توضیحات منابع رسمی دولتی هم به سهولت نتواند آن را تکذیب و از افکار مردم خارج کند.

شایعه در همه جا و در تمامی طبقات اجتماعی وجود دارد و قدیمی‌ترین رسانه گروهی است. پیش از آن که نوشتار به وجود آید گفتار یگانه شیوه ارتباط بود و شایعه خبرها را منتقل می‌کرد کسانی را خوشنام و برخی را بدنام می‌کرد و جار و جنجال و حتی جنگ به راه می‌انداخت.

امروز نیز به رغم ظهور روزنامه، رادیو و تحول عظیم رسانه‌های دیداری شنیداری شایعات خاموش نشده‌اند و عموم مردم همچنان برخی خبرها را دهان به دهان منتقل می‌کنند. پیدایش رسانه‌ها نه فقط نتوانسته است مانع از پخش شایعه شود، بلکه آن را به گونه‌ای تخصصی کرده است، بطوری که امروزه هر شیوه ارتباطی محدوده خاصی دارد.

وسیله انتقال شایعه عموماً کلام است، البته گاهی نیز شایعات در روزنامه‌ها به چاپ می‌رسند یا از رادیو پخش می‌شوند. درعین حال ناشران و مسئولان پخش رادیو که احساس مسئولیت می‌کنند، در حال آموختن چگونگی حفاظت از رسانه‌های گروهی خود در قبال انتشار شایعات هستند، از سوی دیگر اعلامیه‌های بدنام‌کننده و پخش بی‌مسئولانه در مطبوعات مبدل به محمل‌های متداول انتقال و انتشار شایعات زبان‌آور شده‌اند:

- ✓ آموزش، توجیه و تربیت متخصصین موردنیاز این نبرد؛
- ✓ برگزاری همایش نشست‌های تخصصی و هم‌اندیشی ارتقاء سطح فعالیت‌های رسانه‌ای؛
- ✓ بهره‌گیری از فناوری برتر رسانه‌ای و امکانات نوین ارتباطی در جهت مقابله با هجوم رسانه‌ای؛
- ✓ توسعه کمی و کیفی دستگاه‌های مرتبط و امکانات و تجهیزات موردنیاز؛
- ✓ شناسایی عوامل و امکانات داخلی و منطقه‌ای مرتبط و امکانات و تجهیزات موردنیاز؛
- ✓ شناسایی عوامل و امکانات داخلی منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای این جنگ؛
- ✓ وظیفه دستگاه‌های مسئول جمهوری اسلامی ایران در اجراء و مقابله با جنگ رسانه‌ای؛
- برنامه‌ریزی میان‌مدت و بلندمدت در خصوص مقابله با جنگ رسانه‌ای نظام سلطه و اجرای طرح‌های اطلاع رسانی بین‌المللی (لنگرودی، ۱۳۸۹).

۵-۲-۲۷-قطره چکانی

در تاکتیک قطره چکانی^{۲۰۱} اطلاعات و اخبار در زمان‌های گوناگون و به تعداد بسیار کم و به‌صورتی سریالی ولی نامنظم در اختیار مخاطبان قرار می‌گیرند تا مخاطبان نسبت به پیام مربوطه حساس شده و در طول یک بازه زمانی آن را پذیرا باشند.

تاکتیک قطره چکانی که تدریجی، مداوم، آهسته و پیوسته است، برای انتقال پیام در مقابله با جنگ نرم صورت می‌گیرد، در جنگ نرم هدف افکار و نگرش‌های مردم است و اطلاع‌رسانی به موقع مردم را از خطرات و تهدیدات این جنگ مصون می‌دارد. رسانه‌ها اعم از رادیو، تلویزیون و اینترنت می‌توانند خاستگاه جنگ نرم باشند و در این عرصه دشمنان می‌کوشند تا با تحت تأثیر قرار دادن مخاطب به سرعت در افکار آنان نفوذ کند. زمانی برای جنگ‌های نظامی فرماندهان تصمیم‌گیری می‌کردند، ولی امروزه پایگاه‌ها دیگر نظامی نیست، امروز جنگ‌های نظامی به دلیل کم‌اثر بودن و هزینه‌بری دیگر کاربرد ندارند و در جنگ نرم با ورود به مباحث روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی وارد عرصه می‌شوند.

امروزه جنگ نرم حالت راهبردی داشته و به فرماندهان نظامی محدود نمی‌شود، بلکه با افکار عمومی و ابعاد اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و غیره سر و کار دارد. رسانه‌ها به عنوان بازیگران فعال می‌توانند نقش عالی و خوبی ایفاء کرده و تأثیرگذار باشند، رسانه‌ای می‌تواند موفق‌تر باشد که تأثیرات خود را از بیرون اعمال کرده و اثرگذاری آن ماندگار باشد.

افزایش قدرت نرم باعث کاهش قدرت سخت شده و باعث کاهش هزینه‌های قدرت سخت می‌شود، قدرت نرم با افکار جوامع سروکار دارد و اطلاعات و دانایی خود را در راستای پایان بخشیدن به اختلافات بکار برده و از اختلافاتی که به نفع و امتیاز خود باشد، بهره‌برداری می‌کند. در مقابله با جنگ نرم امروز نباید فقط به شبکه‌های داخلی اکتفاء کرد، بلکه آگاهی‌ها را افزایش داده و نسبت به سنت‌ها و ایده‌های جهان آشنایی و وقوف کامل داشته و عقاید متفاوت شناسایی شده و ارسال پیام آرام و مداوم صورت گیرد.

تاکتیک قطره چکانی باید برای انتقال پیام در مقابله با جنگ نرم صورت گیرد. اعزام توریست یکی از ابزارهای قدرت نرم بوده که انتقال فرهنگ را در خود دارد و

امروزه برخی کشورها در زمینه جذب توریست، نخبگان و قشر دانشجو اقداماتی را انجام می‌دهند که در جنگ نرم بسیار مؤثر است.

ایجاد گفتمان‌های خبری در داخل و خارج اهمیت بسیار دارد، زیرا تولید محتوا برای مخاطب فعال و مختار دنیای امروز کافی نیست. شفاف‌سازی در عرصه امور خارجی، ایجاد تعاملات فرهنگی، دفاتر فرهنگی مشترک، آموزش زبان عوامل و ابزارهای مؤثر در مقابله با قدرت و جنگ نرم است و با توجه به بروز و ظهور جنگ نرم در جوامع این موارد باید جزء سیاست‌گذاری‌ها باشد (نصیری، ۱۳۸۸).

۵-۲-۲۸- کلی‌گویی

محتوای واقعی بسیاری از مفاهیمی که از سوی رسانه‌های غربی صادره و در جامعه منتشر می‌شود، مورد کنکاش قرار نمی‌گیرد. تولیدات رسانه‌های غربی در دو حوزه سیاست داخلی و خارجی مملو از مفاهیمی مانند امنیت ملی، پلورالیسم، نظام نوین جهانی، حقوق بشر، جهانی‌شدن، دموکراسی، آزادی، حقوق بشر و ... است. این‌ها مفاهیمی هستند که بدون تعریف و توجیه مشخص در جهت اقناع مخاطبان در زمینه‌ای مشخص بکار گرفته می‌شوند (محمدی‌نجم، ۱۳۸۴).

درواقع کلی‌گویی عبارت است از ایجاد ارتباط نظر و عملی خاص با مفهومی ویژه تا مخاطب بدون بررسی شواهد و دلایل عقیده و یا سیاست موردنظر را بپذیرد. از این رو استاتس^{۲۰۲} از نظریه شرطی شدن کلاسیک در یادگیری نگرش استفاده کرده است، او که بر کاربرد نظریه شرطی شدن کلاسیک در یادگیری معنی احساسی زبان تأکید دارد و یادآوری می‌کند که در تجربه روزمره افراد کلمات خاصی بطور منظم با تجربه‌های احساسی ویژه‌ای عجین می‌شوند، به‌عنوان مثال واژه‌هایی مانند دموکراسی، آزادی و حقوق بشر با احساسات مثبت افراد عجین می‌شوند. درحالی‌که واژه‌هایی مانند تروریسم محور شرارت و تحجر با احساسات منفی افراد عجین می‌شوند. استاتس اعتقاد دارد که

هنگامی که کلمه به صورت یک محرک شرطی شده در آید واکنش احساسی خاص خود را استخراج می‌کند (استاتس، ۱۹۶۲).

در واقع کلی‌گویی عبارت است از ایجاد ارتباط نظر و عملی خاص با مفهومی ویژه تا مخاطب بدون بررسی دلایل، شواهد و قرائن آن نظر و عمل را بپذیرد. تاکتیک کلی‌گویی تاکتیکی است که سعی می‌شود ذهن مخاطب متوجه حواشی و شاخ و برگ نشده و در رابطه با هسته مرکزی پیام حساسیت نداشته و آن را بدون بررسی و کنکاش بپذیرد که به همین دلیل برخی این تاکتیک را بی‌حس‌سازی مغزی نیز می‌نامند. در بیانیه‌هایی که توسط دستگاه دیپلماسی کشورهای غربی منتشر می‌شود، از این تاکتیک استفاده می‌کنند که ضمن کلی‌گویی به مقاصد و اهداف خود نایل شوند.

جنايات آمریکا در دورترین نقاط دنیا که تحت پوشش برخورد با تروریسم دفاع از آزادی و حقوق بشر صورت می‌گیرد، از پشتیبانی رسانه‌ای کامل بهره‌برداری را به عمل آورد. مولانا معتقد است در جریان حمله به افغانستان و عراق سیاست جنگ طلبانه دولت آمریکا مورد حمایت بسیاری از شبکه‌های تلویزیونی قرار گرفت شبکه تلویزیونی فاکس نیوز^{۲۰۳} حتی از ژنرال‌ها و کاخ سفید جلوتر افتاد به نحوی که در طول حمله به عراق عبارت عملیات برای آزادی عراق بر صفحه تلویزیونی شبکه فاکس نیوز حک شده بود (مولانا، ۱۳۸۲).

طراحان نظام تبلیغاتی کاخ سفید همواره از تکنیک کلی‌گویی به منظور مواجهه با کشورهای ناهم‌ساز بهره می‌گیرند، به عنوان مثال بوش در جریان سخنرانی خود در کنگره آمریکا در ژانویه ۲۰۰۲ جمهوری اسلامی ایران، عراق و کره شمالی را به عنوان محور شرارت اعلام کرد. واژه‌ای که تعریف مشخصی از آن وجود ندارد، اما هدف جورج بوش از الصاق این عبارت کلی به این سه کشور آن بود که دامنه نزاع علیه تروریسم مورد نظر آمریکا را تعریف مجددی کند. به نحوی که جنگ ادعایی آمریکا علیه تروریسم

تنها شامل طالبان و القاعده نیست، بلکه کشورهای دیگری نیز به عنوان هدف در سیاست خارجی آمریکا در نظر گرفته شده‌اند (امام‌زاده‌فرد، ۱۳۸۳).

۵-۲-۲۹- کنایه و اشاره

در تاکتیک کنایه و اشاره در واقع تهمت به یک شخص یا یک جریان معین به شکل غیرصریح است. مثلاً من نمی‌گویم که فلانی آلت دست کمونیست‌هاست یا می‌گویند فلانی با شکنجه بی‌گناهان در ارتباط بوده است. این شیوه نقل قول و ارائه خبر از طریق رسانه‌های خبری استعاری به‌وفور استفاده می‌شود (رضایی، ۱۳۹۰).

۵-۲-۳۰- گواهی و یا شهادت

گواهی و یا شهادت نقل و قول‌هایی در داخل و خارج از پیام است که برای حمایت از یک سیاست، عقیده، برنامه و یا شخصیتی خاص آورده می‌شود. در این تکنیک آوازه شهرت و یا جایگاه فرد (کارشناس، مسئول حکومتی و ...) بکار گرفته می‌شود که از این طریق شهادت، گواهی، تأیید و یا نفی فرد یا افراد محترم بر روی پیام تبلیغاتی قرار می‌گیرد. در این تکنیک استناد یا گواهی هدف آن است که مخاطب خود را با فرد مورد استناد یکسان بداند و باورها و ایده‌های آنان را به منزله باورها و عقاید خود بپذیرد. به عبارت دیگر تکنیک گواهی یا استناد عبارت از آن است که یک شخص مورد احترام و یا منفور فکر، برنامه و یا سیاست معینی را تأیید یا نفی کند. از تکنیک گواهی به طرق مختلف در جهت اقناع مخاطب استفاده می‌شود از جمله زمانی که مبلغ با مخاطب فرهیخته سر و کار داشته باشد (لی، ۱۹۳۹).

الیاسی (۱۳۸۲) معتقد است، در این حالت پیام‌رسان بطور مستمر به منابع و مراجعی استناد می‌کند که او آن‌ها را متقن تلقی می‌کند. حال آن که قابلیت اعتبار و استناد آن منابع جای بحث دارد (الیاسی، ۱۳۸۲). از جمله کارکردهای دیگر تکنیک گواهی ترفندی است که در فرآیند اقناع از آن با عنوان عرفی‌سازی یاد می‌شود. در این حالت از طریق جمعی و همگانی نشان دادن سیاست و یا عقیده‌ای خاص جمعیت مخاطب را به اتخاذ آن قانع می‌سازند. در این ترفند رغبت طبیعی مردم به سمت

موردنظر مبلغ هدایت می‌شود و این‌گونه به مخاطب القاء می‌شود که برنامه، سیاست و یا عقیده مربوطه تجلی خواست اجتناب‌ناپذیر توده مردم است. بنابراین، به سود مخاطبان است که به توده مردم ملحق می‌شوند (محمدی‌نجم، ۱۳۸۴).

۵-۲-۳۱- مبالغه

مبالغه^{۲۰۴} یکی از روش‌هایی است که با اغراق کردن و بزرگ‌نمایی یک موضوع سعی در اثبات یک واقعیت دارد. کارشناسان جنگ روانی از این فن در مواقع و وقایع خاص استفاده می‌کنند، غربی‌ها همواره با انعکاس مبالغه‌آمیز دستاوردهای فناورانه خود و اغراق در ناکامی‌های کشورهای جهان اسلام سعی در تضعیف روحیه مسلمانان در تقابل با تمدن غربی دارند.

عوامل تبلیغاتی با بهره‌گیری از این شیوه دست به پخش مطالب مبالغه‌آمیز می‌زنند، آن‌ها سعی می‌کنند مطالب کوچک را بسیار بزرگ‌تر از آنچه وجود دارد جلوه دهند و همچنین قادرند از مطالب بزرگ به شکلی ضعیف و در زمان، مکان و جایگاهی که به چشم نمی‌آید بهره‌برداری کنند.

۵-۲-۳۲- ماساژ پیام

انواع بی‌شماری از فریب و خودفریبی در انبوه داده‌ها و اطلاعات و دانشی که هر روز از کارخانه کار فکری برخی دولت‌ها به بیرون جریان می‌یابد، دیده شده است که به ماساژ پیام^{۲۰۵} معروف است. تاکتیک حذف، کلی‌بافی، زمان‌بندی، قطره‌چکانی، موجی و تبخیر از جمله تاکتیک‌های ماساژ پیام به‌شمار می‌آیند تا پیام بر اساس اهداف تعیین شده شکل گیرد و بتواند تصویر مورد انتظار را در ذهن مخاطب ایجاد کند. درواقع در این متد پیام با انواع تاکتیک‌ها ماساژ داده می‌شود که از آن مفهوم و مقصودی خاص برآید که در کتاب‌های نوشته شده توسط الوین تافلر بطور کامل در مورد آن‌ها توضیح داده شده است (رضایی، ۱۳۹۰).

204.Exaggeration

205.Spinning The Message

۵-۲-۳۳- محک زدن

برای ارزیابی اوضاع جامعه و طرز تفکر مردم جامعه درباره موضوعی خاص که نسبت به آن حساسیت وجود دارد و یا دریافت بازخورد نظر حاکمان و یا گروهی خاص یا صنفی از اصناف جامعه خبری منتشر می‌شود که عکس‌العمل به آن زمینه طرح سوژه های بعدی قرار می‌گیرد و عوامل تبلیغاتی سعی می‌کنند برای دریافت بازخورد نظر گروهی خاص و یا حتی افراد جامعه با انتشار یک موضوع عکس‌العمل آن‌ها را مورد ارزیابی قرار دهند و سیاست‌های آینده خود را نسبت به آن طراحی کنند.

تاکتیک محک زدن^{۲۰۶} به نوعی تاکتیک بازگشتی هم هست و به افراد خاص برمی‌گردد و جامعه محدودتری را در نظر می‌گیرد. اما بازخورد بیشتر به جامعه و عوام بر می‌گردد مثلاً برای ارزیابی نظر مردم ایران راجع به رابطه با آمریکا خبری منتشر می‌شود تا پس از محک زدن آن موضوعات جدی‌تری را در این باره منتشر سازند (به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه، ۱۳۸۹).

۵-۲-۳۴- مشروعیت زدایی

اگرچه در جنگ نرم اهداف متعددی ممکن است از سوی نیروی مهاجم و کارگزاران جنگ نرم دنبال شود؛ لیکن می‌توان گفت که هدف اصلی و درواقع نقطه هدف در این جنگ بحران‌سازی برای رژیم سیاسی مستقر و مشروعیت‌زدایی^{۲۰۷} از آن است. ایدئولوژی حاکمیت، مشارکت سیاسی عمومی، کارآمدی دولت، هویت ملی، انسجام اجتماعی، افکار عمومی، توان دفاعی و امنیتی، الگوهای اقتصاد ملی و رفاه عمومی همگی در ردیف اهداف در جنگ نرم به‌شمار می‌آیند.

ولی اساس جنگ نرم در بحران‌سازی و مشروعیت‌زدایی است و پیگیری‌ها از سوی نیروی مهاجم برای تحقق هدف در هر یک از موارد ذکر شده در واقع برای

206.To Test for Confirm

207.De-Legitimize

مشروعیت‌زدایی انجام می‌شود. منابع و کنش‌گران جنگ نرم را می‌توان به سه دسته عمده تقسیم نمود:

۱. کارگزاران جنگ نرم شامل نیروی بیرونی که تولید خط‌مشی می‌کنند و نیروی داخلی که کنش به‌وجود می‌آورند؛
۲. مخاطبین کارگزاران جنگ نرم که در واقع همان نیروی اجتماعی هستند؛
۳. نیروی مدافع در برابر جنگ نرم که شامل رژیم سیاسی مستقر، ساختار و نیروهای هم‌سو می‌باشند.

در فضای جنگ نرم نیروی کارگزار جنگ تلاش می‌کند در فضای اجتماعی مشروعیت رژیم سیاسی مستقر را به چالش بکشد. در نقطه مقابل نیروی مدافع تلاش می‌کند این مشروعیت را حفظ و آن را بازسازی و ترمیم نماید کارگزاران جنگ نرم از منابع متنوعی برای تحقق خواسته‌های خود بهره می‌برند که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: رسانه‌ها، ایدئولوژی‌های معارض با ایدئولوژی رژیم سیاسی مستقر، فناوری ارتباطی قوی و کارآمد، دیپلماسی قوی و کارآمد و بالاخره شبکه‌های اجتماعی. جنگ نرم در بستر فضای مجازی انجام می‌شود و عامل اصلی آن همان شبکه‌های اجتماعی شکل گرفته در بستر این فضای مجازی است. این شبکه‌های اجتماعی، واحدهای سازمانی هستند که از طریق بستر فناوری مدرن ارتباطات مانند بستر اینترنت به هم وصل می‌شوند (شاهد خطیبی، ۱۳۸۹).

۵-۲-۳- مغالطه

مغالطه^{۲۰۸} شامل گزینش و استفاده از اظهارات درست یا نادرست، مشروح یا مغشوش و منطقی یا غیرمنطقی است، به این منظور که بهترین یا بدترین مورد ممکن را برای یک فکر، برنامه، شخص یا محصول ارائه داد.

متخصصین جنگ نرم مغالطه را با تحریف یکسان می‌دانند، این روش انتخاب استدلال‌ها یا شواهدی است که یک نظر را تأیید می‌کند و چشم پوشی از استدلال‌ها یا شواهدی که آن نظر را تأیید نمی‌کند (ورنر وتانکارد، ترجمه علیرضا دهقان، ۱۳۸۴).

در عصر حاضر از فرهنگ به عنوان قدرت نرم در سیاست خارجی یاد می‌شود که عنوان دیپلماسی فرهنگی^{۲۰۹} به آن می‌دهند، به معنای بکارگیری ابزارها و مکانیسم‌های فرهنگی برای معرفی و انتقال فرهنگ و تمدن یک سرزمین به سرزمین و فرهنگ دیگر است. هر اندازه آن فرهنگ از غنای ارزشی و الهی بیشتری بر اساس فطرت خداجوی برخوردار باشد پذیرش و اثرگذاری آن در مخاطبان آسان‌تر و مورد قبول‌تر خواهد بود، فرهنگ و تمدن اسلامی در دیپلماسی فرهنگی دارای چنین خصوصیتی است.

قدرت نرم موجود در ارزش‌های الهی و دینی از بین بردنی نیستند، به همین دلیل نظام سلطه در جنگ نرم سعی دارد باورهای دینی و فرهنگی انسان‌ها را تضعیف کند و از هیچ‌گونه اقدامی دریغ نمی‌نماید موضوع اسلام هراسی و ایجاد نحله‌های ساختگی و شیطان پرستی و ... دقیقاً در راستای جنگ نرم می‌باشد. بنابراین، ملاحظات ذیل حائز اهمیت هستند:

- ✓ ابزارهای رسانه‌ای مانند، ماهواره، اینترنت و ... به تنهایی نمی‌توانند اثرگذاری مستمر و پایدار داشته باشند؛
- ✓ دیپلماسی فرهنگی هنگامی می‌تواند در جنگ نرم اثرگذار باشد که زمینه پذیرش متقابل آن موجود باشد؛
- ✓ عامل انسانی، اعتقادات و باورها مهم‌ترین مانع برای دو قدرت نرم در جنگ نرم است؛
- ✓ قدرت نرم اگر بر اساس دین و ارزش‌های الهی و انسانی باشد از بین رفتنی نیست؛

✓ گستره دیپلماسی فرهنگی در جنگ نرم شامل تمامی دیپلماسی‌ها عمومی، سیاسی، اقتصادی و ... است؛

✓ مقابله با جنگ نرم بدون پشتوانه ارزشی و الهی محکوم به زوال و شکست است؛

✓ هم‌گرایی و هم‌سویی دیپلماسی فرهنگی با قدرت نرم (به همراه اراده انسان‌های معتقد) همواره مهم‌ترین عامل پیروزی در جنگ نرم است (محمدی فومنی، ۱۳۸۹).

معنا و مفهوم مغالطه

مغالطه، سفسطه یا مغالطه (به پارسی سره: دژفروند) استدلالی است که از نظر علم منطق نادرست می‌باشد. مغالطه جزیی از برهان است که بطور قابل اثباتی در منطق آن ایراد وجود دارد و کل برهان را نامعتبر می‌سازد مغالطه ممکن است برای وارونه کردن حقیقت‌ها بکار رود مغالطه‌گر کسی است که از روی استدلال نادرست به یک نتیجه درست یا نادرست رسیده است و ممکن است آن نتیجه را برای نتیجه‌گیری‌های دیگری هم بکار گیرد.

گونه‌های رایج مغالطه

در استدلال‌های منطقی مغالطه‌ها ساختاری یا ناساختاری هستند، از آنجایی که درستی یک استدلال قیاسی به شکل آن بستگی دارد، مغالطه ساختاری استدلال قیاسی است که شکل باطلی دارد درحالی که یک مغالطه ناساختاری هر استدلال نادرستی است که کاستی و عیب آن در شکل استدلال نیست و با نگاه کردن به محتویات می‌توان آن‌ها را شناسایی کرد.

از زمان ارسطو مغالطه‌های بی‌قاعده بطور کلی بسته به منشاء مغالطه در دسته‌های گوناگونی طبقه‌بندی می‌شوند، رایج‌ترین اشکال مغالطه در سخنرانی‌های سیاسی آشکار می‌شود. تشخیص مغالطه در استدلال‌های حقیقی ممکن است مشکل باشد، زیرا این استدلال‌ها غالباً در ساختارهای خود از الگوهای بدیع و فصیحی استفاده می‌کنند که اتصالات منطقی در بین اظهارات آن‌ها مبهم و نامفهوم می‌شود همچنین ممکن است

مغالطه‌ها از ضعف احساسی یا عقلانی طرف بحث بهره ببرند. داشتن توانمندی تشخیص مغالطه‌های منطقی در استدلال‌ها احتمال وقوع چنین امری را کاهش می‌دهد. تئوری مناظره معبر متفاوتی را برای فهم و طبقه‌بندی مغالطه‌ها فراهم کرده است. از این معبر یک استدلال همچون قراردادی انفعالی میان افرادی که برای حل کردن یک ناسازگاری تلاش می‌کنند نگریسته می‌شود. قرارداد بر اساس قوانین خاص فعل و انفعالات تنظیم شده است و تخطی از این قوانین مغالطه‌ها هستند. بسیاری از مغالطه‌هایی که در زیر آمده‌اند در صورتی که به آن‌ها از این منظر بنگریم بهتر فهمیده خواهند شد.

اقسام مغالطه‌های رایج

۱- آوردن جملات دو پهلوی و مبهم:

در این مغالطه ساختار جمله به شیوه‌ای است که بیش از یک معنا بر آن متصور است. علل دو پهلوی بودن جملات و ابهام در ساختار آن‌ها متعدد است. مهم‌ترین آن‌ها مثال ابهام مرجع ضمیر است.

۲- ابهام مرجع ضمیر:

گویند فرمانروای ستمگری مردی را دستگیر کرد و فرمان مرگ او را صادر کرد، پس از آن به او گفت: اگر در میان مردم بر سر منبر فلان شخصیت محبوب مردم را لعن کنی تو را آزاد خواهم ساخت. روز معین آن مرد مبارز بر فراز منبر رفت و گفت: ای مردم، فرمانروای شما از من خواسته است که فلان شخصیت را لعنت کنم، پس لعنت خدا بر او باد. این عبارتی دو پهلویست، زیرا تصریح نشده است که مرجع ضمیر فرمانروا است یا شخصیت محبوب.

۳- استنتاج حق از باطل:

از روش‌های بسیار رایج مغالطه است. در این روش گوینده نخست مطلب درستی را می‌گوید و سپس از آن نتیجه نادرست می‌گیرد.

۴- انتشار خبر دروغ در سطح وسیع:

دروغ مغالطه و عامل لغزش اندیشه است، نادرستی مقدمات استدلال باعث عدم اعتبار کل استدلال می‌شود، پیامد دروغ گمراهی شنونده یا خواننده است. انتشار خبر دروغ به نحوی صورت می‌گیرد که هزینه‌های بسیاری را صرف تبلیغات و شایعات دروغ می‌نمایند.

۵- انکار مقدم:

از درستی P آن گاه Q نتیجه بگیرید که اگر P برقرار نباشد Q نیز برقرار نیست. مثلاً اگر من در انتخابات آمریکا شرکت کنم، آنگاه یک شهروند آمریکایی هستم. من در انتخابات آمریکا شرکت نمی‌کنم بنابراین، من یک شهروند آمریکایی نیستم. درحالی‌که یک شهروند آمریکایی می‌تواند انتخاب کند که رای بدهد یا نه.

۶- اهمال در شرایط قیاس:

اهمال در شرایط قیاس آن است که شرایط انتاج و قواعد استنتاج را رعایت نکنند و مثلاً از ضروب عقیم نتیجه بگیرند یا جایی که نتیجه قیاس جزئی است نتیجه کلی استنتاج کنند. همچنین است رعایت نکردن شرایط حد وسط که قیاس سفسطی تولید می‌کند که وجه بطلان آن در درس‌های گذشته گفته شد.

۷- تحلیل نادرست پدیده‌ها:

در جامعه پدیده‌های گوناگون وجود دارد، ممکن است کسی پدیده‌ای را نتیجه فلان پدیده دیگر معرفی کند در صورتی که ممکن است درواقع چنین نباشد. مثلاً ممکن است افزایش خودکشی یا طلاق یا قاچاق یا دزدی یا بزهکاری را به عوامل اقتصادی مربوط کنند، درحالی‌که عوامل بسیار دیگری نیز هستند.

۸- تصدیق تالی:

نتیجه‌ای از فرض گرفته می‌شود که بنا بر منطق قابل گرفتن نیست. یعنی از اینکه P نتیجه می‌دهد Q نتیجه بگیریم که Q آنگاه P. مثلاً اگر به بیماری آنفلونزا مبتلا

باشید آنگاه گلو درد خواهید داشت. حال اگر بگوئید من گلو درد دارم پس به بیماری آنفلونزا مبتلاء هستم، مغالطه کرده‌اید، زیرا بیماری‌های دیگر هم می‌تواند منجر به گلو درد شود.

۹- تعمیم ناروا:

تعمیم ناروا در واقع نوعی از استقرای ناقص است که با آن کسی از چند نمونه محدود یا غیرمتعارف حکمی کلی صادر می‌کند، درحالی‌که آن نمونه‌ها کم یا نامتناسب هستند. برای نمونه در یکی از کشورهای اروپایی روزنامه‌نگاری از یک سیاست‌مدار دربارهٔ میزان محبوبیت او پرسید وی در پاسخ گفت محبوبیت من در بین ملت از همهٔ رقیبانم بیشتر است، زیرا در یک نظرخواهی که به تازگی در این محل کارم به عمل آمده ۶۸ درصد از همکاران به من رأی داده‌اند و بقیهٔ آنان به دیگران.

۱۰- تکذیب یا تخطئه گوینده:

در این مغالطه شخص به‌جای این که به محتوای سخن بپردازد به تکذیب و تخطئه گوینده و خاستگاه آن می‌پردازد. منشاء این مغالطه این تصور نادرست است که امکان ندارد یک عقیده صحیح و مستدل از سوی کسی که دارای موقعیت مناسب علمی و اجتماعی و ... نیست ارائه شود، مانند اینکه سیگار برای سلامتی زیانی ندارد، همین پزشکی که این کتاب را دربارهٔ زیان‌های دخانیات نوشته خود سیگار می‌کشد در روایات اسلامی (روایت از امیر مؤمنان حضرت علی (ع) نیز این مغالطه نکوهش شده است (نقد «من قال» به جای نقد «ما قال»).

۱۱- تمثیل ناروا:

در بیشتر تمثیل‌ها وجه مشابهت دو پدیده ذکر نمی‌شود و استنباط آن برعهده مخاطب گذاشته می‌شود. برای نمونه دولت هم مانند یک خانواده نمی‌تواند بیشتر از درآمدش خرج کند اما این تشابه درست نیست، زیرا دولت تسلطی بر سیستم اقتصادی

خود دارد که خانواده چنان تسلطی ندارد و مثلاً می‌تواند نرخ سود قرض‌هایش را در یک سیاست پولی تغییر دهد اسکناس چاپ کند و ...

۱۲- مصادره به مطلوب:

این مغالطه وقتی رخ می‌دهد که کسی نتیجه استدلال مطلوب را که باید اثبات شود، اثبات شده بداند. به عبارت دیگر در مقدمات استدلال از همان نتیجه‌ای که در صدد اثبات آن است استفاده کند. بطور نمونه مولیر در یکی از نمایشنامه‌های خود در مورد دختری که خود را به لالی زده بود، می‌نویسد پزشکی را برای مداوای او به بالینش آوردند از او پرسیدند چرا این دختر لال شده است؟ پزشک گفت برای این که نمی‌تواند سخن بگوید از او پرسیدند چرا نمی‌تواند سخن بگوید؟ جواب داد برای این که زبان او قدرت عمل را از دست داده است.

۱۳- معنی عبارت بر خلاف مراد گوینده (تفسیر نادرست):

این مغالطه هم بسیار شایع است و به این صورت است که آیه‌ای از قرآن کریم یا خبری از پیشوایان دین و یا شعری از شعرای بزرگ را مطابق گرایش باطنی خود معنی می‌کند و همه معانی و تفاسیر دیگر را نفی می‌کنند.

۱۴- مغالطه‌های آماری:

این مغالطه در مسائل سیاسی و اجتماعی و اقتصادی بسیار رایج است و از شیوه‌های بسیار متداول تبلیغاتی است.

۱۵- نادیده گرفتن استثنائات:

عمومیتی ایجاد می‌کند که مغایر با استثنائات است، برای نمونه مجروح کردن مردم یک جنایت است جراحان مردم را مجروح می‌کنند، در نتیجه جراحان جنایت‌کار هستند.

۱۶- مغالطه همبستگی، نتیجه‌گیری/ اشتباه از نوع:

رویدادهایی از نوع الف همیشه با رویدادهایی از نوع ب همراه هستند، پس رویداد نوع الف علت رویداد نوع ب است. این خطای استدلالی مغالطه همبستگی نام دارد و معمولاً به‌خاطر هم‌زمان بودن دو پدیده رخ می‌دهد (ا قدمی، ۱۳۸۷).

۵-۲-۳۶- موجی

در تاکتیک موجی^{۲۱۰} وقتی کسی شکایت می‌کند که از موضوعی بی‌اطلاع نگاه داشته شده است. یک بازی‌دهنده زیرک (منظور خبرگزاری‌ها هستند) تا جایی که می‌تواند مطلب بر سر او می‌ریزد تا آن‌چنان غرق شود که دیگر نتواند واقعیت‌های اساسی را دریابد (رضایی، ۱۳۹۰).

۵-۲-۳۷- هم‌ذات‌پنداری

در تاکتیک هم‌ذات‌پنداری^{۲۱۱} هرچه پیام‌رسان به مخاطب پیام نزدیک‌تر باشد، تأثیر عملیات پیام‌رسانی بیشتر خواهد بود. از همین‌رو بعضی مواقع رسانه‌های امپریالیستی از زبان عامیانه پیام‌گیران سایر کشورها استفاده می‌کنند تا اثر پیامشان افزایش یابد (رضایی، ۱۳۹۰).

210.The Tidal Wave

211.Identification

فصل ششم

تکنیک‌های جنگ نرم

۶-۱- درآمدی بر تکنیک‌های جنگ نرم

وسعت ابعاد و زمینه‌های جنگ نرم سبب می‌شود که دایره وسیعی از ابزار مدرن درزمره ابزارهای این جنگ گنجانیده شود. از این‌رو خصلت‌های ابتکاری و ابدایی در این جنگ سبب می‌شود این دایره دائماً وسعت بیشتری یابد و ابزارهای جدید و ابدایی هم به این فهرست افزوده شوند. این ابزارها را اجمالاً ذیل سه مقوله می‌توان گنجانید: صنایع فرهنگی، رسانه‌ها، فناوری‌های نوین اطلاعاتی - ارتباطی. سه مقوله‌ای هستند که ارتباطی تنگاتنگ و پیچیده با هم دارند.

۶-۲- صنایع فرهنگی

مفهوم صنایع فرهنگی^{۲۱۲} نخستین بار در طی جنگ جهانی دوم و در مکتب فلسفی فرانکفورت برای توصیف صنعت قدرتمند فیلم‌سازی آمریکا شکل گرفت. طبق تعاریف متداول، صنایع فرهنگی متشکل از بنگاه‌هایی است که برای عموم مردم اطلاعات و سرگرمی‌های آموزشی، علمی و فرهنگی در قالب‌های مختلف قابل تکثیر طراحی و تهیه می‌کنند.

هدف صنایع فرهنگی که تحت عناوین دیگری همچون صنایع رسانه‌ای، صنایع حق تکثیر (کپی‌رایت) و حتی صنایع محتوایی نیز شناخته می‌شود، مفهوم‌سازی، هماهنگ‌سازی، تولید، ارتقاء و تجارت کالاهای فرهنگی در قالب‌های مختلف اعم از کتاب، مجله، روزنامه و مجله، فیلم و محصولات صوتی و تصویری، ویدیو و نوار کاست، نرم‌افزار، لوح فشرده (سی دی) و دیگر محصولات است.

شایان ذکر است اخیراً با توجه به پیشرفت‌های فناوری می‌توان محتوای موجود در این محصولات کم و بیش سنتی را به راحتی و در کم‌ترین زمان از طریق شبکه‌های الکترونیکی از جایی به جای دیگر منتقل کرد. کشورهایی که به اهمیت راهبردی صنایع

فرهنگی پی برده و اقدامات متناسبی را انجام داده‌اند، امروزه از نظر اقتصادی و همچنین نفوذ فرهنگی در سطح بین‌المللی موقعیت ممتازی دارند.

برعکس، کشورهایی که به دلایل مختلف اعم از ایدئولوژیکی، سیاسی، اهداف اقتصادی کوتاه مدت یا حتی ماهیت فرهنگی از صنایع فرهنگی خود حمایت نکرده‌اند امروز گرفتار هجوم محصولات و محتواهای فرهنگی بیگانه شده‌اند و در معرض همه‌گونه پیامدهای جدی آن همچون به خطر افتادن هویت فرهنگی و پرداخت هزینه‌های سنگین بابت حق تکثیر (کپی‌رایت) یا فشار برای ایجاد مانع در برابر واردات فرهنگی قرار گرفته‌اند و به این سبب چه از لحاظ اقتصادی و چه فرهنگی در معرض خطر انزوا قرار دارند. درواقع صنایع فرهنگی سهم چشم‌گیری در دسترسی افراد به اطلاعات، آموزش، فرهنگ و نیز اشتغال‌زایی دارند و نقش مهمی را در ارائه تصویر فرهنگی یک کشور یا ملت و ایجاد جایگاه مناسب در اقتصاد بین‌المللی ایفا می‌کنند. به همین علت باید در هرگونه تحلیل عمیق و مستدل فرهنگی و در تدوین راهبردهای حوزه فرهنگ و توسعه که هم‌اکنون از اولویت‌های دستور کاری نهادهای بین‌المللی است به بررسی دقیق صنایع فرهنگی پرداخت (کشاورزی، ۱۳۸۸).

۶-۲-۱- موسیقی

از جمله دیگر مقولات فرهنگی که در جریان نبرد نرم مورد استفاده وسیع نظام تبلیغ رسانه‌ای غرب قرار گرفته است، موسیقی است. موسیقی از جمله هنرهایی است که به جهت قابلیت‌هایش در عمده تمدن‌ها و فرهنگ‌ها می‌توان نمونه‌ای منحصر به فرد از آن را یافت. مغرب زمین از این قاعده مستثنی نیست و در آن از دیرباز به‌عنوان یکی از عناصر فرهنگی آن دیار موسیقی حضور داشته است. هربار به شکل و قالبی از موسیقی مخصوص درباره شاهان و اشراف گرفته تا موسیقی عامه مردم. آنچه که امروز به نام موسیقی مدرن غربی البته پیش از آنکه در چنین سنتی ریشه و با آن نسبتی داشته باشد مأخوذه و ملهم است از موسیقی جاز سیاهان آفریقا که در آمریکا شکل و شمایلی نو گرفته و امروزه به موسیقی آن دیار شناخته می‌شود.

۶-۲-۲- بازی‌های رایانه‌ای

اما پس از رواج استفاده از رایانه در منازل شخصی یکی از مهم‌ترین موارد استفاده برای کودکان و نوجوانان بازی‌های رایانه‌ای بود. این بازی‌ها که نسل‌های پیشین‌شان آتاری، کمودور و پلی استیشن بودند، با استفاده از قابلیت‌های رایانه توانستند خیلی زود همه رقبای سنتی خود را کنار بزنند و بازار گسترده‌ای را به خود جلب نمایند. سود سرشار اقتصادی که سالانه از محل فروش این بازی‌ها عاید کمپانی بزرگ سازنده آن‌ها می‌شود سبب شده است که بازی‌های رایانه‌ای یکی از مهم‌ترین ابزارهایی باشند که قدرت‌های جهانی از آن در راستای جنگ نرم و ترویج و تبلیغ و مدل زندگی غربی نهایت استفاده را بکنند (صدر الله، ۱۳۸۸، به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه).

۶-۲-۳- کارتون (انیمیشن)

در کنار سینما صنعت انیمیشن‌سازی (پویانمایی) هم صنعت مستقلی است که هواداران بسیاری را مخصوصاً در بین مخاطبان کودک و نوجوان به خود جذب کرده است. شخصیت‌های ساده و دوست داشتنی دنیای کارتون برای مخاطبان و دوستداران کودک و نوجوان‌شان به آسانی به عنوان الگو پذیرفته می‌شوند و کودکان سعی می‌کنند از رفتارها و برخوردهای آنان تقلید کنند. وجود همین قابلیت مهم سبب شده کارتون‌ها در فرآیند هجوم نرم جهان غرب علیه دیگر فرهنگ‌ها و کشورها نقشی ویژه را به خود اختصاص دهند. این رویکرد را مخصوصاً در نسل جدید کارتون‌ها می‌توان دید.

۶-۲-۴- اسباب بازی

از جمله دیگر کالاهای فرهنگی مؤثر که مخصوصاً با توجه به قشر مخاطب‌اش اهمیتی مضاعف و وضعیتی حساس دارد، اسباب‌بازی‌ها هستند. اسباب‌بازی‌ها مصنوع شرکت‌های غربی در عمل مبلغان و مروجان فرهنگ زندگی مدرن غربی‌اند برای کودکان آن کشورها و حتی دیگر کشورها است تا از همان سنین کودکی با این فرهنگ آشنا

شده و با آن انس بگیرند. تغییری بنیادین که بعدها به سختی می‌توان ثمراتش را اصلاح کرد.

۳-۶- رسانه‌ها

اساساً رسانه‌ها در جنگ نرم نقش ویژه و منحصر به فردی را ایفاء می‌کنند، تا آنجاکه از آن به جنگ رسانه‌ای^{۲۱۳} تعبیر می‌شود، بنیادی‌ترین تعریف جنگ رسانه‌ای استفاده از رسانه‌ها برای تضعیف کشور هدف و بهره‌گیری از توان و ظرفیت رسانه‌ها (اعم از مطبوعات، خبرگزاری‌ها، رادیو، تلویزیون، اینترنت و اصول تبلیغات) به‌منظور دفاع از منافع ملی است.

عملیات رسانه‌ای یکی از برجسته‌ترین جنبه‌های جنگ نرم و جنگ‌های جدید بین‌المللی است. اگرچه رسانه‌ای عمدتاً به هنگام جنگ‌های نظامی کاربرد بیشتری پیدا می‌کند، اما این به آن مفهوم نیست که در سایر مواقع عملیات رسانه‌ای در جریان نبوده و یا مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. عملیات رسانه‌ای تنها جنگی است که حتی در شرایط صلح نیز بین کشورها به‌صورت غیررسمی ادامه دارد و هر کشوری از حداکثر توان خود برای پیشبرد اهداف سیاسی خویش با استفاده از رسانه‌ها بهره‌برداری می‌کند.

عملیات رسانه‌ای ظاهراً میان رادیو و تلویزیون‌ها، مفسران مطبوعاتی، خبرنگاران خبرگزاری‌ها، شبکه‌های خبری و سایت‌های اینترنتی جریان دارد. اما واقعیت آن است که در پشت این جدال ژورنالیستی چیزی به‌نام سیاست رسانه‌ای یک کشور نهفته است که بطور مستقیم توسط بودجه‌های رسمی مصوب پارلمان‌ها یا بودجه‌های سری سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی و سرویس‌های جاسوسی تغذیه می‌شود.

مایکل روبین^{۲۱۴} می‌گوید سربازان عملیات رسانه‌ای، متخصصان تبلیغات، استراتژیست‌های تبلیغات بین‌المللی و کارگزاران رسانه‌ها هستند. پیچیدگی‌های ابعاد مختلف عملیات رسانه‌ای موجب شده تا تصمیم‌گیری درباره‌ی طراحی، تدوین راهبرد،

213. Media War

214. Michael Rubin

چارچوب‌ها، تکنیک‌های کاربردی، نحوه عملیاتی کردن اهداف و مأموریت‌های تعریف شده، استفاده از حداکثر از توان هر رسانه با توجه به امکانات انتشار مکتوب، چاپی، صوتی، تصویری، چند رسانه‌ای، اینترنتی و سرانجام انتشار آنلاین تنها به ژنرال‌های نظامی واگذار نشود.

عملیات رسانه‌ای مقوله‌ای است که همکاری هماهنگ و نزدیک بخش‌های نظامی، سیاسی، اطلاعاتی، امنیتی، رسانه‌ای و تبلیغاتی یک کشور را می‌طلبد. طراحان عملیات رسانه‌ای نه لزوماً ژنرال‌های پادگان نشین بلکه ممکن است پروفیسورهای کالج‌ها و دپارتمان‌های رسانه‌ای در دانشگاه‌های معتبر هر کشور باشند. عملیات رسانه‌ای برخلاف جنگ‌های نظامی که عمدتاً میان دو یا چند کشور به‌عنوان ائتلاف با یک کشور جریان می‌یابد، می‌تواند میان یک گروه از کشورها با گروه بزرگ دیگری از کشورها با ویژگی‌های مشخص جریان یابد. عملیات رسانه‌ای غرب علیه جهان اسلام و عملیات رسانه‌ای غرب علیه کشورهای جهان سوم، دو نمونه بارز از موضوعی هستند که می‌توانیم آن را به جنگ جهانی رسانه‌ای تعبیر کنیم.

بهره‌برداری چندمنظوره از فناوری جدید ارتباطاتی یکی از شیوه‌های عملیات رسانه‌ای علیه جمهوری اسلامی ایران است. از سویی شبکه‌های تلویزیون ماهواره‌ای مخصوصاً رایانه و اینترنت راه‌اندازی می‌کنند و از سوی دیگر با استفاده از اینترنت، سامانه‌ها و وبلاگ‌ها به تشریح روش استفاده از آنتن‌ها و رسیورهای ماهواره‌ای و نحوه عبور از پارازیت‌ها می‌پردازند.

در تعدادی از سامانه‌ها و وبلاگ‌های مخصوص ماهواره آن‌چنان از جزئیات فنی کانال‌ها، فرکانس‌ها، سیگنال‌ها و مشخصات آنتن‌ها و ان. پی. سخن به میان آمده که هر مخاطبی با داشتن سطح اطلاعات اندکی می‌تواند تشخیص دهد که در پشت چنین سامانه یا وبلاگی یک طراح حرفه‌ای و یک برنامه از پیش تعیین‌شده برای گسترش فرهنگ استفاده از ماهواره در جمهوری اسلامی ایران و حل مسائل و مشکلات فنی استفاده‌کنندگان وجود دارد.

اگرچه توجه مطبوعاتی آمریکا به مسائل ایران اسلامی بسیار اندک بوده و به ندرت رویدادهای جاری جمهوری اسلامی ایران در این رسانه‌ها بازتاب می‌یابد، اما یک خط‌مشی کلان و محوری بر این رسانه‌ها حاکم است که بر اساس آن فقط اخبار منفی از ایران اسلامی بر روی صفحات این نشریات نقش می‌بندد و عمده گزارش‌های خبرنگاران مطبوعات غربی از جمهوری اسلامی ایران یا مربوط به بحران‌های سیاسی، اجتماعات، زد و خوردها و تضاد حاکمیت با مردم و یا مربوط به موضوعات کلیشه‌ای و تکراری مانند نقض حقوق بشر، تلاش برای دستیابی به سلاح‌های هسته‌ای و کشتار جمعی و نقش آزادی‌های سیاسی و مدنی است. این رسانه‌ها با انتشار اخبار سری و محرمانه یا اخبار هدایت شده از سوی دستگاه‌های سیاست خارجی و اطلاعاتی کشور متبوع خود به ایجاد فضا و جوسازی علیه جمهوری اسلامی ایران می‌پردازند.

ریشه‌یابی بسیاری از جریان‌سازی‌های رسانه‌ای علیه جمهوری اسلامی ایران برای اولین بار نشان می‌دهد که عمدتاً وابسته به محافل صهیونیستی بوده‌اند با جعل یا انتشار عامدانه برخی اطلاعات اقدام به ایجاد محور فشار علیه جمهوری اسلامی ایران کرده و بیشتر رسانه‌های بین‌المللی تحت تأثیر فضای ایجاد شده و به دنباله‌روی از آن مسئله و دامن زدن به بحران خبری و سیاسی پرداخته‌اند. در سال‌های اخیر با محوریت یافتن مسائل سیاسی جمهوری اسلامی ایران بسیاری از مطبوعات آمریکا اقدام به اعزام خبرنگار یا تأسیس و تقویت دفاتر نمایندگی در جمهوری اسلامی ایران کرده‌اند. این مسئله عیناً در مورد خبرگزاری‌هایی نظیر رویترز، آسوشیتدپرس، یونایتدپرس، فرانس پرس و شبکه‌های تلویزیونی بی. بی. سی. و سی. ان. ان. نیز مصداق دارد (مرکز فارغ‌التحصیلان اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش آموزان، ۱۳۹۰).

از طرف دیگر رسانه‌ها علی‌رغم کارکرد مثبتی که در ایجاد عملیات روانی علیه دشمن و هم‌گرایی افکار عمومی داخلی دارند می‌توانند در این زمینه نیز کارکردی منفی از خود بر جای گذارند. رسانه‌ها با پخش اخبار و تصاویر در خصوص خسارت‌های جنگ و آمار مجروحان و کشته‌شدگان در تضعیف روحیه مردم مؤثر هستند. برای نمونه

به دنبال افشای رسانه‌های همگانی جهانی در مورد بکارگیری سلاح‌های حامل اورانیوم ضعیف شده از سوی اعضای ناتو، به ویژه ایالات متحده آمریکا در جریان بمباران مواضع صرب‌ها در کوزو موجی از خشم و نفرت نسبت به راهبردهای ضدانسانی واشنگتن در سراسر جهان حتی در کشورهای اروپایی شد. همچنین در جریان حمله آمریکا به ویتنام گزارش‌گران آمریکایی از بی‌نظمی و ناهماهنگی نظامی این کشور گزارش‌های متعددی تهیه کردند فرستادند که در مخالفت افکار عمومی با این جنگ سهم عمده‌ای داشت. رهبران ایالات متحده آمریکا این مسئله را یکی از دلایل شکست در ویتنام دانستند. در جنگ خلیج فارس نیز کاخ سفید برای حفظ پشتیبانی و حمایت مردم آمریکا درصدد بود تا از طریق رسانه‌ها به افکار عمومی القاء کند که جنگی بدون خون‌ریزی در جریان است.

از این رو پنتاگون در جریان جنگ خلیج فارس (۱۹۹۱) نه تنها برای سامان‌دهی جریان اطلاعات بلکه برای محدود کردن دسترسی عکاسان، گزارش‌گران و خبرنگاران به صحنه نبرد و نیروهای نظامی تلاش گسترده‌ای انجام داد به گونه‌ای که در آن تلویزیون به پنتاویزیون تبدیل شد که در آن بمب‌های هوشمند بدون خطا به اهداف موردنظر اصابت کردند و تلفات غیرنظامی به بار نیاوردند (مسلمی، ۱۳۹۰).

❖ رسانه‌های گروهی

امروزه وسایل ارتباط جمعی، روزنامه‌ها، رادیو، تلویزیون و سینما با انتقال اطلاعات و معلومات جدید و مبادله افکار و عقاید عمومی در راه پیشرفت فرهنگ و تمدن بشری نقش بزرگی را بر عهده گرفته‌اند، بطوری که بسیاری از دانشمندان عصر کنونی را عصر ارتباطات^{۲۱۵} نامیده‌اند.

فراوانی جمعیت، تمرکز گروه‌های وسیع انسانی در شهرهای بزرگ، شرایط خاص تمدن صنعتی و پیچیدگی وضع زندگی اجتماعی، وابستگی‌ها و همبستگی‌های ملی و بین‌المللی، ناامنی و بحران‌ها، تحول نظام‌های سیاسی و اجتماعی، دگرگونی مبانی

فرهنگی، ترک سنت‌های قدیمی و مخصوصاً بیداری وجدان اجتماعی همه و همه از جمله عواملی هستند که روبه‌روز نیاز انسان را به آگاهی از تمام حوادث و وقایع جاری محیط زندگی بیشتر می‌کند تا جایی که پیشرفت وسایل ارتباط جمعی و توسعه اقتصادی و اجتماعی و تحکیم مبانی دموکراسی و تفاهم بین‌المللی لازم و ملزوم یکدیگر شده‌اند.

در این جوامع افراد کوشش می‌کنند همیشه در جریان همه امور و مسائل اجتماعی قرار داشته باشند تا بتوانند بطور مستقیم یا غیرمستقیم نقش خاص خویش را در زندگی گروهی ایفاء کنند. به همین جهت آگاهی اجتماعی از مهم‌ترین ویژگی‌های زمان معاصر به‌شمار می‌رود و همین آگاهی است که انسان را به زندگی فردی و جمعی علاقه‌مند می‌سازد و توجه او را به آزادی‌ها و مسئولیت‌هایش جلب می‌کند. به این ترتیب در جامعه امروز یک فرد تنها موقعی می‌تواند بهترین و مطمئن‌ترین امکانات و وسائل زندگی را برای زندگی گروهی به‌دست آورد که دارای معلومات و اطلاعات کافی، خط مشی‌های صحیح و افکار و عقاید سالم باشد و این امر با استفاده از وسایل ارتباط جمعی، روزنامه‌ها، نشریات، کتاب‌ها، سامانه‌های اطلاعاتی و در یک کلام اطلاعات قابل دسترسی است.

دستیابی به اطلاعات و ارسال به گروه‌های هدف، ایجاد ارتباط، هم‌گرایی و همراه ساختن افکار عمومی و تشریح مفاهیم مدنظر کاری بس دشوار و در ابتدای شروع بکار فرهنگی سخت و ناهموار و نیازمند تلاشی طاقت فرسا است. یکی از ابزارهایی که در جوامع امروزی رشد و گسترش یافته است رسانه‌های گوناگون با رویکردهای مختلف است. یک رسانه برای آغاز فعالیت راهی دشوار را باید بییماید. شناخت مخاطب و اهدافی که در نظر دارد باید کاملاً شفاف، روشن و مشخص شود یعنی راهبرد خود را قبلاً مشخص کند و حول محور این راهبرد به تعریف کارکردهای خود پردازد سپس آغاز به فعالیت کند. پس از آغاز نیز باید سختی‌ها و مشکلات فراوانی را تجربه کند. نقش‌هایی که برای یک رسانه می‌توان بر شمرده عبارتند از:

❖ رسانه و اعتبار

هر رسانه‌ای برای اعتبار بخشیدن به خود ناچار است اصول اولیه خبر که شامل شهرت، فراوانی، مجاورت، درستی و صحت، تازگی و در برگیری می‌شود را رعایت کند. هر یک از مفاهیم ذکر شده دارای تعاریف فراوانی در عرصه ارتباطات و رسانه بوده و از اهمیت بالایی برخوردارند. توجه به درستی و صحت اخبار و اهمیت آن‌ها همراه با تازگی و سرعتی که در انتشار آن باید در نظر گرفت نقش مهمی را در ایجاد اعتبار برای رسانه ایفاء می‌کند.

❖ رسانه و اعتمادسازی

اعتمادسازی^{۲۱۶} در زمینه سیاست‌های کلی یک جامعه و نظام یکی از وظایف و نقش‌های مهم رسانه است. رسانه از این طریق می‌تواند در ترسیم اهداف، اولویت‌ها و تبیین برنامه‌ها و همچنین بسیج نیروهای جامعه نقشی به‌سزایی داشته باشد. با این امر اجرای برنامه‌ها با آگاهی کامل مردم و همراهی عمومی آنان با کم‌ترین مشکل و درگیری‌ها قابل انجام خواهد بود.

❖ رسانه و افکار سنجی

یکی از مهم‌ترین ابزارهایی که یک رسانه می‌تواند با استفاده از آن عکس‌العمل طرف‌های مخاطب را در خصوص موضوعات گوناگون بسنجد، سنجش افکار عمومی از طرق گوناگون مانند تهیه پرسش‌نامه، مصاحبه، دریافت نظرات و انتقادات و ... است. این راه رسانه را در رفع مشکلات و توجه بیشتر به نقاط قوت یاری می‌کند.

❖ رسانه و انعکاس واقعیت‌ها

بدون تردید انعکاس واقعیت‌های^{۲۱۷} اقتصادی و اجتماعی یکی از ملزومات فعالیت های رسانه‌ای است. در این امر رسانه به هیچ وجه نباید جانب گروه‌ها و نهادهای خاص

---

216. Media & Confidence Building

217. Media & Reflect Reality

و مختلف را بگیرد و برای مخالفان و موافقان فرصت کافی برای اظهارنظر و اعلام نظراتشان در نظر بگیرد.

❖ رسانه و پیش‌بینی بحران‌ها

یک رسانه زمانی موفق‌تر از بقیه رسانه‌های هم‌تراز خود خواهد بود که بتواند قبل از هرکس بحران‌های پیش‌روی حیطه‌های مدنظر خود را تشخیص دهد و آن‌ها را تحلیل و پیش‌بینی کند و برای برخورد با آنان و تغییر جریان آن راهکار و طرح‌های جدیدی ارائه نماید.

❖ رسانه و تبلیغات

یکی از عناصری که می‌تواند برای ماندگاری و پویایی رسانه نقش مؤثری داشته باشد استفاده از عنصر تبلیغ و تبلیغات در این عرصه است. تبلیغ یا پروپاگاندا در بهترین و اصولی‌ترین شکل آن یک فعالیت آموزشی است که به‌منظور نشر دانش و آگاهی‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و نشر ارزش‌ها و سجایای اخلاقی صورت می‌گیرد در عین حال نباید از نظر دور داشت که در تبلیغات گذشته از انتقال پیام از پیام‌دهنده به پیام‌گیرنده که درحقیقت حرکتی آموزشی است مسئله تعمیق پیام در جامعهٔ پیام‌گیرندگان و در نتیجه بسیج افکار عمومی نیز مطرح است.

❖ رسانه و نقدسازنده

نگاه واقع‌بینانه به مسایل جامعه و به‌خصوص مسایل اجتماعی اقتصادی خود یک نقد سازنده است. مطمئناً اگر رسانه‌ای بتواند نقش خود را در انعکاس بدون کم و کاست و واقعی یک اتفاق و ماجرای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی رعایت کند خود گام مهمی در ایجاد و شکل‌دهی افکار عمومی برای نقد مسائل برداشته است بنابراین، یک رسانه باید:

- ✓ مخاطب را به فکر وادارد؛
- ✓ مبدع ایده‌های جدید در حیطه‌های گوناگون باشد؛
- ✓ محلی برای نقد و اظهار نظرهای دل‌سوزانه و عملی باشد؛

- ✓ با درج مطالب پژوهشی و آموزشی در بالا بردن سطح علمی جامعه مؤثر باشد؛
- ✓ میزگردهای غنی رسانه‌ای در خصوص موضوعات هدف برگزار کند؛
- ✓ به چالش‌ها و مشکلات و راهکارهای قابل انجام بپردازد و بحران‌های پیش‌رو را پیش‌بینی کند؛

- ✓ واقعیات را به دور از هرگونه جانب‌داری بیان کند؛
- ✓ با انجام موارد فوق به‌عنوان یک بازوی توانمند سیستمی، در جامعه و در کنار

نظام

ایفای نقش کند (بوجارزاده، ۱۳۸۹).

۶-۳-۱- مطبوعات

حتی علی‌رغم ظهور رسانه‌های نوین و شیوه‌های سهل‌تر و کارآمدتر اطلاع‌رسانی با مطبوعات اعم از روزنامه‌ها، مجلات و ... جایگاه مهمی را در اطلاع‌رسانی و شکل‌دهی افکار عمومی ایفاء می‌کنند. مخصوصاً روزنامه‌های کثیرالانتشار بین‌المللی که محصول کمپانی‌های بزرگ خبر پراکنی‌اند و مشترکین و مخاطبان فراوانی را در سرتاسر جهان جذب کرده‌اند. البته در سال‌های اخیر و با ظهور نشریات الکترونیکی و نشریات الکترونیکی دیگر مشکلات مربوط به ایجاد مانع برای ورود به کشور مخالف هم‌کمرنگ شده است.

۶-۳-۲- رادیو

رادیوها مخصوصاً رادیوهای بین‌المللی از جمله مؤثرترین و معمول‌ترین رسانه‌هایی هستند که دولت‌های متخاصم از سال‌ها پیش از آن‌ها برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی کشور مقابل‌شان بهره می‌گیرند. اجمالاً کار ویژه رادیوها در جنگ نرم را می‌توان تهیه، تدوین و پخش اخبار و گزارش‌ها و تحلیل‌هایی علیه کشورها و دولت‌های رقیب و در راستای منافع سیاسی، فرهنگی و اقتصادی کشور متبوع خود دانست. اقدامی که با هدف تأثیرگذاری بر افکار عمومی شهروندان کشور هدف و جلب اعتماد آن‌ها به خود و در مقابل بی‌اعتمادسازی آن‌ها به رسانه‌های داخلی و نظام سیاسی‌شان انجام می‌شود.

۶-۳-۳- تلویزیون

از جمله رسانه‌های پیشتاز و پرمخاطب تلویزیون‌های بین‌المللی‌اند که میلیون‌ها نفر را در سراسر جهان مخاطب برنامه‌های مختلف خود قرار می‌دهند. کار ویژه تلویزیون‌ها در جنگ نرم را می‌توان تهیه و پخش برنامه‌های خبری و تحلیل و گزارش‌هایی از کشور هدف بر خلاف روایت رسانه‌های رسمی و دولتی آن کشور و در راستای سیاه‌نمایی اوضاع آن کشور یا ارائه روایتی مطابق میل خود به مخاطبان است. در این راستا آنان بخش ویژه‌ای از توان خود را به پوشش‌دهی اقدامات و فعالیت‌های تخریبی اپوزیسیون آن کشور اختصاص می‌دهند و سعی می‌کنند خلاء ارتباطی مخاطبان دولت رقیب را از این طریق مرتفع سازند.

۶-۳-۴- سینما

جذابیت فراوان و قدرت و سرعت انتقال بالا و نیز قابلیت بالای تکثیر محصولات صنعت سینما، یعنی طیف وسیع فیلم‌ها، سبب شده است که دنیای غرب به‌عنوان مخترع و صاحب اولیه این صنعت بیشترین استفاده را از آن در جهت تبلیغ و ترویج فرهنگ و ارزش‌های خود در جوامع دیگر ببرد و سهمی ویژه را در این راستا به این صنعت اختصاص دهد. تأسیس تشکیلاتی چون هالیوود از بزرگ‌ترین گام‌ها در این راستا است. سینمای آمریکا در بسیاری از مصادیق سینمایی است به اقتضای دیگر مصنوعات سرمایه‌داری بر پایه سکس و خشونت و ترس است. سینمایی مبلغ و مروج مظاهر فرهنگ غربی و در موارد بسیار حاوی هجمه‌های صریح و غیرصریح به فرهنگ‌ها و نظام‌های ارزشی مخالف و مقابل غرب از جمله ارزش‌های دینی.

۶-۳-۵- خبرگزاری‌ها و آژانس‌های خبری

خبرگزاری‌های بین‌المللی یکی از عمده‌ترین ابزارهای جنگ رسانه‌ای در جهان محسوب می‌شوند. این خبرگزاری‌ها هر روزه با تولید میلیون‌ها کلمه خبر و مخابره آن با پیشرفته‌ترین فناوری‌های ارتباطی فرآیند اطلاع‌رسانی جهانی را تحت سیطره و کنترل خود دارند. آن‌ها می‌توانند با سانسور یک خبر یا دادن پوشش وسیع به یک رویداد افکار

عمومی جهان را له یا علیه آن مسئله برانگیزانند. اهمیت خبرگزاری‌ها زمانی آشکار می‌شوند که بدانیم اکثر مطبوعات، خبرگزاری‌های ملی و منطقه‌ای، شبکه‌های رادیو تلویزیونی اخبار و اطلاعات عمده خود را از این آژانس‌های خبری دریافت می‌کنند.

۴-۶- فناوری‌های نوین اطلاعاتی - ارتباطی

انقلاب اطلاعاتی - ارتباطی عرصه دگرگونی فناوری است که سبب بروز تحولی عمده در ساختار قدرت شده است و ارکان سه‌گانه انقلاب صنعتی را که شامل حاکمیت ملی، اقتصاد ملی و قدرت نظامی و راهبرد بود تغییر داده است.

رابرت کوهین^{۲۱۸} و جوزف نای (۱۹۹۸) معتقدند که انقلاب اطلاعاتی و ارتباطی به‌عنوان پدیده‌ای ملموس، فراگیر و اثرگذار بر منابع قدرت تأثیر به‌سزایی می‌گذارد چنان‌که در قرن بیست و یکم احتمالاً فناوری‌های اطلاعاتی - ارتباطی مهم‌ترین منبع قدرت شناخته خواهند شد. قدرت نرم‌افزاری به‌گونه‌ای محسوس در اقناع فرهنگ از طریق برنامه‌های تلویزیونی اثرگذار است و تردیدی نیست که سازوکارهای فناوری‌های ارتباطی - اطلاعاتی همچون ماهواره و پرتو امواج نامریی شبکه‌های الکترونیکی جهانی تار و پودهای قدرت تمدن‌های آینده را تشکیل خواهد داد بنابراین، در عصر انقلاب اطلاعاتی ارتباطی دسترسی به قدرت فناوری اطلاعاتی اصلی‌ترین ابزار برخورداری از قدرت نرم و آرام یا قدرت معنوی در مقابل قدرت سخت و خشن و یا قدرت مادی است (مسلمی، ۱۳۹۰).

عملکرد قدرت سخت و خشن برای اجبار دیگران به انجام دادن کاری از طریق بکارگیری تهدیدات یا امتیازات استوار است درحالی‌که قدرت نرم و آرام از طریق جذب و متقاعد کردن دیگران به پیروی و پذیرفتن ارزش‌ها، اصول، قواعد و نمادهای قدرت یاد شده به اهداف ملی و بین‌المللی خود می‌رسد. بر اساس آنچه ذکر شد با ظهور و گسترش روزافزون انقلاب اطلاعاتی - ارتباطی طبیعت سیاست‌ها و الگوهای اعمال

قدرت متحول و ضرورت توسعه شیوه‌های الکترونیکی و رایانه‌ای بر همگان آشکار شده است زیرا استفاده‌کنندگان را قادر می‌سازد تا بتوانند به بهترین شکل بهره کافی را ببرند. تحولات شگرفی که در فناوری‌های ارتباطی - اطلاعاتی رخ داده نظیر انفجار اطلاعات و انقلاب اطلاعات و تأثیراتی که رسانه‌ها در شکل‌گیری افکار عمومی جهانی داشته‌اند (به‌ویژه پس از توسعه فناوری‌های عظیم ارتباطی) در کنار پیدایش جامعه اطلاعاتی این امور عادی به نظر می‌رسد و به بحث و گفت‌وگوی بیشتر نیازی ندارد. شبکه‌های رایانه‌ای، ماهواره‌ها، تلویزیون‌های جهانی بسیاری از مفروضات و اصول پیشین قدرت را به چالش کشیده‌اند و چنان جغرافیای جدیدی از مناسبات قدرت را در سطح جهان پدید آورده‌اند که تا بیست سال پیش حتی تصورش هم غیرممکن بود (هیلزگری، ترجمه احمد رضا تقاء، ۱۳۸۱).

جغرافیای جدید جغرافیایی است مجازی و بن مایه مقاومت‌های سیاسی و فرهنگی که ناگزیر باید در همین فضای الکترونیکی عرض اندام کند. امروزه فناوری‌های ارتباطی اطلاعاتی به‌ویژه رسانه‌های نوین از کانال‌هایی نشأت می‌گیرند که سیاست‌مداران و دولت مردان از طریق آن‌ها می‌کوشند مخاطبان آن سوی مرزها را تحت تأثیر قرار دهند، زیرا رسانه‌ها ابزار مناسب قدرت نرم به‌شمار می‌آیند که از توانایی لازم و مؤثری برای نفوذ در افکار عمومی آن سوی مرزها برخوردارند. وسایل ارتباطی - اطلاعاتی جدید زمینه‌ساز بکارگیری گسترده و روز افزون عملیات روانی و اقناع افکار عمومی کشورهای هدف (آماج) شده است (خرازی، ۱۳۸۲).

۶-۴-۱- شبکه‌های ماهواره‌ای

ماهواره‌ها امکانات بی‌نظیری را پیش‌روی صاحبان رسانه و دولت‌ها و قدرت‌ها گذاشته است که رسانه‌های پیشین در تأمین آن‌ها ناتوان بودند. شاید بتوان کار ویژه ماهواره در جنگ نرم را به جهت فضای آزاد و رها از چارچوب و قانونی که بر آن حاکم است انتشار برنامه‌ها و مطالبی دانست که مخالف و مغایر با ارزش‌ها و اصول کشور

مورد هدف هستند (صدرالله، ۱۳۸۸، به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه).

به دلیل نبود آمار دقیق و روشن نمی‌توان حجم استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای را در جمهوری اسلامی ایران تعیین کرد. لیکن با عنایت به شواهد و قرائن موجود می‌توان حدس زد که میزان بهره‌برداری از این شبکه‌ها در سال‌های اخیر افزایش محسوسی داشته است.

به لحاظ فنی در ۱۵۹ مدار تلویزیونی در کل جهان ۲۰۳ ماهواره تلویزیونی فعال است که از این تعداد در ۸۰ مدار قالب دریافت در جمهوری اسلامی ایران ۱۰۰ ماهواره تلویزیونی - یعنی نیمی از ماهواره‌های جهان - قرار دارد. این تعداد ماهواره‌ها امکان تماشای حدود ۱۸ هزار شبکه تلویزیونی را در جمهوری اسلامی ایران فراهم آورده است. با رسیورها و دیش‌های معمولی می‌توان تا نزدیک ۲۰۰۰ کانال ماهواره‌ای را در جمهوری اسلامی ایران با کیفیت بالا دریافت کرد. شبکه‌هایی که اکثر قریب به اتفاق برنامه‌های آن‌ها با سنت و فرهنگ ایرانی و اسلامی در تضادند و اثرات مخرب روحی و روانی بر مخاطبین ایرانی می‌گذارند و یکی از مهم‌ترین تاکتیک‌های غرب در جنگ نرم علیه ارزش‌های اسلامی و ایرانی است.

در بین شبکه‌های ماهواره‌ای که به سهولت در جمهوری اسلامی ایران قابل دریافت است بیش از ۳۸۰ کانال خاص موسیقی وجود دارد که شبانه روز در حال پخش موسیقی، کلیپ، رقص، آهنگ‌های درخواستی و کنسرت هستند. عموم این برنامه‌ها آکنده از حرکات ضد اخلاقی و اروتیکال است. درحالی‌که بر این شبکه‌های اختصاص موزیکال حدود ۱۲۰۰ شبکه هم در خلال برنامه‌های خود کلیپ‌ها و شوهای موزیکال پخش می‌کنند.

در حوزه کودک و نوجوان بیش از ۲۵۰ کانال ماهواره‌ای قابل دریافت است ضمن آنکه بخش مهمی از برنامه‌های کانال‌های عمومی نیز به بخش برنامه‌های کودک و نوجوان اختصاص دارد. این شبکه‌ها علاوه بر پخش کارتون‌هایی که عموماً در تضاد با

مبانی اخلاقی ماست به فرهنگ‌سازی ارزش‌های لیبرالی و اومانیستی غرب در ذهنیت اطفال ایرانی می‌کند و آنان را شیفته زندگی آمریکایی و غربی می‌نماید.

در حوزه مصرف‌زدگی و فرهنگ‌سازی پوشش و مد حدود ۸۰ شبکه وجود دارد که اختصاص به نمایش مد و لباس دارد لباس‌هایی که رسماً تبلیغ فرهنگ عریانی است. این شبکه‌ها حتی تحت عنوان میس بیکینی^{۲۱۹} به تبلیغ لباس زیرمردانه و زنانه می‌پردازند. بایستی بدانیم که تبلیغ پوشش غربی صرفاً به این کانال‌ها منتهی نمی‌شود و سایر شبکه‌های ماهواره‌ای نیز در متن برنامه‌های خویش بدان اقدام می‌ورزند.

در کنار کانال‌های ماهواره‌ای فوق حجم شبکه‌های اروتیک^{۲۲۰} قابل توجه است. به روی ماهواره‌های قابل دریافت در جمهوری اسلامی ایران ۲۳۵ کانال اروتیک و ۸۱ کانال پورنو^{۲۲۱} وجود دارد. ضمن این که برخی شبکه‌های عمومی نیز در ساعاتی از شب نیز تبدیل به کانال‌های پورنو گرافی^{۲۲۲} می‌شوند.

مروری بر موارد فوق که به اجمال اشاره شد نشان می‌دهد که امپریالیسم رسانه‌ای دنبال هویت‌زدایی از کشورهای غیرغربی و به‌ویژه اسلامی و تبلیغ و ترویج فرهنگ منحن غربی است. حجم انبوه و روزافزون این شبکه‌ها باعث روی گردانی مخاطبین از فرهنگ خودی و دل بستن به آموزه‌های بیگانه می‌شود. جالب است بدانیم که رژیم صهیونیستی با دو ماهواره رسمی آموس یک و دو^{۲۲۳}، ۲۱۴ شبکه شبانه‌روزی راه‌اندازی کرده و بدیهی است مهم‌ترین هدف آن مبارزه با جهان اسلام و ارزش‌های اسلامی است. در حوزه مسائل سیاسی در کنار هزاران شبکه ماهواره‌ای ۳۲ شبکه فارسی زبان سیاسی، ضد فرهنگی، تجزیه طلب و برانداز، قوم‌گرا، ضد دینی، فیلم و موسیقی فعالیت می‌کنند که هدف مشترک همه این‌ها القاء ارزش‌های ضداسلامی و ضداسلامی به فرهنگ ایرانی و دستکاری در افکار عمومی ملت ایران است.

219. Miss Bikini

220. Erotic Network

221. Porno

222. Pornography

223. Amos 1&2

شبکه‌های فارسی زبان در راستای جذب مخاطب ضمن پخش برنامه‌های ناسیونالیستی افراطی به ایجاد شکاف‌های قومی، ملی و دینی می‌زنند تا اقتدار ملی کشور را تضعیف و آن را در شرایطی از التهاب و اضطراب نگه دارند.

در انتخابات اخیر ریاست جمهوری شبکه‌های ماهواره‌ای با استفاده از انواع تاکتیک‌های خبررسانی سعی در تأثیرگذاری در تصمیم ملت ایران داشتند. در این میان نقش برخی شبکه‌های از جمله بی.بی.سی. پرشین^{۲۲۴}، وی.او.ای. ^{۲۲۵}، سی.ان.ان. ^{۲۲۶} بارزتر بود. این شبکه‌ها که با سازمان سیا^{۲۲۷} و ام.آی. ^{۲۲۸} ارتباط ارگانیک دارند با دستیابی به انواع تاکتیک‌های جنگ نرم در صدد القای وجود دروغ بزرگ قلب در انتخابات و به تبع آن مشروعیت‌زدایی از نظام جمهوری اسلامی ایران بودند.

در کنار شبکه‌های فوق کانال‌های فارسی زبانی چون تلویزیون رنگارنگ، ملی، پارس، آپادانا، ایرانیان، کانال یک، آزادی، تپش، ایران، جام جم بین‌المللی، امید ایران، آی.پی.ان. ^{۲۲۹} و ... که اغلب به گروه‌های ضدانقلابی سلطنت‌طلب، کمونیست‌ها و ... منتسب هستند و به شایعه‌پراکنی علیه نظام اسلامی می‌پردازند.

جالب توجه است بدانیم که طی چند ماه اخیر رابرت مرداک غول رسانه‌ای غرب و صهیونیست و مقیم استرالیا که مجموعه رسانه‌ای نیوز کورپوریشن^{۲۳۰} را در اختیار دارد بیش از ۶۰ شبکه تلویزیونی به ۱۳۰ زبان دنیا، ده‌ها نشریه و خبرگزاری را تحت پوشش خود قرار داده است و شبکه فارسی زبان فارسی وان^{۲۳۱} را با همکاری یک گروه افغانی بنام موبی (خانواده محسنی) راه اندازی کرده است. این شبکه در قالب پخش سریال‌ها و فیلم‌های سینمایی با دوبله فارسی فعالیت می‌کند، دنبال تحقق اهداف صهیونیستی و ضداسلامی و ایرانی بنیان‌گذارانش است. قابل ذکر است که مرداک با درآمد سالانه ۲۸

224.B.B.C Persian

225.VOA

226.CNN

227.CIA

228.MI6

229.IPN

230.News Corporation

231.Farsi 1

میلیارد دلار از فعالیت‌های رسانه‌ای به سلطان شیطان رسانه‌ها معروف شده است (قربانی، ۱۳۸۸).

۶-۴-۲- شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی^{۲۳۲} به مجموعه‌ای از افراد گفته می‌شود که به صورت گروهی با یکدیگر ارتباط داشته و مواردی مانند اطلاعات، نیازمندی‌ها، فعالیت‌ها و افکار خود را به اشتراک می‌گذارند. شبکه‌های اجتماعی را می‌توان به دو دسته شبکه‌های مجازی و شبکه‌های غیرمجازی تقسیم کرد:

الف- شبکه اجتماعی مجازی

شبکه اجتماعی مجازی یا شبکه اجتماعی اینترنتی، وب سایت یا مجموعه‌ای از وبسایت‌هایی است که به کاربران این امکان را می‌دهد تا علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خود را با یکدیگر به اشتراک بگذارند. به عبارت دیگر شبکه‌های اجتماعی سایت‌هایی هستند که با استفاده از یک موتور جست‌وجو و افزودن امکاناتی مانند چت، پیام‌رسانی الکترونیکی، انتقال تصویر و صدا و غیره امکان ارتباط بیشتر کاربران را در قالب شبکه‌ای از روابط فردی و گروهی فراهم می‌آورند. امروزه شبکه‌های اجتماعی اینترنتی مانند توئیتر، فیس‌بوک و فرندفید از محبوب‌ترین و پرکارترین شبکه‌ها در سطح جهان به‌شمار می‌روند و نقش بسیار مهمی در تصویرسازی برای افراد ایفاء می‌کنند.

ب- شبکه‌های غیرمجازی

شبکه‌های غیرمجازی در واقع شبکه‌هایی هستند که توسط مجموعه‌ای از افراد و گروه‌های به هم پیوسته در محیط اجتماعی عمل می‌کنند. درمجموع می‌توان گفت قدرت نوین در علائم اطلاعات و در تصاویر ارائه‌دهنده و نمایش دهنده‌ای نهفته است که جوامع نهادهای خود را حول آن‌ها سازمان می‌دهند و مردم نیز بر محور آن‌ها زندگی

خود را می‌سازند و درباره رفتارهای خود تصمیم می‌گیرند. قرارگاه این قدرت ذهن مردمان است به همین دلیل است که در عصر اطلاعات قدرت در آن واحد حاضر، مشهود، پراکنده و منتشر است. زیرا هیچ آلات و ادوات نیرومند و بی‌روحي نمی‌تواند با اذهانی رقابت کند که حول محور قدرت شبکه‌های انعطاف‌پذیر بسیج شده‌اند (ماه‌پیشانیان، ۱۳۸۹).

شبکه‌های اجتماعی در میان بخشی از کاربران ایرانی اینترنت هوادار دارند. این موضوع در چند سال و به‌خصوص در ماه‌های پس از انتخابات ریاست جمهوری دولت دهم به اوج خود رسید. از طرفی باعث شد تا شبکه‌های اجتماعی محل مناسبی برای بحث در مورد این موضوع باشند. بحث‌هایی که البته خیلی از آن‌ها با ناآرامی‌ها و اغتشاشات نیز در ارتباط مستقیم بودند. در این میان فیس‌بوک^{۲۳۳} بیش از سایرین مورد توجه قرار گرفت. طبق آمار غیررسمی ارائه شده حدود ۱۵۰ هزار نفر در جمهوری اسلامی ایران عضو فیس‌بوک هستند. استفاده از فناوری‌های مدرن به این دلیل است که آن‌ها این ظرفیت را دارند که پیام‌ها را به اشکال مختلف از طریق بلوتوث، پست الکترونیکی و پیام‌های متنی تکثیر کنند و از این طریق هواداران بیشتری به فیس‌بوک دعوت شوند.

فناوری بلوتوث به شکل گسترده‌ای برای ارسال فیلم‌های سخنرانی و اسلایدهای عکس استفاده می‌شود. هواداران یکی از نامزدها حدود بیست صفحه در فیس‌بوک باز کرده بودند که نزدیک به ۱۰ هزار نفر در آن عضو بودند. یکی از صفحاتی که در فیس‌بوک باز شده با عنوان شرط می‌بندم که می‌توانم یک میلیون نفر مخالف ... را پیدا کنم، بیش از ۶۰ هزار عضو جذب کرده بود.

فیس‌بوک در روز انتخابات در صفحه اصلی یک نظرسنجی قرار داد با این مضمون که آیا رأی دادید و با کلیک کردن روی گزینه موردنظر یک عدد به کانترا اضافه می‌شد، چیزی در حدود ۱۵ هزار نفر در این نظرسنجی شرکت کرده بودند که یکی از ابزارهای

اطلاع‌رسانی به‌خصوص در روزهای آشوب به‌شمار می‌رفت و نیز گروه‌ها و صفحه‌هایی بودند که تحت نام فعالان سیاسی درست شده بودند، چنین گروه‌هایی نقش مهمی در ایجاد شایعات داشتند و انجام تجمعات بدون مجوز نیز در آن‌ها به‌طور مرتب اطلاع‌رسانی می‌شد. حتی در برخی کانال‌های ماهواره‌ای به اخبار منتشر شده در صفحه یکی از نامزدها در فیس بوک استناد می‌شد.

عملکرد تویتر^{۲۳۴} به‌صورت یک وبلاگ خلاصه و شبیه به پیامک‌ها (اس. ام. اس.) بود و در انتخابات به‌صورت جدی به تشویق مردم برای حضور در تجمعات مبادرت می‌کرد. به این ترتیب تویتر نقش بیسیم و شبکه ارتباطی نیروهای اپوزیسیون را بازی می‌کرد، به‌طوری‌که در کنار حرکت این سامانه‌ها شاهد فشار دولت آمریکا بر این شبکه بودیم که حتی تعمیرات خود را انجام ندهد تا این‌که ارتباطش با مخاطبان و مخالفان قطع نشود.

این علمیات با همکاری و سرمایه‌گذاری کشورهای غربی همراه بود. آن‌ها با ایجاد و ارسال نرم‌افزارهای فیلترشکن مانند Psiphon که محصول دانشگاه تورنتو کانادا است دیش‌های ارسال و دریافت ماهواره‌ای، دوربین‌های قلمی و مواردی دیگر دست به حمایت زدند. دیگر سامانه‌های مربوط به شبکه اجتماعی نیز کم‌وبیش همین رویکرد را داشتند، حتی برخی شعارهایی که پس از انتخابات در کیوسک‌های تلفن و دیوارهای شهر دیده می‌شد در این سامانه‌ها نوشته شده بود (قربانی، ۱۳۸۸).

فیس بوک

جنگ بین شبکه‌های اجتماعی با ورود فیس‌بوک سمت و سویی دیگر گرفت. فیس‌بوک سایتی اجتماعی است که توسط سازنده جوان خود مارک زاکربرگ^{۲۳۵} در چهارم فوریه ۲۰۰۴ راه‌اندازی شد. زاکربرگ متولد ۱۹۸۴ در نیویورک آمریکاست. شعبه مرکزی فیس‌بوک در کالیفرنیا قرار دارد و از قوانین دولت پیروی می‌کند. این سامانه

234. Tweeter

235. Mark Zakrbrg

اکنون از نظر تعداد عضو و از نظر کارشناسان در زمینه سامانه‌های اجتماعی برتر از مای اسپیس و امثال آن است و در زمینه کاری خود سامانه شماره یک جهان محسوب می‌شود. بخشی از موفقیت فیس‌بوک به‌خاطر امکانی است که در اختیار کاربران قرار داده و آن‌ها می‌توانند در استفاده و توسعه اپلیکیشن‌ها مشارکت داشته باشند (قربانی، ۱۳۸۸).

تویتر

جک دورسی^{۲۳۶}، اسحاق استون^{۲۳۷} و او.ان. ویلیامز^{۲۳۸} در سال ۲۰۰۶ میلادی اقدام به راه‌اندازی تویتر^{۲۳۹} کردند. این ابزار به ما این امکان را می‌دهد که متنی را (حداکثر ۴۵ کارکتر) به‌صورت هم‌زمان برای هزاران نفر ارسال کنیم. استفاده از تویتر آسان و مانند دیگر شبکه‌های اجتماعی در اینترنت است. بعد از این‌که در آن عضو شدید می‌توانید فعالیت‌های دیگر اعضا را پیگیری کنید و آن‌ها هم شما را دنبال خواهند کرد و مطالب‌تان را خواهند خواند، این روند بسیار ساده است. به نوشتن و ارسال مطلب تویت کردن گفته می‌شود، پس از تویت کردن به‌راحتی به‌وسیله تویتر مطالب‌تان را در اختیار دیگران قرار می‌دهید، حضور شما در تویتر لزوماً به این معنی نیست که تویت‌های شما در اختیار همگان قرار خواهد گرفت.

تویتر سال ۲۰۰۸ میلادی به‌عنوان یک بخش مهم از تبلیغات انتخاباتی اوباما در کنار سی.ان.ان. و فیس‌بوک قرار گرفت و نقش اساسی در استفاده از رأی خاموش در به قدرت رساندن او داشت. تویتری‌ها در بین کاربران سامانه‌ها با ۱۶ درصد بیشترین تعداد شاغلان پاره‌وقت را به خود اختصاص داده‌اند و میانگین درآمد آن‌ها ۵۸ هزار دلار است. کاربران تویتر به‌طور خاص به اخبار، رستوران‌ها، ورزش، سیاست، امور مالی شخصی و مذهب علاقه‌مند هستند. آن‌ها به فرهنگ مردم‌پسند و محصولات آن ازجمله

236. Jack Dorsey

237. Isaac Stone

238. Evan Williams

239. Tweeter

موسیقی و تلویزیون علاقه نشان می‌دهند و بیشتر از کاربران سایر سامانه‌ها اهل خواندن به حساب می‌آیند.

به‌طور میانگین پیام‌های هر کاربر تویتر را ۲۸ نفر دنبال می‌کنند و هر تویتری پیام‌های ۳۲ نفر را دنبال می‌کند. البته کاربران تویتر چندان به این شبکه اجتماعی وفادار نیستند و ۴۳ درصدشان گفته‌اند می‌توانند بدون تویتر زندگی کنند. ببو^{۲۴۰} هم از دیگر شبکه‌های اجتماعی محبوب فضای مجازی است که در بین نوجوانان طرفداران بیشتری دارد و بیشتر محبوب دانش‌آموزان و دانشجویان است (قربانی، ۱۳۸۸).

مای/اسپیس

مای اسپیس^{۲۴۱} غول شبکه‌های اجتماعی آمریکایی با دادن سرویس‌ها و خدمات بیشتر مانند ترغیب به استفاده از موزیک، رادیو اینترنتی، پادکست، آپلود عکس و ... باعث شد شمار بیشتری به سمت شبکه‌های اجتماعی بیایند. در واقع یک کانال ارتباطی قوی با دیگران ایجاد می‌کنند، در این بین سامانه‌های دیگری پیدا شدند که سعی کردند روی یک بازار یا مخاطب خاص تمرکز کنند و سرویس‌های مورد نیاز آن‌ها را فراهم آورند، مهم‌ترین آن‌ها سامانه لینکدین است که یک شبکه برای ایجاد پروفایل تخصصی زندگی شغلی است.

عضویت در مای اسپیس امکانات گسترده‌ای را در اختیار کاربران قرار می‌دهد، به‌عنوان نمونه سرویس موسیقی مای اسپیس از بخش‌های طرفدار آن محسوب می‌شود که تعداد زیادی موسیقی‌دان و گروه موسیقی در آن عضو هستند و کاربران از آن استفاده می‌کنند. کاربران مای اسپیس جوان هستند و تعداد کم‌تری کاربر در این سامانه نسبت به گذشته فعالیت می‌کنند، کاربرانی که هنوز در این شبکه فعالیت می‌کنند گفته‌اند استفاده آن‌ها نسبت به شش ماه گذشته کاهش داشته است. کاربران این سامانه

240.Bebo

241.My Space

بیشتر به سرگرمی اشتیاق نشان می‌دهند، سرگرم ساختن دوستان، شوخی، کمدی و بازی‌های ویدیویی از علاقه‌مندی‌های اصلی آن‌هاست.

میانگین درآمد مای‌اسپیس‌ها کم‌ترین مقدار میان سامانه‌های مشابه و ۴۴ هزار دلار است. کاربران مای‌اسپیس سیاه‌پوست (۹ درصد)، دارای ریشه اسپانیولی (۷ درصد)، مجرد (۶۰ درصد) و دانش‌آموز (۲۳ درصد) هستند و در این زمینه‌ها آمار بیشتری از سایرین دارند (قربانی، ۱۳۸۸).

لینکدین

لینکدین^{۲۴۲} به کاربران‌ش در مدیریت و برقراری ارتباطات آنلاین حرفه‌ای و تجاری کمک می‌کند. عجیب نیست که لینکدین شبکه‌ی کاربران تجاری است و بیشترین میانگین درآمد اعضای خود را دارد. میانگین درآمد لینکدینی‌ها ۸۹ هزار دلار است. همان‌طور که اهداف این شبکه مشخص کرده، اعضا بیشتر برای تجارت و اهداف کاری به این سامانه می‌پیوندند. آن‌ها برای حفظ تماس با شبکه‌های تجاری، جست‌وجوی شغل، استخدام و توسعه‌ی تجاری، عضو می‌شوند. آن‌ها به اخبار، اطلاعات مشاغل، ورزش و سیاست، علاقه‌مندی بیشتری نشان می‌دهند. کاربران لینکدین بیشتر از سایر شبکه‌ها صاحبان ابزارهای الکترونیکی هستند، آن‌ها به‌طور خاص به دوربین‌های دیجیتالی، دی.وی. آر‌ها و تلویزیون‌های اچ.دی. علاقه بیشتری دارند. علاقه به قمار و سریال‌های آبکی از دیگر علاقه‌مندی‌های کاربران لینکدین محسوب می‌شود (قربانی، ۱۳۸۸).

ج- اشتراک‌ها و تفاوت‌ها

ویژگی‌ها و علاقه‌مندی‌های متفاوتی در کاربران شبکه‌های اجتماعی دیده می‌شود که نشان‌دهنده‌ی شکل‌گیری اجتماعات آنلاین متفاوتی است. تفاوت‌هایی که شبکه‌ی اجتماعی در اهداف اولیه آن تعریف کرده‌اند و امکانات متفاوتی که در اختیار کاربران قرار می‌دهند باعث شده افرادی با ویژگی‌های متفاوت به عضویت آن‌ها درآیند، البته بین استفاده از این سامانه‌ها هم‌پوشانی هم دیده می‌شود و اغلب کاربران عضو بیشتر از یکی

هستند، بیشترین اشتراک بین کاربران تویتر و فیس‌بوک وجود دارد ۹۱ درصد کاربران مورد پرسش عضو هر دو هستند.

پس از آن کاربران مشترک لینکدین و فیس‌بوک در رده دوم قرار می‌گیرند. کم‌ترین مقدار اشتراک را هم کاربران مای اسپیس و لینکدین دارند که تنها ۶ درصد پاسخ‌گویان هم‌زمان عضو هر دو بوده‌اند. با وجود این اشتراک‌ها، تفاوت‌های استفاده از این شبکه‌های اجتماعی بیشتر جالب توجه است، مثلاً لینکدین که یک شبکه اجتماعی با محوریت مسائل تجاری و کاری تعریف شده است، در بین کاربران هم این‌چنین علایق و گرایش‌هایی دیده می‌شود.

وضعیت سامانه مای اسپیس هم به این‌گونه است، همان‌طور که امکانات سرگرم‌کننده بیشتری ارائه می‌کند و تلاش زیادی برای جذب کاربران جوان و نوجوان انجام داده توانسته در این زمینه موفق شود و گرایش کاربران آن نیز حول موضوعات سرگرم‌کننده است. فیس‌بوک هم که مدتی است گوی سبقت را از رقباء ربوده و پرجمعیت‌ترین شبکه اجتماعی دنیا شده، مطابق تعریفش حالتی عمومی پیدا کرده و همه نوع کاربر در آن دیده می‌شود، به همین سبب است که فیس بوک بیشترین تعداد اشتراک را با کاربران سایر شبکه‌های اجتماعی دارد (قربانی، ۱۳۸۸).

فصل هفتم

نقش راهبردی پدافند غیرعامل
در تهدیدات سایبری

۷-۱- نقش راهبردی پدافند غیرعامل در تهدیدات سایبری

در تهدیدات سایبری نقش راهبردی پدافند غیر عامل در مقابله با تهدیدهای استکبار جهانی و کاهش آسیب پذیری‌ها و تلفات انسانی بسیار حائز اهمیت است و رکن اساسی توسعه پایدار کشور به حساب می‌آید.

برنامه ریزی، سازمان دهی، ایجاد سازه‌های امن و ایمن تمهید و تسهیل در اداره امور در شرایط بحرانی و حفظ آمادگی و تقویت بنیه دفاعی در مواجهه با طراحی‌ها و اقدامات دشمن نیازمند یک مدیریت کاربردی است.

اهداف راهبردی استکبار جهانی در محاصره، مهار، تضعیف و براندازی نظام اسلامی و وجود طیف گسترده تهدیدهای بالقوه و بالفعل در پیرامون کشور این پیام را به ما می‌دهد که هم چنان که نباید مرعوب تهدیدهای دشمن شویم. باید با اقدامات و تدابیر مؤثر دفاعی خود را آماده مقابله با تهدیدهای نوین بالقوه و بالفعل دشمن کنیم.

در حقیقت طرح‌های پدافند غیر عامل قبل از تهاجم دشمن و در زمان صلح تهیه و اجرا می‌شود، لذا با توجه به فرصت موجود در زمان صلح برای تهیه چنین طرح‌هایی ضروری است. هدف اصلی طرح‌های راهبردی پدافند غیر عامل، تداوم فعالیت‌های زیربنایی کشور و تأمین نیازهای حیاتی، مهم و حساس کشور در تمامی عرصه‌هاست. ما باید بر روی کاهش قابلیت‌ها و توانایی‌های سامانه‌های شناسایی، هدف یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن کار اساسی کنیم و با بالا بردن توان دفاعی خود، فعالیت‌های امداد رسانی و خدمات رسانی مراکز حیاتی، مهم و حساس نظامی را در شرایط بروز بحران افزایش دهیم.

همه مدیران کشور در سطوح مختلف باید کلیه موارد مطرح شده در خصوص پدافند غیر عامل و کارکردهای آن را به عنوان الزامات اجرایی خود مد نظر قرار دهند. ما باید مطابق با انتظارات سازمان پدافند غیر عامل، طرح‌ها و برنامه‌های خود را در سه حوزه زیر دنبال کنیم:

۱- در لایه راهبردی، به دنبال نظریه‌ها، مدل‌ها و الگوهای علمی راهبردی در حوزه‌های پدافند غیر عامل و تهدیدهای نوین باشیم. به عبارتی می‌توان گفت که یکی از بحث‌های بسیار مهم در این زمینه، طرح‌های آمایش شهری است.

۲- در طرح‌های عملیاتی و طرح‌های آمایش سرزمین شهری، طرح‌های جامع و طرح‌های تفصیلی را به جد باید دنبال کنیم.

۳- در مسائل مربوط به تهیه و تدوین آئین نامه‌ها و مقررات مربوط به حوزه‌های پدافند غیر عامل، الزاماتی را که بیش‌تر جنبه تکنیکی و فنی دارند را برای تمامی شهرهای مان مطابق با استانداردهای رایج جهانی دنبال کنیم.

با توجه به مسائل ذکر شده، سه دسته خروجی مورد انتظار است که عبارتند از: خروجی‌های راهبردی؛ خروجی‌های عملیاتی و خروجی‌های فنی و اجرایی. ما نیازمند این هستیم که بتوانیم در حوزه‌های یاد شده با رویکرد تهدید محوری، خلق نظریه و خلق مدل نمائیم.

۷-۲- گستره نفوذ سایبری

در حوزه سایبر، سه بخش «ایمنی»، «امنیت» و «دفاع» مطرح است که در این بخش‌ها هم پوشانی‌هایی وجود دارد، لذا برای تفکیک حوزه «امنیت» و «دفاع» باید شاخص‌های را مد نظر داشت:

- اولین شاخص «ماهیت مهاجم»^{۲۴۳} است که یک کشور با قدرت سایبری خود به کشور هدف حمله کند نه گروه یا فرد.

- دومین شاخص این است که تهدید شامل زیرساخت‌های حیاتی، حساس و مهم کشورهای هدف باشد.

- سومین شاخص «سطح خطر»^{۲۴۴} است که باید در سطح امنیت ملی باشد به طور مثال نظام پولی بانکی کشورهای هدف مورد تهدید واقع شود.

243. Invasive Nature

244. Level of Risk

- چهارمین شاخص «نوع سلاح سایبری»^{۲۴۵} به کار رفته است که باید نوعی سلاح سایبری باشد، نه وپروس شناخته شده.
- پنجمین شاخص «احتمال قریب‌الوقوع»^{۲۴۶} بودن است.
- ششمین شاخص که در بعضی از موارد به وجود می‌آید پیش زمینه جنگ نظامی بودن آن است.

در حوزه سایبری تمام تجهیزات، امکانات و طراحی‌ها، برنامه نویسی‌ها و نرم افزار و سخت افزارها، توسط کشورهای خاص ساخته و شکل می‌گیرد. بنابراین، آن‌ها در این سخت افزارها و نرم افزارها مطمئناً بخش‌های کنترلی خاصی قرار می‌دهند که در بعضی موارد از جانب ما قابل تشخیص نیست، باید برای حل این مسأله راه کار بومی سازی را به طور کاملاً برنامه ریزی شده دنبال کنیم، این حوزه نیازمند نظریه بومی برای دفاع می‌باشد و به نتیجه رساندن این نظریه ابزاری بومی می‌خواهد، لذا بحث وابستگی ما به کشورهای بیگانه در حوزه سایبر باید به حداقل ممکن برسد.

۷-۲-۱- ایمنی

رعایت اصول ایمنی و الگوی پدافند غیر عامل، از قبیل استفاده از شرایط جغرافیایی و عوارض طبیعی، پراکندگی مناسب در پهنه سرزمین، انتخاب عرصه‌های امن به لحاظ سوانح طبیعی و غیر مترقبه و انتخاب مقیاس بهینه در استقرار جمعیت و فعالیت‌ها در راستای کاهش آسیب پذیری در برابر تهدیدها و بهره‌مندی از پوشش مناسب دفاعی. برخی از نکات ایمنی بدین شرح است:

- پدافند غیرعامل عنصری است پویا و متحرک لذا می‌تواند در اولویت تلاش‌های علمی و پژوهشی قرار گیرد.
- پدافند غیر عامل می‌تواند در کلیه سطوح مدیریتی، مهندسی و فنی آموزشی داده شود و توسعه یابد.

245. Cyber Weapon

246. Likelihood of Imminent

- در جهان امروز کشورهایی که نقاط آسیب پذیری آن‌ها فراوان است و دشمن می‌تواند با ضربات سریع، حیاتی‌ترین منابع آنان را منهدم نماید، عوامل تهدید از بیرون را درون خود ایجاد می‌نماید.
- کشورهایی که پدافند غیر عامل را به عنوان یک راه‌کار اصلی بر می‌گزینند به شرايطی از نظر کاهش آسیب پذیری دست می‌یابند که مطامع کشورهای تهدید کننده بر علیه آن‌ها کاهش می‌یابد.
- کشورهایی که توسعه پدافند غیر عامل را به عنوان یک سیاست دفاعی مستمر در دستور کار خود قرار می‌دهند هیچ گاه در مظان اتهام تهدید بر علیه کشورهای دیگر قرار نمی‌گیرند.

۷-۲-۲- امنیت

امنیت همواره یکی از مهم‌ترین نیازهای زندگی اجتماعی بشر بوده و از ضروریات اولیه زندگی بوده است. به طوری که اگر فردی از تمامی امکانات رفاهی جهت یک زندگی مناسب برخوردار باشد ولی امنیت نداشته باشد نمی‌تواند از این مواهب الهی استفاده نماید. از این رو، توجه به اهمیت امنیت اجتماعی و بالا بردن آن با به کارگیری پدافند غیر عامل امری لازم و ضروری است.

امروزه بسیاری از کشورهای پیشرفته با وجود داشتن سلاح‌های نامتعارف و توان بالایی دفاعی، با رعایت جوانب احتیاط به اقدامات پدافند غیر عامل روی آورده‌اند. این اقدامات خلاء و نواقص دفاعی را پوشش داده و حتی کارایی دفاع عامل را افزایش می‌دهد.

جمهوری اسلامی ایران، با توجه به موقعیت راهبردی خود، تهدیدهای فراروی و امکانات دفاعی موجود در مقایسه با دشمنان اصلی خود به نظر می‌رسد اهمیت پدافند غیر عامل در برابر اقدامات سخت^{۲۴۷} و نیمه سخت^{۲۴۸} و نرم آنان دو چندان است.

۲۴۷. در جنگ‌های نامتقارن امروزی، در عرصه تهدیدهای سخت، مقابله با تهاجمات خصمانه و تقلیل خسارت ناشی از حملات هوایی، دریایی و زمینی کشور مهاجم، موضوعی بنیادی است که وسعت و گستره آن تمامی زیرساخت‌ها،

۷-۲-۳- دفاع

هر بار که سخنی از تهدیدهای خارجی علیه جمهوری اسلامی ایران به میان می‌آید و رسانه‌های غربی خیالات خود را در قالب عملیات روانی منتشر می‌کنند، حمله هوایی اولین گزینه‌ای است که مطرح می‌شود.

بدون شک، طرح‌ها و نقشه‌های شوم دشمن در تهدید این مرز و بوم جدی است اما آن چه نقشه‌های دشمن را نقش بر آب کرده و مانع از آن است که دست از پا خطا کند، بیداری و هوشیاری مردانی است که آرامش و آسایش این سرزمین مدیون پایداری آنان است (میر احمدی، ۱۳۹۰).

با توجه به وجود زمینه تهدیدهای بالقوه و خطراتی که امنیت ملی، استقلال و تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران را نشانه گرفته است، ضرورت عقلی دفاع کاملاً مشهود است. آمار و سوابق جنگ‌های گذشته نشان می‌دهد «پدافند عامل» در حال

مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیر نظامی، سیاسی، ارتباطی، مواصلاتی نظیر بنادر، فرودگاه‌ها و پل‌ها، زیرساخت‌های محصولات کلیدی نظیر پالایشگاه‌ها، نیروگاه‌ها، مجتمع‌های بزرگ صنعتی، مراکز هدایت و فرماندهی و جمعیت مردمی کشور را در بر می‌گیرد تا حدی که حفظ امنیت ملی و اقتصادی، شکست ناپذیری در جنگ، به نحو چشم‌گیری وابسته به برنامه ریزی و سامان‌دهی همه جانبه در موضوع حیاتی پدافند غیر عامل می‌باشد. جنگ‌ها با پیشرفت فناوری و به کارگیری تسلیحات مدرن و هوشمند، ماهیت پیچیده‌تر و مخرب‌تری به خود گرفته و هر روزه در گوشه‌ای از جهان شاهد کشتار انبوه مردم و تخریب و انهدام منابع و سرمایه‌ها و زیرساخت‌های ملی آن‌ها در اثر بمباران و انبوه آتش ویران‌گر دشمنان بوده و این روند متوقف نشده و ادامه خواهد یافت. ۲۴۸. با مطالعه در روند تکامل انواع تهدیدها مشاهده می‌شود که از سال ۱۹۹۰ تهدیدها و جنگ‌ها تغییر ماهیت داده و از شکل صرفاً نظامی و سخت‌افزاری به سمت تهدیدهای نیمه سخت و نرم (مردم محور) تغییر کرده‌اند. در گذشته تعریف از امنیت ملی، بیش‌تر با تأثیر از جنبه‌های تهدیدهای نظامی و دفاعی بود اما امروز تعریف مدرن از امنیت ملی شامل تأثیر همه مولفه‌های قدرت از جمله قدرت سیاسی و دیپلماتیک، قدرت نظامی، قدرت اقتصادی، قدرت علمی، قدرت رسانه‌ای، تبلیغی و ... می‌شود. در حوزه دفاعی جنگ‌ها چهره جدیدی به خود گرفتند یعنی فناوری‌ها وارد عرصه تهدیدهای نظامی شدند. لذا ما باید این تهدیدها را کاملاً بشناسیم، دشمن ما امروز با مطالعه دقیق و شناخت کامل از وضعیت و استفاده از تئوریسین‌ها و مراکز آکادمیک بر روی نقاط آسیب‌پذیری‌ها تمرکز می‌کنند. از این رو، توجه به این مسأله هم بسیار اهمیت دارد. رویکرد جدید دشمنان پرداختن به گره‌های اصلی و اساسی یک جامعه می‌باشد، گره‌هایی که نقش اساسی و زیربنایی دارند تا توسط آن کل جامعه را به سمت و سوی آشفته‌گی ببرند. از نظر آن‌ها، در کشور ما گره اصلی، مردم و رهبری هستند و چون ارتباط مردم با رهبری بسیار عالی است لذا دشمنان در پی آن هستند که این ارتباط را کم رنگ، ضعیف و در صورت امکان قطع کنند.

حاضر به تنهایی قادر به مقابله با سلاح‌های مدرن و مخرب آفندی جهت جلوگیری از اثرات ویران‌گر آن‌ها بر مراکز حیاتی، حساس و مهم و نیروی انسانی نیستند. لذا به کارگیری اصول و معیارهای «پدافند غیرعامل» می‌تواند به تکمیل زنجیره دفاعی کمکی مؤثر و قابل توجه‌ای نماید که این امر به طور شایسته‌ای از جانب مقام معظم رهبری نیز بارها مورد تاکید قرار گرفته است.

به تبع آن، بحث پدافند غیر عامل، به کرات از سوی مقامات عالی رتبه کشوری و لشکری، مورد توجه فراوان قرار گرفته است. به طوری که با توجه به مصوبه مقام معظم رهبری (که کلیه وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها را موظف می‌نماید که در اعتبارات عمرانی پروژه‌های حساس و مهم، اعتبار مورد نیاز پدافند غیر عامل را نیز منظور نمایند) و نیز بر اساس بند ۱۱ ماده ۱۲۱ قانون برنامه چهارم توسعه و آئین نامه اجرایی این بند در سال‌های اخیر اعتبارات ویژه‌ای جهت اجرای پدافند غیر عامل در لایحه بودجه گنجانده شده است.

در واقع، مدیریت پدافند غیر عامل به دنبال آن است که «ژن^{۲۴۹}» دفاع را در درون ساختار جامعه‌ای که امکان مورد تهاجم شدن آن وجود دارد، قرار دهد. از طرفی نیز بدون هیچ نوع شناختی از نحوه تهاجم دشمن و روش‌های ایراد خسارت نمی‌توان به راه حل مناسب برای پیش‌گیری از آن بیندیشید.

لذا قدم اول دشمن شناسی (نحوه تهاجم دشمن) است. هر مهاجمی برای رسیدن به هدفش، مستلزم طی مراحل است که در آن مراحل، بسته به نوع تهاجم (زمینی، هوایی، دریایی و ...) دارای ماهیتی متفاوت می‌باشد. مهاجم نیز برای انجام تهاجم خودش یک سری مراحل و هدف تهاجم خود که در وهله اول وارد آوردن خسارت به طرف مقابل است، لاجرم ملزم روش‌هایی را دنبال می‌کند از جمله شناسایی، حضور، نشانه روی، ایراد خسارت و فرار می‌باشد.

بر اساس ماده ۲۰۱ قانون برنامه پنجم توسعه کشور، دولت موظف است به منظور تقویت بنیه دفاعی کشور و ارتقاء توان بازدارندگی نیروهای مسلح و حفاظت از تمامیت ارضی و امنیت کشور و آمادگی در برابر تهدیدها و حفاظت از منافع ملی، انقلاب اسلامی ایران و منابع حیاتی کشور و هوشمند سازی سیستم‌های دفاعی، اقدام‌های زیر را در صورت تصویب فرماندهی کل نیروهای مسلح به عمل آورد:

- ارتقاء ابتکار عمل و توان مقابله مؤثر در برابر تهدیدها و حفاظت از منافع ملی، منابع حیاتی و انقلاب اسلامی ایران.

- ارتقاء حضور و سهم نیروهای مردمی در استقرار امنیت و دفاع از کشور و به کارگیری متقابل و بهینه از امکانات و توان منابع انسانی.

- ارتقاء سطح آموزش، تحقیقات، فناوری در بخش دفاع و گسترش همکاری‌ها با مراکز علمی دانشگاهی داخلی و خارجی.

- ارتقاء فناوری‌های نوین و هوشمند و سامانه‌های (سیستم‌های) اطلاعاتی در به کارگیری سامانه‌های دفاعی به ویژه سامانه‌های الکترونیکی، هوافضا، دریایی و پدافند هوایی.

- ارتقاء منزلت اجتماعی و معیشت کارکنان نیروهای مسلح

- ارتقاء و افزایش سطح دانش و مهارت نیروهای مسلح، به صورت کمی و کیفی.

- بهینه سازی و بهبود ساختارهای چابک و پاسخ‌گو در دفاع ملی.

- تقویت مؤلفه‌های بنیه دفاعی با تأکید بر مدرن سازی و هوشمند سازی

تجهیزات، ارتقاء منابع انسانی و سامانه‌های (سیستم‌های) فرماندهی.

- حضور و استقرار متناسب با تهدیدها در حوزه‌های آبی کشور (خلیج فارس،

دریای عمان و دریای خزر).

- نوسازی و بازسازی و بهبود صنایع دفاعی با نگرش به سامانه و فرآیندهای

صنعتی نوین (به نقل از دفتر مدیریت بحران و پدافند غیر عامل وزارت

نیرو، ۱۳۸۸/۱۱/۲۴).

۷-۳- پدافند غیرعامل و تهدیدهای نرم (مردم محور)

در عرصه تهدیدهای نرم، پدافند غیرعامل جامع‌الاطراف است و کلیه زیرساخت‌ها و سرمایه‌های کشور را تحت پوشش قرار می‌دهد. بسیاری از سرمایه‌های فیزیکی اکنون به سرمایه سایبری تبدیل شده که با یک هک می‌توان آن را از بین برد و فاجعه بزرگ به وجود آورد.

دشمن تلاش کرده در موارد مختلف از طریق نفوذ در سیستم‌های نرم افزاری و عملیات سایبری مشکلاتی را برای کشور و پیشرفت‌های فنی و علمی ما به وجود آورد. مسئولان دستگاه‌های اجرایی باید با شناخت کامل مجموعه تحت مدیریت خود، تهدیدها را شناسایی و در کار گروه مطرح کنند تا راه حل مناسب برای رفع آن‌ها ارائه شود. اگر پدافند غیرعامل به خوبی به وظایف خود عمل کند از بروز بسیاری از بحران‌ها جلوگیری خواهد شد.

باید برنامه‌های پدافند غیرعامل را بومی سازی و سپس بر اساس نیازهای موجود برنامه ریزی کرد. باید شناخت بیش‌تری نسبت به پدافند غیرعامل پیدا کنیم و با جلوگیری از خطرات احتمالی سیستم‌های نرم افزاری خود را ایمن سازی کنیم.

۷-۳-۱- حوزه سایبر و نرم افزار

یک زمانی بود که ابزار رایانه به عنوان یک کالای لوکس مورد بهره برداری قرار می‌گرفت و طبیعتاً در آن مقطع شاید عده‌ای به کارکردهای واقعی این ابزار واقف نبودند، اما وقتی کارکردهای متعدد حوزه سایبر و نرم افزار مشخص شد، معلوم شد که یکی از کارکردهای مهم این حوزه، کارکرد مدیریت و کنترل است، یعنی ابزار سایبری می‌تواند مدیریت و کنترل دنیا را در دست بگیرد. این کنترل‌ها اعم از کنترل فنی مثل کنترل آب، برق، ترافیک، ارتباطات و ... یک شهر است و یا کنترل مدیریت از موضع بالاتر می‌باشد.

حوزه سایبر نیز مدیریت و کنترل سرمایه‌های مادی و معنوی مردم را هم می‌تواند در دست گیرد مثلاً تجارت الکترونیک که در آن سرمایه مردم از اسکناس و طلا و غیره

تبدیل به «دیجیت^{۲۵۰}» یا صفر و یک می‌شود یعنی وقتی شما کارت سرمایه‌ای خود را در یک زمان نگاه می‌کنید مقدار زیادی صفر و یک در آن وجود دارد و معنای این که شما پولدار هستید و ناگهان در یک زمان دیگر هیچ موجودی ندارید و شما بی‌پول هستید.

بنابراین، این مسأله اهمیت بالای حوزه سایبر را گوشزد می‌کند. لذا در پدافند غیر عامل وقتی زیرساخت‌ها را تعریف می‌کنند و می‌گویند یک زیرساخت حیاتی است یعنی این که اگر آن زیرساخت تهدید شود حیات کشور به خطر می‌افتد.

اگر حوزه سایبر مدیریت این زیرساخت حیاتی را در دست داشته باشد این حالت دیگر بالاتر از موضوع زیرساخت حیاتی است چون حیات آن زیرساخت در کنترل حوزه سایبر است. مثلاً صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران که بخشی از مسائل فرهنگی، امنیتی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه را مدیریت و کنترل می‌کند و یک زیرساخت حیاتی مهم محسوب می‌شود تمام مدیریت و کنترل آن در اختیار حوزه سایبر است.

از منظر دیگر اطلاعات یک کشور تماماً در کنترل حوزه سایبر قرار می‌گیرد در حالی که تا چند سال قبل تمامی اطلاعات در گاو صندوق و یا بر روی کاغذ و ... بود اما الآن همه آن به دیجیتال تبدیل شده است. بنابراین برای این دنیای مجازی باید نظامات و تدابیر لازم اندیشیده شود. البته رویکرد کشورها به دنیای مجازی، رویکردهای متفاوتی است.

---

۲۵۰. یکی از متداول‌ترین عبارات، عبارت «مدیریت دیجیتال» است. مدیریت دیجیتال به عنوان «مدیریت کسب و کار در اقتصاد دیجیتال» تعریف شده و ویژگی‌های اصلی اقتصاد دیجیتال از نظر نیازهای کارکردی مدیریت کسب و کار تحلیل می‌شود. شبکه، دیجیتال شدن و دانش به عنوان سه مشخصه اصلی اقتصاد دیجیتال مورد توجه قرار می‌گیرد و اثرات آن‌ها بر «محصول»، «فرایند»، «سازمان، بازار و ساختار صنعت» تحلیل می‌شود (به نقل از سایت پندها، ۱۳۸۸).

آمریکایی‌ها خودشان را صاحب دنیای مجازی می‌دانند و برای آن یک راهبرد دو بخشی تعریف کرده‌اند: «مخفی می‌شویم» یا «هم رنگ محیط می‌شویم» یا با «تدابیر تاکتیکی» دشمن را فریب می‌دهیم.

البته راه‌حل‌های دیگری هم مثل ساخت سنگر و امثالهم برای پدافند در ادبیات نظامی وجود دارد. ولی این‌ها در دستگاه‌های اجرایی کاربرد ندارد مثلاً ما به دو دلیل یک پالایشگاه نفت را نمی‌توانیم استتار بکنیم! یکی به جهت بزرگی پالایشگاه و دیگری به خاطر ابزار و امکانات سنجنده امروزی و ماهواره‌ها که اشیاء را به صورت خیلی ریز تشخیص می‌دهند. لذا رنگ و امثال آن دیگر کاربردی در این باره ندارند و باید به سراغ دیگر چهارچوب‌ها رفت. به نوعی می‌توان گفت که ما باید برای پدافند غیر عامل در شرایط امروزی تولید علم کنیم علی‌الخصوص مثل حوزه‌های سایبری و بیولوژیکی.

در وهله نخست توسعه زیرساخت‌های فضای مجازی است یعنی در همه جای دنیا و بدون هیچ مشکلی هر کسی می‌تواند به این دنیا وارد شود. در وهله دوم، راهبرد فناوری‌های نوین امنیتی و دفاعی است که آمریکایی‌ها این دو فناوری را کاملاً محصور در خودشان می‌دانند.

به این معنا که آن‌ها همانند تعریف غلط از تروریسم می‌گویند هر بانک اطلاعاتی یا امنیتی که در فضای مجازی تشکیل می‌شود اگر ما بر آن اشراف نداشته باشیم این بانک در اختیار تروریسم است یعنی همان تعریف بوش که «هر که با ما نباشد علیه ماست و هر که با ما نباشد تروریست است».

لذا آمریکایی‌ها به تمام کارخانجاتی که نرم افزارهای امنیتی تولید می‌کنند دستور داده‌اند که این نرم افزارها باید یک طرفه باشد یعنی مثل شیشه‌هایی که از روبه‌رو نگاه می‌کنید آینه است و از پشت به آن می‌نگرید کاملاً آن سوی شیشه مشخص است.

حالا اگر ما به خواهیم در این حوزه توسعه پیدا کنیم حتماً باید اصول پدافند غیر عامل را اعمال کنیم به این معنا که چهارچوب و راهبرد نظام‌مندی را برای آن تعریف نمائیم که این راهبرد هم باید به مباحث مطروحه زیر بپردازد:

راهبرد منسجمی برای دستگاه‌های اجرایی در حوزه سایبر تعریف کند یعنی دستگاه‌ها چگونه از فضای مجازی استفاده کنند؟ وقتی وارد این فضا شدند چه ملاحظات و محدودیت‌هایی دارند؟ بالاخره مسئولیت امنیت، مرزبانی و اطلاعاتی این فضا چه کسی است؟ یعنی مسئولیت هر نهادی در این فضا مشخص باشد.

متأسفانه این فناوری در کشور ما آمده بدون آن که ساختار برای آن تعیین شود. از سوی دیگر محتوای این فضا در اختیار ما نیست به این معنا که وقتی فرزند ما در مدرسه در مقابل یک لپ تاپ ارزان قیمت قرار می‌گیرد و از طریق یک سیم تلفن به دنیای مجازی وصل می‌شود چون ما برای آن فضا محتوا نداریم لذا نمی‌دانیم چه چیزی به فرزند ما القاء می‌شود و این یعنی این که آینده فرهنگ فرزندان نامعلوم است یا ارزش‌های فرهنگی ما به مرور از همین راه منسوخ می‌شود و همه بنیان و کیان کشور ما مورد تهدید قرار می‌گیرد.

بنابراین، نمی‌توان فقط به فکر توسعه دنیای مجازی بود بدون این که به محتوا و مسائل امنیتی آن توجه کرد! متأسفانه در فضای مجازی که شاهد فتنه‌گری‌های بی‌شماری در آن هستیم، نمی‌توان مسئول امنیت آن را تعیین کنیم، چرا که تمام میزبانی فضای مجازی ما یا آمریکا است یا انگلیس و یا کانادا است! این‌ها چگونه می‌توانند در فضای مجازی فتنه انگیز به ما کمک کنند؟

امروز ما نیازمند یک اینترنت ملی هستیم. باید یک «آ.تی. سی.» ملی تعریف کنیم و یک «سرور» ملی داشته باشیم تا ما اطلاعات خودمان را حفظ کنیم و لازم نباشد که برای کوچک‌ترین اطلاعات به آن طرف دنیا مراجعه نمائیم و بعد هم برای تولید سرور ملی «هاستینگ» داخل کشور نیز داشته باشیم تا میزان دخالت دشمن بر روی آن کم شود.

ما در حوزه فناوری اطلاعات استقلال صد در صد نداریم و استقلال کشور در این حوزه کاملاً تهدید می‌شود. البته همواره بر این نکته تأکید می‌شود که استفاده از فضای فناوری اطلاعات اجتناب ناپذیر است و ما باید از آن بهره بگیریم برای این که

قابلیت‌های زیادی به ما می‌دهد ولی این قابلیت‌ها اگر در زمان بحران در اختیار و کنترل ما نباشند آن وقت چگونه ما می‌توانیم مدیریت بحران کنیم؟ بنابراین ما باید پایه به پایه برای استفاده صحیح از فضای مجازی چاره جویی کنیم.

در حقیقت، پایه نخست استفاده از سیستم عامل است. الآن سیستم عامل ما ویندوز است که تمامی کارشناسان این حوزه معتقدند در سیستم ویندوز جاسوسان فراوانی فعالیت دارند و به قول نرم افزار نویسان «باگ جاسوس»^{۲۵۱} است. یعنی در این سیستم تمامی اطلاعات شما به عنوان کاربر جمع آوری می‌شود و برای سازنده سیستم فرستاده می‌شود.

در حال حاضر، در تمام کشورها سیستم عامل بومی و ملی وجود دارد ولی در جمهوری اسلامی ایران این گونه نیست نزدیک به چند سال است که پرچم سیستم عامل بومی را بلند کرده‌اند و خوشبختانه توانسته‌اند نسخه صفر آن را تولید کنند و فعلاً در حال سیر مراحل آزمایشی آن است تا ظرفیت و قابلیت آن مشخص شود و ...

۷-۳-۲- حوزه دفاع سایبری

۷-۳-۲-۱- پیشینه فضای مجازی

فضای مجازی برای نخستین بار در سال ۱۹۸۲ توسط «ویلیام گیسبون»^{۲۵۲} نویسنده کانادایی رمان‌های علمی - تخیلی، مورد استفاده قرار گرفت. فضای مجازی برای گیسبون در حقیقت فضایی تخیلی است که از اتصال رایانه‌هایی پدید آمده است که تمامی انسان‌ها، ماشین‌ها و منابع اطلاعاتی در جهان را به هم متصل کرده‌اند. این معنا به صورت تقریبی مشابه معنایی است که از کاربرد لفظ فضای مجازی استنباط می‌شود.

251. Bug Spy

252. William Gibson

۷-۳-۲-۲- فضای مجازی

«فضای مجازی»^{۲۵۳} به عنوان مکانی برای هرج و مرج طلبی امکانی بالقوه فراهم آورده است. عدم امکان بیان هویت واقعی، امکان سوء استفاده از اطلاعات شخصی، سست شدن روابط، امکان دسترسی و انتشار محتوای پورنوگرافی و ... از مواردی هستند که فرهنگ مجازی را در کنار قابلیت‌های فراوان آن برای زندگی به فرهنگی «آنارشیک»^{۲۵۴} تبدیل کرده‌اند.

۷-۳-۳- تأثیرات فضای مجازی بر زندگی

۷-۳-۳-۱- پیامدهای منفی فضای مجازی بر زندگی

در حال حاضر، فضای مجازی و بزرگراه‌های اطلاعاتی، در ابعاد عمومی و سیستمی، فردی و اجتماعی در دسترس همگان است و به رغم آن، از دید برخی، این باور که دسترسی بیش‌تر و سریع‌تر به اطلاعات، به اشکال مختلفی می‌تواند به حل مشکلات کمک کند، باوری نادرست است.

خلق فضای فناوری نوین سبب شده تا انسان‌ها روز به روز از یکدیگر فاصله بگیرند و خود را همنشین ابزار مجازی سازند. کاهش ارتباطات کلامی و وابستگی به ابزار نوین فناوری و در رأس آن فضای مجازی اینترنت، چیزی جز جدایی عاطفی و ارتباطی انسان‌ها و تجربه زندگی با همراهان مجازی را در پی نخواهد داشت.

در طی چند دهه گذشته، بشر خود را مشغول یافتن راه‌هایی جدید برای برقراری ارتباط با دیگران کرده است. تلفن‌های همراه، رایانه‌های شخصی، پیامک، رایا نامه‌ها و اینترنت سبب شده حداقل تا ۲۵ درصد جمعیت بشر در ارتباطی سریع با یکدیگر باشند. در این دوره زمانی، نظام عصبی گونه بشر، به نحوی با نمادهای الکترونیکی درگیر شده است و به نحوی این ارتباط الکترونیکی جایگزین گفتار کلامی شده است. بر پایه مطالعه

253.Cyberspace

254.Anarchic

«بنیاد کایزر»^{۲۵۵}، در حال حاضر، کودکان آمریکایی روزانه شش و نیم ساعت به تماشای تلویزیون، اینترنت و بازی‌های ویدئویی و دیگر رسانه‌های الکترونیکی مشغولند. بر پایه مطالعات موجود، اکثر کودکان، این زمان را در تنهایی سپری می‌کنند. به عنوان نمونه، کودکان ۷-۱۱ ساله، زمان تماشای تلویزیون را تنها سپری می‌کنند و این رقم در مورد کودکان ۲-۷ ساله، بیش از ۸۱ درصد است. همین وضعیت کم و بیش به دیگر کشورها نیز سرایت نموده و کشور ما هم از این امر مستثنی نیست.

۷-۳-۳-۲. پیامدهای مثبت فضای مجازی بر زندگی

پیامدهای فضای مجازی را از بُعد دیگری نیز می‌توان بررسی نمود و آن بُعد «فرصت»^{۲۵۶} و «تهدید»^{۲۵۷} برای انقلاب اسلامی است. در اهمیت این موضوع و توجه به پیامدهای آن، فرمان تشکیل «شورای عالی فضای مجازی» و به دنبال آن ایجاد مرکزی به نام «مرکز ملی فضای مجازی کشور» از سوی رهبر فرزانه انقلاب اسلامی از جمله مواردی است که بیان‌گر توجه خاص معظم له به این مسأله مهم و حساس است. در بخشی از حکم صادره این گونه قید و تاکید شده است: «گسترش فزاینده فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی»^{۲۵۸} به ویژه شبکه جهانی اینترنت و آثار چشم‌گیر آن در ابعاد زندگی فردی و اجتماعی و لزوم سرمایه‌گذاری وسیع و هدفمند در جهت بهره‌گیری حداکثری از فرصت‌های ناشی از آن در جهت پیشرفت همه جانبه کشور و ارائه خدمات گسترده و مفید به اقشار گوناگون مردم و نیز ضرورت برنامه‌ریزی و هماهنگی مستمر به منظور صیانت از آسیب‌های ناشی از آن اقتضاء می‌کند که نقطه کانونی متمرکزی برای «سیاست‌گذاری»، «تصمیم‌گیری» و «هماهنگی» در فضای مجازی کشور به وجود آید.

255.Kaiser Foundation

256.Opportunity

257.Threat

258.Information and Communication Technologies

به این مناسبت شورای عالی فضای مجازی کشور با اختیارات کافی به ریاست رئیس جمهور تشکیل می‌گردد و لازم است به کلیه مصوبات آن ترتیب آثار قانونی داده شود» (ضیایی پرور، ۱۳۸۶، ص ۱۹).

۷-۳-۴- ماهیت وجودی فضای سایبر

فضای «سایبر»^{۲۵۹} به لحاظ ماهیت وجودی، بسیار متفاوت از فضای مادی شناخته شده در ذهن ماست. ماهیت فضای سایبری ماهیتی «فرا فیزیکی»^{۲۶۰} و «غیر ملموس»^{۲۶۱} است و به طور کلی متفاوت با ماهیت فضای سنتی است. در واقع پدید آورندگان شبکه‌های رایانه‌ای، مخصوصاً آن را با چنین ماهیتی پدید آورده‌اند که هرگز مبتنی بر پارامترهای فضای سنتی نباشد و در نتیجه در قید و بندهای موجود درگیر نشود اما همین تفاوت‌های بنیادین وقتی به عرصه حقوق طرفین درگیر در پرونده‌های مرتبط با فناوری اطلاعات وارد می‌شوند دچار چالش‌های عمیقی می‌گردند.

۷-۳-۵- توسعه و گسترش فضای مجازی

در فضای جدید، فضای سایبری، محیط الکترونیکی واقعی است که ارتباط انسانی را به شیوه‌ای سریع، فراجغرافیایی و با ابزارهای خاص مستقیم و زنده میسر می‌سازد. به عبارتی، تئوری پیوند (ادغام) مکان در زمان، یا تبدیل جهان جغرافیایی به دهکده جهانی، به صورت واقعی با رشد و گسترش فضای مجازی اتفاق می‌افتاد. این فضا و محیط که بسیاری از ویژگی‌های دوران فلسفی «پساندرن»^{۲۶۲} را در خود دارد، موقعیت‌ها و شاخصه‌های بالقوه‌ای است که وجه «جدا سازی» آن با سایر «ابزارهای رسانه‌ای»^{۲۶۳} و «اطلاع رسانی» است.

---

259. Cyber

260. Upon the Physical

261. Intangible

262. Psandrn

263. Media Tools

۷-۳-۶- شاخصه‌های بالقوه فضای مجازی

۷-۳-۶-۱- ارتباط سریع و آسان در فضای مجازی

امکان ارتباط دو طرفه به صورت سهل و آسان است، به عبارتی در این محیط امکان‌های خاصی ارتباط سریع و آسان کاربران، سرورها و مدیریت کنندگان را امکان پذیر می‌سازد این ویژگی نیز در انواع دیگر رسانه‌ها با محدودیت‌ها و مشکلات خاصی روبه‌روست.

۷-۳-۶-۲- تأثیر گذاری فضای مجازی

مخاطب خاص و تأثیر گذاری فراوان آن، همین مساله باعث شده که اینترنت و فضای مجازی نوعی مرجعیت فکری - سیاسی را برای کاربران ایجاد نماید. گرچه می‌توان ادعا کرد این امر در جوامعی با فراگیری کاربران، موضوعیت خود را تا حدودی از دست داده است. اما حداقل در ایران هم چنان به عنوان یک نقش برای فعالین این عرصه تعریف می‌شود.

۷-۳-۶-۳- جذابیت و تنوع در فضای مجازی

جذابیت و تنوع، ویژگی دیگر فضای مجازی است. ضمن این‌که امکان بهره برداری از همه جذابیت‌های خاص رسانه‌ای مانند: فیلم، عکس و ... همان طور که ذکر شد مشتری مداری محض در تنوع و جذابیت این محیط تأثیر به سزایی دارد. شاخصه‌های دیگری نیز این محیط را برای بهره‌گیری در عرصه جنگ نرم مهیا می‌نماید.

۷-۳-۶-۴- جهانی و فرامرزی بودن

ویژگی منحصر به فردی است که فضای سایبر را از دیگر رسانه‌ها جدا می‌سازد، همین بُرد جهانی است. این جهانی بودن با ارسال گستره امواج ماهواره‌ای از یک نقطه خاص به سراسر جهان متفاوت است.

علاوه بر محدودیت‌های خاص امواج ماهواره‌ای در مناطق مختلف و مشکلات فنی و محیطی آن، برنامه‌های ماهواره‌ای در یک نقطه مخصوص تولید و سپس انتشار

می‌یابد. در حالی که در محیط مجازی اینترنت، امکان تولید جهانی فراهم است (امینی، ۱۳۹۰).

۷-۳-۶-۵- عبور از قوانین در فضای مجازی

امکان عبور و عدم تقید به بخش مهمی از قوانین و محدودیت‌های رایج در سایر رسانه‌ها را دارد. این امر به ویژه در محیط‌های غیر رسمی بیش‌تر رایج است. به عنوان مثال وبلاگ‌ها با گستردگی میلیونی خود توانسته‌اند مخاطبانی فراگیر جذب کنند که به طور معمول مقید به قوانین خاصی نیستند و چه بسا وبلاگی با مخاطبانی به مراتب بیش‌تر از یک وب سایت و خبرگزاری رسمی، با دستی باز همه خطوط قرمز یک جامعه را زیر پا بگذارد و بتواند از سد فیلترینگ و محدودیت‌های فنی هم رها شود.^{۲۶۴}

۷-۳-۶-۶- آزادی اطلاعات و ارتباطات در فضای مجازی

معنای واقعی آزادی اطلاعات، در «فضای سایبر»^{۲۶۵} محقق شده است. از این رو، هر نوع اطلاعاتی را که به خواهید - اعم از فرهنگی، سیاسی و اقتصادی - بدون محدودیت‌های حاکم بر دیگر رسانه‌ها، در فضای سایبر قابل دسترسی است. آزادی ارتباطی نیز از ویژگی‌های دیگر فضای مجازی است که در دیگر وسایل ارتباطی تا این حد قابل دست‌یابی نیست (طارمی، ۱۳۸۷).

دیجیتالی بودن: گرچه دیجیتالی بودن فضای مجازی ذاتاً مشکل‌زا نیست اما کاربران هنگامی که در مقام مقایسه میان تجربه‌های آنالوگ و دیجیتالی بر می‌آیند، نوعی

۲۶۴. قوانینی که در زندگی واقعی در رابطه با رفتار با دیگران وجود دارد در مورد ارتباط آنلاین نیز صدق می‌کند. متأسفانه، در ارتباطات آنلاین مردم همیشه به خوبی با یکدیگر برخورد نمی‌کنند، گاهی اوقات یکی از دوستان‌مان ممکن است مورد مزاحمت سایبری واقع شود. ممکن است مورد تمسخر قرار گیرد یا شایعات کذبی در مورد ما در اینترنت منتشر شود، پیام‌های ناخوشایند یا حتی تهدید دریافت کنیم. ممکن است در مدرسه یا خارج از آن در هر ساعت از روز، از جانب افرادی که می‌شناسیم یا برخی اوقات افرادی که نمی‌شناسیم این رفتار اشتباه سر بزنند و موجب شود ما خطر و تنهایی را احساس کنیم. هیچ کس حق ایجاد مزاحمت برای دیگران را ندارد. مزاحمت سایبری در صورتی که خیلی جدی شود غیر قانونی محسوب شده و می‌تواند توسط پلیس پیگیری شود.

سر درگمی در آنان ایجاد شده و در حقیقت همین امر زمینه بروز ناهنجاری را فراهم می‌کند.

سهولت تولید و انتشار محتوا: تهیه و انتشار محتوای ناهنجار و غیر اخلاقی در محیط‌های فیزیکی نیازمند تدارک امکانات گسترده‌ای بوده و با موانع زیادی روبه‌روست. همین امر باعث می‌شود هزینه‌های اجتماعی ناشی از این اعمال برای مجرمین افزایش یافته و همین محدودیت‌ها، عامل بازدارنده‌ای در وقوع این جرائم محسوب می‌گردد.

در صورتی که این دسته اقدامات در فضای مجازی بدون هیچ محدودیتی قابلیت اجراء داشته و ماهیت محیط‌های سایبری این است که عوامل بازدارنده در آن‌ها کم‌رنگ می‌شوند. از سویی دیگر قابلیت‌های فضای مجازی در زمینه اشتراک گذاری فایل‌های صوتی و تصویری، انتشار محصولات چند رسانه‌ای را به طرز معجزه آسایی تسهیل نموده است.^{۲۶۶}

غیر مرکزی بودن: اینترنت محیطی است که فارغ از هر گونه کنترل و نظارتی محسوب می‌شود. هر چند بررسی‌های کامل‌تر نشان دهنده غلط بودن این تصور رایج است، اما همین ذهنیت موجب گردیده تعدادی از کاربران در فضای مجازی برای خود هنجارهای جدیدی تعریف کرده و میان عملکردهای خود در فضاهای حقیقی و مجازی تفکیک قائل شوند. این تصور اشتباه باعث می‌شود کاربران تصور کنند روابط میان آن‌ها با سایر کاربران از قوانین اخلاقی و قانونی تبعیت نخواهد کرد. این نگاه نادرست بستر تولید ناهنجاری‌های مجازی شده و به مرور زمان جرائم سایبری نیز از درون همین ناهنجاری‌ها متولد می‌شوند.

تمرکز زدایی: هر گونه عمل مجرمانه در دنیای فیزیکی، مجازات تعریف شده‌ای داشته و این امر به نوعی برای کسانی که درصدد انجام اعمال مجرمانه هستند، عامل

---

۲۶۶. به عنوان نمونه فیلم مربوط به رسوایی اخلاقی «دنیز بایکال»، رهبر حزب جمهوری خواه خلق ترکیه، تنها حدود نیم ساعت در یک پایگاه اینترنتی قرار گرفت و سپس برداشته شد، اما در همین مدت کوتاه صدها هزار نفر این ویدئو را دانلود و دریافت نمودند. قابلیت و ظرفیت خارق‌العاده‌ای که نمونه آن در محیط‌های حقیقی تاکنون مشاهده نشده بود.

بازدارنده محسوب می‌گردد. در صورتی که اینترنت در عمل مفهوم مرزهای فیزیکی و فرهنگی را متحول نموده و محیطی جهانی را برای کاربران رقم زده است. در این فضای دیجیتالی، این که یک کاربر از چه کشور یا کدام دیدگاه فرهنگی از خدمات این فضا استفاده می‌کند، مهم نیست. همین امر موجب شده است تعدادی از کاربران تصور کنند که بروز ناهنجاری در اینترنت عملی بدون پیامد بوده و با همین توجیه در تراکنش‌های سایبری خود، هنجارهایی را زیر پا می‌گذارند که در محیط‌های حقیقی از انجام آن ابا داشته‌اند.

۷-۳-۷- شاخصه‌های بالفعل فضای مجازی

گسترش روزافزون فناوری جدید ارتباطات در سال‌های اخیر، تمام جنبه‌های فرهنگ و حیات اجتماعی را با چالش روبه‌رو کرده است. در این میان، تحولات اجتماعی و گروه‌های انسانی نیز از این امر مستثنی نشده و گروه‌های مجازی با مرزهای مختلف، جایگزین گروه‌های دارای مرزهای سخت شدند و به همین دلیل امکان مبادله هر چه بیش‌تر اطلاعات و پیام‌ها، منجر به کاهش و دیوارهای حذف فاصله میان گروه‌های مختلف شده است.

با نفوذ فزاینده اینترنت، هم‌چنین امکان اشتراک در تجارب گروه‌های مختلف ایجاد شده و از منظر سخت‌افزار ارتباطی، تعداد سایت‌ها و فناوری‌های وابسته به آن‌ها نیز گسترش یافته و این مسأله ردپای خود را در تمام حوزه‌های زندگی بشر بر جا گذاشته است.

هر فرد یا جماعتی می‌تواند بخشی از این فضا را در اختیار گرفته و به نشر آرا و عقاید خود بپردازد، اما این امکان همان گونه که مزایای فوق‌العاده‌ای دارد، معایب زیادی نیز دارد و می‌تواند هم‌چون دیگر وسایل ارتباطی نوین، خود چالشی برای جوامع و حاکمیت‌ها باشد. همان گونه که این فضا اجازه می‌دهد تا خبر از حالت سنتی خارج شده و در یک روزنامه الکترونیک فقط صدا و تصویر نباشد و چند رسانه‌ای باشد، به

همان اندازه هم می‌توان در خبر دست برد و آن را از اعتبار ساقط کرد، اما هنوز هم عنصر باورپذیری را با خود حمل می‌کند.

پیام‌ها و شوخی‌های فریبنده، اخبار یا هشدارهایی دروغین و اشتباهی هستند، که سعی دارند مخاطبان خود را بنا به دلایل مختلف مثلاً صرف وقت گذرانی، شوخی و سرگرمی و تفریح یا حتی امتیاز گرفتن‌ها یا ترور شخصیت‌ها و مشهور شدن و بر سر زبان‌ها افتادن یا شیادی فریب دهند، به طوری که مخاطبان در فضا و شرایطی قرار گیرند تا چیزی را که در اصل غیرواقعی و دروغین است، حقیقی و واقعی تصور کنند و آن را بپذیرند.

استفاده از سایت‌های اینترنت وبلاگ و فضاهای مجازی، که به خصوص در بحبوحه ناآرامی‌ها یا تنش‌های اجتماعی - سیاسی در کشورها به صورت قارچ گونه گسترش می‌یابند، همواره مد نظر دشمن و در چهارچوب جنگ روانی و سایبری قرار داشته و دارند و در چهارچوب آن سعی می‌شود تا افکار عمومی را به رسانه‌ها و منابع بومی بی‌اعتماد کرده، به شایعات، اخبار جهت دار و منفی دامن زده شود (به نقل از گروه مهندسی بهرایان، ۱۳۹۱).

به طور کلی سه نوع شاخص در حوزه عمومی فضای مجازی وجود دارد. این شاخص‌ها عبارتند از:

۷-۳-۱- دسترسی عام

این موضوع شامل این می‌شود که همگان امکان دسترسی به اطلاعات را داشته باشند. تعریف نظری دسترسی به اطلاعات شامل گفت‌وگوی همگانی، عقلانی و انتقادی می‌باشد که در فضای مجازی این گفت‌وگو الزاماً همگانی، عقلانی و انتقادی نیست. این شاخص را نیز با چهار شاخص دیگر تعریف کرد:

الف- دسترسی به رسانه (اینترنت، موبایل، تلویزیون، ماهواره و ...): به این معنا که همگان در مرحله اول باید دسترسی به رسانه را داشته باشند تا بتوانند بعد از آن از امکانات دیگر آن بهره‌مند شوند. بدون دسترسی به امکانات اولیه رسانه‌ای دسترسی به حوزه عمومی مجازی نیز غیر ممکن می‌شود.

ب- دسترسی به اطلاعات: دسترسی به اطلاعات، مشخص می‌کند از طریق آن رسانه اطلاعاتی به دست مخاطب می‌رسد یا خیر؟ هنگامی که دولت بخش عمده‌ای از وبگاه‌های اطلاعاتی و یا پایگاه‌های خبر رسانی را بلوکه می‌کند عملاً مخاطب با وجود دسترسی به رسانه کاری از پیش نمی‌برد زیرا دیگر اطلاعاتی وجود ندارد تا به خواهد از آن استفاده کند. البته با امکانات امروزه و پخش شدن اخبار در سطح جهانی و هم چنین وجود سیستم‌های ضد فلیترینگ پنهان کردن اطلاعات برای دولت‌ها سخت‌تر شده است.

ج- دسترسی افقی به اطلاعات: به این معناست که افراد در سطح بتوانند با هم ارتباط بگیرند. این ارتباط بیانگر سطح ارتباط در بین مردم و بین یکدیگر می‌باشد. امروزه امکان ارتباط شهروندان با یکدیگر بیش‌تر و ساده‌تر شده است.

د- دسترسی عمودی به اطلاعات: این نوع دسترسی، نسبت بین قدرت سیاسی و شهروندان را مطرح می‌کند. امکان ارتباط بین شهروندان و قدرت حاکمه تا چه میزانی است و بالاخره این که امکان ارتباط مردم با قدرت‌های سیاسی نیز بیش‌تر شده است. نقد قدرت در شبکه‌های مجازی آسان‌تر از رسانه‌های جمعی است. نقدی که در رسانه‌های جمعی می‌خواهد منتشر شود نسبت به فضای مجازی، از مانع‌های بیش‌تری باید عبور کند. پس دسترسی عام که از ویژگی‌های حوزه عمومی است، در فضای مجازی نیز وجود دارد (خانیکی، ۱۳۹۱، صص ۲-۳).

۷-۳-۲- گفت‌وگوی عام

این موضوع حول محور امکان شکل‌گیری گفتمان در فضای مجازی می‌باشد که با سه شاخص مشخص می‌شود:

الف- حق گفت‌وگو برای همه باید وجود داشته باشد: همه شامل طیف مختلفی از مردم با انواع عقاید مختلف و آرای متفاوت می‌باشد. زیرا اگر این حق تنها به قشر خاصی داده شود دیگر نمی‌توان آن را حوزه عمومی آزاد با فضایی باز خواند. تحقیقات نشان می‌دهد که همگان می‌توانند از طریق اینترنت گفت‌وگو کنند.

ب- حق پرسش برای همه باید وجود داشته باشد: حق پرسش برای همه که می‌خواهند این موضوع را مطرح کنند که آیا همگان می‌توانند مسأله مطرح کنند یا خیر؟ در این میان، افراد کم‌تر به خود سانسوری می‌پردازند زیرا می‌توانند هویت خود را پنهان کنند. در پس این پنهان کردن هویت مردم با اطمینان خاطر و امنیت بیشتری مسائل و پرسش‌های خود را مطرح می‌کنند.

ج- حق گفت‌وگو برای همه باید وجود داشته باشد: حق گفت‌وگو بین طرفین برابر باشد که تحقق این شرط منوط به وجود شاخص اول یعنی حق گفت‌وگو است. باید طرفین حقی برابر برای گفت‌وگو داشته باشند و دو طرف وزنه با هم برابری کنند. جنس گفت‌وگو در دو فضا یکی نیستند. الزاماً دسترسی و گفت‌وگوی عام یکی نیستند و می‌توانند متفاوت از یکدیگر باشند.

چ- کنش عام: در واقع کنش عام به این موضوع می‌پردازد که آیا افکار عمومی حاصل از گفت‌وگو به عمل جمعی منجر می‌شود یا خیر؟ آیا دسترسی و گفت‌وگوی عام باعث شده است که کنش عام هم شکل بگیرد و یا فقط در سطح گفت‌وگو باقی مانده است؟ طرح سؤالاتی مانند آزادی چیست؟ و یا عدالت چیست؟ مطلع شدن افراد از این دست مسائل است و این مطلع شدن است که منجر به انتخاب می‌شود.

تنوع اطلاعات در فضای مجازی قدرت انتخاب را بالا می‌برد. در نتیجه تنوع، تکثر و تفاوت وجود دارد. این تکثر و تفاوت در اطلاعات است که باعث به چالش کشاندن مردم می‌شود و در نتیجه آنان دست به انتخاب می‌زنند^{۲۶۷}.

در این سه متغیر، متغیر نخست یعنی دسترسی عام در فضای مجازی گوی سبقت را از فضای واقعی می‌رباید. اما در دو متغیر دیگر یعنی گفت‌وگوی عام و کنش عام، عملکرد فضای مجازی ضعیف‌تر از فضای واقعی است (حرمتی، ۱۳۹۱).

ح- فرهنگ مجازی: «فرهنگ مجازی»^{۲۶۸} ممکن است تنها فرهنگ بین افراد استفاده کننده از اینترنت باشد و یا حتی در دنیای فیزیکی نیز شکل بگیرد. به بیان دیگر فرهنگ مجازی فرهنگ جوامع آنلاین و بر خط^{۲۶۹} است که حاصل استفاده از رایانه است و فرهنگی است که به واسطه رایانه پیش می‌رود. راه ایجاد یک فرهنگ مجازی این است که راه ارتباط الکترونیکی بین ذهن انسان‌ها را بدون محدودیت‌های فیزیکی و مکانی فراهم کنیم. فرهنگ مجازی یک جنبش وسیع جهانی ناشی از پیشرفت فناوری‌های دیجیتال و ارتباطات در خلال سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۶۰ است.

فرهنگ مجازی تا حد زیادی تحت تأثیر سازندگان اولیه به خصوص مهندسان پروژه اینترنت بود. در حالی که فرهنگ مجازی شکل گرفته در ابتدا یک نوع خرده

۲۶۷. برای نمونه، جنبش مصر از میدان التحریر به فیس بوک و از فیس بوک میدان التحریر می‌رفت که چرخه‌ای بین فضای مجازی و واقعیت را به وجود می‌آورد. این چرخه بین فضای مجازی و فضای واقعی کنش جمعی به شمار می‌رود.

268.Virtual Culture

269.On-Line

فرهنگ کوچک بود، اما بعدها با توسعه اینترنت یک فرهنگ مجازی و یک فرهنگ متنوع همراه با ایده‌ها و آرمان‌های متنوع شد.

فرهنگ مجازی یک فرهنگ شناختی - اجتماعی است و نه یک فرهنگ جغرافیایی. فرهنگ مجازی دارای جنبه‌های نرم افزاری و سخت افزاری است. جنبه نرم افزاری بُعد معنوی فرهنگ مجازی را در بر می‌گیرد و جنبه سخت افزاری بُعد مادی فرهنگ مجازی را پوشش می‌دهد.

ط- دفاع سایبری: در شرایطی که کشور با تهدیدهای متعددی در زمینه امنیت اطلاعات مواجه است، استفاده از ابزارها و فناوری‌های نوین و تولید، نصب و راه اندازی محصولات بومی در حراست از فضای سایبری کشور نقش به سزایی خواهد داشت و نقش دولت در گسترش این فناوری‌ها بر کسی پوشیده نبوده و نیست.

امروز مهم‌ترین رویداد در عرصه دفاع سایبری را می‌توان ایجاد تعامل مثبت بین سازمان فناوری اطلاعات خصوصاً معاونت امنیت این سازمان با کمیسیون افتا^{۲۷۰} سازمان نظام صنفی رایانه‌ای کشور از طریق برگزاری جلسات متعدد کارشناسی بر شمرده که در واقع پل ارتباطی میان بخش خصوصی و بخش دولتی خواهد بود.

بی‌تردید، این نوع نشست‌ها، به منزله پل ارتباطی میان سازمان نظام صنفی رایانه و سازمان فناوری اطلاعات که نیازهای بخش خصوصی به سازمان فناوری اطلاعات و نیازهای بخش دولتی به بخش خصوصی منتقل خواهد شد. به طور قطع این دست تعاملات بین بخش خصوصی و بخش دولتی باعث رشد صنعت فناوری اطلاعات خصوصاً در بحث امنیت خواهد شد.

با توجه به موقعیت خاص جمهوری اسلامی ایران در جامعه جهانی و سیاست‌هایی که در خصوص تعاملات خود با دنیای خارج اتخاذ کرده است در معرض تهدیدهای مختلفی قرار دارد که عرصه ارتباطات نیز از این قاعده مستثنی نیست. رشد فناوری‌های امنیتی در فضای مجازی نیز یکی از انواع حفظ و حراست مرزهاست، افزایش تهدیدها

۲۷۰. نظام امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات.

باعث توجه بیش‌تر کارشناسان و متخصصان این رشته در جهت ارتقاء دانش مورد نیاز در زمینه تولید و نصب و راه اندازی این فناوری و جلوگیری از بروز صدمات مخرب در این حوزه شده و صدمات این بخش را به حداقل رسانده است.

با این تفصیل مطمئناً آینده روشنی پیش روی پیشرفت فناوری‌های امنیتی خواهد بود. آن چه مسلم است حاکی از آن است که دست یابی به فناوری‌های پیشرفته بدون حمایت بخش دولتی از بخش خصوصی و شرکت‌های مطالعاتی و تحقیقاتی حاصل نخواهد شد.^{۲۷۱}

امنیت پیرامونی معطوف به ارتباط سیستم‌ها با دنیای خارج است در مواقعی که تهدیدی از سوی دنیای خارج مرزهای سایبری را تهدید می‌کند، بخش دولتی در مقابل آن سدهایی ایجاد می‌کند اما زمانی که رخنه‌ای در مسیر ورود وجود داشته باشد پس از ورود ویروس‌ها یا بد افزارها به فضای داخلی کشور حفظ امنیت در حیطه وظایف بخش خصوصی است تا با نصب فایر وال‌ها و درگاه‌ها شبکه‌های اطلاعاتی نهادها، سازمان‌ها، شرکت‌های کشور را محافظت کنند. به همین خاطر است که تعامل سازنده و حمایت همه جانبه بخش دولتی از بخش خصوصی امری لازم و ضروری است (به نقل از پایگاه اطلاع رسانی تخصصی حوزه امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات، ۱۳۹۱).

۷-۴- توسعه فضای دفاع سایبری

اینک با توسعه فناوری اطلاعات و گسترش فضای تبادل اطلاعات و ارتباطات نوع جدیدی از جنگ‌ها تحت عنوان «جنگ سایبری»^{۲۷۲} به وجود آمده و جهان را در آستانه تهدید و نگرانی جدیدی قرار داده است. چنان که در روزهای اخیر، از یک سو ایالات متحده آمریکا و اروپا نگرانی خود را از ورود جهان به دوران جنگ‌های سایبری ابراز کرده‌اند و از سوی دیگر روسیه پیشنهاد عقد «پیمان چند جانبه منع جنگ‌های

۲۷۱. در حال حاضر جمهوری اسلامی ایران از نظر تولید تجهیزات امنیتی و فایروال در ابتدای راه است و لازم است که بر روی افزایش تنوع محصولات و ارتقاء آنها تمرکز بیش‌تری داشته باشد. البته هم اکنون ایران اسلامی تنها کشور حوزه خلیج فارس است که توانایی تولید، نصب و راه اندازی تجهیزات امنیتی را داراست.

سایبری^{۲۷۳} را مطرح کرده است. موضوع تهدیدهای سایبر آن قدر مهم است که به عنوان مثال مانوری تحت عنوان «مانور سایبر»^{۲۷۴} بر روی کلیه سامانه‌های تحت وب متعلق به اعضای اتحادیه اروپا اجراء شد تا در این خلال نقاط ضعف سامانه‌های کشورهای اروپایی آشکار و به اصطلاح باگ‌های این سیستم‌ها شناسایی شود.

به هر ترتیب، با مطالعه و دنبال نمودن برنامه‌های کشورهای صاحب فناوری به سادگی می‌توان دریافت که موضوع «جنگ سایبری»^{۲۷۵} واقعیتی انکار ناپذیر بوده و در این شرایط رصد و پی‌گیری تهدیدهای حاکم بر فضای تولید و تبادل اطلاعات امری ضروری تلقی می‌شود. اگر کشوری به دنبال حفظ اقتدار ملی و استقلال و تمامیت ارضی خود در عصر حاضر باشد، نه تنها باید به طور مداوم این فضا را رصد نماید، بلکه لازم است با تشکیل سازمان و هسته‌های مطالعاتی و تحقیقاتی برای تدوین انواع سناریوهای دفاع سایبری برنامه ریزی نماید و بر اساس ابزارهای مورد استفاده مانند مجموعه تکنیک‌هایی که در آینده نگاری وجود دارد به طراحی و تدوین سناریوهایی برای دفاع از کشور پردازد.

بدون شک تدوین راهبردهای دفاعی مناسب در فضای سایبر نیز بدون تحلیل شرایط موجود کشور و تحلیل نقاط قوت و ضعف و هم‌چنین تهدیدها و فرصت‌های محیطی موجود امکان‌پذیر نیست.

بدیهی است که بررسی نقاط قوت و ضعف شرایط فعلی به طور مثال به وجود یا عدم وجود راهبرد دفاع سایبری محدود نمی‌شود و در این راستا بررسی کلیه زیرساخت‌های سخت افزاری، شبکه، نرم افزاری، حقوقی و مقررات، نهادی و سازمانی و بسیاری از حوزه‌های دیگر را شامل می‌شود.

آن‌چه مسلم است دشمن، دشمن است و هدفی جز نابودی استقلال و کیان و هویت ایرانی اسلامی این مرز و بوم ندارد و آن‌چه در این بین مهم‌تر می‌نماید هوشیاری

273. Multilateral Treaty Banning Cyber Warfare

274. Cyber Maneuver

275. Cyber War

نیروها و سازمان‌ها و کلیه ارگان‌های مسؤول در نظارت، کنترل و به تعبیر بهتر مدیریت هوشمندانه فضای تبادل اطلاعات و ارتباطات است.

بدیهی است بیان این مطالب به معنای عدم اطلاع مسؤولان و یا نبود تدابیر لازم برای مدیریت این فضا تلقی نمی‌شود ولی ورود جاسوس افزاری مانند «استاکس نت» و نفوذ آن در رایانه و شبکه‌های صنایع بزرگ کشور بیان‌گر آن است که می‌بایست برنامه ریزی منسجم‌تر و دقیق‌تری برای مقابله با تهدیدها و حملات سایبری صورت پذیرد.

در این میان، به نظر می‌رسد که طراحی و تدوین چتر دفاعی حوزه سایبر برای بخش‌های مختلف و به ویژه صنایع مهم و راهبردی کشور راه‌کاری اساسی و راهگشا باشد. در این راستا یکی از اقدامات مناسب جهت تبیین و استخراج راهبردهای مناسب برای تدوین و طراحی این چتر دفاعی، جمع‌آوری خبرگان و فراهم نمودن زمینه هم‌اندیشی آنان است.

۷-۴-۱- پیشینه دفاع سایبری در سایر کشورهای جهان

پلیس سایبری با اسامی مختلفی چون «پلیس شبکه»^{۲۷۶}، «پلیس وب»^{۲۷۷} و غیره در کشورهای مختلف شکل گرفته است و حتی برخی کشورها این وظیفه را به «تیم واکنش سریع به مشکلات رایانه‌ای»^{۲۷۸} (CERT) واگذار کرده‌اند. از جمله کشورهای پیش‌رو در ایجاد پلیس سایبری می‌توان به ایالات متحده آمریکا، فرانسه، چین، ژاپن، هند و کره اشاره کرد. کره تا قبل از سال ۲۰۰۰ فقط به جرائم رایانه‌ای اهمیت می‌داد، اما در این سال، CTRC را برای مقابله با جرائم سایبری ایجاد کرد^{۲۷۹}.

هند نیز اولین ایستگاه پلیس سایبری خود را در سال ۲۰۰۱ در بنگلور ایجاد کرد. پلیس سایبری هند یا CCPS وظیفه دارد با جرائم فضای سایبری از قبیل نفوذ غیر

276. Police Network

277. Web Police

278. Rapid Response Teams to Computer Problems

۲۷۹. هر گونه دخل و تصرف غیر مجاز از طریق ورود یا خروج، ضبط و ذخیره، پردازش و کنترل داده‌ها و نرم افزارهای رایانه‌ای و ایجاد یا وارد کردن انواع ویروس‌های رایانه‌ای و امثال آن جرم محسوب می‌شود.

مجاز، خراب‌کاری اطلاعات و کلاهبرداری اینترنتی مقابله کند. ایجاد پلیس سایبری در هند در شرایطی است که این کشور در سال ۲۰۰۰ قانونی را برای مقابله با جرائم رایانه‌ای تصویب کرده بود.

۷-۴-۲- پیشینه دفاع سایبری در جمهوری اسلامی ایران

در کشور ما نیز چند سالی است که اداره کل مبارزه با جرائم رایانه‌ای در معاونت آگاهی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران ایجاد شده است. پُر واضح است که جرائم فضای سایبری محدود به جرائم رایانه‌ای نیست و ابزارها، نیروی انسانی و اختیارات خاص خود را می‌طلبد.

پلیس سایبری قطعه‌ای از پازل گمشده توسعه فناوری اطلاعات در کشور است. با توجه به این نکته که نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مسؤول برقراری نظم در جامعه است، این ارگان می‌تواند با در دست گرفتن ابتکار عمل و از دست ندادن فرصت‌ها، مسؤولیت نظم و امنیت در این حوزه بزرگ اجتماعی را نیز بر عهده بگیرد. البته باید برای مقابله قانونی با جرائم فضای سایبری، قوانین لازم و شایسته تدوین گردد.

برای برقراری نظم و امنیت در محیط شبکه‌های رایانه‌ای، پلیس سایبری یک ضرورت ملی است. ایجاد چنین نهادی به مراحل زیر نیاز دارد:

✓ پلیس سایبری بر مبارزه با تروریست‌ها و تهدید کنندگان خارجی و داخلی فضای سایبر ملی تأکید کند.

✓ پلیس سایبری برای مقابله با جرائم طبق اولویت مشخص برنامه داشته باشد.

✓ پلیس سایبری در مراکز استان‌ها و سایر نقاط کشور گسترش یابد.

✓ پلیس سایبری ملی همکاری با کشورهای دیگر را آگاهانه و فعالانه آغاز کند.

✓ پلیس سایبر به‌طور مستقل در نیروی انتظامی تأسیس شود.

✓ عناوین مجرمانه در فضای سایبری ملی مشخص شود.

قانون جرائم فضای سایبری و مجازات‌های متناسب، با در نظر گرفتن تأثیر شبکه‌های اینترنتی در گسترش شایعات، اتهامات، خراب‌کاری‌ها و غیره تعیین شود. مسلماً مجازات جرم در محیط شبکه‌های رایانه‌ای به دلیل گسترش آن، باید بیش‌تر از فضای خارج باشد (به نقل از مجله الکترونیکی ویستا، ۱۳۹۱).

۷-۴-۲-۱- قوت‌های سایبری

امروزه کشورهای غربی و شرقی به اهمیت بالای اطلاعات و حفظ امنیت آن در شبکه‌های ارتباطی پی برده‌اند و تدابیر مفیدی اندیشیده‌اند. به طوری که در بسیاری از کشورها پلیسی به نام «پلیس سایبری»^{۲۸۰} برای جلوگیری از تخلفات شبکه‌ای پدید آمده و امنیت فضاها را در دست این پلیس قرار دارد. برای رویارویی با تهدیدهای فضای سایبری و اقدامات قابل سرزنش که امنیت و سلامت این فضا با آن رو به روست سه رویکرد موجود است که شامل:

رویکرد اول؛ جرم انگاری با توسل جستن به قانون

لازمه رویکرد جرم انگاری با توسل جستن به قانون، داشتن قانون «جرائم رایانه‌ای»^{۲۸۱} و بسیاری از قوانین مکمل دیگر است که بتوان با استناد به آن علیه مجرمین فعالیت کرد.

جرائم رایانه‌ای مانند سایر جرائم دارای مباحث خاص جرم شناسی، بزه دیده شناسی، سیاست جنایی، کشف علمی جرائم و از جمله پیش‌گیری است. پیش‌گیری در این جا روش‌ها و ابزارهای خاص خود را دارد. استفاده از انواع نرم افزارهای فیلترینگ، بلوکه کردن، کنترل محتوا از جمله مباحث در پیش‌گیری این قبیل جرائم است (محوری، ۱۳۸۳).

280.Cyber Police

281.Cyber Crime

رویکرد دوم؛ ایجاد و اتخاذ تدابیر حفاظتی و کنترلی

ایجاد و اتخاذ تدابیر حفاظتی و کنترلی شامل پیش‌گیری و هم‌چنین آموزش کاربران و توانمندسازی آنان در برابر تهدیدها می‌باشد.

رویکرد سوم؛ پیش‌گیری اجتماعی

پیش‌گیری اجتماعی به معنای آموزش جامعه برای اجتناب از محیط‌های خطر ساز و هم‌چنین فرهنگ سازی افراد و پیش‌گیری از ارتکاب جرم است. برای رسیدن به هدف مورد نظر و هم‌چنین ایجاد فضاهای امن بهترین کار استفاده هم‌زمان از این سه رویکرد می‌باشد.

در جمهوری اسلامی ایران شبکه‌ها به طور عمده پیچیده و چند لایه بوده و در لایه‌های مختلف آن ممکن است اطلاعات مورد سرقت، «هک»^{۲۸۲} و یا تخریب قرار گیرد.^{۲۸۳} نصب نرم افزارها و سخت افزارهای متناسب هر لایه می‌تواند کمک شایانی به حفظ اطلاعات کند.

در صورتی که به موارد امنیتی توجه شود با صرف هزینه‌های اندکی اطلاعات مهم و اساسی حفظ خواهد شد و از بروز خسارت‌های غیر قابل جبران جلوگیری به عمل خواهد آمد (ضیایی پرور، ۱۳۸۶، ص ۱۹).

۷-۴-۲-۲- ضعیف‌های سایبری

گسترش فناوری‌های نوین اطلاعاتی - ارتباطاتی در سال‌های اخیر موجب شده است که کشورهای مختلف در کنار بهره‌مندی از مزایای دانش‌های جدید با تهدیدهایی جدی هم‌مواجه باشند.

282.Hack

۲۸۳. در گذشته، یک سری رفتارها بود که برایش جرمی در نظر گرفته نشده بود. به عنوان مثال بحث هک کردن وب سایت‌ها و دسترسی غیر مجاز در قانون کاملاً لحاظ نشده بود. وقتی کسی این کار را انجام می‌داد، مجازاتی برای آن نمی‌شد در نظر گرفت. الان قانون‌گذار، مجازات‌هایی برای آن در نظر گرفته است، بنابراین هرکسی در این حوزه، جرمی مرتکب شود مجازات می‌شود. بالاخره، چند سال طول کشید تا قانون جرائم رایانه‌ای مصوب شد و لایحه‌ای که در سال ۱۳۸۳ به مجلس رفت، در سال ۱۳۸۸ به تصویب رسید.

یکی از جدی‌ترین این تهدیدها به «فضای مجازی»^{۲۸۴} یا «سایبری» باز می‌گردد، به گونه‌ای که حتی گفته شده در این فضا افراد با داشتن یک میلیارد دلار و کمتر از پنجاه نفر نیروی متخصص قادر خواهند بود یک کشور را از کار ببندازند. به همین دلیل در زمانه فعلی «تروریسم مجازی»^{۲۸۵} یا «سایبری»^{۲۸۶} تبدیل به مشکل و معضلی مهم در سطح دنیا شده است.^{۲۸۷}

در زمانی نه چندان دور تنها راه آسیب رساندن به رایانه‌ها و اطلاعات آن‌ها به فلاپی دیسک‌ها و سی‌دی‌ها مربوط می‌شد و در نهایت فلاپی‌ها و سی‌دی‌ها آلوده به

۲۸۴. فضای مجازی عرصه حضور قدرت‌های اطلاعاتی و محتوایی است هر کشوری که در این فضا از نمادها، ابزارها، اطلاعات و محتوای فرهنگی (همراه با مد نظر قراردادن سلیقه و ذوق کاربران مختلف) بیش‌تری استفاده کند. حضور پر رونق‌تر و قوی‌تری در این فضا خواهد داشت و در نتیجه از فرصت تأثیرگذاری بالاتری برخوردار خواهد بود و کشورهایی که در عرصه ارائه محتوا و اطلاعات، فعالیت‌های کم‌رنگ‌تری داشته باشند در نتیجه از حضور فرهنگی اندکی نیز برخوردار خواهند بود. همین امر موجب خواهد شد تا جوامع و مللی که از فرهنگ غنی و پر مایه برخوردار هستند ولی به هر دلیلی (اقتصادی، سیاسی و ...) در این عرصه حضوری حداقل را دارند در بلند مدت موجب تضعیف و بی‌اثر شدن حضور فرهنگی آن‌ها در این فضا خواهد شد و این امر آسیب جدی به فرهنگ‌هایی اصیل و باریشه که از محتواهایی غنی و ارزشی نیز برخوردارند؛ وارد خواهد ساخت.

285. *Cyber Terrorism*

286. *Cyber*

۲۸۷. در سال‌های گذشته یکی از راه‌هایی که برای آسیب رساندن به رایانه‌ها طراحی شده بود، استفاده از کدهای مخرب بود که این کدها به واسطه فلاپی‌ها و سی‌دی‌ها در میان بخش مهمی از کاربران رایانه‌ها پخش می‌شدند و قرار بر این می‌شد که از تاریخی مشخص اثرات مخرب آن‌ها به طور هم زمان آغاز شود و بدین ترتیب فلاپی که تا آن زمان هیچ مشکلی نداشت، به یک باره به معضلی جدی تبدیل می‌شد و کدهای مخرب در سراسر جهان پخش می‌شدند. اما این روزها شیوه انتشار «بد افزارهای سایبری» به مراتب متفاوت‌تر از قبل شده و طراحان این «بد افزارها» علاوه بر استفاده از شیوه قدیمی خود که در یک زمان مشخص اثرات منفی آن شروع می‌شد، راه کارهای دیگری نیز به برنامه‌های خود اضافه کرده‌اند که یکی از این راه کارها آسیب رسانی سریع و لحظه‌ای است. نوع دوم بد افزارها معمولاً به صورت سریع و انفجاری عملیات تخریبی خود را آغاز می‌کنند و می‌توانند تا مدت‌ها در سیستم باقی بمانند و فعالیت‌های تخریبی خود را بدون این که توسط نرم افزارهای امنیتی شناسایی شوند، انجام دهند. البته در کنار آثار تخریبی، سرقت داده‌ها و اطلاعات کاربر از دیگر مضرات این نوع بد افزارها به شمار می‌رود. طی سال‌های گذشته همواره با گسترش اطلاعات و دسترسی بشر به فناوری‌های جدیدتر بحث حملات سایبری هم گسترش می‌یابد و این موضوع تا جایی پیش رفته که متخصصان امنیت شبکه سال ۲۰۱۲ را از لحاظ حملات سایبری سالی جهنمی توصیف کرده‌اند. بر اساس گزارشات منتشر شده توسط شرکت مک کافی، در پنج سال گذشته بیش از ۷۲ سازمان سراسر دنیا مورد حمله جدی هکرها قرار گرفته‌اند و این موضوع از اهمیت و ضرورت توجه کشورها به مقوله امنیت و تروریسم مجازی حکایت دارد.

ویروس^{۲۸۸} بودند که برای رایانه‌ها تأثیر مخرب داشتند، اما اکنون با گسترش فناوری‌ها، دیگر راه‌های آسیب رسانی به رایانه و اطلاعات کاربران آنقدر گسترده شده که حتی شاید نتوان اسامی کامل این راه‌ها را بر شمرد (به نقل از گروه امنیتی آشیانه، ۱۳۹۱).

۱. سرقت سایبری

به هر حال، باید پذیرفت فضای مجازی به واسطه توان‌مندی‌های نوینی که برای بشر فراهم آورده است، زمینه ساز وقوع جرائم نوینی نیز گشته است که تاکنون تجربه نشده بود. مفاد گزارشی تحت عنوان «مجرمان دیجیتال»^{۲۸۹} که در سال ۲۰۰۹ منتشر شد حاکی از شکل‌گیری نسل جدیدی از مجرمین دیجیتالی است که با سوء استفاده از اطلاعات گنجانده شده در پروفایل کاربران شبکه‌های اجتماعی، دست به سرقت اموال آنان می‌زنند.

فضای مجازی به یک «سارق اینترنتی»^{۲۹۰} این امکان را داده است که با به کارگیری روش‌های خاص، اقدام به برداشت مبالغ جزیی از حساب الکترونیکی قربانی خود نماید. در این گونه اقدامات، سارق قربانی را نمی‌بیند و هیچ رابطه‌ای نیز بین آن‌ها وجود ندارد که به کشف هویت سارق کمک کند.

قربانی نیز در اغلب موارد به دلیل اندک بودن مبلغ برداشت شده، از پی‌گیری قانونی موضوع صرف‌نظر نموده و تنها به تغییر رمزهای حساب خود اکتفا می‌کند. اما به احتمال زیاد برداشت این مبالغ اندک توسط این سارق سایبری در قالب یک نرم افزار صورت گرفته و افراد زیادی طعمه این سرقت دیجیتال شده‌اند. بدین ترتیب بدون این

۲۸۸. سردار غلامرضا جلالی، رئیس سازمان پدافند غیر عامل کشور (۱۳۹۰) گفت: آمارهای قرارگاه سایبری ایالات متحده آمریکا حاکی از آن است که روزانه ۵۵ هزار ویروس در جهان تولید می‌شود که بخشی از آن به حوزه امنیت تعلق دارد. اگرچه هر نوع هک و یا حمله رایانه‌ای تهدید نظامی محسوب نمی‌شود اما آمارها نشان می‌دهد که پیامدهای تهدید این ویروس‌های رایانه‌ای در زمینه تلفات انسانی و خسارات عمده اقتصادی نیز قابل چشم پوشی نیست. امروزه شاهد آن هستیم که اشکال جدیدی از تهدید در فضای سایبر شکل می‌گیرد، گفت: هم اکنون ۱۴۰ کشور در حال سازماندهی ساختار دفاع سایبری هستند و ۲۲ کشور نیز این ساختار را فعال کرده‌اند (به نقل از پایگاه خبری فناوری‌های پیشرفته ایران، ۱۳۹۰/۱۲/۱).

289. Digital Criminals

290. Internet Thieves

که سرخ مشهودی از این جریان در دسترس باشد، مبالغ هنگفتی نصیب سارق گردیده است.

الف- سرقت اطلاعات:

انسان امروز با جرائم بسیاری زندگی می‌کند و با وجود نفرت و بی‌زاری از جرم، روزبه‌روز بیش‌تر در محاصره آن قرار گرفته و بیش‌تر با آن برخورد می‌نماید. فضای سایبر بهترین مکان برای استفاده مجرمین برای دست‌یابی به اطلاعات افراد است. با توجه به این که اطلاعات شخصی و حتی دولتی، نظامی و سیاسی بسیاری در این فضا جابه‌جا می‌شود، امکان قرار گرفتن این اطلاعات در اختیار مجرمین افزایش می‌یابد.

شرایط فعلی دولت‌ها و ملت‌ها با زنجیره‌ای از تهدیدهای مشخص در محیط‌های مجازی مواجه‌اند که امنیت آن‌ها را به چالش کشیده و ابزارهای سنتی توان مقابله با آن‌ها را ندارند. متأسفانه آموزش کافی در خصوص استفاده از شبکه‌های رایانه‌ای و مخابراتی صورت نگرفته و ممکن است افراد زیادی ناخواسته طعمه «شبکه‌های جاسوسی»^{۲۹۱} شوند و اطلاعات مهم خود را در اختیار آن‌ها بگذارند. بنابراین لازم است تا نهادهای ذی‌ربط به خصوص در ادارات دولتی نسبت به آموزش عمومی افراد و کارکنان در خصوص استفاده از فضای سایبر اقدام نمایند.

برخی با نادیده گرفتن حساسیت‌های امنیتی فضای اطلاعات و نیز عدم آشنایی با آن لزومی بر آموزش نمی‌بینند و به نوعی تا زمانی که متحمل خساراتی از این دست نگردند، متوجه میزان اهمیت آن نمی‌شوند اما می‌توان با برگزاری دوره‌های آموزشی و ارائه راهکارهای مناسب شناخت افراد را افزایش داده و امنیت اطلاعات را به وجود آورد. بی‌تردید، بحث امنیت اطلاعات و جلوگیری از نفوذ امری مهم تلقی می‌شود و از دیدگاه قضایی تدوین قوانین جرائم فضای سایبری و اجرای صحیح آن مورد پی‌گیری قرار خواهد گرفت.

اغلب در محیط مجازی تعیین مکان فیزیکی یک کاربر ناممکن است چرا که هیچ‌گونه هماهنگی و هم‌سویی بین فضا و مکان واقعی از یک سو و فضای مجازی رایانه‌ای وجود ندارد و باید در این خصوص هماهنگی بین تمامی کشورها در تخصیص آدرس در محیط سایبری انجام گیرد.^{۲۹۲}

از آن جایی که در اکثر جرائم سایبری تابعیت مرتکب ناشناخته است، لذا جرائم سایبری اصولاً دارای ماهیتی فرامرزی بوده و می‌بایست بدون در نظر گرفتن مکان و موقعیت فیزیکی مرتکب، محل ارتکاب و ... مورد بررسی گیرد و در خصوص تعارض صلاحیت در حوزه‌های قضایی داخلی می‌بایست یک هیأت و یا شعبه مرکزی، در خصوص رسیدگی به جرائم سایبری در کشور تأسیس گردد.

۲۹۲. شاید به نظر برسد جاسوسی و پایش محصول قرن بیست و یکم است اما همواره در تاریخ وجود داشته و قدمت آن را می‌توان با پیدایش تمدن‌ها یکی دانست. با پیشرفت علم و دانش و ظهور فناوری از دوربین و تلسکوپ و راديو گرفته تا دوربین‌های مدار بسته، ماهواره‌های جاسوسی، اینترنت، جی. پی. اس و ... روش‌های جاسوسی و پایش بشر نیز دست‌خوش تحولات و پیچیدگی‌های بسیاری شده است. دوران جنگ سرد میان ایالات متحده آمریکا و روسیه را می‌توان یکی از مهم‌ترین عوامل پیشرفت فناوری و گسترش روش‌ها و ابزار جاسوسی و پایش در تاریخ بشر دانست چرا که نیروهای نظامی کشورهای درگیر، به ندرت به طور مستقیم در جنگ شرکت می‌کردند؛ این نبرد بیش‌تر توسط آژانس‌های اطلاعاتی مانند سیا آمریکا، MI6 انگلستان، سرویس اطلاعات فدرال آلمان غربی، استاسی آلمان شرقی و کا. گ. ب. شوروی انجام می‌شد و به همین دلیل عملیات‌های جاسوسی نیاز دستگاه‌های اطلاعاتی به ابزار و فناوری‌های جاسوسی و پایش را روز به روز افزایش می‌داد. به همین دلیل طرف‌های درگیر سرمایه‌گذاری هنگفتی در پیشرفت فناوری و ابداع ابزار و روش‌های جاسوسی و اطلاعاتی کردند. برای نمونه می‌توان به پایگاه جاسوسی اشلون، سازمان اطلاعاتی مشترک ایالات متحده آمریکا و انگلستان اشاره کرد که در جنگ جهانی دوم ایجاد شد و از آن برضد شوروی، چین و هم‌پیمانان آن‌ها استفاده می‌شد. این فناوری‌ها و دستگاه‌ها نظیر اینترنت، تلفن‌های همراه، رایانه‌ها، دوربین‌های مدار بسته، جی. پی. اس‌ها و ... امکانات و گزینه‌های فراوانی نیز به سازمان‌های اطلاعاتی برای جاسوسی و پایش مردم نیز داده‌اند و در واقع می‌توان از آن‌ها به عنوان شمشیر دولبه یاد کرد. فناوری‌های نوین و تجهیزات الکترونیکی چنان در تار و پود زندگی مردم عصر دیجیتال تنیده‌اند که تبدیل به تیغ دو لبه شده‌اند. به طوری که از یک سو برای تسهیل ارتباطات بین فردی تولید و از سوی دیگر به عنوان ابزاری برای جاسوسی و شنود به کار گرفته می‌شوند. اگرچه این ابزار نظیر دوربین‌های جاسوسی، دوربین‌های مدار بسته، دستگاه‌های ضبط صدا ردیاب موبایل، جی. پی. اس و شنود صوتی در دسترس عموم مردم قرار دارد اما همین ابزار تله و طعمه‌ای برای جاسوسی و شنود توسط گردانندگان شبکه‌های جهانی ارتباطی نظیر مخابرات و اینترنت و غیره می‌شوند (به نقل از سایت باراک اوباما دات. آی. آر. ۱۳۹۰).

برای جلوگیری از خطرات مربوط به جرائم فضای سایبر لازم است کلیه مسؤولان امر اقدامات لازم در خصوص نصب نرم افزار و یا تجهیزاتی مانند فایروال (نرم افزاری، سخت افزاری) را جهت بالا بردن امنیت اطلاعات در سازمان‌های خود انجام دهند (مسعودی، ۱۳۹۰).

ب- سرقت نرم افزار:

سناریویی را تصور کنید که ما سیستمی را طراحی نموده‌ایم و آن را در اختیار عموم قرار داده‌ایم و یا به طریقی کد آن در اختیار گروه مهندسی نرم افزار دیگری قرار گرفته است.

مسلماً هیچ گاه ما تمایلی به تغییر کد ایجاد شده توسط ما بدون اطلاع‌مان نیستیم. اگر کد نرم افزار ما در اختیار گروه متخصصی قرار گیرند و آن‌ها بتوانند فرآیندهای مهندسی معکوس را بر روی آن اجراء نمایند می‌توانند در فرآیند مهندسی مجدد بخشی و یا بخش‌هایی از آن را مطابق میل خودشان تغییر دهند.

برای جلوگیری از این کار در ابتدا ما باید به مسأله حفاظت از نرم افزارم و سیستم طراحی شده توسط خودمات بپردازیم و در حرکت بعدی باید راهی برای جلوگیری از فرآیندهای مهندسی معکوس یافته و اجراء نمائیم.

سرقت نرم افزاری عمل کپی‌برداری و استفاده از نرم افزار بدون اجازه از مالک و یا تولید کننده نرم افزار است^{۲۹۳}. اگر چه با این که بیش‌تر کاربران رایانه از غیر قانونی

---

۲۹۳. طبق اعلام معاونت اجتماعی پلیس فتا، در بررسی بولتن‌های امنیتی شرکت‌های غربی، شرکت Adobe اعلام کرده است که در نسخه‌های قدیمی نرم افزارهای Flash و Reader این شرکت، کدهای آسیب پذیری پیدا شده است که مهاجمان می‌توانند با ارسال کد در شبکه‌های وب منجر به خسارت و آسیب کاربران دیگر شوند. نسخه‌های ۹/۵، ۱/۲ و ۱۰ و نیز ۹ x و ۱۰ v. ویندوز، مکینتاش، یونیکس و نسخه‌های قبلی سبب بروز چنین آسیب‌هایی می‌شوند. به دلیل وجود یک کد آسیب پذیر در این نرم افزارها، مهاجم می‌تواند با ساخت یک PDF تحت وب که Reader را مجبور به بازکردن خود می‌کند، قادر است کدی را وارد سیستم قربانی کنند و از این طریق در ارسال یا دریافت فایل‌های قربانی تسلط پیدا کند. البته بخش امنیت شرکت Adobe اعلام داشت با آپدیت جدید این محصولات این مشکل کاملاً رفع شده است، تنها کاربران برای حفظ امنیت سیستم خود باید مراحل زیر برای غیرفعال

بودن استفاده از نرم افزارهای نامعتبر و تکثیر آن‌ها آگاه می‌باشند، عدد کثیری یک بی‌توجهی عمومی درباره اهمیت خرید نرم افزارها را در رابطه با ویژگی‌های عقلانی از خود نشان می‌دهند (به نقل از سایت میکرو رایانه، ۱۳۸۶).

ج- سرقت مشخصات فردی تا شخصی‌ترین لایه‌ها:

باقر افخمی، عضو اصلی شورای حل اختلاف جرائم اینترنتی دادگستری کل استان تهران در خصوص وضعیت جرائم اینترنتی کشور (۱۳۹۱) بیان داشت: «امروزه بیش‌ترین جرائمی که در فضای سایبری جمهوری اسلامی ایران در حال وقوع است پخش اطلاعات محرمانه افراد است».

هنگامی که جامعه آماری استفاده کنندگان از یک علم بیش‌تر شود به تبع آن معایب و محاسن آن نیز افزایش پیدا می‌کند که فضای اینترنت نیز از این امر مستثنی نیست. تنوع سنی حمایت و تعداد کمی و کیفی استفاده کنندگان از اینترنت رو به افزایش بوده و طبیعی است که شاهد افزایش تخلفات نیز در این حوزه باشیم.

پخش اطلاعات محرمانه و فیلم و اختلافات بر سر دامنه‌های اینترنتی به ترتیب بیش‌ترین جرائم این فضا را تشکیل می‌دهند. بحث مالکیت معنوی سایت‌ها در رده سوم این جرائم قرار دارد یعنی مجموعه‌هایی که سایتی را راه اندازی می‌کنند، پس از گذشت مدتی اختلافاتی بر سر این که برند سایت متعلق به کیست پیدا کرده و همین امر منجر به اقامه دعوا می‌شود.

د- سرقت خط تماس تلفنی:

مزاحمان تلفنی سه دهه پیش سابقه‌ای بر جای گذاشتند که هم اکنون به صورت یک صنعت جنایی تبدیل شده است. با دست یابی به صفحه کلید تلفن یک سازمان افراد یا سازمان‌های خلاف کار می‌توانند به قطع و وصل تماس‌های الکترونیکی دست

پیدا کرده و سپس خودشان تماس بگیرند یا مدت تماس را به شخص سومی بفروشند (گلد، ۱۹۹۹).

متخلفان با جا زدن خود به جای یک تکنسین یا اغلب با به دست آوردن کد ورود یک کارمند و یا با استفاده از نرم افزارهای موجود در اینترنت به صفحه کلید دست پیدا می‌کنند. برخی متخلفان خبره به خاطر عدم ردیابی، بین سیستم‌ها پنهان می‌شوند. اشکال دیگر سرویس‌های دزدی شامل ربودن جزئیات کارت تلفن و فروختن هزینه تماس به حساب کارت تلفن، جعل کردن یا برنامه ریزی غیر قانونی مجدد ارزش ذخیره کارت‌های تلفن هستند. از سال ۱۹۹۹ قصور امنیتی در یکی حاملان اصلی ارتباط مخابراتی حدود ۲۹۰ میلیون لیره هزینه برداشت و اخیراً بیش از ۵ درصد از کل فروش صنعت به خاطر کلاهبرداری گم شده است. این هزینه از دست رفته مشتریان در یک صورت معنا پیدا می‌کند و آن این‌که هکرهای رایانه‌ای در ایالات متحده آمریکا از راه‌های غیرقانونی به شبکه تلفن اسکاتلند راه یافته باشند و از طریق تماس‌های بین‌المللی صاحب ۲۶۰ هزار میلیون لیره شده باشند که اسکاتلند مسؤول آن‌هاست (تندلر و نوتل، ۱۹۹۶).

۲. تقلب سایبری^{۲۹۴}

از آن جایی که تقلب شامل روش‌های نادرست، عجیب، فریبه کارانه و ماهرانه‌ای برای فریب دیگران می‌باشد^{۲۹۵}، یک قاعده قطعی برای تعریف آن وجود ندارد، با این

294. *Cyber Fraud*

۲۹۵. کشور هند با ۱۳۷ میلیون کاربر اینترنت یکی از کشورهایی است که می‌تواند جزء اهداف خوب خلاف‌کاران سایبری باشد. بر طبق گزارش شرکت سیمانتک به نقل از David Hall مدیر محصول شرکت سیمانتک در منطقه APAC (منطقه شرق آسیا) از ۱۳۷ میلیون کاربر اینترنتی در هند، حدود ۴۲ میلیون نفر یک یا چند بار قربانی تقلب سایبری شده‌اند. عمده قربانیان حملات سایبری هم یا قربانی جعل هویت شده‌اند و یا قربانی جرائم مالی که بررسی‌ها نشان می‌دهد در بخش قربانیان جرائم مالی هر قربانی به طور متوسط ۱۰ هزار روپیه در سال ۲۰۱۲ از دست داده است. هند با رشد کاربران اینترنت و شبکه‌های اجتماعی روبه‌روست ولی آن چه مشخص است میزان آگاهی و دانش امنیت اطلاعات هم زمان با رشد کاربران، افزایش نداشته و همین مسأله باعث آسیب‌های جدی می‌شود. مسأله دیگر به اشتراک گذاری بیش از حد اطلاعات بر روی وب سایت که باعث می‌شود تا کاربران به سادگی قربانی شوند. ولی این همه تهدیدها و نگرانی‌های سایبری نیست. هند با رشد استفاده از تلفن‌های همراه و

حال به صورت متداول می‌توان تقلب را به معنای خیانت به شکل فریب عامدانه یا تحریف ارادی یک حقیقت مهم، دروغ‌گویی، بیان ارادی یک امر کذب، فریب دادن، بهره‌برداری ناحق یا غیر عادلانه از دیگری و ... دانست^{۲۹۶}.

الف- پول‌شویی

پول‌شویی فرایندی است که مجرمین اقتصادی یا گروه‌های تبه‌کار و سازمان یافته با توسل به آن، منشاء و ماهیت مال حاصل از جرم را تغییر داده و آن را به حوزه‌های اقتصاد رسمی وارد می‌سازند. فعالیت‌های مجرمانه مالی، منجر به تغییر جهت درآمدی از سرمایه گذاری‌های بلند مدت به سوی سرمایه گذاری‌های کوتاه مدت، پُر خطر و پُر بازده در بخش تجاری شده و فرار مالیاتی را به همراه خواهد داشت. در نهایت آثار زیان‌باری بر اقتصاد کلان کشور بر جای خواهد گذاشت.

آن چه که اقتصاد بیمار جامعه‌ای را که دچار انواع جرائم مالی و فسادهای اقتصادی ناشی از جرائم پول‌شویی، روی خط قرمز به حرکت در می‌آورد، وجود سیستم‌های ناکارآمد اقتصادی در آن جامعه است. فقدان برنامه‌ریزی‌های مناسب اقتصادی و نبود برخوردهای قانونی قاطع با هر گونه سرمایه‌های مشکوک، زمینه فعالیت‌های اقتصادی غیر قانونی (اقتصاد زیرزمینی، اقتصاد سایه و ...) را فراهم می‌آورد و دور باطل فقر و فساد را در جامعه به جریان می‌اندازد (غلامی، ۱۳۹۱، ص ۱).

گوشی‌های هوشمند و استفاده از این ابزارها در شبکه‌های اجتماعی هم روبه‌روست و این مسأله نیاز به رعایت مسائل امنیتی را دو چندان می‌کند (به نقل از پایگاه اطلاع رسانی امنیت اطلاعات ایران به نقل از شرکت دورانتاش، ۱۳۹۱). ۲۹۶. از دیدگاه حقوقی کنگره ۱۹۹۸ اروگوئه : اقدام برای فریب، نیرنگ، پنهان‌کاری یا سوء استفاده از اعتماد از طریق ارائه اطلاعات مجعول به منظور بهره بردن از منافع نامشروع یا ناحق. انجمن موسسات عالی حسابرسی جنوب اقیانوس آرام بر این باور است که تقلب شامل کلیه روش‌هایی است که از استعداد بشر منبعث شده و فرد برای سود بردن از دیگران از طریق تحریف واقعیات به آن متوسل می‌گردد. راهنمای شماره ۲۱ حسابرسی کانادا، تقلب به عنوان اقدامی که شامل از دست دادن یک منبع با ارزش در نتیجه ارائه غلط اطلاعات که آگاهانه و بدون اعتقاد به درستی آن انجام گرفته است می‌باشد. از نظر «راهنمای بازرسان تقلب»؛ تقلب هر اقدام ارادی یا تعمدی برای محروم ساختن دیگری از پول یا دارایی وی از طریق حيله، فریب یا سایر روش‌های نادرست می‌باشد.

ب- ناخنک زدن به حساب‌های دیگران
امروزه جرائم پولی هم‌پای پیشرفت در فناوری اطلاعات، ارتقاء یافته و از «کیف قاپی» به «دزدی اینترنتی»^{۲۹۷} رسیده است. این جرائم از مهم‌ترین چالش پیش روی بانک‌داری اینترنتی است.

از آن جا که هزینه جرائم اینترنتی بالا رفته و مجازات‌های آن تشدید شده است، حوزه بانک‌داری اینترنتی به نظر برخی حوزه خوبی می‌رسد، چون بزه‌کار تصور می‌کند که از این طریق به مبالغ قابل توجهی پول می‌رسد. نمونه‌هایی از این نوع جرائم عبارتند از:

۱. سرقت هویت

در «سرقت هویت»^{۲۹۸}، فرد بزه‌کار با هویت جعلی وارد سیستم می‌شود و این کار می‌تواند مقدمه کلاهبرداری یا فیشینگ باشد.

۲. رمزگیری یا فیشینگ

در نوع «رمزگیری»^{۲۹۹} یا «فیشینگ»^{۳۰۰} شخص همانند ماهی گیر منتظر می‌شود رمز یک نفر را صید کند تا وارد سیستم شود. یا رمز را می‌گیرد و وارد سیستم می‌شود و عملیات ادامه نمی‌یابد، یا رمز را به دیگری می‌دهد و باز هم عملیات متوقف می‌شود و یا این که وارد سیستم می‌شود و از آن استفاده مالی می‌کند.

۳. کلاهبرداری

«کلاهبرداری»^{۳۰۱} از پیچیده‌ترین جرائم در بانک‌داری اینترنتی است. در این مورد، شخص به صورت غیر مجاز وارد سیستم می‌شود و از این طریق راه را برای نفوذهای بعدی هموار می‌کند. در روش کلاهبرداری، می‌تواند ترکیبی از چند نوع جرم دیگر یعنی رمزگیری، دسترسی غیر مجاز، جعل رایانه‌ای و سرقت هویت به کار گرفته شود.

297.Internet Piracy

298.Identity Theft

299.Password

300.Phishing

301.Fraud

کلاهبرداری رایانه‌ای از دسته جرائم اصلی سوء استفاده‌های رایانه‌ای در باب جرائم اقتصادی رایانه‌ای می‌باشد. دارایی‌های عینی غیر ملموس در قالب «داده‌های رایانه‌ای» مانند وجوه سپرده یا ساعات کاری، معمول‌ترین راه‌های کلاهبرداری رایانه‌ای را تشکیل می‌دهند.

در تجارت مدرن (تجارت الکترونیک) نقل و انتقال پول و نقد و خرید و فروش کالای تجاری، به سرعت جای خود را به انتقال سپرده‌ها از طریق سیستم‌های رایانه‌ای می‌دهد که در نتیجه امکانات بسیاری را برای سوء استفاده فراهم می‌آورد. در این جا به چند نمونه از سوء استفاده رایانه‌ای در باب کلاهبرداری اشاره می‌شود:

- سوء استفاده از شبکه تلفنی.
- سوء استفاده از صندوق‌های پرداخت.
- سوء استفاده از کارت‌های پلاستیکی (اعتباری) (پوری، ۱۳۸۷).

۴. دسترسی غیر مجاز

یعنی شخصی بدون مجوز یا با اسم جعلی و یا بدون اسم با شگردهایی وارد سیستم می‌شود و به آن نفوذ می‌کند و از این طریق یک یا چند مشتری و یا در حد کلان، هزاران و میلیون‌ها مشتری دچار خسارت می‌شوند.

ج- تقلب در بیمه نامه‌ها

در اصطلاح حقوقی، بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف متعهد می‌شود به ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر، در صورت وقوع حادثه، خسارت وارد به آن را جبران نماید.

کلاهبرداری از صنعت بیمه در قوانین بسیاری از کشورهای جهان جرم کیفری تلقی شده و در صورت اثبات، مرتکب آن علاوه بر بازگرداندن وجوه ناشی از کلاهبرداری، محکوم به جریمه مالی و حتی حبس می‌شود.

«فرانک سرن^{۳۰۲}» یک کارشناس صنعت بیمه معتقد است کلاهبرداری و تقلب در صنعت بیمه بسیار متنوع است و به صورت روزانه حتی بیش از آن چه که ما فکرش را بکنیم در اطراف ما اتفاق می‌افتد. مثلاً کسی که در یک تصادف کوچک ادعای خسارت مالی و بدنی زیادی می‌کند یا کسی که بر اثر حادثه‌ای در محل کار هیچ‌گونه جراحت یا خسارتی به او وارد نشده ولی در پی اخذ خسارت و از کارافتادگی است، کلاهبردار و متقلب به شمار می‌آید.

کارشناسان موارد تقلب و کلاهبرداری را چنین دسته بندی کرده‌اند: تقلب و کلاهبرداری در بیمه‌های اتومبیل؛ کارگران؛ کارفرمایان؛ منازل؛ درمانی، بارزترین نمونه، ایجاد تصادف‌های ساختگی برای دریافت خسارت‌های مالی و درمانی است. اجرای این تصادف‌های عمدی را معمولاً افراد خلاف‌کار در مقابل دریافت پول بر عهده می‌گیرند (به نقل از سایت بیمه مرکزی، ۱۳۸۶/۱۰/۱۲).

د - تقلب مالیاتی

بحث فرهنگ سازی مالیاتی نه تنها در زمینه مالیات بر ارزش افزوده، بلکه در سایر منابع مالیاتی و ضروری و با اهمیت است. در جمهوری اسلامی ایران با نگاهی به گذشته‌های دور و نزدیک در می‌یابیم، نگاهی که به پرداخت مالیات در کشور وجود داشته، نگاه مثبتی نبوده است.

از این رو، برای این که بتوانیم در این زمینه فرهنگ مناسبی را در جامعه ایجاد کنیم، باید در گام نخست با مشخص کردن عوامل این نگاه منفی و تغییر آن، دیدگاه مردم را نسبت به وصول درآمدهای مالیاتی مثبت کرد.

۳. جرائم جنسی سایبری

از دیگر خطرات جدی اینترنت به عنوان منشأ جرائم رایانه‌ای در فضای مجازی، سوء استفاده جنسی است، که در دوران کنونی بیش‌تر متوجه کودکان و نوجوانان است. کودکان و نوجوانان، به خصوص در جوامع پیشرفته که استفاده از اینترنت در خانه و

مدرسه برای آنان میسر است، خاصه از طریق اتاق‌های «چت»^{۳۰۳} و «گپ زنی» مورد اغفال و سوء استفاده جنسی قرار می‌گیرند.

گاه افرادی با ضبط تصاویر خصوصی و احياناً غیر اخلاقی از طریق «دوربین اینترنتی»^{۳۰۴} و یا به دست آوردن اطلاعات و عکس‌های خصوصی بزه دیدگان آنان را وادار به پذیرش رابطه جنسی فیزیکی می‌کنند و یا پس از آشنایی از طریق «چت» با قرار گذاشتن و حضور فیزیکی دختران در محل، آنان را مورد تجاوز قرار می‌دهند. در مواردی با ارسال تصاویر مستهجن، افراد به ویژه نوجوانان را ترغیب به برقراری رابطه نامشروع جنسی می‌کنند. در مواردی اغفال دختران و نوجوانان به صورت بانندی صورت می‌گیرد.^{۳۰۵}

به راستی این سؤال مطرح می‌شود که چرا بیش‌تر زنان و دختران در برابر مزاحمت‌های جنسی سکوت می‌کنند؟

تعداد زیادی از زنانی که مورد مزاحمت جنسی قرار می‌گیرند به این پدیده اعتراض نمی‌کنند. مردان نیز این سکوت را به نفع خود تعبیر می‌کنند و می‌گویند اگر زنی از

303.Chat

304.Web Cam

۳۰۵. بنابر مطالعاتی که در غرب در این زمینه انجام گرفته است، اغلب نوجوانانی که مورد اغفال و سوء استفاده جنسی واقع می‌شوند، زیر هیجده سال سن دارند و در بیش‌تر موارد تصاویر تحریک کننده‌ای از طریق چت یا تلفن همراه برای‌شان ارسال و سپس از آن‌ها برای حضور فیزیکی در محل خاصی دعوت شده و بدین ترتیب فریب خورده و مورد تجاوز جنسی واقع می‌شوند. این مسأله در حال حاضر، به یکی از معضلات جدی در مغرب زمین مبدل شده است. چندان که غالب دانشمندان و سیاست‌گذاران به این امر بیش از پیش وقوف و توجه داشته‌اند و مقالات، کتاب‌ها و همایش‌های متعددی در ارتباط با آن برگزار کرده‌اند. برای مثال در سال ۱۹۸۹ «حقوق کودک» توسط سازمان ملل تصویب شد. ده سال بعد، یعنی در سال ۱۹۹۹ گردهمایی جهانی تحت عنوان: «کارشناسی برای حمایت کودکان در برابر سوء استفاده جنسی از طریق اینترنت» برگزار گردید، که منجر به صدور قطعنامه‌ای شد که در آن آمده است: «هرچه اینترنت بیش‌تر توسعه پیدا کند، کودکان بیش‌تر در معرض محتوای خطرناک آن قرار خواهند گرفت. فعالیت‌های مجرمانه مربوط به فحش‌های کودکان و پورنوگرافی آنان، که از طریق اینترنت مورد سوء استفاده واقع می‌شوند، اکنون از مسائل حاد به شمار می‌رود. اگرچه سودمندی‌های اینترنت از زیان‌های بالقوه آن بیش‌تر است، در عین حال نباید از شناخت خطرات آن، غفلت کرد. در صورتی که برای مقابله با این خطرات، اقدامی صورت نگیرد، تهدیدهای سنگین آن بر کودکان باقی خواهد ماند و سبب بازدارندگی از کاربرد صحیح اینترنت در آینده خواهند شد».

رفتار مردی خوشش نیاید، حتماً عکس‌العمل نشان می‌دهد و سکوت او علامت رضایت اوست اما عدم اعتراض زنان در این موقعیت‌ها، دلایلی غیر از رضایت آنان دارد:

- تردید درباره نتیجه بخش بودن شکایت و مجازات مجرم.
- ترس از عدم حمایت خانواده و دوستان.
- تنگناهای اقتصادی و نگرانی بابت از دست دادن شغل. حتی در مواردی این بن بست‌های معیشتی سبب نوعی رضایت ناخواسته از جانب زن برای تن دادن به روابط خاص در محیط کار می‌شود.
- حفظ آبرو مهم‌ترین دلیل سکوت زنان حفظ آبروی‌شان است. وجود مسائل جنسی در جامعه ما بیش از هر چیز دیگری سبب مسکوت ماندن این قبیل مسائل می‌شود.
- دشوار بودن اثبات ادعا. برای اثبات چنین اتهامی فرد قربانی باید شاهد داشته باشد یا دلایل محکمی ارائه دهد.
- مقصر دانستن خود و احساس گناه.
- ناآگاهی زنان از قوانین موجود و بی‌اطلاعی درباره حق و حقوق خود.
- نگرش حاکم بر جامعه. معمولاً در چنین مواردی جامعه غالباً خود زن را متهم می‌کند. نگرشی که رسانه‌های عمومی ترویج می‌کنند این است که نوع رفتار و پوشش زن در اکثر موارد عامل بروز چنین رفتارهایی است و این موضوع به ضرر زنان است (به نقل از سایت سلامت نیوز، ۱۳۹۱).

الف - دلایلی فحشا

عده‌ای با دست گذاشتن بر روی اعتقادات، افکار، عقاید، فرهنگ و غیرت ایرانیان قصد تخریب و تضعیف اذهان و باورهای مردم را دارند تا از این طریق بتوانند سلطه و نفوذ بیش‌تری داشته باشند. آنان با نفوذ در فرهنگ و تغییر باورها و اعتقادات مردم به راحتی می‌توانند یک فرهنگ جدید و هدف‌مند را جایگزین آن کنند تا بدون هیچ

مشکلی در آینده بتوانند به اهداف سازمان یافته و برنامه ریزی شده خود دست پیدا کنند.

تهاجم فرهنگی حربه‌ای است که دشمنان با استفاده از آن در بلند مدت، به طور نامحسوس، همه جانبه و عمیق سعی در تغییر فرهنگ، اعتقاد و باورهای مردم دارند. این نوع تهاجم اثری عمیق و ریشه‌ای، ماندگار و بسیار خطرناک بر یک جامعه خواهد گذاشت به گونه‌ای که تغییر و بازگشت به حالت قبل بسیار مشکل و گاه غیر ممکن خواهد بود.

ترویج فرهنگ غیر اسلامی و افزایش فساد و فحشا در جامعه می‌تواند اثرات بسیار مخربی بر خانواده و جامعه داشته باشد. بیش‌ترین اثر آن بر قشر جوان جامعه است که به دلیل شرایط خاص روحی و جسمی جویای این‌گونه ابزارها هستند.

ترویج بد حجابی، رواج مدگرایی، بی‌بند و باری و ... از جمله مواردی است که دشمنان به بهانه تجدد گرایی و نو اندیشی سعی در سست کردن پایه‌های اعتقادی مردم به خصوص جوانان را دارند. اشاعه فحشا و باز کردن راه شهوت‌رانی و آموزش آن یکی از راه‌های به ابتذال کشیدن یک جامعه است (به نقل از سایت نکته نیوز، ۱۳۹۱).

ب- آزار و اذیت و مزاحمت سایبری

حتما افرادی را می‌شناسید که وجودشان، رفتارشان و زبان‌شان، برای ما درد سر تولید می‌کند و ما از دست و زبان آنان آسوده نیستیم. آسایش در محیط کار و خانه، خواسته هر انسانی است. آن که آسایش دیگران را به هم بزند، «مزاحم» است. به تعبیر دیگری توان گفت: مزاحم، از دایره اسلام بیرون است. این کلام صاحب شریعت و رسالت محمدی (صلی الله علیه و آله و سلم) است، آن جا که به اصحاب خویش فرمودند: «الا انبئکم من المسلم؟ من سلم المسلمون من یده و لسانه^{۳۰۶}»؛ (آیا شما را خبر دهم که «مسلمان» کیست؟ مسلمان کسی است که مسلمانان از دست و زبانش آسوده باشند).

فرقی نمی‌کند که این «سلب آسایش» و «آزار رسانی»، با حرف باشد یا عمل، مادی باشد یا روحی، برای فرد باشد یا جامعه، از سوی فرد باشد یا جمع، شخصی باشد یا دولتی، در خانه باشد یا اجتماع، یا محیط کار و مطالعه و استراحت، آگاهانه باشد، یا غافلانه، با حسن نیت باشد یا سوءنیت.

ج - مزاحمت جنسی سایبری

۱. مزاحمت جنسی و سطوح آن

«راکشل»^{۳۰۷}، روان‌شناس آمریکایی در سال ۱۹۹۵ نشانه‌های هشداردهنده «مزاحمت جنسی»^{۳۰۸} را این گونه تعریف می‌کند: «هر نوع رفتار ناخواسته که ماهیت جنسی داشته باشد».

مزاحمت جنسی حیطه وسیعی از رفتارهای ناخوشایند را دربرمی‌گیرد که اگر به خواهیم جزئی‌تر به آن بپردازیم می‌توانیم آن را به سطوح مختلف «کلامی»^{۳۰۹}، «غیر کلامی»^{۳۱۰} و «جسمی»^{۳۱۱} تقسیم کنیم.

۲. مزاحمت‌های جنسی سایبری

از جمله آثار مخاطب فضای سایبر، به وجود آمدن انحرافات جنسی و اختلالات جنسی است. اینترنت به دلیل رویکرد آزاد اندیشی در روابط جنسی از سوی گردانندگان اصلی آن (غرب و به ویژه ایالات متحده آمریکا) و نگرش تجاری نسبت به مسائل جنسی، موجب پدید آمدن پدیده شومی به نام «هرزه نگاری» و «هنر پلید شهوانی»^{۳۱۲} و رواج سرسام آور آن گردیده و این پدیده مرزهای اخلاقی را در هم می‌شکند و تهدیدی برای فرهنگ‌ها، به خصوص فرهنگ‌های دینی هم چون فرهنگ اسلامی است.

307. Rakshel

308. Harassment Sexual

309. Theological

310. Non Theological

311. Somatic

312. Erotice Art

۷-۵- راه کارهای علمی و عملی پدافند غیر عامل

۷-۵-۱- رویکردی جامع به پدافند غیر عامل

با توجه به روند جنگ‌ها و شرایط حال حاضر دنیا (چه از لحاظ فناوری و چه از لحاظ سیاست‌های راهبردی) رویکردهای زیر بر طرح پدافند غیر عامل حاکم است:

- به عنوان یک فرض مسلم و قطعی، پرداختن و توجه ویژه به مقوله پدافند غیر عامل از لحاظ کمی و کیفی و بررسی سامانه‌هایی که می‌بایست مورد توجه پدافند غیر عامل قرار گیرند نقش مهم و ارزش‌مندی را در تعیین سرنوشت جنگ بر عهده خواهد داشت.

- از آن جا که روش‌های طراحی، مراقبت و نگهداری، برنامه ریزی، دیسیپلین و توسعه میدانی در پدافند غیر عامل نوین با توجه شرایط و نحوه رویارویی و تقابل با دشمن از نظر سیاسی و جغرافیایی متفاوت است، تنوع شرایط و راه کارها، انعطاف و پویایی مفهوم فرماندهی و کنترل عملیات پدافند غیر عامل را در پی دارد.
- بدون شک پیشرفت‌های روز افزون در حوزه‌های ارتباطات، مخابرات و سیستم‌های شناسایی و جمع آوری اطلاعات، تغییرات قابل توجهی را در مکانیسم‌ها و ساز و کارهای حاکم بر فعالیت‌ها و چالش‌های نظامی و دفاعی به وجود آورده است. هم چنین شرایط حاضر جهانی بسیار متغیر بوده و روند رو به رشد سیستم‌های مزبور بسیار شتاب آلود و سریع است.

- نظر به اهمیت در خور توجه و بایسته پدافند غیر عامل و سامانه‌های آن، وحدت فرماندهی و هماهنگی در خصوص نحوه و چگونگی اجراء، هدایت و راهبرد عملیات استتاری در سطوح عمودی و افقی نیروهای مسلح کشور و سایر منابع ملی، لازمه موفقیت در عملیات‌های پدافند غیر عامل و کارآمدی مدیریت راهبردی این نوع پدافند مبتنی بر شیوه‌های نوین است.

- از عناصر و پارامترهایی که در فرآیند برنامه ریزی برای مدیریت، فرماندهی و کنترل مستقیم و غیر مستقیم پدافند غیر عامل مهم و تأثیر گذار هستند می‌توان موارد زیر را بر شمرد:

- ✓ امکانات موجود رزمی و پشتیبانی.
- ✓ ساختار سازمانی و سلسله مراتب فرماندهی.
- ✓ سطح دانش و آگاهی فرماندهان.
- ✓ سیاست‌های راهبردی و دکترین.
- ✓ فرهنگ سازمانی (حاجی حسینی، ۱۳۸۶).

۷-۵-۲- اصلاح و بهینه سازی طرح‌ها و روش‌های پدافند عامل

با توجه به اهمیت فناوری اطلاعات در عصر حاضر و رشد سریع و در عین حال نامتوازن ساختار فناوری اطلاعات (IT)، این بستر به یکی از نقاط بالقوه آسیب پذیر و خطرناک در جهان بدل شده است که ضرورت توجه و پرداخت سریع و در عین حال «نظام‌مند»، «معقول» و «هدف‌مند» به منظور مصون سازی این بستر از تهدیدهای موجود در جهت حفظ امنیت ملی و حریم شخصی شهروندان را می‌طلبد^{۳۱۳} (سازمان پدافند غیر عامل کشور، ۱۳۹۱).

استفاده از رایانه‌ها و شبکه‌های رایانه‌ای به عنوان یک اسلحه یا به عنوان ابزاری برای انجام کارهای خشونت بار جهت ترساندن و یا تغییر عقیده یک گروه یا کشور از جمله سلاحی است که به طور فراگیر دشمن از آن بهره می‌جوید. جنگ سایبری^{۳۱۴} به

۳۱۳. در حقیقت طرح‌های پدافند غیر عامل قبل از انجام مراحل تهاجم و در زمان صلح تهیه و اجرا می‌گردند. با توجه به فرصتی که در زمان صلح جهت تهیه چنین طرح‌هایی فراهم می‌گردد ضروری است این قبیل تمهیدات در متن طراحی‌ها لحاظ شوند (به نقل از سازمان پدافند غیر عامل کشور، ۱۳۹۱).

۳۱۴. پس از حمله روسیه به گرجستان و استونی، آمریکایی‌ها جدیدترین نوع حمله سایبری را علیه ما به کار گرفتند. هدف آمریکایی‌ها در این نوع جنگ این است که زیرساخت‌های فیزیکی و سایبری ما را در فضای مجازی مورد حمله قرار دهند، این جنگ دارای شاخص‌هایی از جمله منشا تهدید (گروه هکری یا کشور و دولت)، حوزه مورد تهدید (حساس، مهم و حیاتی)، سطح تولید خطر (سطح ملی)، ابزار تهدید (سلاح‌های سایبری) و احتمال وقوع خطر (از نظر امکان قریب الوقوع بودن) می‌باشد که در بحث دفاع سایبری، راهبردی تدوین کرده و کاملاً از برنامه‌های دفاع

قصد کارهای سیاسی و یا آرمانی انجام می‌گیرد. مکان‌ها و تأسیسات حیاتی مانند انرژی، حمل و نقل، ارتباطات، سرویس‌های ضروری مانند پلیس و خدمات پزشکی را هدف قرار می‌دهد و از این شبکه‌های رایانه‌ای به عنوان بسترهایی جهت انجام این اعمال خرابکارانه استفاده می‌کنند.

در فرآیند اصلاح سیستم‌ها و روش‌ها؛ بهبود سیستم‌های اطلاعاتی و ... باید راه‌کارهای زیر سر لوحه فعالیت‌های برنامه‌ای، توسعه‌ای، راهبردی و اجرایی قرار گیرد:

- اصلاح، بهبود بخشی و توسعه امنیت، ایمنی و پایداری در فضای تبادل اطلاعات کشور (ملی و بخشی).

- ایمن سازی و حصول اطمینان از پایداری و خلل ناپذیری در فعالیت شبکه‌های الکترونیکی مدیریت و کنترل کشور (ملی و بخشی).

- بهره‌مندی از شبکه‌های ارتباطی ویژه مدیریت کشور در شرایط بحرانی (با مؤلفه‌های امنیتی و پایداری و ایمنی بسیار بالا و دسترسی سریع).

- پشتیبانی از برنامه‌های دستگاه‌ها و بخش‌های زیرساختی در جهت کاهش آسیب پذیری در برابر تهدیدها و جنگ سخت، نیمه سخت و نرم^{۳۱۵} (مردم محور) از طریق سامان‌دهی و به کارگیری منابع و ظرفیت‌های کشور (ملی و بخشی).

سایبری در همه سطوح حمایت می‌کنیم یعنی ما از اقدامات سطح امنیت سایبری و ایمنی سایبری پشتیبانی و حمایت می‌کنیم و آن را در راستای دفاع سایبری می‌دانیم.

۳۱۵. با توجه به نقش فزاینده مردم در جنگ‌ها از سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۲ شاهد تعریف جدیدی از جنگ با عنوان «جنگ بی‌قاعده» یا «جنگ مردم محور» هستیم. در این رویکرد هدف دشمن این است که «کنترل مردم» را به دست گیرد، در این نوع جنگ هر طرفی که بتواند به مدیریت و اداره امور مردم دست پیدا کرده و کنترل کند، پیروز میدان خواهد بود. در سند راهبرد دفاعی آمریکا که در ۲۰۱۲ منتشر شد. بر این نکته تأکید شده بود که باید زرادخانه‌های هسته‌ای و نیروی نظامی کاهش پیدا کند و به سمت کوچک سازی و تخصصی شدن و کاهش هزینه و افزایش بازده و کارایی واحدهای نظامی بروند. هم چنین به حداکثر بهره برداری از فضای مجازی و استفاده از مفهوم جنگ سایبری و در نهایت رویکرد جنگ بی‌قاعده (مردم محور) چهار محور اصلی این سند بود. با توجه به این موضوع به این نتیجه می‌رسیم که تمرکز دشمن بر روی «مردم» است و بحث ما در پدافند غیر عامل قدرت مدیریت پایداری مردم است. ما در پدافند غیر عامل سرمایه‌های قابل حفاظت را به چهار گروه دسته بندی کرده‌ایم: سرمایه انسانی؛ سرمایه فیزیکی؛ سرمایه سایبری و سرمایه‌های معنوی و ملی (جلالی، ب ۱۳۹۱).

- تأمین امنیت و حصول اطمینان از عدم دسترسی‌های غیر مجاز به اسرار و اطلاعات کشور (ملی و بخشی).
- تقویت ضریب امنیت و پایداری در حوزه زیرساخت‌های ملی (حیاتی، حساس و مهم).
- توسعه امنیت، ایمنی و پایداری در شبکه‌های ارتباطی و الکترونیکی موجود با تأکید بر فناوری‌های بومی.
- توسعه ظرفیت دفاع الکترونیکی در برابر تهاجمات سخت، نیمه سخت و نرم.
- جلب اعتماد آحاد مردم نسبت به صحت و تداوم کارکرد شبکه‌های رایانه‌ای و سامانه‌های الکترونیکی و خدمات عمومی.
- حفظ و تأمین آرامش اجتماعی و عمومی از طریق توسعه اطمینان و اعتماد آحاد مردم.
- حمایت از برنامه ایجاد شبکه ملی اینترنت مبتنی بر مؤلفه‌های امنیت، ایمنی، پایداری و متکی بر فناوری‌های بومی.
- خود اتکایی از دستگاه‌های پشتیبان آسیب پذیر و خودکفایی از منابع خارجی فناوری‌ها.
- سیاست گذاری، هدایت، نظارت راهبردی و توسعه امنیت، ایمنی و پایداری فضای تبادل اطلاعات کشور (ملی و بخشی).
- نهادینه کردن اصول و ملاحظات پدافند غیر عامل در طرح‌های توسعه شبکه‌های ارتباطی و الکترونیکی کشور (ملی و بخشی).
- نهادینه کردن ملاحظات دفاع غیر عامل و امنیت ملی در تعاملات و همکاری با کشورها و شرکت‌های خارجی در حوزه ICT.

۷-۶- نتیجه‌گیری

دست یابی به دانش روز یکی از ابزارهای قدرت و برتری در عصر سایبر است». به همین جهت است که افراد و گروه‌های زیادی درصدد دست یافتن به این برتری هستند،

که ممکن است در دست یابی به این هدف دچار خطای کاربری شده و امنیت سایبری آن‌ها به خطر بیفتد. آموزش، می‌تواند به عنوان مهم‌ترین گام امنیت فضای سایبری کاربران را در دست یابی به دانش روز فراهم کند.

اینترنت و فضاهای مجازی سرشار از مزایا و فرصت‌های علمی است. دست یابی به این فرصت‌ها و دانش علمی زمانی مثمر ثمر خواهد بود که امنیت ورود به فضای مجازی را بدانیم.

با گسترش و توسعه امنیت در حوزه سایبر، خدمات، کارآفرینی و کسب و کار سرعت گرفته و دانش و معرفت نیز به تبع آن در جامعه توسعه و افزایش می‌یابد. داده‌های فردی و سازمانی، ارزش تجهیزات موجود در این بستر، توجه به امنیت آن را ضروری ساخته و در اجرای سند راهبردی دولت در حوزه «افتا»^{۳۱۶} کلیه سازمان‌ها موظفند زیرساخت‌ها و سیستم‌های خود را در مقابل حملات الکترونیکی امن کنند.

ارزیابی و شناسایی تهدیدها، تهیه و تدوین راهبردها، راه کارهای فنی، آموزش و آگاهی رسانی امنیتی، در زمره مهم‌ترین گام در توسعه امنیت فضای مجازی کاربران است. اهمیت در کنترل و مراقبت، نظارت بر تداوم امنیت، ایجاد مراکز جمع آوری و اشتراک و تحلیل داده‌ها، امنیت اطلاعات و امنیت فیزیکی و محیطی سیستم‌ها و پدافند غیرعامل سایبری می‌تواند ما را از هر گونه تهدید سایبری حفظ کند.

سردار سید کمال هادیانفر، رئیس پلیس فتا (۱۳۹۰) گفت: «در فضای اینترنت فرصت‌های بسیاری برای پیشرفت کشور وجود دارد از همین رو ابزار فناوری اطلاعات نقش بسیار مؤثری در رقابت جهانی ایفاء می‌کند. بنابراین ضروری است از تمام فرصت‌های موجود در این فضا برای پیشرفت کشور استفاده کرد.

در جمهوری اسلامی ایران بالغ بر ۷۵ درصد مشاغل وابسته به اینترنت است. ۲۲ میلیون فرصت شغلی با گسترش و توسعه اینترنت افزایش خواهد یافت و از طریق آن هیجده میلیون شغل مستقیم در کشور ایجاد خواهد شد.

امروز جمهوری اسلامی ایران با توجه به میزان کاربران و نوع خدمات ارائه شده در رتبهٔ اول کاربری در منطقه قرار گرفته است. با وجود باندهای اطلاعاتی، سایت‌های مرتبط با سازمان‌های مختلف و وجود متخصصان در بخش‌های مختلف فناوری اطلاعات باعث شده تا قدرت سایبری ایران اسلامی افزایش یابد (به نقل از سایت اطلاع رسانی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰).

الف- افزایش آستانهٔ مقاومت ملی و تقویت مؤلفه‌های مقاومت در مقابل تهدیدهای سایبری.

ب- به حداقل رسانیدن تأثیر بحران‌ها و تهدیدهای دشمن بر زیرساخت‌های اطلاعاتی - امنیتی.

ج- توسعهٔ کمی و کیفی ظرفیت و توان اجرایی دفاع سایبری.

د- فرهنگ سازی و ایجاد باور در مورد تأثیر پدافند غیر عامل در کاهش آسیب پذیری سایبری.

ه- کمک به تکمیل چرخهٔ دفاعی کشور و تعامل مثبت با دفاع عامل و پدافند غیرعامل.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. آجرلو؛ اسماعیل (۱۳۸۹)، تئوری قدرت نرم در انقلاب اسلامی.
۳. آرتگا ای. گاست؛ خوسه (۱۳۷۶)، انسان و بحران، ترجمه احمد تدین، تهران: علمی و فرهنگی.
۴. آشنا؛ حسام‌الدین (۱۳۸۴)، «دیپلماسی عمومی: فرهنگ و ارتباطات در خدمت سیاست خارجی»، در کتاب آمریکا (۶) ویژه دیپلماسی عمومی آمریکا، تهران: انتشارات ابرار معاصر تهران، ص ۱۵.
۵. اسماعیلی؛ علی‌محمد (۱۳۸۹)، جنگ نرم در همین نزدیکی، به نقل از خبرگزاری کتاب ایران.
۶. اقدمی؛ مریم (۱۳۸۷)، کدام علت است کدام معلول؟ خطاهای روزمره، به نقل از رادیو زمانه، ۱۳۸۷/۴/ ۳۱.
۷. التهامی؛ مختار (۱۹۶۷)، الرأی العام و الحرب النفسیه، ج ۱، مصر: دارالمعارف، ص ۱۰۲ - ۱۰۶.
۹. الوانی؛ مهدی، نقوی؛ سیدمیرعلی (۱۳۸۱)، سرمایه اجتماعی، مفاهیم و نظریه، فصلنامه مدیریت (بهار و تابستان)، شماره‌های ۳۴ - ۳۳.
۱۰. الیاسی؛ محمدحسین (۱۳۸۲)، افکار عمومی آمریکا و عملیات روانی دستگاه حکومتی و تبلیغاتی آن کشور برای مجاب سازی، فصلنامه عملیات روانی، سال اول، شماره ۲.
۱۱. امام‌زاده‌فرد؛ پرویز (۱۳۸۳)، رهیافت روانی در سیاست آمریکا در قبال جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه عملیات روانی، سال دوم، شماره ۷.
۱۲. امیری؛ ابوالفضل (۱۳۸۶)، تهدید نرم، تهران: نشر پگاه، ص ۲۳.
۱۳. امیری؛ مرتضی (۱۳۸۸)، جنگ نرم و تهدیدشناسی.
۱۴. امینی؛ آرمین، عمویی؛ حامد (۱۳۸۹)، تاریخ‌شناسی و آینده عملیات روانی، به نقل از پایگاه اطلاع‌رسانی عملیات روانی و جنگ نرم.
۱۵. امینی؛ عاطفه (۱۳۹۰)، اینترنت بستری برای جنگ نرم.

۱۶. بارزلو؛ بی‌نام (۱۳۸۹)، قدرت نرم چیست.
۱۷. بوجارزاده؛ مجید (۱۳۸۹)، نقش رسانه‌ها در جامعه.
۱۸. بولوردی؛ مجید (۱۳۸۷)، کالبد شکافی قدرت نرم، به نقل از روزنامه کیهان، ۱۳۸۷/۳/۲۰.
۱۹. پارنتی؛ مایکل (۱۳۸۸)، روش‌های فریب رسانه‌ای.
۲۰. پاشایی؛ مصطفی (۱۳۸۸)، چیستی تهدید نرم.
۲۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۸۵)، حل مسائل معیشتی - تأمین اجتماعی و دیگر مسائل جامعه کارگری، با تدبیر و پیگیری دولت خدمت‌گزار، در مدت زمانی معقول و مناسب، بیانات و فرمایشات حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای در دیدار با هزاران نفر از کارگران سراسر کشور، ۱۳۸۵/۲/۶.
۲۲. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۸۸)، شناخت توطئه‌های دشمن، شجاعت در فهم، بیانات و فرمایشات حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای در دیدار با اعضای مجلس خبرگان، ۱۳۸۸/۷/۲.
۲۳. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۸۸)، هستی‌شناسی جنگ نرم، بیانات و فرمایشات حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای در دیدار با اهل هنر، ۱۳۸۸/۶/۱۴.
۲۴. پایگاه تحلیلی - اطلاع‌رسانی عمارپون (۱۳۸۹)، مفهوم‌شناسی و ماهیت جنگ نرم (قسمت پایانی).
۲۵. پراتکانیس؛ آنتونی، آرنسون؛ الیوت (۱۳۷۹)، عصر تبلیغات استفاده و سوء استفاده روزمره از اقناع، ترجمه کاووس سید امامی و محمدصادق عباسی، تهران: انتشارات سروش.
۲۶. پورحسابی؛ عصمت (۱۳۸۸)، ویژگی‌های جنگ نرم.
۲۷. تافلر؛ آلون (۱۳۷۴)، موج سوم، ترجمه شهین‌دخت خوارزمی، چاپ هشتم، تهران، نشر فاخته، ص ۶۵.
۲۸. تافلر؛ الوین و تافلر، هیدی (۱۳۷۴)، جنگ و پادجنگ (زنده ماندن در سپیده دم سده بیست و یکم)، ترجمه مهدی بشارت، تهران: انتشارات اطلاعات.

۲۹. تجری غریب‌آبادی؛ ذبیح‌الله (۱۳۸۹)، جنگ نرم در یک نگاه.
۳۰. تولایی؛ محمد (۱۳۸۸)، پیش‌درآمدی بر جنگ نرم: مفهوم‌شناسی کارکردها و روش‌ها.
۳۱. جوانی؛ یدالله (۱۳۸۸)، مفهوم‌شناسی جنگ نرم، فصلنامه میثاق بسیج متخصصین، سال دوم (پائیز)، شماره ۷.
۳۲. حاذق نیکرو؛ حمید (۱۳۸۹)، تهدیدات نرم، مفاهیم و کارکردها: بخش چهارم.
۳۳. حجت‌زاده دزفولی؛ عبدالحسین (۱۳۸۵)، فریب در عملیات روانی، سی. دی معاونت فرهنگی ستاد مشترک سپاه پاسداران.
۳۴. حسن‌لو؛ محمد (۱۳۸۸)، درآمدی بر روش‌های جنگ روانی.
۳۵. حسینی؛ حسن (۱۳۸۴)، دیپلماسی عمومی: ساز و کارها و ساختارها، در کتاب آمریکا (۶) ویژه دیپلماسی عمومی آمریکا، تهران: انتشارات ابرار معاصر تهران، ص ۶۳.
۳۶. حسینی؛ حسین (۱۳۹۰)، جنگ نرم: از تهدید تا پاسخ.
۳۷. حسینی؛ حسین (۱۳۹۰)، عملیات روانی: تعاریف و انواع آن.
۳۸. حسینی؛ علی‌اکبر (۱۳۹۰)، نقش نشانه‌شناسی در یافتن بصیرت، به نقل از روزنامه کیهان، ۱۳۹۰/۱/۱۲.
۳۹. خاشعی؛ وحید (۱۳۸۹)، جنگ نرم، درآمدی بر سیاست‌های رسانه‌ای، دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها، گزیده مقالات فصلنامه رسانه، شماره ۷۸.
۴۰. خرازی؛ رها (۱۳۸۲)، جنگ دیجیتال، زاویه دید، نظم نوین و تجدید ساختار سیاسی در عصر اطلاعات، فصلنامه پژوهش و سنجش.
۴۱. خرازی؛ سید محمدصادق (۱۳۹۰)، قدرت هوشمند، پاسخی به ناکامی قدرت نرم و سخت، به نقل از همشهری ماه، ۱۳۹۰/۳/۱۳.
۴۲. دادگران؛ محمد (۱۳۸۲)، افکار عمومی و معیارسنجی آن، تهران: مروارید.
۴۳. دانشگاه عالی دفاع ملی، (۱۳۸۸)، تهدید نرم و راهبردهای مقابله، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، ص ۸۰.
۴۴. داوری؛ عبدالرضا (۱۳۸۸)، جنگ نرم تغییر تصاویر ذهنی ملت‌هاست، هفته نامه پنجره، شماره ۲۱.
۴۵. دلشادی؛ سینا (۱۳۸۹)، حماقتی به رنگ سبز.

۴۶. دورانت؛ ویلیام جیمز، دورانت؛ اریل (۱۳۷۸)، درس‌های تاریخ، ترجمه محسن خادم، تهران: نشر ققنوس، ص ۱۱۵.
۴۷. رضایی؛ علی‌اکبر (۱۳۹۰)، شایعه؛ یاری‌گر جنگ روانی.
۴۸. رضوی‌پور؛ غفار، رضوی‌پور؛ سیدعلی (۱۳۸۹)، بصیرت و عصر جنگ نرم، شیراز: نشر زرینه، ۳۳۵.
۴۹. رنجبران؛ داود (۱۳۸۸)، جنگ نرم، تهران - ساحل اندیشه، ص ۲۹.
۵۰. زورق؛ حسن (۱۳۶۸)، مبانی تبلیغ، تهران: انتشارات سروش، ص ۶۹-۷۳.
۵۱. زورق؛ محمدحسین (۱۳۸۶)، ارتباطات و آگاهی، تهران: انتشارات دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ص ۳۲۹-۳۳۰.
۵۲. سامانه خبری پارسینه (۱۳۸۹)، عملیات روانی چیست.
۵۳. سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه (۱۳۸۹)، تاکتیک‌های عملیات روانی در جنگ نرم (۱).
۵۴. سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه (۱۳۸۹)، تاکتیک‌های عملیات روانی در جنگ نرم (۲).
۵۵. سایت بانو بلاگ (۱۳۸۹)، جنگ نرم، از دیروز تا امروز جنگ نرم، از دیروز تا امروز.
۵۶. سیلان اردستانی؛ حسن (۱۳۸۳)، عملیات‌سازی روانی، فصلنامه علمی - تخصصی عملیات روانی (تابستان)، شماره ۵.
۵۷. سلطانی‌فر؛ محمد، هاشمی؛ شهناز (۱۳۸۲)، پوشش خبری، تهران: انتشارات سیمای شرق.
۵۸. سورین؛ ورنر، تانکارد؛ جیمز (۱۳۸۴)، نظریه‌های محورهای ارتباطات، ترجمه علیرضا دهقان، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۵۹. شارپ؛ جین (۱۳۸۹)، قدرت نرم و عدم خشونت، با مقدمه اصغر افتخاری، ترجمه رضا مرزانی، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
۶۰. شاعفی‌مقدم؛ غلامرضا (۱۳۹۰)، تهدید در حوزه مفهوم.
۶۱. شاهد خطیبی، حسین (۱۳۸۹)، تهدید نرم و جنگ نرم: جنگ نرم مفهوم و ماهیت، به نقل از سامانه ليله‌القدر.

۶۲. شاهدخطیبی؛ حسین (۱۳۸۹)، تهدید نرم و جنگ نرم: نقطه هدف درجنگ نرم، به نقل از سامانه ليله‌القدر.
۶۳. شریفی‌دارانی؛ فرزانه (۱۳۸۹)، نقش بسیج در مقابله با جنگ نرم.
۶۴. شریفی؛ احمدحسین (۱۳۸۸)، جنگ نرم: مبانی، ابزارها، شگردها و راه‌های مقابله، به نقل از سامانه فتیان.
۶۵. شعیب؛ بهمن (۱۳۸۸)، انقلاب‌های رنگی و انقلاب اسلامی ایران، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ص ۲۹۳-۲۴۷.
۶۶. شکرگزار؛ ریحانه (۱۳۸۹)، اهداف جنگ نرم.
۶۷. شیرازی؛ محمد (۱۳۷۶)، جنگ روانی و تبلیغات، مفاهیم و کارکردها، تهران: انتشارات نمایندگی ولی فقیه در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
۶۸. ضیایی‌پرو؛ حمید (۱۳۸۳)، جنگ نرم ۲ ویژه جنگ رسانه‌ای، ابرار معاصر، ص ۱۴۶-۸۱.
۶۹. عالمیان؛ سیدشهاب‌الدین (۱۳۸۶)، ترور شخصیت.
۷۰. عباسی؛ حسن (۱۳۸۸)، جنگ نرم چیست.
۷۱. عباسی؛ حسن (۱۳۹۱)، قدرت نرم توان حکومت بر قلب‌ها و ذهن‌ها است، در همایش درآمدی بر دکت‌رین منازعه‌ی نرم در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، به نقل از خبرگزاری فارس، ۱۳۹۱/۷/۱۴.
۷۲. عبدالله‌خانی؛ علی (۱۳۸۵)، رویکردها و طرح‌های آمریکایی درباره ایران، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
۷۳. عبداللهی‌فر؛ حسین (۱۳۸۹)، جنگ نرم و مسئولیت خواص با مطالعه تطبیقی بین جنگ سخت و نرم.
۷۴. عبدی؛ حسین (۱۳۸۹)، براندازی نرم، به نقل از نشریه الکترونیکی پرسمان، شماره ۹۶.
۷۵. عساریان‌نژاد؛ حسین (۱۳۸۸)، تهدید نرم و راهبردهای مقابله، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
۷۶. فاضلی؛ نعمت‌الله (۱۳۸۲)، مباحثه روشی برای تدریس در دانشگاه، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۲۴.

۷۷. فراهانی، حسین (۱۳۸۸)، جنگ روانی از منظر قرآن کریم و سیره نبوی، به نقل از خبرگزاری فارس، ۱۶/۱۰/۱۳۸۸.
۷۸. قربانی؛ محمد (۱۳۸۸)، تکنیک‌های جنگ نرم.
۷۹. قروه درگزینی؛ آرخا (۱۳۸۵)، عملیاتی‌سازی عملیات روانی.
۸۰. کاظمی؛ بهزاد (۱۳۸۸)، مروری بر جنگ نرم، به نقل از پایگاه اطلاع‌رسانی عملیات نظامی و جنگ نرم.
۸۱. کریمی؛ مصطفی (۱۳۸۹)، تحریف واقعیات، هفته نامه پنجره، شماره ۶۶.
۸۲. کشاورزی؛ محمد (۱۳۸۸)، پارک‌های تحقیقات فرهنگی در خدمت توسعه صنایع فرهنگی.
۸۳. گروه تحقیق و پژوهش فصلنامه عملیات روانی (۱۳۸۹)، قدرت نرم: بازخوانی دو اصطلاح قدرت نرم و قدرت سخت.
۸۴. گیدنز؛ آنتونی (۱۳۷۶)، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، چاپ سوم، تهران: نشر نی، ص ۲۳۸.
۸۵. لنگرودی؛ مجید (۱۳۸۹)، جنگ نرم؛ مفاهیم و تکنیک‌ها، به نقل از روزنامه اطلاعات، ۱۶/۸/۱۳۸۹.
۸۶. ماه‌پیشانیان؛ مهسا (۱۳۸۹)، امنیت نرم و چهره ژانوسی رسانه‌ها.
۸۷. محبیان؛ امیر (۱۳۸۸)، کالبد شکافی روش‌ها، از فریب تا سبک زندگی.
۸۸. محمدی نجم؛ سیدحسین (۱۳۸۴)، متقاعدسازی و افکار عمومی در رسانه‌های غرب، فصلنامه عملیات روانی (تابستان)، سال سوم، شماره ۹، ص ۴۵-۵۲.
۸۹. محمدی؛ منوچهر (۱۳۹۰)، بازتاب انقلاب اسلامی در جهان اسلام.
۹۰. مرکز فارغ‌التحصیلان اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان (۱۳۹۰)، جنگ نرم: مبانی جنگ نرم.
۹۱. مسلمی؛ سیاوش (۱۳۹۰)، نقش فناوری‌های نوین ارتباطی در عملیات روانی.
۹۲. معاون خارجی وزارت اطلاعات (۱۳۸۸)، اسامی ۶۰ بنیاد و مؤسسه مرتبط با جنگ نرم، به نقل از همشهری آنلاین، ۱۵/۱۰/۱۳۸۸.

۹۳. مولانا؛ حمید (۱۳۸۲)، جنگ روانی و فریب‌کاری رسانه‌ای، فصلنامه پژوهش و سنجش، سال دهم، شماره ۳۴.
۹۴. ناظم‌زاده؛ فاطمه (۱۳۸۹)، قدرت نرم به جای جنگ نرم.
۹۵. نائینی؛ علی‌محمد (۱۳۸۶)، تهدید نرم، ابعاد و ویژگی‌ها.
۹۶. نجفی‌فرد؛ فاطمه (۱۳۸۹)، تحلیلی بر جنگ نرم، به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه.
۹۷. نجفی‌فرد؛ فاطمه (۱۳۸۹)، ابزارهای جنگ نرم، به نقل از سامانه گسترش فرهنگ دینی و مذهبی رهبران شیعه.
۹۸. نصیری؛ بهاره (۱۳۸۸)، تاکتیک قطره‌چکانی برای انتقال پیام در مقابله با جنگ نرم اثربخش است، به نقل از سامانه حیات، ۱۳۸۸/۱۲/۱۵.
۹۹. نعمتی لیمایی؛ امیر (۱۳۸۷)، قدرت در اندیشه ماکیاولی.
۱۰۰. وردی‌نژاد؛ فریدون (۱۳۸۷)، تأثیر قدرت برگفتمان رسانه‌ای، نشست گفت‌وگو سازی در رسانه‌های جهانی، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی ۱۳۸۷/۸/۲۵.
۱۰۱. ویردی‌زاده؛ یوسف‌الله (۱۳۹۰)، واکاوی یک نبرد از قدرت نرم تا جنگ نرم.
۱۰۲. هیلزگری؛ کریس (۱۳۸۱)، جنگ پست مدرن، سیاست نوین درگیری، ترجمه احمدرضا تقاء، تهران: انتشارات دوره عالی جنگ.
۱۰۳. یاور؛ علی (۱۳۸۸)، چیستی جنگ نرم و راه‌های عملیاتی مبارزه با آن.
۱۰۴. اعتصامی، حسین (۱۳۹۱)، جرائم مجازی؛ زمینه‌ها و راه‌کارها.
۱۰۵. امینی، عاطفه (۱۳۹۰)، اینترنت بستری برای جنگ نرم.
۱۰۶. پایگاه اطلاع رسانی تخصصی حوزه امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات (۱۳۹۱)، توانایی دفاع سایبری از الزامات حفظ مرزهای کشور است.
۱۰۷. پایگاه خبری فناوری‌های پیشرفته ایران (۱۳۹۰)، تولید روزانه ۵۵ هزار ویروس رایانه‌ای در جهان.
۱۰۸. پوری، احسان (۱۳۸۷)، امنیت اطلاعات و ضرورت تعریف جرائم رسانه‌ای در فضای مجازی.
۱۰۹. جلالی، غلامرضا (الف ۱۳۹۱)، همکاری سازمان پدافند غیر عامل و دانشگاه شریف.

۱۱۰. جلالی، غلامرضا (ب ۱۳۹۱)، حفاظت از مردم در پدافند غیر عامل به عهده وزارت کشور و استانداری‌ها است، به تاریخ ۱۳۹۱/۸/۱، کد مطلب: ۲۱۱۹۸۴.
۱۱۱. جهاد دانشگاهی (۱۳۹۱)، نخستین همایش دفاع سایبری در «همایش تخصصی بررسی ابعاد زندگی دوم»، ۷ اسفند ۱۳۹۱.
۱۱۲. حاجی حسینی، علیرضا (۱۳۸۶)، پدافند غیر عامل چیست؟
۱۱۳. حاذق نیکرو، حمید (۱۳۹۱)، اهمیت فضای مجازی در نگاه فرماندهان و افسران جنگ نرم جبهه استکبار.
۱۱۴. حرمتی، مه‌نوش (۱۳۹۱)، حوزه عمومی مجازی و واقعی.
۱۱۵. خانیکی، ه (۱۳۹۱)، رسانه و حوزه عمومی، صص ۲-۳.
۱۱۶. دفتر مدیریت بحران و پدافند غیر عامل وزارت نیرو (۱۳۸۸)، قانون برنامه پنجم توسعه: مواد مرتبط با حوزه‌های مدیریت بحران و پدافند غیر عامل.
۱۱۷. رشیدی، طاهره (۱۳۹۱)، مجازات فرار از مالیات.
۱۱۸. سازمان پدافند غیر عامل کشور (۱۳۹۱)، پدافند غیر عامل و جنگ سایبری.
۱۱۹. سازمان پدافند غیر عامل کشور (۱۳۹۱)، پدافند غیر عامل و جنگ سایبری.
۱۲۰. سایت اطلاع رسانی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰)، اخاذی و مزاحمت از طریق ایمیل با ۶۱ درصد مهم‌ترین شگرد مجرمان اینترنتی.
۱۲۱. سایت سلامت نیوز (۱۳۹۱)، چرا بیش تر زنان و دختران در برابر مزاحمت‌های جنسی سکوت می‌کنند؟
۱۲۲. سایت نکته نیوز (۱۳۹۱)، اشاعة فحشا و فساد در کنار خیابان‌های شهر.
۱۲۳. ضیایی پرور، حمید (۱۳۸۶)، جنگ نرم ۱: ویژه جنگ رایانه‌ای، تهران: انتشارات موسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، ص ۱۹.
۱۲۴. طارمی، محمد حسین (۱۳۸۷)، فضای سایبر، آسیب‌ها و مخاطرات.
۱۲۵. غلامی، علی رضا (۱۳۹۱)، پول‌شویی، منشاء اصلی جرائم سازمان یافته.
۱۲۶. کالینز، جان ام. (۱۳۹۱)، استراتژی بزرگ (اصول و رویه‌ها)، ترجمه کوروش بایندر، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
۱۲۷. گروه امنیتی آشیانه (۱۳۹۱)، تروریسم سایبری را جدی بگیریم.

۱۲۸. گروه مهندسی بهرایان (۱۳۹۱)، شخصیت و هویت در فضای مجازی.
۱۲۹. مجله الکترونیکی ویستا (۱۳۹۱)، پلیس سایبر، ضرورت عصر اطلاعات.
۱۳۰. محوری، محمد حسن (۱۳۸۳)، چالش‌های حقوقی فضای دیجیتال.
۱۳۱. مسعودی، علی (۱۳۹۰)، عصر مجازی و جرائم فضای سایبر.
۱۳۲. مسیبی، احسان الله (۱۳۹۱)، مزاحمت جنسی چیست؟ ماهنامه روان شناسی.
۱۳۳. معین، سید محسن (۱۳۹۲)، ساخت و سازهای شهری متناسب با پدافند غیر عامل باشد.
۱۳۴. میر احمدی، سید بهزاد (۱۳۹۰)، فضای کشور هیچ روزنه‌ای برای اهداف هوایی ندارد، گفت‌وگو با امیر فرزاد اسماعیلی فرمانده قرارگاه پدافند خاتم‌الانبیاء (صلی الله علیه و آله و سلم)، ۱۳۹۰/۱۲/۲۴.
135. Alport And postman (1948), The Psychology of Rumor, New York, , P. ix,x,xi.
136. Harold D. Lasswell and Abraham Kaplan (1950) , Power and Society: A
137. Framework for Political Inquiry , New Haven: Yale University Press.
138. Lee A. M, and E. B Lee (1939), The Fine Art of Propaganda: A Study of Father Coughlins Speeches, New york; Harcourt, Brace, and copany.
139. Lucian W. Pye (1966) , Aspects of Political Development: An Analytic Study, Boston:Little, Brown and Company.
140. Nye, Joseph S. (2004), Soft Power: the Means to Success in World Poliics, New York: Public Affairs.
141. Rorty. Richard. (1989), Contingency, Irony, and Solidarity, New York: Cambridge
142. University Press.
143. Sill, David l. (1972), International Encyclopedia of the Social Sciences ,vol. 13,
144. pp. 576-577.
145. Gold, Steve (1999) , BT Starts Switchboard Anti-Hacking Investigation Jan 11(Newsbytes)
146. Tendler, S.and Nuttall, N.(1996), Hackers Leave Red-Faced Yard with \$1.29m Bill,The Australian, 6 August: